

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

EĞİTİM ve ETİK

F. Nurullah DAL
Prof. Dr. Ziya SELÇUK
Prof. Dr. İnyet AYDIN
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN
Prof. Dr. Maija KULE
Prof. Dr. Hasan BACANLI
Jon HALLIGAN
Alper ALMELEK
Emeritus Prof. Dr. İlder TURAN
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
Prof. Dr. Şahin KARASAR
Prof. Dr. Ebru Güzelcik URAL
Prof. Dr. İoanna KUÇURADI
Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

Doç. Dr. M. Akif HELVACI
Dina KHALAF
Özge ALYU
Cem GÜLAN
Lütfi GÜLBENK
Av. Esmâ GÜLBENK
Dr. Özge ÖZDEMİR
Prof. Dr. Gültekin ÇAKMAKCI
Gürkan TAVUKÇUOĞLU
Bruno DELVALLEE
Seval ORAK
Murat KAÇAR
Doç. Dr. Nur Yeliz GÜLCAN
Serkan KAHYAOĞLU

ISBN 978-605-80903-1-6

XVIII. GELENEKSEL EĞİTİM SEMPOZYUMU
Eğitim ve Etik
30 Ocak- 1 Şubat 2019, Antalya

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

YÖNETİM KURULU

F. Nurullah DAL

Erkan ÇELİK

Zafer ÖZTÜRK

Hayik NİŞAN

Özlem KARSAN

Mina AKÇEN

Binnur KARADEMİR

Oya Sertdemir DÜŞMEZ

Saim MERAL

Kenan TAÇYILDIZ

Ebru ARPACI

Nigar EVGİN

AKADEMİK DANIŞMAN

Dr. Jale ONUR

YAYINA HAZIRLAYAN

Nalan TUĞ

BASKI

Akar Matbaa Sanayi

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi No: 142 K: 5 Beyoğlu / İSTANBUL

TEL.: 0212 249 00 00 (pbx) FAKS: 0212 249 00 10

www.tozok.org.tr - info@tozok.org.tr

İÇİNDEKİLER

➤ SUNUŞ	5
➤ AÇILIŞ KONUŞMALARI	
F. Nurullah DAL	9
Prof. Dr. Ziya SELÇUK	14
➤ KONFERANSLAR	
ÖĞRETMENLİKTE MESLEK ETİĞİ	
Prof. Dr. İnyet AYDIN	25
ÖĞRETMEN VE ETİK	
Prof. Dr. Mustafa SAFRAN.....	38
DEĞERLER EĞİTİMİ VE ETİK	
Prof. Dr. Maija KULE.....	44
EĞİTİM VE ETİK BAĞLAMINDA DEĞER BİLİNÇLENDİRME	
Prof. Dr. Hasan BACANLI.....	58
GELECEK, EĞİTİM VE ETİĞİN ROLÜ	
Jon HALLIGAN.....	66
ETİK KARİZMA	
Alper ALMELEK.....	68
ETİĞİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ, SONUÇLARI ve EĞİTİM	
Emeritus Prof. Dr. İlter TURAN.....	75

➤ PANELLER

1.PANEL

EĞİTİM VE ETİK

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN..... 87

EĞİTİMDE ETİK EKOSİSTEM

Prof. Dr. Şahin KARASAR..... 88

HAKİKAT SONRASI (POST-TRUTH) TOPLUMDA ÇOCUKLARIN DOĞRULUK, DÜRÜSTLÜK VE GERÇEKLİK ALGISININ KORUNMASI AÇISINDAN SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI

Prof. Dr. Ebru Güzelcik URAL..... 93

2.PANEL

ETİK VE EĞİTİMİ

Prof. Dr. İoanna KUÇURADI..... 103

EĞİTİMDE YETERLİ KOŞUL OLARAK ETİK

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN..... 112

➤ ÇALIŞTAYLAR

EĞİTİM YÖNETİMİNDE ETİK VE ETİK LİDERLİĞİN ÖNEMİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. M. Akif HELVACI..... 123

IB DÜNYA OKULLARINDA AKADEMİK DÜRÜSTLÜĞÜN ÖNEMİ

Dina KHALAF - Jon HALLIGAN..... 141

LİSE-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİNDE ETİK

Özge ALYU..... 142

REKABET, MALİ VE HUKUKİ ETİK	
Cem GÜLAN	145
SMMM Lütfi GÜLBENK – Av. Esmâ GÜLBENK.....	151
ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE	
Dr. Özge ÖZDEMİR.....	172
STEM ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI BİR EĞİTİM AÇISINDAN DESTEKLENMESİ	
Prof. Dr. Gültekin ÇAKMAKCI.....	175
DOĞUMDAN ÖLÜME ETİK: İŞTE BÜTÜN MESELE ÖĞRETMEN OLMAK!	
Gürkan TAVUKÇUOĞLU.....	182
FRANSIZ DİLİ VE KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE ETİK UYGULAMALAR	
Bruno DELVALLEE.....	183
TASARIM ODAKLI DÜŞÜNME DESTEKLİ ETİK EĞİTİM	
Seval ORAK – Murat KAÇAR.....	184
DÜNDEN BUGÜNE ETİK VE EĞİTİMDEKİ ROLÜ	
Doç. Dr. Nur Yeliz GÜLCAN.....	189
OKULDA ETİK İKİLEMLER	
Serkan KAHYAOĞLU.....	196
➤ SONUÇ BİLDİRGESİ	203

SUNUŞ

Türkiye Özel Okullar Derneği'nin geleneksel eğitim sempozyumlarının on sekincisi ülkemizin ve dünyanın önde gelen eğitimcileri ve uzmanlarının katılımı ile 30 Ocak - 1 Şubat 2019 tarihlerinde “**Eğitim ve Etik**” başlığı altında Antalya’da gerçekleştirilmiştir.

Sempozyuma değerli katılımlarından dolayı başta Milli Eğitim Bakanımız Sayın Prof. Dr. Ziya SELÇUK'a, TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Üyesi Sayın Cemal TAŞAR'a, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Üyesi Sayın Selçuk PEHLİVANOĞLU'na, Milli Eğitim Bakanlığı bürokratlarına, Fransa Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi ile Finlandiya Büyükelçiliği Eğitim Ataşesine, özel öğretim kurumlarını temsil eden dernek başkanlarına teşekkür ediyorum.

Değerli görüşleriyle Sempozyuma katkı sağlayan tüm akademisyenlerimize, basınımıza, tüm özel okul kurucusu dostlarımıza, yöneticilerine ve öğretmenlerine de en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen Derneğimizin Yönetim Kurulu Üyeleri Erkan ÇELİK, Zafer ÖZTÜRK, Hayik NİŞAN, Özlem KARSAN, Mina AKÇEN, Saim MERAL, Oya Sertdemir DÜŞMEZ, Binnur KARADEMİR, Kenan TAÇYILDIZ, Nigar EVGİN, Ebru ARPACI ile Derneğimizin Akademik Danışmanı Dr. Jale ONUR, Yönetim Danışmanı Hasan EREN, Dernek Müdürü Nalan TUĞ ve Bilgi İşlem Uzmanı Süleyman GÖRAL'a, ayrıca çalışmalarımıza her daim destek veren Okul Öncesi, İlkokul, Ortaokul, Lise, Rehberlik, IB ve IT Komisyonu Başkan ve üyelerine de katkıları için ayrıca teşekkür ediyorum.

Sempozyumda; yabancı akademisyenlerin yanı sıra ülkemizin önde gelen üniversitelerinden bilim insanları, eğitim uzmanları, yazılı ve görsel basın mensupları, özel okul kurucu, yönetici ve öğretmenlerinden oluşan 1300'ün üzerinde katılımcı 3 gün boyunca “Eğitim ve Etik” konusunu 8 konferans, 2 panel ve 15 çalıştayda tartışmıştır. Ayrıca eğitim ve öğretimle ilgili ürün ve hizmetler sağlayan 100 firma, fuaye alanında dünyada eğitim alanındaki en son gelişmeleri yansıtan ürün ve hizmetlerini katılımcılara sunmuşlardır. Katkıları için tüm firma sponsorlarımıza da teşekkür ediyorum.

Sempozyumda; etik değerlerin yeni kuşaklara aktarılması, onlarca benimsenmesi, özümsemesi ve davranışlarını yönlendiren ilke ve kurallara dönüşmesindeki toplumsallaşmayı sağlayan kurumların başında okullarımızın geldiği, gençlerimizin

aile ve çevre gibi diğer kurumlardan edinemedikleri ilke ve kurallara uyulması ya da toplumda kabul gören fakat doğru olduğu tartışmalı bazı kurallardan onları uzaklaştırmak, çağdaş ve ilerlemeyi şiar edinmiş bir topluma hazırlamak yükünü de yine okullarımızın üstlenmeleri gerektiği, günümüz dünyasında özellikle, eğitim ortamında bireylerin diğer insanlarla ilişki kurarken karşılaşılabilecekleri temel etik sorunları fark ederek bunların üstesinden gelebilmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Ayrıca Z kuşağının etik anlayışı; yeni nesil öğrenme teknolojilerinin etik yönü ve sosyal medyanın yanlış kullanımıyla en temel insani değerlerden biri olan dürüstlük kavramının anlamını yitirmesi, bu nedenle sosyal medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirme ve bilinçli tüketici olmanın sağlanması ve eğitimde etik liderliğin önemi gibi konular ele alınmıştır.

Uzman ve akademisyenlerimizin değerli görüş ve önerileri içeren konuşmalar, titiz bir çalışma ile hazırlanan bu kitapta bilgilerinize sunulmuştur. Kitabın, eğitim sistemimize yararlı olacağı inancıyla saygılarımı sunarım.

F. Nurullah DAL
Türkiye Özel Okullar Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

EĞİTİM ve ETİK

➤ AÇILIŞ KONUŞMALARI

- **F. Nurullah DAL**

Türkiye Özel Okullar Derneği Yönetim Kurulu Başkanı

- **Prof. Dr. Ziya SELÇUK**

Milli Eğitim Bakanı

F. Nurullah DAL

Türkiye Özel Okullar Derneği Yönetim Kurulu Başkanı

Saygıdeğer Bakanım, değerli konuklar; hepiniz Türkiye Özel Okullar Derneği 18. Antalya Sempozyumu'na hoş geldiniz.

Antalya Sempozyumları tarihinde bu yıl elbette farklı bir heyecanı beraberce yaşıyoruz. Sanırım aramızda bu heyecana katılmayanınız yoktur. Yaklaşık 7 ay önce içimizden, bizden biri, sadece özel okulluk geçmişiyile değil, hocalığıyla, öğretmenliğiyle, eğitimciliğiyle, bilgeliğiyle hepimize yol gösteren, şartsız ve koşulsuz hep yanımızda olan, kendi tabiriyle Öğretmen Ziya Selçuk, bizim Ziya Hocamız, Milli Eğitim Bakanlığı koltuğuna oturdu.

Hani hep diyorduk ya, eğitimci bakan, eğitimci bakan... İşte biz eğitimci bakan yolunu gözlerken, eğitimcilerin duayeni bakanımız oldu. Haklı olarak bunun gururunu taşıyoruz. Sayın Bakanımız, Ziya Hocamız, Öğretmen Ziya Selçuk, eğitimin her alanında, her kademesinde, hemen her rolde ve görevde çalışmış bir isim. Bilgisi, birikimi, tecrübesi tartışılmaz. Kendilerinin bugün bu salona, Antalya Sempozyumu'na taşıdığı enerjiyi fazlasıyla hissediyoruz.

Sayın Bakanımızın Türk eğitime getirdiği heyecan ve dinamizm, daha ilk andan itibaren dalga dalga yayıldı. Türkiye'nin her yerinde Sayın Bakanımıza büyük bir saygı, sevgi ve teveccüh var. Sahada okullar, müdürler, öğretmenler yüzlerini, kalplerini Sayın Bakana çevirmiş durumdalar. Gerek resmi gerekse özel okullardaki tüm öğretmenlerimiz, velilerimiz, tüm kamuoyu Sayın Bakanımızı umut olarak görüyor. İhtiyaç duyulan, özlemlerle beklenen eğitimde değişim ve dönüşümü kendisinin başaracağına inanıyor.

Sayın Bakanım, kıymetli katılımcılar, Bizler de Türkiye Özel Okullar Derneği olarak bu görüşteyiz. İnanıyoruz ki eğitimde çağın tüm ihtiyaçları ve gereklerine uygun bir dönüşüme ihtiyacımız var. Sayın Bakanımızın sıklıkla tekrarladığı eğitimin millet ödevi olduğu gerçeğini hatırlatarak yorucu mesailerinde elimizden geleni ardımıza koymayacağımızı, yükünü hafifletmek için çalışacağımızı bilmelerini isteriz.

Hz. Ömer, 'Bir şeyden ümitsiz olan, ondan uzak olur' demiştir. Bizler ülkemize, öğrencilerimize, öğretmenlerimize, yöneticilerimize, insanımıza, eğitim sistemimize büyük inancı olan bireyleriz.

Sayın Bakanımıza olan inanç ve umudumuz, kendisi şahsında ülkemizdeki tüm eğitimcilere, eğitim sistemimize, ülkemizin geleceğine duyduğumuz inanç ve

yakınlıktan başka bir şey değildir. Biz eğitimden ve ülkemizden uzak olamayız. Onun için eğitim adına ümidimizi hep diri tutuyoruz. Şimdi zamanıdır diyoruz.

Evet eğitim bir millet ödevidir. Eğitim bir ekosistem işidir. Mutabakat, işbirliği, güç birliği, ayrı gayrı olmadan, siz biz olmadan, hep birliktelik isteyen bir iştir. Yaşayan, hayata dair, canlı, diri bir süreçtir. Onu mekanlara, binalara, belli bir kültüre, bir dile indirgeyemeyiz. Çünkü eğitim aynı zamanda evrenseldir. Dil ve kültür eğitime hizmet edebilir, günümüzde eğitimin günlük işleyişi bu yöndedir; ancak eğitim bir dile veya kültüre indirgenemez, mahkûm edilemez.

Eğitim aynı zamanda insan içindir. İnsan eğitim için değildir. Eğitim sistemimizin biraz insanın eğitim için olduğu bir kulvara yönelmeye başladığı iddia edilirken, Sayın Bakan ve ekibi, bir politika belgesi olmanın ötesinde ülkemizin fazlasıyla ihtiyaç duyduğu talim ve terbiye vizyonunu ortaya koyan 2023 Eğitim Vizyonu'yla bu gidişata felsefi açılımları da kapsayacak biçimde cevap vermiştir.

2023 Eğitim Vizyonu, eğitim tarihimizde paradigmatik bir zihinsel ve kültürel değişim ile ekosistem anlayışının bariz biçimde ele alınması bakımından çok önemlidir. Bu saptamayı sadece 2023 Eğitim Vizyonu'nun biz özel okulları doğrudan ilgilendiren bölümleriyle ilgili yaptığımı düşünmeyiniz. Sistemin alt bileşenlerini eş zamanlı tasarlamayı hedefleyen 2023 Eğitim Vizyonu yönteminde, vizyonda geçtiği şekilde cümleyi aynen okuyorum: 'eğitim süreçlerini, sadece biyolojik veya ekonomik tanımlamalara, istatistiksel verilere ve nicel başarılarla hapsolmaktan kurtarıp ontolojisi, epistemolojisi ve etik temelleriyle birlikte ele alma' zorunluluğu açıkça ortaya konmaktadır.

2023 Eğitim Vizyonu'nun ifadesiyle insan odaklı eğitim anlayışının ve felsefesinin zirve yaptığı nokta, ontoloji ile epistemoloji birlikteliğini bir ahlak telakkisiyle taçlandırmaktır. Ahlak, varoluşsal bir konudur ve bilgisel altyapımızdan üstündür. Edep amelden üstündür. Eskilerin tabiriyle edep olmazsa ilim, eğitim olmaz.

Diğer bir ifadeyle 2023 Eğitim Vizyonu, insanı ve insanlık onurunu merkeze alan, eğitimi sadece endüstriye istihdam üreten bir mekanizma olmaktan çıkarması beklenen yeni bir etik kod teklif etmektedir.

Bu çift kanatlı okuma hayatidir çünkü eğitim sistemimizde zemin ve şekil bağlantısı artık kaybolmaya yüz tutmuştur. Hepimiz için çok ciddi bir özelleştirinin zamanı çoktan gelmiştir. Çocuklarımızın, öğretmenlerimizin okula gidiş sebepleri, bizlerin okul kurma, işletme sebeplerimiz etik çerçevede yeniden ele alınmalıdır. Bunu bütün samimiyetimle ifade etmek istiyorum.

İşte tam da bu yüzden 18. Antalya Sempozyumu bu etik temellerin tartışılması bakımından son derece zamanlı ve yerinde bir platform oluşturmaktadır.

Bu yılki başlığımız Eğitim ve Etik. 2023 Eğitim Vizyonu'nun asıl önermesinin ülkemizde eğitim ve etik arasındaki bağı tekrar kuvvetlendirmek olduğunu varsayarsak belki de Antalya Sempozyumları tarihinde sempozyum başlığı ve konjonktür açısından düşünüldüğünde en anlamlı buluşmalardan birisine ev sahipliği yaptığımızı söyleyebiliriz. Çünkü biz 2023 Eğitim Vizyonu'nu bir eğitim ve etik çerçevesi olarak görüyoruz ve okuyoruz.

Etik Yunanca bir kelime. Ethos kökünden türetilmiştir. Ethos karakter demektir. Etik, ahlak ve karakter felsefesine verilen genel addır. Etik insanlığa ait ahlaki konuları iyikötü, doğru-yanlış, adalet-suç gibi çeşitli kavramlar üzerinden tartışır. İnsanlığın değerleri, vazifeleri, işleri, güçleri, bilimsel faaliyetleri hep bu evrensel mercekten incelenir. Etik, ABD'li hukukçu Potter Stewart'ın tabiriyle 'yapmaya hakkınız olan şeyle, yapılması doğru olan şey arasındaki farktır'. Şimdi hep beraber soralım bizim eğitimde hukuken yapmaya hakkımız olan şeyle, yapılması doğru olan şeyler arasındaki farklar nelerdir? Bu farklar eğitim hayatımızda ne gibi sorunlara sebep olmaktadır. Ne gibi verimsizlikleri, zaman ve kaynak israfını önümüze koymaktadır?

Sayın Bakanım, Kıymetli Katılımcılar; Etik modern hayatla birlikte toplumların gündemine iyice yerleşmiştir. Etik kodlar tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken esaslı bazı değişikliklere uğramıştır. Teknoloji ve sanayi geliştikçe, haklar, hukuklar arttıkça, üretici ve tüketici dengesi karmaşıklaştıkça, savaşlar ve krizler şekil değiştirdikçe etiğe duyulan ihtiyaç günbegün artmıştır. Eğitimin bu denklemdaki rolü inanılmaz kritik bir noktada yer almaktadır. Kaliteye, liyakate, mahiyete, varlık ve anlam zeminine yoğunlaşmamız gereklidir. (görüyorsunuz Sayın Bakanım 2023 Eğitim Vizyonu ödevime iyi çalıştım) Ancak o vakit şu önemli sorulara çok daha anlamlı cevaplar bulabiliriz; bugünün eğitimi nasıl insanlar yetiştirmektedir? Biz dünyanın en iyi eğitimli insanların insanlığı mahvetmek, uluslararası krizler çıkarmak için çaba gösterdiği bir düzene insan kaynağı sağlamak için mi çocuklarımızı eğitiyoruz? Dünyanın gittiği yöne doğru mu yol almak niyetindeyiz bu verdiğimiz eğitimle?

Sayın Bakanımızın dördüncü kırılma olarak ele aldığı biyolojik olanla yapay zekanın birleşmesi sonucu ortaya çıkacak olan siber-fiziksel devrimin etik kodu henüz yerli yerine oturmadığı için bugün dünyada büyük tartışmalar sürmektedir. Robotik etiğine bakıldığında; nasıl robotlar, veya otonom cihazlar yapılmalı ki insanlığa zararları olmasın türünden sorular bugün artık çok daha fazla sorulur olmuştur.

İşte tam da bu noktada, çocuklarımıza robotik, kodlama öğretmek için yarışıyoruz. Peki çocuklarımıza aynı zamanda bu meziyetleri ve becerileri insanlık yararına kullanma bilincini de veriyor muyuz? Unutmamak gerekir ki yapay zeka devrimini

gerçekleştiren sadece 5 makine öğrenme ekolü var. Çok çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren binlerce belki de milyonlarca algoritmalar bu 5 ekolün elinden çıkıyor.

Bahsini ettiğim 5 ekol o denli etkili ki insanları öldüren savaş makineleri de, onları eğlendiren dizi veya film platformları da, en zorlu hastalıkların teşhisinde kullanılan dijital sağlık uygulamaları da, eğitimi bireyselleştiren teknolojiler ve daha niceleri bu 5 ekole ait bilim insanlarının ürünü. Öyleyse insanlığı hem eğlendiren, hem eğiten, hem tedavi eden hem de öldürenlerin aynı algoritmalar olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu yeni dünya düzeninin doğru ve yanlışlarını tespit etmek konusunda insan olarak hepimize ağır etik sorumluluklar düşmektedir. Etik öyle gözüküyor ki eğitimden, bilimsel faaliyetlere, teknolojik gelişmeden sağlık çalışmalarına insanlığın ve insanlık onurunun evrensel ölçekte gelecekteki sigortası olacaktır.

Biz eğitimciler olarak evrensel etik sorumluluklarımızın ışığında milletimizin boyasıyla boyanmış ahlaklı bireyler yetiştirmek, etik ve ahlak telakkisini eğitimde en üst noktaya taşımak, ahlak ve milli tüm değerleri kapsayan ve kuşatan bir olgunlaşma için hassasiyet göstermeliyiz. Mutlu, mesleğine tutkulu, iyi vatandaşlar yetiştirmeliyiz. Eğitimin her alanında ve kademesinde bu bilinci eğitim adı geçtiğinde aklımıza gelen tüm paydaşlara anlatmalıyız. Öğretmenlerimize, yöneticilerimize, yayıncılarımıza, velilerimize, servisçilerimize, kantincilerimize, güvenlik personeline bu etik bilinci iyi anlatmalıyız.

Herkes doğru yapsa, zincirin bir halkasında sorun çıksa, tüm zincir etkilenir. Örneğin, mesleki teknik eğitimde meslek etiğini daha o yaşlarda yavrularımıza aşılmalıyız ki ülkemizin sanayisinde istenilen noktaya gelebilelim. Ancak ve ancak böyle başarabiliriz.

Etik ve eğitimin ortak noktası evrensel oluşudur. Evrensel hakikati bölmek imkansızdır. 2023 Eğitim Vizyonu'nda yer alan Nurullah Ataç'a ait şu söz herşeyi tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır: 'Hayat konulara mı bölünmüştür sanki? Bir yanda bilim, bir yanda sanat, bir yanda ahlak...' Elbette hayır. Hayatın hakikati bir bütündür. Evrenseldir. Belli başlı ülkeler sadece kendi vatandaşları insanlıktan nasibini almış gibi davranıyorsa bir sorun var demektir. Beşerlikten insanlaşmaya olan yolculuğunu tamamlayamamış demektir. Çünkü her insan önemlidir ve değerlidir.

Madem eğitime bütün alt sistemleriyle bütüncül bir ekosistem anlayışıyla yaklaşmaya başladık, bu ekosistemin ve 2023 Eğitim Vizyonu'nun etik ilkelerinin belirlenmesi hususunda ilk nüveleri biz burada başlatmış olalım. Sempozyumumuzda konuşulanlar ışığında sonuç bildirgesinde bu ilkelerin bir çerçevesini çizelim. Herkes bir köşesinden tutmuşken, biz de 2023 Eğitim Vizyonu'nun etik açıdan takibini yapalım. Sayın

bakanım, eğer uygun görürseniz çeşitli kurum ve kuruluşlardan bir etik komisyonu oluşturalım. Adına da 2023 Eğitim Vizyonu Etik Komisyonu diyelim.

Sayın Bakanım, Hanımefendiler, Beyefendiler; Bu yıl yine birbirinden değerli katılımcılar ve konuşmacılarımız var. Panel, konferans ve çalıştaylarımızla 3 gün boyunca eğitim ve etik konusunda çok zengin bir içeriği sizlerle paylaşmak için sabırsızlanıyoruz. Sözü daha fazla uzatmadan başta Sayın Bakanımız olmak üzere 18. Antalya Sempozyumu'na teşrif eden herkese ayrı ayrı teşekkür ederim. İyi ki varsınız. İyi ki hep birlikte yine buradayız.

Prof. Dr. Ziya SELÇUK

Milli Eğitim Bakanı

Değerli dostlar, gününüz güzel olsun, hepiniz hoş geldiniz. Milli Eğitim Bakanı olarak burada olmanın farklı bir duygusunu hissettiğimi paylaşmak isterim ama bu hissini ne kadar zor olduğunu ve bunun ne kadar büyük bir mücadele olduğunu, ne kadar büyük bir vazife olduğunu da sizinle paylaşmadan geçmek istemem.

Bu toplantıların, özellikle bu toplantının önümüzdeki yıl boyunca etkisinin süreceğini ve buradan çıkan sonuçların eğitim sistemimiz için büyük katkı sağlayacağını biliyorum. Çünkü geçtiğimiz yıllarda bunu somut olarak izleme ve gözleme fırsatı oldu. Bugünkü “Etik” konusunu Prof. Dr. İoanna Kuçuradi hocam buradayken konuşmak bizim haddimiz değil. Bu meseleyi ne kadar önemseyeceğimizi ve eğitim sisteminin ve buna bağlı olarak insanın zemininde yatan şeyin aslında etik olduğunu, ahlak telakkisi olduğunu ısrarla vurgulamaya çalışıyorum. Çok ilginçtir dünyadaki eğitimin seviyesi yükseldikçe, tırnak içinde kalitesi arttıkça dünyadaki teknolojinin öldürme gücü artıyor, çevre kirliliği artıyor, obezite artıyor, açlık artıyor. Eğitim arttıkça bunların artıyor olması arasında büyük bir çelişki var ve bu çelişkiyi izah etmek bence bu toplantının ana gayelerinden birisi olmalı.

Bu bağlamda 2023 Vizyonu’nda da ısrarla ortaya koymaya çalıştığımız, vurgulamaya çalıştığımız bu husus, bu toplantının ana temasını oluşturuyor. İsrarla vurguluyoruz çünkü biz hep söylediğim gibi zemin olmadan şekil yapmamaya çalışmamalıyız. 1970’li yılların ortalarından beri şakülü kaymış bir eğitim sistemimiz var. Çok kısa bir süre içerisinde bunun birdenbire toparlanmasını elbette beklemiyoruz ama büyük bir yol alma imkânımız da var. Çok samimiyetle bir şey ifade etmek istiyorum. Ben arkadaşlarımla beraber, ekiple beraber bu işin içerisine girdikçe, bu işin yapılabileceği, çok da iyi yapılabileceği konusundaki kanaatimiz çok güçleniyor. Çünkü Türkiye’nin çok büyük bir birikimi var. Türkiye’nin insani özellikleri, Türkiye’nin bilimsel nitelikleri, bütün bunlar bizim mevcut durumu daha iyi noktalara getirmek için büyük bir aracımız haline gelebilir. Bu çerçevede toplumdaki beklentinin farkındayım ve bu beklenti çok ilginçtir geldiğim gün vardı, yani ben herhangi bir vaatle bulunmamışken, herhangi bir argüman geliştirmemişken böyle bir beklenti vardı. Bu beklentinin olması biraz önce Sayın Başkanımızın da ifade ettiği nedenlerle oldukça makul ve bu beklentinin hayata geçmesiyle ilgili büyük ölçüde altyapı çalışmalarlarıyla ilgili gayretlerimiz devam ediyor.

Son günlerde özellikle bu konuda beklenti olduğunu da bildiğim için birkaç cümle ifade etmek isterim. Temel liseler konusu, dershaneler, teşvik konusu, çok uzun yıllardır

bilinen ve geçmişten beri yapılması ön görülen kararlardı. Bu kararlar bilinmesine rağmen, aslında aylar önce, yıllar önce bu konularla ilgili somut bir bilgi paylaşılmasına, hatta kanun maddesi olmasına rağmen, bu ilan edildiğinde insanların şaşırmasına çok şaşırdım. Yani çok net olarak bir bilgi var ve bu bilgi bizim çözüm olarak öngördüğümüz ya da Türk Eğitim Sisteminin çözümüdür diye paylaştığımız bir bilgi değil. Türk eğitim sisteminin çözümü, çok daha kapsamlı, çok daha geniş tabanlı, çok daha farklı parametreleri ele alan bir bağlamda söz konusu olmalı. Yani biz eğitim sisteminin yapısal dinamikleri üzerinde yapacağımız çalışmalarla bir dönüşümü 2023 Vizyonu ile tasarlamayla gayret ediyoruz. Yoksa bir kaç sene önceden beri belirlenen ve belli bir dönüşüm programı içerisinde bulunan ve zaten okullara dönüşmesi beklenen kuruluşlarımızın alacağı yolda elbette katkılarımız olacak, elbette desteklerimiz olacak ve ne yapabilirsek bu sürecin sancısız bir şekilde gelişmesi için, her türlü çabayı göstereceğiz. Kaldı ki bu dersaneler meselesi de uzun yıllardır bilinen ve Sayın Cumhurbaşkanımızın bu konudaki talimatlarının ne olduğunun açık şekilde bilindiği bir husus. Bu bağlamda ben bütün velilerimize, öğretmenlerimize çok açıklıkla ifade etmek isterim; yerine ne koyacağımız konusunda, ne getirdiğimiz konusunda ve buradaki ihtiyacı, buradaki talebi nasıl karşılayacağımız konusunda çok net bir yol haritasına sahibiz. Bunu da önümüzdeki haftalarda bir lansmanla açıklama fırsatımız da olacak, bütün hazırlıklarımız bitti. Bu hazırlıklarımız hem dijital bir alt yapının oluşturulması, hem Türkiye'nin en iyi birikime sahip öğretmenleriyle beraber bir takım video kütüphanelerinin oluşturulması, yapay zeka temelli yazılımların devreye sokulması, bir takım televizyon kanalları ile mobil kanallarla her türlü erişimin olanaklı hale getirildiği ortamların oluşturulması ve buna benzer çok fazla imkanları ortaya koyabileceğiz ve bu konuyla ilgili bütün hazırlıklarımızda bitti. Herkes rahat olsun. "Biz hiçbir zaman elimizden geldiği kadar sürpriz yapmayacağız" derken aynı şeyi yine söylüyorum, bir sürpriz yok. Daha önceden alınan kararlar ne ise, bu biliyorsunuz 4 -5 sene önce alınmış olan bir karar. Bundan sonrası için de nasıl bir yol haritası izleyeceğimizi, ilgili kişilerle, aktörlerle çok açıklıkla paylaşacağız. Ben sadece bu konunun velilerimiz tarafından dikkatle ele alınmasına önem verdiğimi belirtmek isterim. Çünkü bu konunun istismarı söz konusu olabilir, bunun kötüye kullanılması ile ilgili bir takım girişimler olabilir. Bunların engellenmesiyle ilgili biz, Milli Eğitim Bakanlığı olarak her türlü önlemi zaten alma yetkisine sahibiz, bunu ısrarla da takip edeceğiz.

Değerli meslektaşlarım, bizim bu süreç içerisinde, yani 2023 Vizyonu çerçevesinde ele aldığımız bir çok alt yapı dinamikleri var. Bunlar önümüzdeki aylarda, her ay somut olarak sizlerle paylaşılacak ve bizim bu senenin Kasım ayına kadar hangi hafta, hangi ay, hangi somut projeyi, çalışmayı, hayata nasıl geçireceğimizin bütün ayrıntılarını kamuoyuyla paylaşacağız. Bir iki örnek de vermek isterim. Mesela bunlardan bir tanesi okul profilini değerlendirme. Türkiye'deki bütün okullarımızın, resmi

okullarımızın belli parametreler çerçevesinde, tabiri caizse mî'nın çekilmesi ve bunun mobil olarak izlenmesi, her bir okulumuzun her türlü ihtiyacının somut olarak takip edilmesi ve ihtiyaçlarının doğrudan doğruya Millî Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanması konusunda hem mali hem de idari tedbirlerimizi almış vaziyetteyiz. Bu süreç içerisinde okullarımızın hangisinde, ne türlü problemler olduğunu, ne türlü ihtiyaçlar olduğunu izleme, değerlendirme ve okulların gelişmesi konusunda asla bir rekabet ve yarışma söz konusu olmaksızın gelişmesi konusunda bir Türkiye ortak modeli ortaya çıktı. Bunun pilot çalışmaları Şubat ayında başlıyor ve bu pilot çalışmaların sonucunda da önümüzdeki öğretim yılında ülkedeki bütün okullarımızın takibiyle ilgili başka bir veriye dayalı yönetim sistemine geçiyoruz. Böylece ülke ölçekli ve uluslararası akreditasyon yapılarına uyumlu bir model hayata geçmiş olacak. Bu hayata geçtiğinde de biz okullarımızın, özellikle imkânı daha zayıf okullarımızın iyileştirilmesi için bir yol haritasına da sahip olmuş olacağız.

Bunun ötesinde daha birçok alt yapı projeleri var. Ama benim önemsediklerimden bir diğeri de; tasarım beceri atölyeleri. Çünkü bu atölyeler bizim çocuklarımızın çoktan seçmeli sorular çözerek, bütün eğitim-öğretim hayatını şekillendirdiği bir yapı yerine ne konulacağını açıklamaya çalışan bir proje. Bu projenin de Şubat ayında Türkiye'de yaklaşık 30 kadar okulumuzda pilot olarak başlayacağını ve inşaatlarının tamamlandığını, öğretmen eğitimi içeriklerinin ve öğretim programı içeriklerinin de hazırlandığını ifade etmek isterim. Bunu şundan dolayı çok önemsiyorum bizim ilkokullarda bile, ortaokullarda bile üniversitedeki bazı meslek alanlarının izdüşümünü görmek durumundayız. Örneğin bir mühendislik atölyesini ilkokulda görmek durumundayız, sanat-drama atölyesini ilkokulda görmek zorundayız. Eğer bunu görürsek çocuklarda çok küçük yaştan itibaren meslek bilincinin oluşması, küçük yaşlardan itibaren ellerini daha fazla kullanmalarını ve beceri temelli bir eğitime yönelmeleri mümkün olabilecektir. Bu ve buna benzer birçok somut projenin ortaya konulmasıyla beraber eğitim camiasının beklediği, velilerin ve çocuklarımızın beklediği "Somut olarak hayata geçecek aşamalar nelerdir?" sorusunun da cevabını vermeye başlamış olacağız.

Ben özellikle şunu ısrarla ifade ediyorum; biz üç yıllık bir takvim ortaya koyduk. Bunu koyarken de hangi ay, hangi sene neyi yapacağımızı çok net ifade ettik. Bu takvim belgede olmasına rağmen "Neden bir şey yapılmıyor, niye değişiklik gerçekleştirilmiyor?" şeklinde suallere muhatap oluyoruz. Şimdi orada bir takvim dururken neyi, ne zaman yapacağımızı çok net ifade etmişken, acilen sürekli değişiklik yapmanın iyi bir fikir olduğunu zannetmiyorum. Ben çayın demlenmesine çok önem veren birisiyim, yani bu çayın demini almadan bazı değişiklikler yaparsak inanın şimdiki çözümlerimiz daha sonraki problemlerimiz haline dönüşür. Biz bir değişiklik

yaparken niye ve nasıl yaptığımızı çok derinlikli olarak analiz etmek zorundayız. Örneğin; okul öncesi eğitimde 5 yaş eğer zorunlu olacaksa, bunu yapmamız halinde hangi parametrelerin nasıl etkilendiğini bir simülasyon yoluyla ele almak zorundayız. Eğer böyle düşünersek, sadece bu kararı aldığımızda bile yaklaşık 17-18 parametrenin etkilendiğini fark ederiz. Örneğin; yükseköğretimde okul öncesi öğretim kontenjanların, norm kadronun, derslik sayısının ve benzeri bir çok konunun bununla bağlantılı olduğunu ve alınan her bir kararın eğitim sisteminin alt sistemlerini ve alt bileşenlerini nasıl etkilediğini çok somut olarak izlemek, değerlendirmek, bunun sosyal maliyetinin ne olduğunu, psikolojik maliyetinin, finansal maliyetinin ne olduğunu ortaya koymak zorundayız .Eğer bunu ortaya koymadan yaparsak, yani biz aldığımız kararların Türk Eğitim Sistemine, küresel standartlar çerçevesinde getireceğimiz her türlü değişimin neye mal olduğunu tam olarak ortaya koymazsak, inanın ileride daha büyük sorunlarımız olacak. O sebeple ne yaptığımızı, niye yaptığımızı, nasıl yapacağımızı belirli bir bilimsel ölçüt çerçevesinde, çok somut olarak izlemek zorundayız. Yoksa kamuoyunun baskısıyla “Neden acil değişiklik yapılmıyor?” şeklindeki bu baskıyla yol almamız mümkün değil. Daha önceden bu tür ani ve acil değişiklikler yapıldığında “Niye sürekli değişiklik oluyor?” şeklinde bir şikâyet olduğunu hatırlarsınız. Şimdi bu şikâyeti yapanların “Neden değişiklik olmuyor?” diye sorması gerçekten çok ilginç. Bu çerçevede şunu rahatlıkla ifade etmem mümkün; önümüzdeki süreçte bizim öğrencilerimizin, öğretmenlerimizin, velilerimizin bir sıkıntı yaşamaması, ani değişikliklerle karşılaşmaması için her türlü tedbiri almaya çalışıyoruz. Bunun içinde Türkiye'nin birikimini değerlendirmeye gayret ediyoruz ve görüyorum ki, mutlulukla görüyorum ki Türkiye'de herkes, yolda karşılaştığım insanlar bile “Milli Eğitim Bakanlığı için ne yapabiliriz? Nasıl katkı sağlarız? Elimizden ne gelirse size destek vermek istiyoruz? Maddi, manevi her türlü desteğe hazırız” şeklinde inanılmaz bir yaklaşım ve inanılmaz bir olumlu yaklaşım var.

Bunu şunun için ifade etmek istiyorum; Bu mutabakat için çok önemli, değerli arkadaşlar eğitim bir mutabakat işidir. Eğer toplumsal mutabakat olmazsa, eğer toplumsal olarak biz bu meseleyi bir millet ödevi olarak dikkate almazsak, o zaman bizim milletleşme ve dünyayla yarışma noktasındaki zafiyetimiz ortaya çıkar. Böyle bir zafiyetin ortaya çıkmaması için de elimizden gelen bütün gayreti göstermek zorundayız. Ama bunu yaparken de ilk başta da ifade etmeye çalıştığım gibi ahlaki olmak zorundayız. Belirli bir etik temele, daha üst şemsiye olarak etik temele dayanmak zorundayız. Bunu yaptığımızda daha çok insanlaşacağımızı göreceğiz. Ama bunu insana “tüketici” diyen bir anlayışla yapmak mümkün değil. İnsana tüketici demek, aslında insana hakarettir. Biz insanı tüketici olarak göremeyiz, doğaya “Doğal kaynaklar” diyen bir yaklaşımla, bir eğitim sistemiyle bizim bir yere varmamız mümkün

değil. Doğa bir kaynak değildir. Doğa bizim yoldaşımızdır. Beraberce yaşadığımız, bütünleştiğimiz bir varoluştur, varlıktır. O sebeple biz eğer dilimize dikkat edersek, eğer insana “kaynak” demezsek o zaman daha iyi bir yolculuğumuz olur. Fiziksel kaynaklar, finansal kaynaklar ve insan kaynakları diyen bir anlayış var bugün. İnsana “kaynak” diyen bir anlayışla bizim bir yere varmamız mümkün değil. İnsan, insan kaynakları değil, kaynak insandır. Dolayısıyla eğitim sisteminin de bu bakış açısıyla meseleyi ele almasında büyük yarar var. Bu çerçevede bizim neyin etik, neyin etik olmadığını aslında bulmak için çok büyük gayret sarf etmemiz gerekmiyor. Eğer şöyle somut olarak, yaşadığımız şeylere bakarsam çok ilginç şeylerle de karşılaşırız. Mesela belirli bir olay gündeme geliyor ve bu olayın sonucunda “Bakın bu olay öyle değil, belgesi de bu” diyoruz. Bu belgeyi gören insanlar ertesi gün belgeyi gördükleri halde, aksi bir muhtevada haber yapabiliyorlar ya da bir tweet atabiliyorlar. Eğer biz yaptığımız eğitimden şüphe ettiğimiz halde bunu yapmaya devam ediyorsak, burada bir etik sorun vardır. Eğer biz, bir bilgiye sahip olduğumuz halde bunun aksi istikamette bir görüş sergiliyorsak, burada etik bir sorun olabilir. Eğer biz bir şekilde yaptığımız işleri “Ne kadar etik bir temelde yapıyoruz, nasıl bir ahlak zeminine dayanıyoruz?” diye sormazsak emin olun bütün bunlar geçim vasıtası olur, bunlar ticaretin konusu olur, bunlar para kazanmanın ötesine gitmez ve bizler kalıcı çözümler bulamayız. Bizim kalıcı çözümlerimiz şu anda bugün gündemde olan belirli kanunlar, mevzuat gereği yapmamız gereken şeyler, bizim kalıcı çözümlerimiz değil arkadaşlar. Bizim kalıcı çözümlerimiz söylediğim gibi yapısal dönüşümle ilgili olan çözümler ve bunları da yapmaya, somut olarak ortaya koymaya başlayacağız, özellikle 2019 bunun temel göstergesi olacak.

Bunu yapabilmek için de bizim bir niyet alanına sahip olmamız gerekiyor. Yani niyet alanından kastım şu; biz sonuçta nereye ulaşmak istiyoruz? Ne yapmak istiyoruz ve bunu niye yapmak istiyoruz? Bu çok önemli bir gösterge, bunun da etik gerekçeleri var. Biz neyi, niye yapmaya çalıştığımızı ifade edersek o zaman niyet alanımız ortaya çıkıyor. Benim niyet alanım çok somut olarak şu; Ben bu ülkenin çocuklarının geleceği için bir şey yapmak istiyorum. Ev ödevimi gerçekleştirmek istiyorum. Benim için bu, bu millete olan borcumun bir karşılığı. Ama bunu yaparken de belirli prensipleri ve ilkeleri asla göz ardı etmek istemiyorum. Bu prensiplerin önemli bir kısmı etik ve ahlaki meselelerle ilgili olan prensipler. Bu prensiplere uyduğumuz sürece, bunlara büyük ölçüde % 100 olmayabilir ama büyük ölçüde uyduğumuz sürece, burada iş yapmamızın ve bir şeyler üretmemizin gerekli olduğunu, bunun bizim vazifemiz olduğunu düşünüyorum ve üretmek zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Eğer biz bu üretimi yaparsak, sürekli hazır olan şeyleri kullanırsak, üretim yapmadan hazır olanları kullanırsak, insan olarak belki düşünmeyi bile kaçırabiliriz ve gerçeği arama

vazifemizden uzaklaşmış oluruz. Bu anlamda şunu çok net olarak söylemek mümkün, Milli Eğitim Bakanlığı olarak önümüzdeki yol haritasına, Vizyon belgesine baktığımızda, eksikliğiyle, fazlasıyla düzeltiriz, değiştiririz, sürekli görüş alışverişindeyiz, nerelerde ne yapılması ve nelerin eklenmesi gerektiği konusunda bir çok öneri alıyoruz. Bunların birçoğu da makul öneriler, bu önerileri de dikkate alarak önümüzdeki süreçte yapmak istediğimiz şey, Vizyon Belgesinin ön gördüğü tasavvuru adım adım, somut olarak hayata geçirmek.

Önce mekanik olarak belirli bir yapısal dönüşüme hizmet etmek ve bunun sonucunda da kültürün ve zihniyetin değişmesi için orta vadede, tabii bu çok kolay bir konu değil uzun yıllar isteyen bir konu, kültürün ve zihniyetin dönüşmesi, orta vadede de uzun vadede de bu dönüşüm için alt yapıyı hazırlamayı amaçlıyoruz. Bu amaçlar doğrultusunda da gerek öğretmenlerimize yönelik, gerek okul yöneticilerimize, gerek il milli eğitim müdürlerimize yönelik bir çok çalışma yapıyoruz. Bugün de Antalya'da bütün il milli eğitim müdürlerimizin bir arada olduğu, üç günlük bir çalışma yapılıyor ve bu çalışma çerçevesinde de arkadaşların ortak bir dile sahip olması, belirli bir ideale ulaşmak için hep birlikte hareket noktasında mutabık kalmaları ve bu heyecanla da kendi illerinde Vizyon Belgesinin amaçları doğrultusunda iş ve işlemleri hayata geçirmelerini bekliyoruz. Bu tür çalışmaları yaptıkça, Türkiye'nin dilinde bir ortaklık oluştuğunda, ben daha rahat hareket edeceğimizi düşünüyorum. Çünkü biz maalesef aynı kelimeleri kullandığımız halde, farklı amaçlara sahip olabiliyoruz ya da çok farklı düşünceleri aynı kelimeyle de ifade edebiliyoruz. Bu karışıklık nedeniyle de dilimizi sadeleştirmek ve bu konuda da bir ortak sözlük oluşturmak gibi bir hedefimiz de var. Dikkat ederseniz birçok kelimeyi Vizyon Belgesiyle özelleştirilmiş şekilde kullanmaya çalışıyoruz. Çok önemli bir çalışmamız da, yine birkaç ay sürecek bir çalışma - yılsonuna doğru gelecek- söz varlığıyla ilgili bir çalışma. Bu Cumhuriyetimizin başından beri yapılmaya çalışılan ama bir türlü mesafe alınamayan bir konu, söz varlığı konusu. Önemseyeceğim için bunu araya sıkıştırdım. Türkçe'nin hayati bir konusu. Birçok ülkede, kıta Avrupa'sında, Kuzey Amerika'daki veya uzak doğudaki birçok ülke, söz varlığı çalışmasını belki yüz sene önce bitirdiler. Yani hangi yaşta, hangi çocuklar, hangi kelimeleri, ne şekilde öğrenmeli ve bunlar kitaplara nasıl yansımaları, yayıncılar buradan nasıl yararlanmalı? Bu bağlamda bizim çocuklarımızın dil gelişiminin uluslararası standartları ne olmalı, korpuslar nasıl olmalı, nasıl oluşturulmalı? Bütün bu soruların cevabını, oluşturacağımız bu söz varlığı projesi ile Türkçe'ye kazandırmış olacağız ve uluslararası nitelikte de bir mesafe almış olacağız. Bu ve benzeri projelerin birçoğunu, peş peşe dediğim gibi somut, artık hayata geçmiş vaziyette, önümüzdeki aylarda göreceğiz ve bunu sizlerle basın önünde de paylaşma imkanımız olacak.

Çok değerli meslektaşlarım, değerli katılımcılar buradaki üç günlük çalışmanın özellikle demin de belirttiğim gibi etik ile ilgili olması ve buradan bizim kendi sorgulamamıza hizmet edecek bir dokümanın çıkması ve yaptığımız işi standartlara uygun olarak yapabilmek için bir fırsat sağlamasını umuyorum. İnşallah büyük bir mesafe alınacak. Bizim belirli standartları korumak şartıyla, özel öğretim konusundaki yaklaşımımızı, olumlu görüşümüzü hepimiz biliyorsunuz eskiden beri. Bu konuda da özel okullarımızın ihtiyaç duyduğu her türlü destek konusunda gerek diğer Bakanlıklarımızla ve diğer kurum ve kuruluşlar nezdinde sürdürüyoruz. Ekonomiyle ilgili belirli çerçeveler daha da iyileşme grafiği gösterdiğinde, orta vadede göreceksiniz ki özel öğretimle ilgili de, özel eğitimle ilgili de birçok yeni açılımlar, yeni fırsatları hep birlikte görmüş olacağız.

Ben tüm arkadaşların buradan evlerine, şehirlerine, okullarına döneceğini ve orada meslektaşlarının kendilerine “Ne yaptınız, nasıl geçti, neler konuşuldu?” şeklinde sorulara muhatap olacaklarını biliyorum. Bu sebeple lütfen geri döndüğünüzde okullarınızdaki öğretmenlerinizle, meslektaşlarınızla, arkadaşlarınızla şunu hassasiyetle paylaşmanızı istirham ederim; Milli Eğitim Bakanlığı olarak bizim uluslararası kriterler, akreditasyon yapıları ve bir milli çerçevede senkronize bir şekilde, elimizden gelenin fazlasıyla yapmaya çalıştığımızı ve bunu sadece akademik bir endişe içerisinde, bilimin namusu içerisinde, bunu bir şekilde Türk milletinin geleceğine hizmet içi duygusu içerisinde yaptığımızı ve hep birlikte çok daha iyi bir noktaya geleceğimizi lütfen paylaşın. Bunu çok somut olarak, göstergelere bakarak, elimizdeki imkânlarla bakarak ben rahatlıkla söyleme imkânına sahibim. Ama biraz zamana ihtiyacımız var. Belki 70’lerden beri dedim ama inanın bu belki 100-200 yıllık bir mesele, Türkiye’nin eğitim meselesi. Bunun altı aylık bir meselede tümüyle çözümlenmesini sanırım hiçbirimiz beklemiyoruz. Ama bunun hep birlikte çok daha ileriye gitmesini umut ediyoruz. Zaten biz bir birikim üzerine çalışıyoruz yani biz yeniden, sıfırdan devirip, döküp de bir şey yapmıyoruz arkadaşlar. Türkiye çoktan 1-2-3 demiş zaten, birçok iş yapılmış geçmişte, hepsine teşekkür borçluyuz. Hepsinin hizmeti var bu ülkeye, bu eğitim sistemine. Biz şimdi bu 1-2-3’ün üstüne 4-5-6 demek istiyoruz. Bunu derken de sizlerle beraber demek istiyoruz. Bunu Milli Eğitim Bakanlığı’nın koridorlarında, kapalı odalarda yapmak istemiyoruz. Belki farkındasınız hangi konuyu, hangi kararı ele alırsak alalım, muhakkak surette bütün tarafları, öğretmen arkadaşlarımızı, yönetici arkadaşlarımızı, velilerimizi davet edip onlarla birlikte bu meselenin her yönden nasıl algılandığını hususen ele alıyoruz. Bunun sadece bilimsel bakışla olamayacağının farkındayız, bunun sadece bürokratik bir bakışla olamayacağının farkındayız. Bunun toplumun bütünsel bir işi olacağının farkındayız. Bu sebeple de sivil toplum kuruluşlarımızla, özel sektördeki kuruluşlarımızla, iş dünyasıyla inanılmaz bir etkileşim içerisindeyiz. Belki izliyorsunuz TOBB, İSO, İTO,

OSB ile çok uzun yıllardır imzalanamayan birçok projeyi imzalamak ve bu konularda mesafe almak imkanı doğdu.

Yine somut olarak ortaya koyduğumuz şeylerden bir tanesine son bir örnek vereyim. Belki “Ziya hocanın Bakanlık döneminde bir şeyler oldu ama en başta gelen şeylerden birisi neydi?” diye hatırlanacak şeyler dikkate alındığında, ben şunu rahatlıkla söyleyebilirim; mesleki ve teknik eğitimde Türkiye’de çok büyük mesafe alacağız bunu çok somut olarak kanıta dayalı olarak veriye dayalı olarak görüyorum. Buradaki paradigma değişikliğinin iktisadi hayatla eğitim hayatını örtüştürme gayretinin içerisindeyiz. Eğer okullarımızın içeriğiyle sektörlerin ihtiyacı arasındaki örtüşmeyi %20’nin altında değil de %100’ yakın hale getirirsek o zaman buraya olan teveccühünde tutacağını, somut olarak meselenin derinleşeceğini ve toplumdaki algının evrimleşeceğini ifade etmek mümkün.

Çok sevgili meslektaşlarım, değerli arkadaşlar zaman zaman içinizden belli gruplarla bir araya gelip, sohbet ediyoruz. Bugünde öyle bir imkânımız olacak, hiçbir şekilde şundan endişeniz olmasın, yani biz “Önümüzdeki süreçte neler yapacağız, nasıl yapacağız?” diye bir belirsizlik içerisinde değiliz. Bu konuda hepimiz lütfen rahat olun. Yapılacak işleyle, işlemler konusunda hem öğrencileri rahatlatmak hem velilerimizi rahatlatmak için her türlü önlemi alıyoruz. Bütün bunlar, sizin okullarınızdaki çalışmaların daha rahat yapılması için de bir ortam sağlıyor. Eğer bu çalışmalarınızın en özgünlerini bizimle paylaşırsanız, biz önümüzdeki süreçte çok daha işlevsel çözümler üretme fırsatına sahip oluruz ki önümüzdeki süreçte resmi okullarla, özel okullar arasındaki örtüşmeyi de biraz daha esnetmek konusunda bir yaklaşımımız olacak. Bunları da paylaşacağız sizinle. Özel okullardan benim beklentim şu; sizler özgün ve modern tasarımlar konusunda biraz daha orijinal işleri, daha esnek bir şekilde yapabilme imkanına kavuşmalısınız ve bu konuda bütün okulların tek tip olduğu bir yaklaşım değil, farklı okullarda farklı modellerin, pilot olarak denendiği ve bu pilotlamalar sonucunda da dünyaya örnek modellerin çıktığı bir süreci birlikte yaşamak istiyoruz. Bu yüzden de sizin içinizde bulunduğunuz mevzuatın esnekleştirilmesi çalışmaları devam ediyor. Bunu da sizinle paylaşmak isterim ve önümüzdeki sürecin daha rahat olacağı ve bu belirlenmiş çerçeve içerisinde de eğitimin kalitesini birlikte daha çok hareket edeceğimizi düşünüyorum.

Ben bu toplantıda emeği geçen herkese tekrar tekrar teşekkür ediyorum. Bu sene buraya gelmenin çok farklı bir ayrıcalığı vardı benim için. Burada olmayı özellikle bu sene çok istedim. Çünkü bizim arkadaşlarımızla olan bağlantımızın aynı şekilde derinleşerek sürmesi arzumdur. Biz birlikte bir şey yaparak Türkiye’nin geleceğine rahatlıkla hizmet edebiliriz. Başta Sayın Başkanımız olmak üzere, bütün yönetim kurul üyelerine, emeği geçen tüm meslektaşlarıma ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

EĞİTİM ve ETİK

➤ KONFERANSLAR

- **ÖĞRETMENLİKTE MESLEK ETİĞİ**

Prof. Dr. İnayet AYDIN

- **ÖĞRETMEN VE ETİK**

Prof. Dr. Mustafa SAFRAN

- **DEĞERLER EĞİTİMİ VE ETİK**

Prof. Dr. Maija KULE

- **BİR DEĞER EĞİTİMİ MODELİ: DEĞER BİLİNÇLENDİRME**

Prof. Dr. Hasan BACANLI

- **GELECEK, EĞİTİM VE ETİĞİN ROLÜ**

Jon HALLIGAN

- **ETİK KARİZMA**

Alper ALMELEK

- **ETİĞİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ**

Emeritus Prof. Dr. İlter TURAN

ÖĞRETMENLİKTE MESLEK ETİĞİ

ÖZET

Mesleki etik, bütün mesleki uğraşların iyi ve doğruya yönlendirilmesi konusunda ilkeler koyan, meslek üyelerinin kişisel arzularını ve belli bir çizginin dışına çıkmalarını önlemeye çalışan, mesleki idealleri geliştiren ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan bir ilkeler dizgesidir. Eğitim ve öğretim hizmetlerinin topluma profesyonel olarak sunulmasını içeren öğretmenlik, bir meslek olarak kabul edilen ilk alanlardan biridir ve kendine özgü etik değerleri içermektedir. Eğitim ve öğretimin en temel parçası olan öğretmenlerin meslek etiği ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları, öğrencilerin okuldaki öğrenme süreçlerini iyileştireceği gibi öğrencilerin hak ve sorumluluklarını öğrenerek daha iyi, katılımcı ve demokratik yurttaşlar olarak yetişmelerine de katkı sağlayacaktır. Öğretmenlik ve etik birbirine çok yakın kavramlardır. Etiğin ve eğitimin doğası gereği bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülmemelidir. İdeal bir öğretmen, yalnız kusursuz öğretme yetenekleri ile değil, aynı zamanda yaşama biçimi ile de örnek alınacak ahlaki bir modele dönüşür. Yani bu anlamda toplum öğretmenlerden, öğrettiklerini örnek olarak yaşayan ideal insanlar olmalarını beklemektedir. Bir yandan kendi davranışlarında ideal örnekler göstermesi beklenen öğretmenlerin aynı zamanda okulda öğrencilerin evrensel değerleri öğrenmelerinde en önemli katkıyı yaptıkları da unutulmamalıdır.

GİRİŞ

Bir Kurum olarak okulun amacı bireylerin zihinsel, duyuşsal ve beceri potansiyelini eğitim yolu ile geliştirmektir. Eğitimin temel değeri “**insanı ve insanlığı yüceltmektir**”. Sümerlerden bu yana okul, eğitim görmenin temel mekânsal ve örgütsel alanlarından biri oldu. MÖ.4000-2000 yıllarındaki tablet evinden modern okula, kil tabletlerden tablet bilgisayara, el yazmalarından matbu ve elektronik öğretim materyallerine eğitsel değişim ve dönüşüm sürecinde okula, okulun niteliğine ve yapısına, ne olması gerektiğine ve işlevlerine ilişkin birçok görüş ortaya çıkmıştır.

Okul, belli bir eğitim programının, öğretim işini profesyonel meslek olarak edinmiş kişiler tarafından öğrencilere kazandırıldığı kurumdur (Başaran, 1991). Okul, çocuğun anne baba olmadan var olduğu, bireyliğini tattığı ilk kurumdur ve okul çocuğun adalet/adaletsizlik, eşitlik/eşitsizlik/, ayrımcılık ya da kayırma ile karşılaştığı, kanıksadığı bir sosyal alandır. Okul, “**etik değerleri sadece öğreten değil yaşatan bir yer olmalıdır**”. Okulun bu etik iklimi yaratma ve yaşatma rolünü etkili bir şekilde yerine getirebilmesi, içinde gerçekleşen eğitime, yönetici ve öğretmen davranışlarına bağlıdır.

(*)Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi -iaydin@ankara.edu.tr

Her tür eğitim etkinliğinde temel olarak dört boyut üzerinde durulması gerekmektedir. Niçin? Sorusunun yanıtını amaç boyutu oluşturur. Ne? Sorusunun yanıtı ise kapsam boyutunda verilir. Nasıl? Sorusu yöntem boyutunda yanıtlanır. Ne oldu? Sorusu ise değerlendirme boyutunda elde edilen bilgilerle yanıtlanabilir. Aşağıda eğitimde etik tartışmaları bu temel boyutlarda kısaca ele alınmıştır (Aydın, 2016, 40-48):

1. **Amaç boyutu:** Eğitim sisteminin hangi tür davranışlara sahip yurttaşlar yetiştireceğine kimin ve nasıl karar vereceği konusu, tek başına bir etik tartışma alanı olarak karşımıza çıkmakta ve zaman zaman toplumun çeşitli grupları arasında ciddi çatışmalara da yol açmaktadır. Eğitim üzerindeki politik baskılar ve eğitimin politikaya olan katkısı eğitimdeki etik tartışmaların odak noktalarından biri olarak görülmelidir.
2. **Kapsam boyutu:** Toplumun bireylerine neyin, ne kadar öğretilmesi konusunda karar verilmesi ve bu kararların toplumun ve bireylerin yararlarına uygun olmasının sağlanması eğitimin kapsam boyutundaki etik tartışmalarının önemli bir noktasını oluşturmaktadır. **Ya öğretilmeyenler?** Sorusu, eğitimin kapsam boyutunda kritik öneme sahiptir.
3. **Yöntem boyutu:** Okullar, öğrencilerin mutlu, sağlıklı ve özgür biçimde yaşayarak kendilerini gerçekleştirdiği yerler olmalıdır. Ancak okullarımız genellikle öğrencinin azarlandığı, notun bir tehdit unsuru olarak kullanıldığı, cezalandırıcı, dayak yenen yerler olarak gündemdedir. Bu durumda okulların, bireylere doğru davranışların kazandırıldığı gerçek öğrenme ve gelişme merkezleri olması olanaksız hale gelmektedir. Eğitim ve öğretim süreçlerinde kullanılan yöntemlerin etik açıdan sorgulanması büyük önem taşımaktadır.
4. **Değerlendirme boyutu:** Öğrencilerin değerlendirilmesi sürecinde yansız, doğru ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kullanılması hayati bir önem taşımaktadır. Okullardaki değerlendirme sürecinde öğrencilerin her türlü ayrımcılıktan uzak tutularak, yansız ve objektif biçimde değerlendirilmeleri yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik bir sorundur. **“Okullar kazanan ya da kaybedenler değil ilgi ve yetenekleri doğrultusunda hep kazananlar yaratmalıdır”.**

Etik Kavramı ve Okulun Etik Eğitimindeki İşlevi

En genel anlamda etik, insan tutum ve davranışlarının doğru-yanlış, iyi-kötü açısından değerlendirilmesidir. Etik, bir şeyin doğru ve iyi olduğu hükmüne nasıl varılacağı konusunda kılavuzluk eden değer, ilke, kural, standartlar bütünüdür. Bireylerin nasıl davranması gerektiği ile ilgili rehberlik etmek üzere haklar, yükümlülükler, kamu yararı, adalet ve etik değerler, iyi ve kötünün ne olduğuna ilişkin yargılamalar yapmamıza yardımcı olur. Bu anlamda etik, sadece felsefecilerin ya da entelektüellerin üzerinde düşündüğü

bir kavram değil, bütün insanların yaşamının merkezinde yer alan bir kavram olmalıdır. İnsan düşünen, karar veren ve seçimler yapan bir varlık olarak, etik açıdan karar ve eylemlerinden sorumludur (Kuçuradi, 1998). Yaşam boyu insan yüzleştiği etik ikilemlerde seçim yapmak durumunda kalmaktadır (Özlem, 2004). İnsanın özel yaşamında ya da kamusal yaşamında karşılaştığı durumlar siyah ve beyaz gibi açık değildir. Genellikle etik ilkeler gri alanlarda karar almayı gerektirdiği için güçlü bir etik farkındalık ve muhakeme gücüne ihtiyaç vardır (Kingman, 1975). Etik sorunlar kişilerin kendileriyle ve başkalarıyla olan ilişkilerinde ya da yaşadıkları durumlarda karar alırken ve eylemlerde bulunurken karşı karşıya kaldıkları değer sorunlarıdır (Kuçuradi, 2007).

Bireylerin etik açıdan doğru ya da yanlışın ne olduğuna karar verebilmeleri ve iyi seçimler yapabilmeleri, kendilerine rehber olarak alacakları değer, ilke ve kuralların iyi tanımlanmış olması ve bu etik kodların netleştirilmesini gerektirmektedir. Aşağıda değer, ilke ve kural kavramları açıklanmıştır.

Değer Kavramı ve Değerlerin Özellikleri

Değerler bireyin bütün karar ve eylemlerini yönlendiren, neye niçin önem verdiklerini açıklayan tercihlerdir. Değerler insanın nasıl bir hayat yaşayacağı hakkında sahip olduğu geniş seçenekler arasında neye önem verdiklerini gösterir (Aydın, 2016b, 50). Yani kişisel değerler seçim yapmada, karar vermede ve diğer kişisel tercihlerimizde etkilidir (Michael ve John, 1988). Değer, nesnelere nitelikleri ile bu niteliklere ihtiyacı olan ya da onları beğenen öznenin özellikleri arasında kurulan ilişki ile şekillenmektedir (Aslan, 2002, 108). İnsanlar değerleri, hangi eylem, olay ya da kişinin iyi ya da kötü olduğuna karar vermek için temel aldıkları standartlar olarak kullanılmaktadırlar (Aydın, 2014). Değerler, insanın değer yüklemesi sonucu oluşur. Bu nedenle olguların objektif olmasına karşın, değerler subjektiftir. Aynı olgulara farklı değerler yüklemek, kişilerin farklı değerlendirmelerinin bir sonucudur ve bu değerlendirmede çıkar, ihtiyaç, istek ya da ideallerinden hangisini koruyacağına karar vermesi gerekmektedir (Erde, 1996). Etik alanında ise değer bir şeyin öneminin derecesi, yapmak ya da yaşamak için neyin en iyi olduğunu belirlemek; farklı eylemlerin değerinin tanımlanması çabasıdır. Böylece birey, doğru davranış biçimi için daha değerli saydığı eylemi etik açıdan “iyi” olarak kabul edilebilirken, düşük değer yüklediği bir eylemi “kötü” olarak kabul edilebilir.

Rokeach’a göre (1973) değerler belirli davranışların ya da sonuçların, diğerlerine göre kişisel ya da toplumsal olarak daha kabul edilebilir olup olmadığını işaret eden sürekliliği olan inançlardır (Aktaran, Kamakura ve Novak, 1992). Değer, “karşımızdaki obje ya da kavramlar arasında bazılarını önem ya da belli bir anlam yüklemektir”.

Değerler bizim bazı şeyleri kabul ederken bazı şeyleri reddetmemizi sağlar. Nasıl davrandığımız ve ne söylediğimiz ise bizim tutumlarımızın dışı vurumudur (Mitcham, 2005).

Karar vermek durumundaki bir kişi, tarafların farklı değerlere sahip olması nedeniyle bu değerlerden hangisinin, ne gerekçe ile üstün tutulması gerektiğini belirlemek ve bunu yaparken de tercihini etik açıdan gerekçelendirmek durumundadır (Hacıkadıroğlu, 2012). İşte değerlerin yarıştığı ve tek bir seçim yapma zorunluluğunun bulunduğu bu duruma etik ikilem denilmektedir (Erde, 1996). Etik ikilem, iki veya daha fazla yarışan değerlerin çatışma halinde olmasıdır. Eğer, çatışan bu değerlerden birisi korunursa, diğeri korunamamaktadır ya da bir veya daha fazlasını koruyabilmek için, diğerlerini göz ardı etmek zorunluluğu bulunmaktadır (Tepe, 2008). Örneğin bir havuza girmek yasaklanmış ise burada kurala uyma değeri savunulacak ve havuza girilmeyecektir. Ancak bu havuza bir çocuğun düştüğünü görürsek, havuza girmeme kuralını çiğner ve çocuğu boğulmaktan kurtarırız. Bu davranışı seçmek aslında “insanın yaşam hakkı değerini”, “kurala uyma” değerinde üstün tutmamızla ilgilidir. İşte etik bir yaşam hangi durumda hangi değer, koruyarak yaşayacağımızla ilgilidir. Eğitim sistemi ve onun profesyonel kurumları olan okullarda çocuklara değer koruyarak yaşamayı öğretmek en önemli sorumluluklardan biri olmalıdır.

Diğer yandan değerlerle ilgili bir başka husus, değerlerin “amaç” değerler ve “araç” değerler olarak da sınıflandırılmasıdır. Bu tür tanımlamada değerler, amaç ve araç ilişkisini ortaya koymaktadır. Araç olarak kullanılan değerler aracı; sonuç olarak istenilen değerler ise asıl değerlerdir. Eğitimde çoğu zaman araçlar için amaçlar feda edilmekte ve amaç araç kargaşası meydana gelmektedir.

İlke Kavramı : İlkeler, eylemleri yönlendiren temel düşüncelerdir. İlkeli bir yaşam etik bir yaşamın temelini oluşturur. Adalet, eşitlik, saygı, tarafsızlık, dürüstlük gibi ilkeler kişilerden bağımsız olarak ilkeler üzerinde hareket etmeyi sağlar. **“Duygulara değil ilkelere dayalı karar ve eylemler etik bir yaşamın anahtarıdır”**. İlkeler, belli bir kararın niçin doğru, iyi veya uygun olduğu sorusuna cevap vermek için gerekli gerekçelendirmeyi sağlar. Yine ilkeler ilk defa karşılaşılan problemlerin irdelenmesinde temel teşkil eder ve bu problemlerin etik bağlamda nasıl çözümleneceği ile ilgili belirsizlikleri azaltır. Böylece ilkeler karar vericiler için eylemlerinin evrenselleşmesinde tutarlı standartlar sağlar (Aydın, 2016b). Okullar, eğitim sürecinde öğrencilere ilkeli yaşayabilme alışkanlığını kazandırmada önemli bir sorumluluğa sahiptir.

Kurallar ve Etik: Kurallar, ilkelere uygun eylem yollarıdır. Soyut ve genel olan ilkeleri yaşama geçirebilmek için kurallara ihtiyaç vardır. Kuralların genel olarak üç

özelliğinden söz edilebilir. Demir'e göre, (2003) a) Kurallar belirsizliği azaltarak öngörülebilirlik ve istikrar sağlar, b) Kurallar insan davranışlarına denetim ve sınırlama getirirler, c) Kurallar bireyi özgür kılarlar. Okul gibi pek çok kişinin bir arada bulunduğu ve kurallı yaşama ihtiyacı olan bir alanda, çocukların kurallarla ilişkisinin sağlıklı biçimde kurulması önemlidir. Gerek okul ve gerekse sınıf kurallarının oluşturulmasında ve sürdürülmesinde öğrencilerin de katılımı ile değer, ilke ve kurallar yolu ile ortak iyilerin sergilendiği bir etik kültür yaratılabilir.

Okulda Etik Eğitimi: Eğitim, öğretim ve okul kavramlarının doğasında etik bir çaba yatmaktadır. İyi ve doğrunun ne olduğu ve insanın bu iyi ve doğruları ayırt etme ve davranışlarını yönlendirme çabaları, eğitimden bağımsız düşünülemez. Bir Sümer tabletinde : **"O ev ki Cennet gibi, gözü kapalı biri oraya girdi, gözü açılmış olarak çıktı"** diye sormuş bilmeceyi. Ve bu bilmecenin cevabını da "okul" olarak vermiştir. Okul sadece bilgi ve becerilerin değil, aynı zamanda temel erdemlerin ve iyi karakter özelliklerinin de kazandırıldığı (Raths, Harmin ve Simón, 1966), bilmecede ifade edildiği gibi bireylerin gözünün ve bilincinin açıldığı yerler olmak durumundadır. Bu bağlamda okuldaki etik eğitiminin temel amaçları şunlardır:

- Yapılacak doğru şeyin farkına varmak:** Öncelikle bireylerde bir etik duyarlılık yaratılmalı, eylemlerimizin diğer insanları nasıl etkilediği konusunda bir etik bilinç oluşturulmalıdır. Bireyler yapmam gereken en doğru şey nedir? Sorusuna yanıt aramalıdır.
- Doğru şeyi yapmaya söz vermek ve sözüne bağlı kalmak:** Bireylerde bir etik farkındalık geliştirdikten sonra, etik değerleri, kişisel çıkarlarının üzerinde tutmaya söz vermeli ve bu konuda etik ilkelere bağlılık göstermelidir.
- Doğru şeyi yapmaya yeterli hale gelmek:** Bireylerin kendi etik değerlerine göre hareket edebilme kararlılığını göstermeleri gerekmektedir. Etik değer ve ilkeleri ihlal etmeleri konusunda hissettikleri her türlü içsel ve dışsal baskıya rağmen, doğru ve iyi olanı yapma konusunda bir etik cesaret göstermeli ve doğru olanı seçip, uygulamalıdır. Böylece etik davranış bireyin karakteri haline gelmelidir.

Öğretmenlik Meslek Etiği : Felsefenin bir alanı olan meslek etiği konusu, uğraş etiği ya da uygulamalı etik kapsamında ele alınarak, işlevsel bir alan yaratılmaya çalışılmış ve dünyada polislikten, öğretmenliğe; itfaiyecilikten hekimliğe kadar pek çok mesleğin etik ilkeleri belirlenmiştir (Schwartz ve diğerleri, 2001). Etik ilkeler saptanması ve meslek elemanlarının bu doğrultuda davranmalarının beklenmesinde bazı pratik beklentiler önemli bir rol oynamaktadır. Bunlar:

- Kabul edilebilir davranışların tanımlanması
- Mesleğin uygulamasında kalite standartlarının yükseltilmesi

- Meslek elemanlarının kendi davranışlarını kıyaslayabilecekleri, öz değerlendirme fırsatlarının sunulması
- Mesleki davranış ve sorumlulukların çerçevesin çizilmesi
- Mesleki kimliğin gelişiminde aracılık edilmesi
- Mesleki olgunluğun işaretlerinin belirlenmesidir.

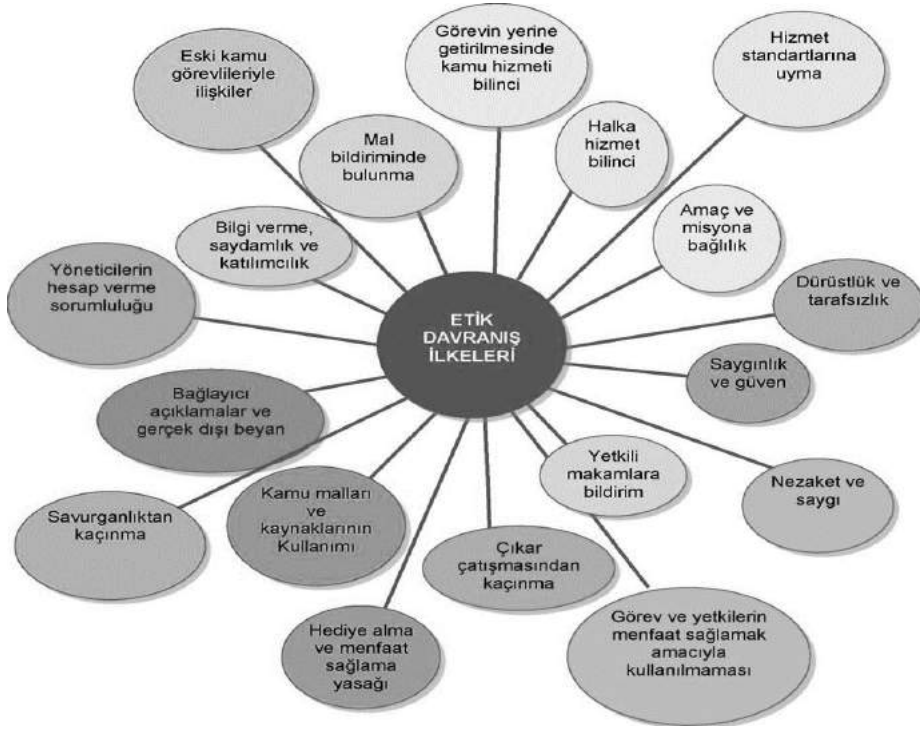
Mesleki etik, bütün mesleki uğraşların iyi ve doğruya yönlendirilmesi konusunda ilkeler koyan, meslek üyelerinin kişisel arzularını ve belli bir çizginin dışına çıkmalarını önlemeye çalışan, mesleki idealleri geliştiren ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan bir ilkeler dizgesidir (Durkheim, 1949). Tüm meslekler için üyelerinin davranışlarını çerçeve içine alan etik ilkeler oluşturularak, meslek üyelerinin bilgisizlikten ya da kişisel eğilimlerinden kaynaklanan etik dışı davranışlara yönelmeleri engellenmelidir (Singh, Bhandarker, Rai, ve Jain, 2011). Öğretmenlik mesleğinde dünyada ve Türkiye’de gözlenen başlıca etik dışı davranışlar şunlardır:

1. Öğrencilere özel ders verme,
2. Mazeretsiz devamsızlık, öğretim zamanını etkili kullanmamak
3. Atanma, yükselme ve görev değişikliği için kişisel ilişkilerini kullanma
4. Öğrenci kayırmak
5. Hediye ve menfaat kabul etme
6. Öğrenci mahremiyetini ihlal etme
7. Liyakatı ya da diploması konusunda yalan beyanda bulunma
8. Okul kaynaklarını kişisel amaçlar için kullanma
9. Öğrencileri kişisel işlerinde kullanmak
10. Öğrencilerden yasadışı para toplama
11. Öğrencileri istismar etme
12. Mesleki bilgi ve becerilerin güncellenmesi
13. Ayrımcılık yapmak
14. Engelli öğrencilere destek olmamak
15. Öğrencilerin objektif ve adil biçimde değerlendirilmemesidir.

Öğretmenlik meslek onurunun korunması, yukarıda bazıları belirtilen etik ihlallerinin yaşanmaması, öğrencilerin zarar görmemesi, meslektaşlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması ve toplumun mesleğe ve eğitim sistemine güveninin sağlanması için öğretmenlik meslek etiği ilkelerinin belirlenmesi ve uygulanması çok önemlidir.

Öğretmenlik Meslek Etiği İlkeleri : Eğitim hizmeti bir “kamu hizmetidir”. Bu nedenle eğitim hizmetlerini sunanlar kamu etiği ilkelerine de uymakla yükümlüdürler. Kamu etiğinin amaçları şunlardır:

- Kamu hizmetlerinin etkili, hızlı ve verimli şekilde sunulmasını sağlamak,
- Toplumun devlete olan güvenini artırmak ve kurumların saygınlığını artırmak,
- Kamu görevlilerinin hesap verebilir biçimde adil, eşit, tarafsız ve profesyonel biçimde hizmet sunmasını sağlamak amacını taşır.

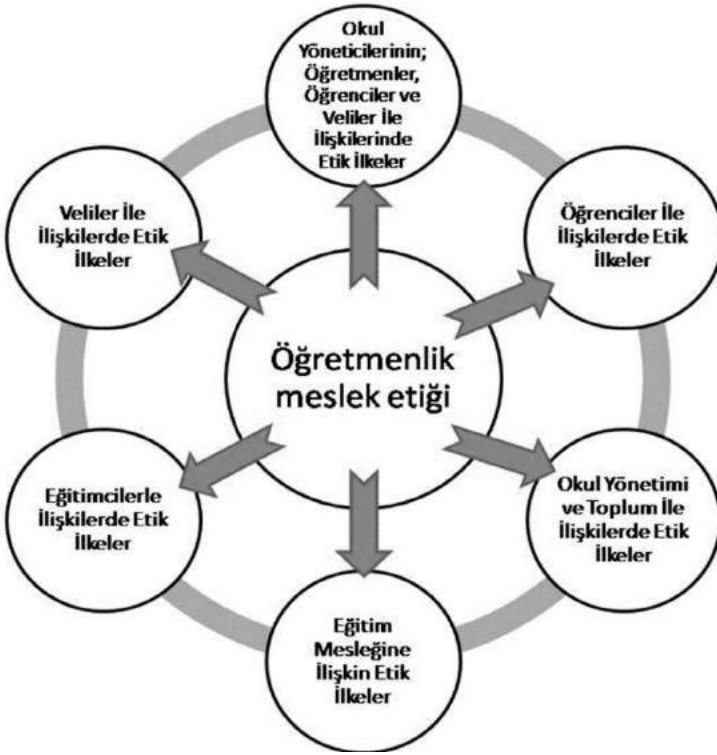
Şekil 1: Kamu Görevlileri Etik İlkeleri

Ülkemizde 2004 yılında çıkarılan 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmuştur. 2005 Yılında ise Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından hazırlanan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğe göre kamu görevlilerinin ve bir kamu hizmeti yerine getiren öğretmenlerin uymaları gereken 18 etik ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler Şekil 1’de görülmektedir.

Dünyada 60'dan fazla ülkede eğitim-öğretim çalışanları için etik kodlar belirlenmiştir. Bu etik kodlar:

- Eğitim Bakanlıkları tarafından geliştirilmiş etik kodlar,
- Eyalet yönetimleri tarafından geliştirilmiş etik kodlar.
- Öğretmen sendikaları tarafından geliştirilmiş etik kodlar,
- Öğretmen dernekleri tarafından geliştirilmiş kodlar biçiminde oluşturulmuşlardır.

Şekil 2: Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim-Öğretim Hizmeti Verenler İçin Etik İlkeler

Ülkemizde de Milli Eğitim Bakanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü'nün 25.06.2015 Tarih ve 972020150/730.06.6531543 sayılı yazısı ve 2015/21 sayılı Genelgesi ile "**Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim-Öğretim Hizmeti Verenler İçin Etik İlkeler**" yayınlanmıştır. Bu ilkeler ana hatları ile eğitimcilerin mesleğe, öğrencilere, topluma, mesleğe, meslektaşlara ve velilere karşı etik yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Bu etik değer ve ilkeler, eğitim hizmetlerini yerine getiren profesyonellere ilham verme, eğitime ve düzenleme yapma gibi işlevlere sahiptir. Şekil 2'de Milli Eğitim Bakanlığı etik ilkeleri başlıklar halinde görülmektedir.

Görüldüğü gibi eğitim ve öğretim hizmeti veren eğitimciler için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından benimsenen etik ilkeler ana başlıklar halinde aşağıda verilmiştir:

I.Öğrenciler İle İlişkilerde Etik İlkeler:

1. Sevgi ve saygı
2. İyi örnek olma
3. Anlayışlı ve hoşgörülü olma
4. Adil ve eşit davranma
5. Öğrencinin gelişimini gözetme
6. Öğrenciye ait bilgileri saklama
7. Menfi psikolojik durumları yansıtmama
8. Kötü muameleden kaçınma

II.Eğitim Mesleğine İlişkin Etik İlkeler

1. Mesleki yeterlilik
2. Sağlıklı ve güvenli eğitim ortamı sağlama
3. Mesai ve ders saatlerine uyma
4. Hediye alma
5. Kişisel menfaat sağlama
6. Özel ders verme
7. Bağış ve yardım talebinde bulunma

III.Eğitimcilerle İlişkilerde Etik İlkeler:

Eğitimci; Meslektaşları arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz. Meslektaşlarına, öğrencilerle ilgili güven sarsıcı veya önyargılı yaklaşımlara neden olacak şekilde telkin ve yönlendirmede bulunmaz. Meslektaşları ile ilgili edindiği bilgilerde gizliliğe riayet eder. Öğrencilerin huzurunda ve değişik ortamlarda meslektaşları aleyhine söz söylemez, olumsuz söz ve davranışlardan kaçınır. Meslektaşları ile öğrencilerin kaliteli bir eğitim-öğretim alması için işbirliği yapar, bu süreçte karşılaştığı sorunları okul yönetimi ile paylaşır

IV.Veliler İle İlişkilerde Etik İlkeler:

Eğitimci, Öğrencilerin sosyal, fiziksel, duygusal, kültürel, ahlaki, manevi ve düşünsel açıdan gelişimlerini sağlamak, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkarmak için velilerle iyi iletişim kurar. Çocuklarıyla gerektiği gibi ilgilenmeleri konusunda velileri yönlendirir. Veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz.

V.Okul Yönetimi ve Toplum İle İlişkilerde Etik İlkeler:

Eğitimci; Öğrencilerin kaliteli bir eğitim-öğretim hizmeti almasını sağlamak için okul yönetimi ile işbirliği yapar, bu süreçte karşılaştığı sorunları yetkili birime bildirir. Kurum kaynaklarını etkili, verimli ve tutumlu kullanır. Topluma karşı pozitif ve aktif rol sergiler, sorumluluklarını yerine getirerek örnek olur.

VI.Okul Yöneticilerinin; Öğretmenler, Öğrenciler ve Veliler İle İlişkilerinde Etik İlkeler:

Okul yöneticileri; Eğitim ve öğretimin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılabilmesi için gereken önlemleri alır. Kurum kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu bir şekilde kullanılmasını sağlar. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz. Öğretmenler, öğrenciler ve velilerin okulda yaşanan sorunları açık bir şekilde ifade etmesine imkân verir, sorunlara çözüm üretme konusunda gayret gösterir. Öğrencilerin eğitim ve öğretimiyle ilgili olarak velilerle olumlu ve sürekli iletişim kurar. Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde öğretmenler arasında eşitlik, tarafsızlık ve liyakat ilkelerine riayet eder.

Yukarıda yer verilen meslek etiği ilkeleri tüm öğretmenler için geçerli ve bağlayıcıdır. Bu nedenle öğretmenlerin mesleğe başlamadan önceki ve hizmet içi eğitim dönemlerinde bu ilkeler konusunda bilinçlendirmeleri gerekmektedir.

Öğretmenlik meslek etiği ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer yasal sorumluluk da Milli Eğitim Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 07.03.2017 tarih 2975829 sayılı yazısı ile yayınlanan **“Okullarda Sosyal Medyanın Kullanılması”**na ilişkin 2017/12 sayılı Genelgesidir. Bu Genelgede:

İl, İlçe, Okul ve kurum yöneticilerinin, okul ve kurumlarda görev yapan tüm personel ile öğrenim gören öğrencilerin, kişilerle ilgili her türlü ses, yazı, görüntü ve video kayıtlarının internette veya farklı dijital ya da basılı ortamda hukuka aykırı şekilde paylaşmasının Anayasaya, uluslararası sözleşmelere ve 1739 sayılı Kanuna aykırı olduğu, bu fiillerin kanunda suç olarak düzenlenmiş olduğu hususunda bilgilendirilmesinin sağlanacağı ve bu durumların önüne geçilmesi için gerekli önlemlerin alınacağı belirtilmiştir.

Çocuklarla ilgili bilgilerin okul ve okul görevlileri tarafından korunması ve gizli tutulması etik bir sorumluluktur. Bu bilgilerin yasal bir zorunluluk olmadıkça veli dışındaki üçüncü taraflara açıklanmaması ve kişisel bilgi ve verilerin gizliliğinin korunması gereklidir. Gizlilik ilkesi içinde öğrenci ile ilgili her türlü el yazısı, film, ve mikrofilmler, çocuğun doğum yeri, doğum tarihi, velisinin ismi ve adresi; acil durum telefonları; Kimlik numarası, fotoğraf, kişilik özelliklerine ilişkin bilgiler; sınav sonuçları, not

ortalamaları, akademik etkinlikler, öğrencinin okuldaki durumu ile ilgili resmi mektuplar; özel eğitim kayıtları; okulca toplanan ve korunan tıbbi sağlık kayıtları; okul devamsızlığı, alınan dersler, kazanılan ödüller ve dereceler; Öğrencilerin bireysel ve grup halinde çekilmiş video ve ses kayıtlarının korunması gerekir (Aydın, 2016a). Okulların resmi sayfalarında öğrencilerin bireysel ya da toplu fotoğrafları ancak velilerin yazılı izni ile kullanılabilir. Öğretmenlerin sosyal medya üzerinde öğrencilerin fotoğraflarını paylaşması gibi öğrencilerin de okul ortamında çekim ve paylaşım için izin almadan çektikleri video ya da fotoğrafları paylaşmaları etik ihlali sayılmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı

Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Avrupa Birliği işbirliği ile “Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etiğin Teşviki için Teknik Destek Projesi” kapsamında Prof. Dr. İnyet Aydın tarafından bir **“Millî Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı”** hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Temsilcileri ile 12-13 Nisan 2017 ve 25-26 Mayıs 2017 tarihlerinde “Etik Farkındalık Çalıştayları” düzenlenerek, bu çalıştaylarda elde edilen çıktılar üzerinden dünya örnekleri de incelenerek hazırlanan **“Millî Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı”** ile Millî Eğitim Bakanlığı’nda etik davranışın teşvik edilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle Millî Eğitim Bakanlığı için bir SWOT analizi, Mevzuat analizi ve risk analizi gerçekleştirilmiştir. Böylece mevcut durum belirlenmeye çalışılmış ve ardından etik davranışın teşvik edilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi için vizyon ve misyon oluşturulmuştur. İstenilen duruma ulaşabilmek için amaç, hedef, stratejik eylem ve göstergelerin oluşturulması aşamaları için veri toplanmıştır. Bütün bu adımlardan sonra Millî Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı yazılmış ve bir taslak çalışma ortaya çıkarılmıştır. Böylece Millî Eğitim Bakanlığı’nda yürütülen etik çalışmalarının bir plana bağlı olarak ve daha sistematik bir yaklaşımla ele alınması amaçlanmıştır. Hazırlanan Etik Eylem Planının uygulanması ile Millî Eğitim Bakanlığı’nın “etik yeterliliğinin” daha da güçlenmesi; kamu hizmetinin kalitesi ve verimliliğinin artması; saydam ve hesap verebilirlik düzeyi yüksek bir yönetim tarzı sergilenmesi ve halkın kuruma olan güveninin artmasının sağlanması amaçlanmıştır (https://www.researchgate.net/publication/330578293_MEB_Etik_Eylem_plani_tam_metin).

Sonuç Yerine

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında öğretmenlerin etik ilkeler çerçevesinde yetiştirilmesi, hizmet öncesi eğitim süreçlerinde başlar. Genellikle öğretmenlere bu yükümlülüklerini benimsetmek ve sürekli hatırlatmak amacıyla “öğretmen antları” hazırlanmıştır. Bu antlar, öğretmenlere daha mesleğe girmeden üstlenecekleri

görevle birlikte yükledikleri etik sorumlulukları ve yerine getirmeleri beklenen etik ilkeleri de hatırlatır. Aşağıda örnek bir öğretmen andı yer almaktadır (Aydın, 2016a).

1. Hiçbir öğrencime zarar vermeyeceğim.
2. İnsanlığın ve insanın yücelmesi için eğitim-öğretim yapacağım.
3. Benim gözetimime bırakılmış olan öğrencilerimi koruyacağım.
4. Eğitim-öğretim yaparken öğrencilerimin ihtiyaçlarına öncelik vereceğim.
5. Öğrencilerin iyi eğitilmesi için gereken yatırımın azaltılması çabalarına direneceğim.
6. Öğrencilerimin eğitimi sürecinde mümkün olan en iyi öğrenme kaynaklarından yararlanmalarını sağlamaya çalışacağım.
7. Öğrencilerimin tümünün güvenli ve sağlıklı bir çevrede bulunması için elimden geleni yapacağım.
8. Bütün öğrencilerime saygılı biçimde, nazik ve içimden gelen bir coşku ile öğretim yapacağım.
9. Bütün öğrencilerimin gereksinmelerinin karşılanması için elimden geleni yapacağım.
10. Çevremdeki iyi insanları öğretmen olmaya teşvik edeceğim.
11. Eğer öğretme aşkıyı kaybedersem meslekten ayrılacağım.

Bir öğretmenin görevini yerine getirirken, sadece işin teknik ve sanatsal boyutları ile değil, değer ve etik boyutları ile de ilgilenmesi ve bu yönde bir mesleki kimlik geliştirmesi, eğitim ve öğretim etiğinin okulda yaşandığı bir iklimin oluşturulması açısından son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Aslan, A. (2002). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
2. Aydın, İ. (2016a). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: PEGEM A. Yayıncılık.
3. Aydın, İ. (2016b). *Akademik Etik*. Ankara: PEGEM A. Yayıncılık.
4. Aydın, İ. (2014). *Değer Kavramı ve Değer Yükleme*. Prof.Dr. Haydar Taymaz Armağan Kitabı. (Ed: Aydın, İ.&Yılmaz, K). Ankara: PEGEM-A Yayıncılık. Pp. 42-49.
5. Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel davranış: İnsanın üretim gücü*. Ankara: Gül Yayınevi.
6. Demir, Ö. (2003). *İktisat ve ahlak*. Ankara: Liberte Yayınları.
7. Durkheim, E. (1949). *Meslek Ahlakı*. (Çeviren: Mehmet Karasan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi. Dünya Edebiyatından Tercümeleler. Fransız Klasikleri, No: 164.
8. Erde, E. L. (1996). Conflicts of interest in medicine: A philosophical and ethical morphology. *Conflicts of interest in clinical practice and research*. (Eds: R. G. Spece, D. S. Shimm, A. E. Buchanan). New York: Oxford University Pres. pp. 12-41.
9. Hacıkadıroğlu, V. (2002). Değerlerin temellendirilmesi. *Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri*. (Ed: Ş. Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları.

10. Kingman, B. (1975). *The development of value clarification skills: Initial efforts in an eighth grade social studies class*; Part 2. Occasional Paper Series No: 75-1. State Unit. of New York, Stony Brook. American Historical Association 'Education Project.
11. Kuçuradi, I. (2007). Etiğe yaklaşımlar, etikte yaklaşımlar ve bir evrensel etik düşüncesi. II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara ODTÜ Felsefe Bölümü.
12. Kuçuradi, I. (1998). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
13. Kuçuradi, I. (2007). Etiğe yaklaşımlar, etikte yaklaşımlar ve bir evrensel etik düşüncesi. II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara ODTÜ Felsefe Bölümü.
14. Mitcham, C. (2005). Values and valuing. *Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics*. New York: Macmillan Reference.
15. Özlem, D. (2004). *Etik: Ahlak felsefesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
16. Raths, L. E., Harmin, M. ve Simón, S. B. (1966). *Values and teaching: working with values in the classroom*. C. E. Merrill Books.
17. Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. ve Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (5), 519-542.
18. Singh, P., Bhandarker, A., Rai, S. ve Jain, A. K. (2011). Relationship between values and workplace: an exploratory analysis. *Facilities*, 29 (11/12), 499- 520.
19. Tepe, H. (2008). Değer ve anlam: Değerler anlamlar mıdır? 17-19 Aralık 2008 tarihlerinde ODTÜ Felsefe Bölümünde düzenlenen *Anlam Kongresi, Anlam ve Değer* panelinde yapılan konuşmanın metnidir.
20. (https://www.researchgate.net/publication/330578293_MEB_Etik_Eylem_plani_tam_metin)

Prof. Dr. Mustafa SAFRAN
Millî Eğitim Bakan Yardımcısı

ÖĞRETMEN VE ETİK

Ben 10 yaşında öğretmen okuluna girdim. 7 yıl öğretmen okulunda okuduktan sonra kısa bir süre ilkokul öğretmenliği yaptım. Daha sonra üniversiteye gittim. Üniversiteden sonra üç yıl lise öğretmenliği yaptım. Daha sonra da Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinde asistan olarak göreve başladım. Üniversitede öğretmen yetiştiren bir kurumda çalıştım. Toplam 50 yıl öğretmenlik yaptım. Henüz genç bir yaşta akademisyenken aynı zamanda idarecilik göreviyle de tanıştım. Doktorayı bitirdiğimde Rektörümüz beni yanına çağırdı ve “Şunu imzala!” dedi. İmzaladığım evrak yardımcı doçentlikti. Bir başka evrak daha uzattı “Bunu da imzala!” dedi. Bu evrak ise bir yüksekokul müdürlüğüne atama evrakıydı. “Hocam, ben ortaokulda, lisede çalıştım ama hiç idarecilik yapmadım.” dedim. Bu görev, Ankara gibi bir yerde otuza yakın profesörün talip olduğu bir yüksekokul müdürlüğüydü. “Yapamam, beni yerler orada.” dedim. Allah rahmet eylesin, Rektör çok değerli bir kişiydi, hayat tecrübesi çok geniş bir insandı. Bana dedi ki: “Sana bir nasihat vereyim, git bunları uygula, çok rahat idarecilik yaparsın. Hocaların ücretleriyle odalarına karışma, ne yaparsan yap.” Gerçekten ben bunu hiç unutmadım. Şimdi üniversitedeki arkadaşlar kızacak bana ama ücret ve oda değiştirme konusunda hiç kimseye bir şey söylemedim. Çok problemler oldu. Hep “Kendiniz halledin.” dedim. Öyle devam etti. Daha sonra Yükseköğretim Kurulunda çalıştım. Her zaman idealim bir rektör olmaktı. Beni yakından tanıyan arkadaşlarım çok iyi bilir. Bazen seçimlerde güzel oy aldım ama YÖK’ü aşamadım. Bazen de hem güzel oy alıp hem de YÖK’ü aştım ancak başka engellere takıldım. Velhasıl o olmadı. Ama hiç beklemediğiniz anda Bakan Yardımcılığı görevi tevdi edildi. Bu görevin de üstesinden gelmek için elimizden gelen çabayı göstereceğiz. Ama arkadaşlarımız da bilir “Bakanım” kelimesine alışamadık oysaki “Hocam” denildiği zaman anında dönebiliyoruz, çünkü 40 yıldır biz o kelimeye aşinayız.

Gün boyu, öğretmen etiği konusu, özellikle bu konuda uzmanlaşmış hocalarımız tarafından çok güzel bir şekilde anlatıldı. Sayın Bakanım da Millî Eğitim Bakanlığını anlattı. Dolayısıyla anlatacak çok bir şey kalmadı. Ben de öğretim üyeliğinden kalan birtakım bilgi ve deneyimlerimi ekleyerek, sizlere az da olsun bir şeyler söylemek istiyorum. Bir kitap var, hepimiz bilirsiniz, Barry Sanders’ın “Öküzün A’sı” kitabı. O kitapta bir alt başlık var: “Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin

Yükselişi”. Ben bu kitabı birkaç yıl önce okumuştum. Ama kitap sanki çok ileriye bakıyor, çok ileride olabilecek olayları anlatıyor. Ben bu kitaba “Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü” yanına bir de şu ifadeyi ekliyorum: Hem Yazılı Hem de Sözlü Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi. Her konferansta bio teknoloji ve bilgi teknolojisinin ne olduğu konuşuluyor. Bana göre bilgi teknolojisindeki ve bio teknolojideki devrimler hâlâ koza içinde gelişmeyi bekliyor. Bu kozadan neler çıkacağını, nelerle karşılaşacağımızı tahmin edemiyoruz. Kesin olan bir şey var, o da şu an ciddi anlamda bu momentum kazanmış olan teknolojik devrimlerin önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde insanları şu ana kadar karşılaşmadıkları en zorlu sınava tabi tutacağıdır. Görünen o, gidişat onu gösteriyor.

Özellikle hızla ilerleyen hayatımızın her alanını değiştiren teknoloji, bizim yemek ısmarlama yöntemimizi, kurduğumuz iletişimleri, kitap okuma stilimizi, her şeyi değiştirdi. Hayata bu kadar müdahale eden teknolojinin eğitimi değiştirmemesi beklenemezdi. Özellikle okullar son derece anlamsızlaşmaya başladı. Müfredat adeta içeriksizleşti, kendini yok eden bir konuma geldi. Öğretilenler yararsız, öğreten gereksiz hale gelmeye başladı. Eğitim sisteminde, özellikle Türkiye için geçerli olan okulu bitirmek, diploma almak, bir üst öğrenim basamağına geçmek ve en sonunda da hedef üniversiteye girmek. Eğitimden beklenen netice ve sonuç bu.

Biz özellikle bilgileri, muhakemeyi, merhameti, muhabbeti, müsamaha ve vicdanı bir tarafa bıraktık. Böyle nesiller yetiştirmekten vazgeçtik, beceremedik. Ama yapılması gereken şey de asıl bu olmalı. Yükseköğretimde görevli bir arkadaşımız vardı. YÖK, tabii en çok eleştirilen kurum. İlk konuşmayı o yapardı, YÖK’ün aleyhine konuşurdu, kendisi de YÖK görevlisi, öyle olunca salondan eleştiri az gelirdi. Ben de bunları akademik olarak yazdığım için Millî Eğitimi eleştirmeyin.

Mesela Türk eğitim sisteminde “kültür eğitimi” diye bir kavram yok, böyle bir kavrama hiç rastlamadık. Bu terim, kuşaktan kuşağa geleneksel bilginin aktarımıyla ilgili bir şey. Ama biz bu ifadeyle geleneksel bilginin aktarılmasını kastediyorsak, bu eğitim sistemimizin tamamen dışında olan bir kavram. Bu yaklaşımın yarattığı sorun da genellikle hepimiz tarafından bilinen kültürümüzün ölmesi, kültürümüzün yok olması sorunudur. Bu “kültür eğitimi” kavramın karşılığı olmayışıdır.

Çocuklara özellikle geçmiş sevgisi aşılacak, gelecek fikri vermek, yüksek idealler kazandırmak, hayaller kurdurmak ve icat çıkarmaya sevk etmek olmalı amacımız. Annelerimiz küçükken yaramazlık ya da olağanın dışında bir hareket yaptığımızda “İcat çıkarma!” derdi. Rahmetli annem de böyle söylerdi. Kısacası çocukların dünyayı mutsuzların ve yalnızların savaş alanı olarak görmesini değil sevebilenlerin, bir araya

gelebilenlerin ve birlikte var olabilenlerin huzur içinde yaşadıkları bir yer olarak görmelerini sağlamalıyız.

Oyunsuz, masalsız, arkadaşsız ve sağlıksız beslenen çocukları bekleyen en büyük tehlikelerden birisi 'bunalım'. Sokağa ve özellikle çevreye karşı korunaklı ortamlarda büyütülen bu çocuklar, sorunlar karşısında çözüm yolları aramaktan çok; internette, sanal ortamda, yalnızlık dünyalarında bunalımlarını nasıl ifade edeceklerini öğreniyorlar. Özellikle şiddetin yükselişi ve bu şiddet yükselişini durdurmak, gelecek kuşakları bu durumdan kurtarmak için arama motorlarının ve elektronik ortamların esaretinden çocukları kurtarmak; bütün bunları yapabilecek bir aile ve özellikle bir okul ortamını geliştirmek gerekiyor. Şimdi bakın özellikle aileye vurgu yapıyorum. "Okuryazarlık ne zaman başlar?" diye soru sorulmuş. Bu sorunun iki cevabı var: 1. Okuma yazmayı öğrendiği zaman, 2. İlkokula başladığı zaman. Aslında okuryazarlığın temeli, ana kucağında başlar. Çocukta ritim bilgisinin ilk olarak emzirme döneminde annesinin kalp ritmini ve aldığı soluğu duyması sayesinde geliştiği biliniyor. Ritim aslında okuryazarlığın ilk basamağı olarak algılanıyor. O bakımdan özellikle anne ile çocuğun arasında kurulan vazgeçilmez bağ, ciddi olarak okuryazarlığın da başlangıcını teşkil ediyor. Hatta "Aklın sözcükle dansı" diye de bir nitelendirme yapıyorlar. Çocuğun evde ailesiyle, özellikle de annesi ile kurduğu sıkı bağ sözcüğü ve okuryazarlığı onları yaşama ortak kılıyor.

Aile bağlarının sıkı olması bir Türk geleneğidir. Türklerin Müslüman olmadan önceki Orta Asya kültüründe de en temel unsur ailedir. Orhun Kitabelerine, diğer kitabelere, yazılan kitaplara bakıldığında en önemli kavramın aile olduğu, aileye çok önem verildiği görülecektir. Bizim bu ortamlarımız, aile bağlarımızın zayıflamasına neden oldu. Yani amiyane tabirle çocuklarımız çok başıboş kaldı, her biri bir odaya çekildi. Bu sözel kültürün, konuşmanın, birlikte olmanın kaybolması çocukları kendi dünyalarıyla baş başa bırakmaya itti. Yani toplumsal doku değişirken çocukların dünyasını maalesef başka şeyler aldı. Bizim bu yapıdaki en önemli sorunumuz internet bağımlılığıdır. Bizi bekleyen en büyük tehlikelerden biri çocuklarımızı sanal ortam dünyasından koparamamaktır.

Çekirdek ailenin bağrında daha önce yaşadığımız dünyayı hayatın yaşam parçası haline getiremezsek bunda ciddi sıkıntılarla karşılaşacağımızdan hiç şüphelenilmesin. Bu iki ikilemden hareket ederek en çok eleştirilen şeylerin başında 'okul' ve 'eğitim'in geldiğini görüyoruz. Bakın hep deniliyor ki "Okullarda biz hep öğretim yapıyoruz, eğitim veremiyoruz". Evet, eğitim sisteminin belki de en önemli odak noktalarından biri de eğitim. Geçmişte de belki eğitim çok önemliydi ama bugün okullar fonksiyonları değiştirmek zorunda. Eğitim dediğimiz şey, rol modellerle olur.

Rol modeller de en iyi öğretmenlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı olarak bizim özellikle öğretmenler konusu üzerinde durmamızın en önemli nedenlerinden biri de yine öğretmenlerimiz. Dünyanın neresine giderseniz gidin, eğitim sistemi hiçbir ülkede öğretmen kalitesinin üzerinde değildir. Bu nedenle öğretmenlere yönelik ciddi bir şekilde çalışılması gerekiyor ki öyle de olacak. Öğretmenlerimizin hizmet içi eğitimlerinin içeriğini, yöntemini de değiştirerek, bu işe eğileceğiz. Sayın Bakanımızın her yerde vurguladığı husus, bu yüzdendir. Öğretmenlerin fonksiyonlarını da değiştirmek zorunda olduğumuz gibi öğretmenlerin öğrenciye bakış açılarını da değiştirmek zorundayız.

Bütün bunlardan sonra üç canlı örnek vermek istiyorum, öğretmenin neden hayata dokunduğuna dair. By Timor'da yapılan bir araştırma. Bir sosyoloji profesörü, yoksul bir bölgeye öğrencilerini gönderiyor. Diyor ki “Bu bölgedeki öğrencilerle ilgili bir araştırma yapın.” 200 öğrenci üzerinde yapıyor araştırma. Raporun sonucunda deniliyor ki “Bu öğrencilerin hiçbirinden bir şey olmaz.” Bu rapor 25 yıl sonra o üniversitede başka bir öğretim üyesinin eline geçiyor. Bir bakıyor ki böyle bir araştırma yapılmış, bu araştırma sonucunda 200 öğrencinin hiçbir şey olamayacağına dair bir bilgi var. O öğretim üyesi de bir sosyolog. Öğrencilerine “Bunun sonuçlarına bir bakalım, gidin, mahalle belli.” diyor. 25 yıl sonra 200 çocuktan 20'si mahalleden taşınmış ve ölmüş. 180 çocuğun 176'sına ulaşıyor. 176 çocuk teker teker sorgulandığında Amerika'da en üst düzeyde ve en iyi mesleklerin sahibi oldukları görülüyor. Ondan sonra çocuklara “Sizin hakkınızda verilen rapora karşın bugün geldiğiniz düzey bu. Bunun sebebi nedir?” dediklerinde diyorlar ki “Mahallemizde bir öğretmen vardı.” Mahalledeki öğretmenin hala sağ olduğunu bilen öğretim üyesi eve kadar gidiyor ve yaşlı, saçları ağarmış, yüzü biraz kırışıklar içerisinde öğretmeni görüyor. “Öğretmenim böyle bir başarı elde etmişsiniz. Bunun nedeni nedir?” dediğinde, o tebessümlü yüzden çıkan ifade “Ben onları çok sevdim.”

Geçenlerde başka bir sempozyumda da anlattılar. Michael Phelps var; dünya olimpiyat şampiyonu, sekiz altın madalyalı yüzücü. Madalyaları alıyor, olimpiyat köyünde basın toplantısı yapıyor. Soruyorlar: “Sen dünyanın gelmiş geçmiş en iyi sporcususun. Neler söylemek istersin?” Bütün dünya, milyonlarca insan ekran başında olimpiyat madalyalı bu sporcunun ağzından çıkan kelimeleri dinlemek için seyrediyor. Ne diyor bu adam biliyor musunuz? “Ortaokulda İngilizce öğretmenim senden hiçbir şey olmaz dedi.” diyor. Adam bir olimpiyat şampiyonu. Madalyalarını; omzu, ensesi taşıyamıyor. O halde söylediği cümle bu, annesine atfediyor: “Annemle biz de açtığı yaradır, annem şu an beni seyrediyordur, onun duymasını istiyorum”. Ama bu cümleleri söylerken onu bütün dünya duyuyor.

Geçen hafta bir vesileyle Merzifon'a gittim. Orada şu anda Türkiye'nin en duayen öğretmenini yaşıyor. 104 yaşında Mukime Fındıkoğlu. O da bir kadın. Bütün Türkiye'deki haberleri sonuna kadar izleyen, analiz yapabilen, son derece akli yerinde biri. Her şeyi rahat duyuyor, rahat konuşuyor, espriler yapabiliyor. "Allah uzun ömür versin." dedim. "Yok, toprağı istiyorum ama toprak beni istemiyor." diyor. O kadar da esprili bir kişi. Dedim ki "Öğretmenim ben sizin stajyeriniz bir öğretmenim, bana bir cümlelik nasihat yapabilir misin?" Dedi ki: "Sevgi. Çocukları seven kazanır. Onlara, kadınsanız anne şefkati, erkekseniz baba şefkatiyle yaklaşın. İnan ki başarı kendiliğinden geliyor." İstanbul'da en çok Tarlaşbaşı'nda çalışmış. Yürüyerek gitmiş oralara, adımlar atarak gitmiş. Dolayısıyla hep 'sevgi' de kilitleniyor iş.

Bu anlamda "öğretmen etiğı ve öğretmen" konusunda Millî Eğitim Bakanlığı olarak, Sayın Bakanımız da mutlaka bahsetmiştir, meslek kanununa çok önem veriyoruz. Etik de onun içinde olacak, öğretmenin özlük hakları da onun içinde olacak. Aslında kamunun bir etiğı var. Arkadaşlarımız bahsetmiştir, Ünal Hocanın özellikle bu konuda uzun çalışması var. Avrupa Birliğı'nde sanırım bir proje de yaptı. Bütün bunların içinde olduğı, öğretmene bir bütün olarak bakan, öğretmeni haysiyetli, gerçekten statüko ve saygınlığını, özellikle özlük haklarıyla ilgili de birtakım şeyler var, inşallah başarılı olur. Bu konuda öğretmeni *topyekûn* ele alan ve öğretmeni değerli kılmamız gerektiğine inandığımız bir meslek kanunumuz var. Bununla ilgili çalışıyoruz. Tabi bunun ne getireceğini de bilmiyoruz. Umarız beklediğimiz şeyleri alabiliriz. "Açılmamış kanadın boyunu kimse kestiremez." diyorlar. Neler getireceğini de çok kestiremiyoruz. Ama bütün idealimiz gerçekten iyi bir öğretmen meslek kanununu ortaya çıkarmak. Bunu değerli arkadaşlarımız; bütün sivil toplum örgütleriyle, sendikalarla, özel eğitim kurumlarıyla, herkesle tartışacağız. İyi bir meslek kanunu çıkarmak istiyoruz. Buna çok ihtiyacımız var. Bunun bizim öğretmenlerimize ciddi olarak bir motivasyon sağlayacağını, öğretmenlerimizi her kanunla, her yönetmelikle, her usul ve esaslarla değışen, âdeta böyle dümensiz gemi gibi okyanuslarda sallanan durumdan kurtarmak istiyoruz.

Sayın Bakanımız da bahsetmiştir; bir paradigma değışikliğı yapamazsak, Millî Eğitim Bakanlığında mevcudu muhafaza edersek, bizim de başarılı olma şansımız yok. Özellikle bütün eğitim kesiminden, bütün eğitim camiasından her zaman istediğimiz şey şu: Bakın uzun zaman Millî Eğitim Bakanlığı çeşitli vesilelerle eleştirildi. Denildi ki "Buraya hiç eğitimci atanmıyor, eğitimcilere yol verilmiyor." Sayın Cumhurbaşkanı takdirlerini bir eğitimci arkadaşımızdan yana kullandı. Gerçekten diğerk arkadaşlarımız da, özellikle diğerk bakan yardımcısı arkadaşlarımız da, her biri eğitim içinden gelmiş insanlar. Bu arkadaşlarla *topyekûn* çalışıyoruz. Ama sizlerin de bize faydalı olması, özellikle katkı sağlaması gerekiyor. Yanlışlarımız olabilir, eleştirilecek yönlerimiz

olabilir. Bu, Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığının, eğitimcilerinin verdiği sınavdır. Bizler, diğer arkadaşlarımız, genel müdürlerimiz, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanımız, kim olursa olsun kendi adımıza değil biz eğitimciler adına buradayız. Başarısız olursak, biz elimizden gelen gayreti gösteriyoruz ama “Eğitimciler de başarısız oldu.” dedirtmemek için biz gecemizi gündüzümüze katıyoruz. Lütfen bu konuda bizlere elinizden gelen yardımı esirgemeyin. Bütün akademisyenlere de, bütün öğretmenlerimize de, bütün eğitim camiasına da her yerde, her zaman söylediğimiz şey bu. Eleştiriye sonuna kadar açığız, dayanıklıyız da. Eleştirilerden hiç bir şekilde yılmayız. Zaten hakkımızda söylenmedik bir şey kalmamış ama bize bilimsel eleştiri gerekiyor. O bakımdan bunları lütfen bizden esirgemeyin.

Biliyorsunuz Tolstoy’un meşhur bir sözü var: “Hayat bizi resmen dört işlemlerle sınıyor.” Gerçeklerle çarpıyor -çok çarpıldık ona inanıyorum- ayrılıklarla bölüyor, insanlıktan çıkarıyor. Allah’a şükür bundan çıkmadık ve sonunda da “Topla kendini.” diyor. Bizim özellikle bölme ve çıkarma tarafı yok da, bizim gerçekten çarpma ve toplamaya çok ihtiyacımız var. Toplanmamız gerekiyor, birlik olmamız gerekiyor. Eğitim camiası olarak ülkemizin içinde bulunduğu koşulları biliyoruz. Şanssızlığımızın biri de bizim bütçenin en kısıtlı zamanına gelmesi ama bütün bunları birtakım fedakârlıklarla yeneceğimize inanıyorum. Ben öğretmenlerimize çok güveniyorum. Eğitimcilerle çok güveniyorum. Anne babalara da çok güveniyorum. Anne babalar evi toparlayabilirse, biz okulları çabuk toparlarız. Evlerde iş bitiyor, okulların toparlanması daha kolaydır.

Bakın birçok yerde gözlük takan öğrenci sayısı anormal derecede artmış. Türkiye’de bir takım ölçütler var gözlük satışı ile ilgili. Geçen yıla göre % 30 artış var ve hep küçük yaşlardaki çocuklar. O küçük tabletleri, küçük bilgisayarları, küçük cep telefonları ciddi anlamda sorun oluyor. Türkiye, bu konuda maalesef ilk sıralarda yer alan ülkeler arasında. Lütfen bu konularda biraz daha duyarlı olalım. Biz özü sözü, gerçekten genleri itibariyle başarıya aç bir toplumuz. Her şeyi başaracağımıza inanıyoruz. O bakımdan lütfen hiç kimse ümidini kesmesin. Ümidini kesen ilk biz olursak o zaman ümidi kesebilirsiniz. Ama biz ümidimizi kesmeyeceğiz. Allah’ın izniyle, sizlerin yardımıyla eğitim camiası olarak Millî Eğitim Bakanlığını ve eğitim camiasını, motivasyonunu bir tık ileriye atacağız. Buna yürekte inanıyoruz. İnanmadığımız, inanamayacağımız hiçbir işi de şimdiye kadar yapmadık. Hiçbir işin de altında kalmadık. Bizi bilenler bilir, sizlerden sadece destek ve yardım istiyoruz.

Sizleri çok yormamak adına tekrar tekrar teşekkür ediyor, hepimize çalışmalarınızda başarılar diliyorum. Evinize, köyünüze, eşe, dosta, akrabaya, selam, saygı ve hürmetlerimizi iletmeyi unutmayınız. Hepinizi çok seviyoruz. Sizler de bizi sevin, hep beraber el ele, gönül gönüle bu memlekette bir şeyleri başaralım. Selam ve saygılar.

Prof. Dr. Maija KULE

Letonya Üniversitesi, Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü

DEĞERLER EĞİTİMİ VE ETİK

I. Eğitim bugün ne anlama geliyor?

Eğitim, bilişselliğin, değer biçmenin ve uygulamanın bir araya geldiği bir hayat deneyimi olarak anlaşılır. Eğitimin sistemi, kültürel ve sosyal bir oluşumdur. Sosyal ve kültürel fenomenler doğal anlamda değildir, insan emeği ve planlaması olmadan kendi başlarına var olamazlar. Dolayısı ile eğitim sistemi, toplumsal dünyaya aittir. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in de belirttiği üzere, "iletişim ortamı olarak eğitim, medeniyet ve kültür temelinde bir dünya çatısı kurar."¹

Eğitimin esas amacı bireyi geliştirmek, bir ulusun ve insanlığın kültürel deneyiminin değişim ve devamlılığını sağlamak, genç bireyleri toplumsal ve kültürel görevler için sosyalleştirmek ve çocuklar anne ve babaları haricindeki yetişkinlerle de –yani toplum adına çocuklar üzerinde etki sahibi olanlarla da– etkileşimde bulduklarından nesiller arasında ilişki örnekleri kurmaktır. Kültürel oluşum, şeylerin, herhangi bir insanın, yaşam biçimlerinin ve değerlerin oluşumunun özünü içinde gördüğümüz olaylar barındırır. Modern kültürde iletişim becerileri kazanmak, yani başkalarıyla yaşamayı öğrenmek, eşgüdüm içerisinde olmak, karşı çıkmak, güce ve otoriteye saygı duymak, güç kazanmak ve bunun keyfini sürmek, demokratik ve ahlaki bir yaşam biçimi edinmek çok önemlidir. Değerler öğretimine dayalı bir eğitim, insanı birey olarak geliştirme idealini gerçeğe dönüştürebilir.

İçinde bulunduğumuz çağ da dâhil her çağın, dünya ve kendi değerleri üzerine karakteristik bir görüşü vardır. Sonsuz olacağı düşünülen, dikkatlerin odağındaki değerler, başka değerler tarafından yerleri doldurulmak üzere kaybolur. İnsanlar tarafından yaratılan şeylerin bütünlüğü, diğer şeylerin ve eylemlerin bütünlüğü haline gelir; doğa ve insan ilişkileri devinip değişir.

Hayat, hem bir hızlandırıcı, hem de modern dünyadaki bu temel ilişkiler için turnusol kâğıdı vazifesi görür.

Tarihinin kıvrımlı yollarında, köklerini doğa bilimine dayandıran, küresel teknolojik toplumun kaderi şekillendiğinden hayat, herkesin odağındadır. Günümüz, geleceğin geçmiştir. Bir bakımdan, geçmişin ürünleriyiz. Soy araştırmaları yapmayı, sebepler,

1 Betül Çotuksöken. Kuram ve Uygulama Çatısı Altında Eğitim. Eğitimde Tarih, ed. P. Kemp, Danimarka Eğitim Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 195.-196.

belirleyici faktörler bulmayı, atalarımızın omuzlarında durmanın yarattığı hissi seviyoruz. Bu hissi geliştirmek, eğitimin oldukça önemli bir görevidir.

Fakat bunu en çok tarihi bir hastalıkmiş gibi deneyimliyoruz. Geçmiş, çoğu zaman bize karşı galip geliyor. Diğer bir yandan eğitim, gelecek odaklı, görevler tamamlamaya, günümüz değerlerini anlayıp çağımızla ilgili tespitlerde bulunmaya yönelik olmalıdır. Bu *telos*'u, yani gelişimin iç hedefini anlamak demektir. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Eğitim Vizyonu, "eğitim süreçlerini ontolojik, epistemolojik ve etik temelleriyle bağlamsallaştırıp, onları bütünüyle biyolojik veya ekonomik tanımlardan, istatistiki verilerden ve nicel başarıların kısıtlamalarından kurtarmak" esasını ifade etmektedir. Bu, nicel, biyolojik veya ekonomik determinizm önceliği olmaksızın eğitimle ilgili zorlukları ileriye dönük süreçler olarak ele almak demektir.

"Eğitim" konsepti esasında "form" ve "formasyon" kelimeleriyle ilintilidir. Form anlamında eğitim, ilk çağla, buna bağlı olarak da Aristoteles'in öğretileriyle bağlantılıdır. Öğretim, hâlihazırda verilmiş içeriği oluşturmaz, dışarıdan bir ilave olarak ortaya çıkmaz; aksine meydana gelir, olanın meydana geliş amacını içinde taşıyan içeriğin beraberinde gelişir. Önemi olan şey, duruşun kendisidir: form şekillenir, "amacı biçimlendirir" – yani *telos*'u. Bu, formun meydana gelişini olarak eğitimidir. Böylesi bir eğitim, insanı teleoloji üzerine (*telos* ve *logos*) bir bütün; içeriği, formu ve doğrulayan değerleri hayata getiren, amaçları olan bir varlık olarak ele alma anlayışına dayalıdır. Dolayısı ile eğitim, anlayıştan doğan, hem entelektüel ve ahlaki isteklere hassasiyet gösteren, karakterde ve hislerde uyum içerisinde kendine yer bulan bir düşünme biçimidir.

Alman filozof Wilhelm Humboldt, insanların hemen göze çarpmayan, okul dersi gibi uzmanlık kazanılacak bir şey olmaktan öte insanları mükemmeliyete götüren iç gelişimlerine işaret etmiştir. Eğitim, bu bağlamda öğrenmenin ve bilmenin ötesinde bir şeydir. Ruhsal ve ahlaki istemelerin anlayışından doğan bir düşünme biçimi olan eğitim, duygularda ve karakterde kendine uyumla yer edinir. Eğitim artık kültür vurgusu yapmıyor, yani becerilere şekil vermiyor; artık daha büyük bir amaca hizmet ediyor – insanı form olarak yaratmak.

Günümüz dünyası artık güncel ölçme ve nesnelleştirme idealini yüceltiyor. Teleolojik felsefe artık anlamını yitirdi. Halil Turan'ın da ifade ettiği üzere "*Antik çağ filozofları, algıların hareket ve şekillerden ayrıştırılması gerekliliğini ilke benimsediler, yani, temel nitelikler yeniden keşfedilip matematik biliminin yeni dünya görüşüne ait temel prensipleri haline getirildi; ama antiklerin sahip olduğu 'akılcılık, estetik, etik ve mantıksal olanların varlığın eşit ölçüde önemli boyutları şeklinde benimsenmesidir' anlayışı unutuldu. Yunanlılar, gerçek bilginin kaynağını matematikle kısıtlamadılar;*

matematik ve tarihin, yani form ve anlamın iç içe olduğunu ve aynı gerçekliği oluşturduğunu düşündüler.”²

Birçok antik çağ filozofu, ölçüm, erdem, güzellik ve düze arasındaki ilişkileri tanımladı. Armoni de ideal dünyayı biçimlendiren ve bilgiyi bir araya getiren en önemli faktörlerden biridir.

Matematiksel ve etik düzen anlayışı, armoniyle beraber modern, teknolojik dünya görüşüne kademeli olarak yabancı haline geldi. Bilgiyi (beceriler de dâhil) insani bilimler ve fen bilimleri olmak üzere iki büyük gruba ayırdık. Sorun, fen bilimlerinin ve insani bilimlerin sınıflandırılmasında değil, matematiksel, nicel, nesnel olanların; bir yandan tarihi değeri olanların, kültürel bilginin; diğer yandan değerlerin, ilkelerin, nitelin ve nicelin ayrımındadır.

Küresel teknolojik toplum, iki taraflı bir dünya yarattı ve nicelleştirmeye ve materyal geliştirmeye öncelik veriyor. Fen bilimleri ve insani bilimleri arasında böylesi bir ayırımın kesin ve ebedi olduğuna ikna edilmeye çalışılıyor. Bilimde sıkı düşünme anlayışı değerlerden ayrıştı.

Değerler, en çok dini veya metafizik inançlara yaraşır düşüncesi benimsendi. Ancak bir kaç on yıl önce eğitimciler değerler eğitimi fikrine geri dönmeye başladılar. Türk bilim insanı Nur Yeliz Gülcan eğitimde etiğin önemini vurgularken “Türk eğitim sisteminde, etik genel olarak dinle bağdaştırılıyor”³ demiştir.

Böylece eğitim üzerine ciddi bir soru ortaya çıkıyor – değerler eğitiminin stratejik hedefi nedir? Çocukların bilgisini ve dünya görüşlerini geliştirmek mi? Gelecek için uzmanlar yaratmak, meslek veya din öğretmek mi? Eğitim insanlara bilgi mi depoluyor veya sözgelimi, kişinin var olan potansiyelini mi açığa çıkartıyor?⁴

II. Eğitimin İnsanlıktan Uzaklaştırılması

Bugün eğitim anlayışında belli başlı iki eğilim görüyoruz:

- a) Ekonomik sebepler dolayısı ile kalifiye işgücüne olan ilgi ve devlet temelli faydacı, pragmatik eğilim; modern işgücü hayat boyu öğrenme halinde olmalı ve uzmanlık alanı değiştirmeye açık olmalı;
- b) Karakter gelişimi ve insan bütünlüğü.

Bu iki eğilim arasında ciddi bir tezatlık bulunmaktadır – pragmatik eğilim STEM disiplinlerine yoğunlaşmış müfredatta mümkün olduğunca fazla uygulama saatine yer

² Turan, H. Evreka ile Öğrenmek – İnsanın Yaratıcı Varlık Planlamasında Eğitim. *Analecta Husserliana*, vol. XCV, Springer, s. 349.

³ Gülcan, Nur Yeliz. Eğitimde Etik Öğretiminin Önemi Tartışmak - *Procedia. Sosyal ve Davranışsal Bilimler*, No. 174, 2015, s. 2622-2625.

⁴ Joseph Watras. “Çoğulcu Toplumda Değerler Nasıl Öğretilir?”, *Etik Eğitimi*, vol. 17, No.1, 2011, s. 19-31. Maritain ve Dewey’in eğitim modellerini inceliyor - ilki dini, ikincisi seküler.

ayırmaya çalışır; değerler, etik, felsefe, edebiyat ve kültür eğitiminin yalnızca ikincil branşlar olduğuna ve insani bilimlere asgari yer vererek bir müfredatın geliştirilebileceğine inanır. Ana sloganları da şudur: her genç mühendislik, bilişim teknolojileri gibi teknik bilimlerden birini okumalıdır, çünkü insani bilimlerin vatana ve millete katkısı yoktur. Esas amaç bilişimci yetiştirmek, ekonomiye işgücü kazandırmak, askeri ve ticari alanlarda ilerlemektir. Şu günlerde eğitimin çoğu önceliği bilgi teknolojilerine, pragmatizme, STEM disiplinlerine dayanmakta, felsefeciler de bunlara ahlaki ve kültürel boyutlar kazandırmaya çalışmaktadır, fakat çoğu ülkede görüşleri değer görmemektedir.

Çoğu eğitim kurumu günümüzde ticari işletmelere dönüşmüş, kültürel ve ahlaki eğitim de değersiz atfedilmiştir. İşgücü olarak insan, çeşitli işlevlerden meydana gelmektedir. Polonyalı bilim insanı Wladyslaw Zuziak durumu şöyle ifade ediyor: “İnsanlara birer aletmişçesine, sanki parçaları değişebilirliymiş da işlevsel oldukları sürece hor kullanılabilirlermiş gibi araçsal yaklaşıyor. İnsanın birtakım işlevler (ticari bağlamda) özelinde ele alınıp aşağılanmasını kabul etmek güç.”⁵

homo computerus

pernopolysaur/mama

Öyleyse neler başı çekiyor? Pragmatizm, dar görüşlü uzmanlık, insanlara ilgisizlik ve teknolojiye mükemmeliyet peşinde koşmak. Muhtemeldir ki insan gelecekte çirkin “bilgisayar adam” gibi görünecek.

Kültür tarihi, felsefe, etik, edebiyat, toplum bilimleri gibi genel insani bilimler, modern teknolojik hayatın eğilimlerine hitap etmiyor. Eğitim sistemlerinde, buna üniversiteler de dâhil, insani bilimlerin, sanat ve felsefenin rolünü elimine edilecek, hatta fakülteler kapatılacak gibi bir eğilim var. Çoğu uzmanlık alanına ait program, felsefe, etik ve mantık branşlarından uzak duruyor. Çocuk yetiştirmek artık okulun sorumluluğundan çıktı; öğretmenlerin de rol model olarak konumu kaybolup gidiyor. Çoğu ülkede artık değerler eğitimine vakit yok, ilgi yok, ödenek yok; pedagojik sorumluluklar da kısıtlı. Diğer bir yandan da öğretilen değerleri ne izleyen, ne de değer veren var.

⁵ Zuziak, W. İnsan Eğitiminin Temeli Olarak Değerler. Karakterci Yaklaşım - Sivil Toplum, Eğitim ve İnsan Formasyonu. Yenilenmiş Eğitim Anlayışında Felsefecinin Görevi. Ed. J.T. Ozoliņš. Londra ve New York: Routledge, 2017, s. 123.

Bu durum, eğitimde etik liderlere, modern toplumların dönüşüm sürecinde ciddi ihtiyaç olduğuna işaret eder.

İkinci eğitim eğilimi de insan bütünlüğünün anlayışı üzerine inşa edilmiştir. İnsani bilimler ve felsefe, yaşam deneyimine aksiyolojik bir boyut kazandırır ve etik, değerler ve insani duygular üzerine bir anlayış sunar. Toplumlar, felsefe ve ahlak eğitiminin gelişimine, çocukluktan hayat boyu öğrenmeye ve empatik eğitime varıncaya kadar her kademede ihtiyaç duyar. Etik ve felsefe eğitimi desteklenmelidir, çünkü etik mesleki bilginin sosyal ve ahlaki boyutundaki sorunlara, öğretmenlik mesleğinin etik değerlerine yoğunlaşır ve böylece aktif vatandaşlığı, demokratik değerleri ve sorumlulukları kuvvetlendirir. Letonyalı dilbilimci Zaiga Ikere şöyle belirtmiştir: “Liberal veya genel eğitim eğitilmiş kişiyi/vatandaşı geliştirir; maksatlı mesleki veya teknik öğretim ise kalifiye işçiyi yetiştirir. Toplumda ikisine de ihtiyaç vardır.”⁶

Post-modernizm giderek boy gösteriyor, dolayısı ile her an etik ve klasik değerler temelli olmayan teknik bilgiyi silip süpürebilir. Felsefi noktadan bakılacak olursa, insani, kültürel ve ahlaki değerlerin ötesinde ekonomik değerlerin yüceltilmesi eğitim sistemini yanlış bir yola sokmaktadır. Birçok bilim insanı ve felsefeci⁷ soruyor: Eğitimin insanlıktan uzaklaştırılmasına, etik derslerinin kısaltılmasına, kültür tarihi, din, edebiyat derslerinin müfredatlarından çıkartılmasına ve ahlaki uygulamalardan kaçınılmasına nasıl karşı çıkacağız? İnsanlığın bekası için insani değerlerin güçlendirilmesi gerekliliği kabul edilmeli ve insani bilimler geliştirilmelidir.

Avrupa'nın güncel eğitim sistemi sayısal bakıldığında zenginleşmiş olsa da, en kırılgan olduğu tarafı ahlaki boyutudur. Temel insani değerlerin kuvvetlendirilmesi olmadan refaha, hayatı deneyimleme hissine veya temel insani mutluluklara dayalı bir gelecek olmayacak. Felsefe ve etiğin öğretimi ve uygulamaları daha geniş anlamda müfredata dönmelidir çünkü felsefe, değerleri açıklayabilir, yaratıcı düşünceyi destekleyebilir ve kişilik gelişimine katkıda bulunabilir.

Ruhun yapı bakımından mükemmelleştirilmesi, insanlığın mükemmelleşmesinin yoludur.

III. Ruhun Eğitimi

Ortaçağ mistisizmi, pedagojik *anlamda insan denen varlığın özü, onun tanrı tasvirini yarattığı yerdir* (Tanrı, insanın yarattığı bir şeydir) düşüncesini süre getirdi. İçsel gelişim mükemmeliyeti getirir. Ruhsal bakımdan insan kendisini, ona sunulan *telos*'la, yani iyi ve güzel formla yetiştirir. Bu insanın kendisine, kendisi içinde, aynı zamanda

⁶ Ikere, Z. Hayatın Logos'unu Yaratıcı Biçimde Farklılaştıran Unsurlar Olarak İnsan – İnsanın Yaratıcı Varlık Planlamasında Eğitim. *Analecta Husserliana*, vol. XCY, Springer, 2008, s. 13.

⁷ Nussbaum, M. İnsanlığı Yetiştirmek: Liberal Eğitimde Reformun Klasik Bir Savunması, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1997.

içten dışa da bir yolculuktur. Böylelikle, örneğin, Aziz Agustinus'un meşhur eseri "İtiraflar", kendisinin mükemmeliyete giden serüveninin ne kadar harika, mücadele dolu, bağımsız, ama aynı zamanda da Tanrı ile bağlantılı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ruh kavramı eğitim maksatlı kullanılabilir, çünkü bu sadece dini ve metafizikle alakalı bir terim olmaktan öte psikoloji ve felsefe bağlamında da yer alır. Ruh, *telos*'u yansıtan ve insanın bütünlüğünü temsil eden, canlı varlıkların içsel bir gücü olarak tanımlanabilir. Ruh aynı zamanda duygu durumlarının öznesi olarak tanımlanabileceği gibi, davranışlardan, planlamalardan ve eylemlerden sorumlu bütünsel bir güç olarak da ifade edilebilir. Bazen ruh, duygusal ve ruhsal gücün birlikte eyleminin hem neticesi hem sebebi olarak da yorumlanır. Hristiyanlık dini, ruhu fiziki ve ruhsal fenomenlerin aracı olarak tanımlar. Beden ve ruhun arasında köprü konumundaki ruh, değerlere uyum sağlamayı geliştirir. Modern bilimsel söylemde ise ruh, insanın özü olarak anlaşılır ve felsefi "benlik" kavramı ile ifade edilir. Daha popüler olan "kimlik" konsepti kullanıldığında ise ruh, kimlik değiştirmede tarihi ve kültürel bir arka plan olarak açıklanır. İçsel oluşumun asla geçilmemiş olsa da şekillendirme, büyüme ve gelişme sürecinde olan 'gerilmiş ipi' manasına gelir. Ruhun eğitimi, *insanın duygularına biçim katmaktır*. Bu tip bir eğitim, insan bütünlüğü anlayışına ve insanın içerik ve biçimi bilinçli uyguladığı fikrine dayanır.

Felsefe ve etik öğretimi daha geniş kapsamda müfredata dâhil edilmelidir çünkü felsefe, değerler eğitiminin temelidir, değerleri, değerlerin kültürel ve tarihi bağlamlarını açıklayabilir; değer yargıları, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri geliştirebilir ve kişisel gelişime katkıda bulunabilir.

Felsefecilerin bildiği üzere insan, değer yargıları olmadan yaşayamaz.

Birçok eğitimci bugün ruh konseptini devreden çıkarmış ve tin kavramına (daha farklı psikolojik işlevlerin baskınlığıyla) dönüştürmüştür. Eğitim insanın varlığıdır, fakat günümüzde bağdaştırdığımızdan daha farklı bir anlamdadır. "*Ahlâk duygusu, akıl yürütmenin ürünü olmaktan öte, iyiliksever bir duygusallık beraberinde ahlaki boyutlarını kazanan bilinçaltı tutkuların sonucudur.*"⁸

Ruhun eğitimi demek, iyi ve bilgi ışığında değer yargılarının nasıl elde edileceğini açıklamak demektir. Harry Schofield şöyle yazmıştır: "*Dahası, eğitimin tarihine ve müfredat içeriğine bakacak olursak, birçok 'otorite', geçmişte, müfredatın içeriği hakkında dogmalar türetmiştir. Değer yargılarını kesin doğru ifadelermiş gibi sunmuşlar, sıkça da haklarında 'otorite olarak biz, böyle istiyoruz' demekten öte kanıt sunamadıkları dikte edici söylemlerde bulunmuşlardır. İnsanların böyle yapmasına*

8 Küle, M. İnsan Ruhunu, Beden ve Yaşam Ufukları - *Analecta Husserliana*, Vol. 116, 22. Bölüm, Springer: İsviçre, 2014, s. 259-273.

*müsaade edildikçe eğitim her ne kadar oturmuş bir müfredata sahip olsa da katılıktan, dar görüşlülükten ve dogmalar yüzünden eğitim olmaktan çıkar.*⁹ Yetersiz öğretimin karakteristik özelliği olan dar görüşlülük, eğitimden ziyade beyin yıkama anlamına gelir. Ruhun eğitimi, insan gelişiminin sosyal ve kültürel boyutlarını zenginleştirerek, disiplinler ötesi bir yaklaşım ile eğitime katkıda bulunur.

IV. Okul: Toplumsal Alan ve Özel Çevre

Okul, toplumun aynasıdır. Toplumsal alanın parçası olarak, özel çevrede de kendine yer bulmaya çalışır. Çocuklara aslında okulda yapmaları gereken işlerden oluşan ev ödevleri verilir. Bu yüzden okul, bilfiil evlerimize girmeye çalışır. Modern yaşamda da aynı süreç gözlemlenmektedir: Toplumsal olan, özel olana sızma girişimindedir. Örneğin, çoğu ülkede, buna Letonya da dâhil, okul üniforması giyme zorunluluğu yoktur, öğrenciler istedikleri gibi giyinip, sınıfa gelirler. Aksine, bu da özel olanın topluma sızmasına örnek oluşturmaktadır. Öğrenciler her ne kadar özgür hissetseler de bir bakıma (üni)formaların ne anlama geldiği algılarını yitirdiler.

Okul programlarında kazanılan ve değerler anlayışını, estetik zevkin gelişimini, mükemmeliyetçiliği ve özgürlüğün sınırlarının idrakini hariç tutan bilgi, yetersiz bilgidir. İşlevsellik bakımından öğrenme becerisi ön plana çıkarılır. Bu eğilim, modern küresel yaşam biçiminin işlevselciliği ve pragmatizmi ile örtüşür biçimdedir. Post-modern yaşam biçimine dayalı “eğitim”, ağırlıklı olarak okul dışında gerçekleşir. Popüler müzik, TV yayınları, filmler, kitle iletişim araçları ve sokaklar, birer idol örneği sergilemektedirler.

Altmışlarda çocukluğunu yaşamış olanlar için Beatles’ın müziği, kimyadaki tuz ve asit reaksiyonlarından çok daha fazla anlam ifade ediyordu. Bugün, Beyoncé, Eminem ve diğer birçoğu yeni yaşam biçiminin idolleri konumundalar. Değerler bakımından da, medyanın yaptığı değerlendirmeler akademik ispatlardan daha çok dikkat çekiyor. Bilimsel değerlendirmeler yerine kamuoyu galip geliyor. Böylelikle, her bir yeni idolün türemesiyle sallantıya düşen bir değerler sistemi ortaya çıktı. Etkin biçimde yeni idoller türetenler, kamunun ana gücü konumuna geldi. ‘Influencer’lar, öğretmenler kadar popülerler. Pragmatik bir eğitim yöntemi izleyen öğretmenler yerine onlar değerler dikte ediyorlar. Influencer’ların sloganı da: Beni takip et! (özgür olmamak için!) Dünya genelinde

Fotoğraf: Maija Küle-Avusturya, Aziz Polten

⁹ Schofield, H. Eğitimin Felsefesine Giriş. Londra: George Allen ve Unwin Ltd., 1974, s. 198.

tüketim toplumu yüceltiliyor. “Hayat felsefesi” denen şeyin çıktığı kapı artık daha çok ürün, fayda ve kâr payı!

Avustralyalı/ Letonyalı felsefeci Jānis (John) Tālivaldis Ozoliņš uyarıyor: “*Serbest piyasa ideolojisinin eğitimin içine olan emin adımlarla yürüyüşü, ki bu dünyanın birçok kesiminde böyle, demokratik değerlerde vatandaşların oluşumunu erozyona uğrattı.*”¹⁰

Post-modernizm, nasıl öğrenileceğinin öğrenilmesinden ziyade *öğrenilmiş olandan nasıl kurtulunacağı* temelli yeni bir eğilim yaratıyor. Toplumsal post-modern yaşam okul yaşamından öylesine çok farklıdır ki öğrenciler, kendilerini evrensel reçetelerden sıyrmanın yollarını arayıp, çok kısa bir süre sonra lüzumsuz hale gelecek, somut kullanıma uygun bilgilerin peşinden koşarlar. “*Post-modern erkeğin ve kadının hayat başarısı (ve rasyonelliği), yeni alışkanlıklar kazanma hızlarından ziyade eski alışkanlıklarından kurtulma hızlarına daha çok bağlıdır.*”¹¹

Modern okul ideolojisi hala pragmatik yaşam tarzına ve değerlerine sıkı sıkıya dayanmaktadır. Öyleyse eğitim sistemi, hâlihazırda kabul gören bilgi, alışkanlık ve beceriler üzerine uzmanlaşmak içindir. Tam tersini gerçekleştiremez; yani aşılınmış formlardan kurtulmayı öğretemez. Bu yüzdendir ki eğitim sistemi şu günlerde değişimlere en kapalı, en muhafazakâr fenomenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Eğer radikal değişiklikler baş gösterecek olursa, eğitim sistemi kendini dipsiz kuyu gibi sonu görünmeyen bir krizin içinde bulacaktır. Diplomalar çoğu zaman bir eşya olmaktan öteye gidemiyor. Diğer bir yandan, eşyalara da diploma veriliyor. Eğitim kurumları da, pragmatik ruh içlerine sızmasın diye otonomilerini yeniden kurmaya çalışıyor.

Gel gelelim, modern yaşam biçiminin bir parçası olan hızlı zamanların da kendi gereklilikleri var: Kişi diplomasını bir an önce alıp, hayata atılmak (yeterince dolgun bir maaşla) istiyor. Ticari kuruluşlar türüyor. Son on beş yıl boyunca çoğu yükseköğretim kurumu ticarete öylesine dâhil oldu ki kendi duruşlarını yitirdiler.

V. Eğitim Sistemlerindeki Problemler

Bugünün ciddi problemlerinden birisi de öğretmenin toplumdaki itibarıdır. Öğretmenler saygınlıklarını yitirmektedir. Öğretmenlerin görevi sadece bilgi kaynağı olmak değil, bir eğitimci, bir güç sahibi ve aynı zamanda bir ‘arkadaş’ olmaktır. Bu herkesin yapabileceği bir şey değildir. Ezkaza yolu okulla kesişmiş ve temel düzeyde bile insani ilişkiler kuramayan birçok insan var (mesela kendi ülkem Letonya’da). Böyle insanlar

¹⁰ Ozoliņš, J. T. Demokrasi, Sivil Toplum ve Eğitim - Sivil Toplum, Eğitim ve İnsan Formasyonu. Yenilenmiş Eğitim Anlayışında Felsefecinin Görevi. Ed. J.T. Ozoliņš. Londra ve New York: Routledge, s. 26.

¹¹ Bauman, Z. Bireyselleşmiş Toplum. Polity Press, 2001, s. 125 -126.

da elbette saygı görmüyor. Bu durum da bir yığın sorunu beraberinde getiriyor: Öğrenciler ders çalışmak istemiyor, iş arkadaşları arasında geçimsizlik baş gösteriyor, velilerle sorunlar yaşanıyor ve en önemlisi, öğretmenin modern toplumdaki itibarı sarsılıyor. Bir öğrenci bana zamanında “*öğretmenler kendilerini çok güçlü zannediyorlar ama yanılıyorlar*” demişti. Eğer kurulmuş bir otorite ve saygı unsuru yoksa ergenlerle ilişki modelleri kurmak bir yana, iletişim kurma, katılım sağlama ve dayanışma becerilerini geliştirme gibi okul işlevlerini hayata geçirmek de mümkün değildir. Bugün öğrencilerin çok fazla hakkı ve çok az görevi var, öğretmenlerde ise durum tam tersi – üstlendikleri çok fazla görevin yanında pek de değerler eğitime hakları yok. Öğretmen bir kişinin görevi dolayısı ile bir öz saygısı olmalıdır.

Sorulması gereken sorular şunlardır ki, modern okul saygının en üst düzey duygu olduğunu anlayabilmekte midir; yoksa, “saygı” kelimesinin bizde bugün çağrıştırdıkları eskimiş ve boş mudur; duyguların vakti geçmiş ve pragmatizm, formalizm, dar görüşlü profesyonellik, tepkisizlik ve teknolojik mükemmeliyet tarafından saf dışı mı bırakılmıştır?

Bir öğretmen için eşit derecede önemli olan şey içinde bulunduğu toplum tarafından saygı gördüğünü hissetmektir ve son olarak, belki de en önemlisi, öğretmenin görevi dolayısı ile bir öz saygısı olmalıdır. Saygının verdiği hisler elbette yoktan var olmaz; dayatmalar ve emirler bunları aşamaz. Bunlar ancak anlamlı, düzenli, bir içtenlik içerisinde, insanların ruhundaki derin güçlerin uyanışı ile açığa çıkar. Bilgiden de profesyonellikten de öte bir şeydir. Saygı, doğruluğun, dürüstlüğün olduğu, bencilliğin olmadığı yerlerde bulunur.

O zaman neredeler? Bugünlerde insanlar ne kadar maaş almalıyım diye soruyorlar, bu özellikleri nerede edinebilirim diye sormuyorlar. Öğretmenlik mesleği Letonya’da artık ilgi görmüyor (ama örneğin Finlandiya’da ve Estonya’da görüyor).

Karşınızdakine, öğrenciye, işinize ve başkalarının emeklerine ve çabalarına saygı gösterin. Ama saygın olmayan birine, kendisi için çalışmayan ve kendisine saygı göstermeyen birine saygı duyamazsınız.

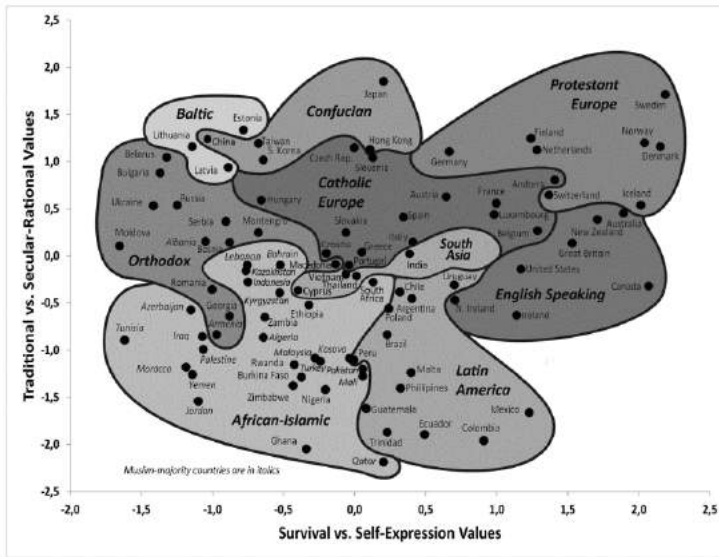
Saygının temelini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde (1948, BM) bulabiliriz.

Ülkelerin kültürlerini, eğitim sistemlerini ve kalkınmalarını sınıflandırma amaçlı sosyolojik değerler araştırmaları, modern analiz araçlarıyla yapıyor (2010-2014 yıllarına ait Dünya Değerleri Haritasına bakabilirsiniz – İnternet Kaynağı: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>). R. Inglehard’ın ve T. Welzel’in ortak görüşüne göre iki değer boyutu dünyada egemen haldedir: geleneksele karşı seküler-rasyonel ve hayatta kalmaya karşı kendini ifade etme değerleri. Baltık ülkeleri hayatta kalma (üst düzey bir gelir yok) ve seküler-rasyonel değerlerle şekillenir. Türkiye,

hayatta kalma ve geleneksel değerlerin hüküm sürdüğü ülkelerden biridir. Kosova, Ruanda, Burkina Faso ve Malezya'nın, Türkiye'ye pek yakın oluşu biraz gariptir.

Protestan Avrupa (sağ-üst köşede) kendini ifade etme ve seküler-rasyonel değerler baz alındığında en çok gelişim gösteren kesimdir. PISA testlerinin en tepelerinde hep Finlandiya var. Peki, neden Finlandiya'nın eğitim sistemi ve başarıları bu kadar tanınmış? Çok kısa bir cevabı var: Öğretmene ve toplumdaki itibarına hatırı sayılır bir saygı, iyi maaşlar, pedagoji eğitimi almak için insanların birbirleriyle yarışması, teknolojiyle dolup taşan mükemmel okul donanımları, tüm öğrencilere yemeklerin ücretsiz olması, katı öğretim tekniklerinin olmaması, öğretmenlerin neyi nasıl anlatacaklarına kendilerinin karar verebilmeleri ve akılcı ülke politikaları.

Eğitim düzeyi üzerine bazı uluslararası anketlerin sonuçlarının gösterdiği üzere Türkiye'nin bir takım sorunları var. Dünya Ekonomik Forumu'na göre Türkiye 2008'de 91. sıradayken 2016-2017 döneminde 105.'liğe gerilemiş¹². Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) anketi sonuçları da benzer şeyler söylüyor. 2015 yılına ait PISA anketine göre Türkiye'de 15 yaşındaki öğrencilerin matematik, fen ve okuma başarıları, 2012'deki ankette buldukları 44. sıradan 50.'liğe gerilemişlerdir. ¹³ PISA haritasına göre Türkiye, sahip olduğu 450 puan altı sonucuyla en alt gruptaki ülkeler arasındadır.

¹²Taha Akyol. Türkiye'nin Eğitim Sistemi Neden Başarısız? - www.hurriyetdailynews.com/opinion/taha-akyol/why-is-turkeys-education-system-failing-120058

¹³ PISA'da zorunlu eğitimin sonunda örgün eğitime devam eden 15 yaş grubundaki öğrencilerin; Matematik okuryazarlığı, Fen Bilimleri okuryazarlığı ve Okuma Becerileri konu alanlarının dışında, öğrencilerin motivasyonları, kendileri hakkındaki görüşleri, öğrenme biçimleri, okul ortamı ve aileleri ile ilgili veriler toplanmaktadır. <http://factsmaps.com/pisa-worldwide-ranking-average-score-of-math-science-reading/>

Japonya, Hong Kong, Makau, Estonya, Tayvan, Finlandiya ve Kanada, anketin 2015 sonuçlarına göre en başarılı ülkelerdir. Letonya ise 32. sıradadır (yine 2015 sonuçlarına göre). Letonya'nın eğitim sorunları diğer ülkelerden farklıdır; örneğin, Tıpkı Finlandiya'da olduğu gibi, doğa bilimlerinde kız öğrenciler, erkeklere kıyasla aşırı yüksek sonuçlar almaktalar. Kız öğrenciler okuma becerilerinde de çok daha başarılılar. Letonya'ya sorun teşkil eden bir diğer durum da yeterince öğrenci olmadığından okulların sayısını azaltmak gerekliliği. Son 10 yıldır Letonya bir AB ülkesi olduğundan büyük bir göç söz konusu, insanlar daha iyi hayatlara ve işlere sahip olmak uğruna Birleşik Krallık, Norveç, İrlanda, Almanya gibi ülkelere göç ediyor.

14

Öğrencilerin farklı ihtiyaç ve ilgilerine cevap verememek, eğitim sistemlerinin diğer bir önemli sorunu; ki bu, Türkiye'de de ciddi bir sorun. Türkiye, yeni anaokulları, ilk ve ortaokullar, liseler, ebeveyn eğitim merkezleri açıp, öğretmen eğitim müfredatını değiştirecek.

Türk uzmanlar, büyük şehirlerdeki aşırı kalabalık okullar (bir sınıfta 43-48 öğrenciye varan), ebeveynlerin beceri ve bilgi eksiklikleri, kalifiye eğitimcilerin yetersizliği ve iyi altyapı ve tesislerin azlığından kaynaklanan ciddi sorunlar tespit etti. Ailelerde çocuklarına yardım edemeyecek kadar eğitimsiz annelerin sayısının fazlalığı (okuma yazma bilmeyen annelerin oranı %24) endişe verici. Letonya'da böyle bir sorun olmasa da, biz de herkes için yaşam boyu öğrenme programlarını geliştirme üzerine fikir paylaşıyoruz. Türkiye'de ebeveyn eğitime olan ihtiyaç (Türk annelerin içinde sadece %19'luk kısım 8 yıllık bir eğitim almış, kalan %81'in eğitimi daha da kısa sürmüştü¹⁵) hükümetin eğitim önceliklerinden biri olmalı. Aynı zamanda modern eğitimcilerin azlığı da Türk eğitim sistemini etkiliyor.

2023 itibariyle Türkiye hükümeti, eğitimli bireylerden oluşan bir bilgi toplumu yaratmayı, okullardaki bilgisayar teknolojilerini iyileştirmeyi ve sınıfları interaktif teknolojilerle donatmayı hedefliyor. Program aynı zamanda vakıf üniversitelerinin ve üniversitelerdeki akademisyenlerin sayılarını artırma, üniversitelerin kalitelerini iyileştirme ve dil öğrenimi politikası izleme planlarını da barındırıyor. Cinsiyet eşitsizliğinin ve bölgesel eşitsizliklerin Türkiye'de azaldığını, öğrencilerin yükseköğrenime hazırlanmalarını ve geleceğin daha esnek yapılara kavuşmasını öngörmek önemlidir.¹⁶

Genel olarak eğilim, fikrimi soracak olursanız, uygun ve modern görünmekle beraber, Batı'nın eğitim sisteminde görülen hataları -teknokrasi, üniversitelerin ticari işletme

¹⁴ Letonya'nın Göç Eden Topluları. Ulusal Kimlik, Uluslararası Aidiyet ve Diaspora Politikaları. Editörler: Kaşa, Rita, Mierişa, Inta (Eds.) Springer, 2019, X, s. 298.

¹⁵ Efe Bulduk. Türk Eğitim Sisteminin Kusurları. https://www.academia.edu/11819237/Defects_of_Turkish_Education_System

Taha Akyol. Türkiye'nin Eğitim Sistemi Neden Başarısız? - www.hurriyetdailynews.com/opinion/taha-akyol/why-is-turkeys-education-system-failing-120058

¹⁶ 2023 Eğitim Vizyonu

olarak görülmesi, diplomanın eşya olarak görülmesi, insani bilimlere ayrılan yerin azaltılıp, felsefe ve etiğin, buna bağlı olarak değerler eğitiminin programlardan çıkarılması, gibi- tekrar etme riski de altındadır.

V. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi, insanın bilincini ve derinlemesine düşünme yetilerini uyandırmayı, *-insan olmayı öğrenmeyi?*- öğretir (XXIV. Dünya Felsefe Kongresi'nin Başkanı, Pekin, 2018).

Bu, insanın formasyonu, karakterin şekillenmesi, değerlerin anlaşılması ve toplumda yükseltilmesi süreci anlamına gelir. Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi şöyle ifade ediyor: “Öğretmenlerin insan hakları konusunda yetiştirilmeleri, ağırlıklı olarak felsefe eğitiminin özel uygulama alanlarından biri olarak görünmektedir: bir değer soruları eğitimi veya felsefi bilgi temelli etik eğitim.”¹⁷

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, bireylerin yaşamını ayakta tutan tüm temel değerleri listeliyor. Sivil insan haklarıyla ilintili değerler dini konumlarda olduğu gibi Avrupa rasyonalitesinde ve Immanuel Kant tarafından geliştirilen etik prensibinde bulunabilir (*birey araç değil amaçtır*).

Yaşama hakkına ek olarak özgürlük ve şeref, temel değerlerdir. Yaşam, özgürlük, mülkiyet, hukukun üstünlüğü, eylem yapma hakkı ve kötü gidişata dur deme ihtimali (haklı isyan) gibi değerler sadece bireysel bir değere karşılık gelmez, aynı zamanda toplumsal bakımdan önemli modern değerler için de geçerlidir.

Etik ve Değerler Eğitimi (EDE) sadece bir ders konusu olarak değil, daha geniş bir anlam taşıdığından, geniş bir bağlamda değerlendirilmelidir: *“Ahlaki eğitimin bir amacı da çocuklara bilge, dürüst, sorumlu ve tutkulu olmaları konusunda yardımcı olmaktır.*

Diğeri de yetişkin öğrencileri bilgilendirmek ve önem arz eden tartışmalı ahlaki konular üzerinde düşünmeye sevk etmektir. Bu iki amaç da daha büyük bir amaca hizmet eder – hayata anlam katmaya.

*Birçok bakımdan ahlâk entelektüel anlamda yüzgezer olmak değil, kişisel tercihler ve öznel değerler meselesidir. Ahlaksal olanlar geleneklerde, insan olmanın gerekliliklerinde ve dünya görüşlerinde saklıdır.”*¹⁸ Bireyselleşme bugün yüz yıl öncekiyle aynı anlamda değildir. İnsanın kimliğini verilmiş bir şeyden bir göreve dönüştürmek anlamına gelir. Bir insanın yaşam biçimi sorumlu özgürlük ve ahlaki eğitimle doymuş halde olmalıdır.

Değerler eğitimi, etiğin sınırlarını, değer ölçütlerini, sağduyuyu, öz kimlikle beraber başkalarının kimliğini de anlamayı etkileyen ahlaki eğitimi de kapsar.

¹⁷ Kuçuradi, I. İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları - Philosophy im Internationalen Kontext, Bd.7., LIT, 2013, s. 197.

¹⁸ Nord & Haynes, 2015.

Günümüzün en büyük paradoksu budur ve çoğu zaman Letonya'da da ahlaki söylem, siyasi menfaatlere yem edilmektedir.

Değerler eğitiminin önemli bir parçası, iyi alışkanlıklar edindirip, kötü olanları bıraktıran *karakter eğitimidir*. Bu, değerler eğitimine sıkı sıkıya bağlıdır. Felsefe ve etik öğretimi eğitim sisteminin her kademesine, felsefe değerleri açıkladığından ve kişisel gelişime katkıda bulunduğundan, dâhil edilmelidir. Eleştirel düşünmenin öğretimi rasyonel-seküler dünya anlayışını geliştirir; zihnin tartışmacı kapasitesini, entelektüel cesareti ve alternatif yorumlar getirme becerisini artırır. Eleştirel düşünme sadece mantıksal argümanlarla kısıtlı olmamakla beraber, değerleri anlamayla, yerinde karar vermeye, değerlendirmeye, ihtimallerin hesaplanması gibi boyutlarla da ilgilidir. Değerler eğitiminin başarılı bir metodolojisi, Prof. Sidney. B. Simon ve arkadaşları tarafından 1970'lerde (Massachusetts, ABD'de) geliştirilen Değer Açıklama Modeli'nde ortaya konmuştur. Hedef, belli başlı değerleri öğretmek değil, öğrencilerin kendi tecrübelerinde saklı değerlerin başkalarının —sadece arkadaşlarının değil, arkadaşlarının, hatta diğer medeniyetlerin ve zamanların insanların da— değerleriyle kıyasla farkındalıklarını artırmaktır.

Vatandaşlık eğitimi değerler eğitimine ihtiyaç duyar, çünkü toplumsal yaşama etkin katılımın artırılmasına, siyasi seçimlere, kültüre odaklıdır; iletişim becerilerini geliştirir, sosyal ve siyasal değerleri anlamaya yardımcı olur. İnsani bilimlerin yardımı olmadan bireyselleşmiş kişilerin vatandaşlara dönüşmesini sağlamak zordur. İnsanları bir araya tutan, çalışmak, sahip oldukları meslek ve iş gibi görünüyor. Lakin aslında hepsi, her birinin bir başlarına tecrübe ettiği varoluşsal derin duygular —korku, kaygı, kişisel bakım, ölüm sorunu ve yaşama hissi— tarafından bir arada tutuluyor. Yalnızca varoluşsal tecrübeler insanları yakınlaştırabilir, bu da zaten toplulukların oluşma yöntemidir. İnsan değerlerini, bilimini temel almayan yaşam saldırgan ve çıplak olduğu kadar içten içe sevgi ve yardıma da muhtaç duyan bir ego yaratır. Ego benlikte kaybolur. Sadece insani bilimler, sanat ve felsefe egodaki ruhu geri getirebilir.

Alman profesör Hans Lenk, değerleri standardize edilmiş yorumlayıcı yapılar olarak tanımlar. ¹⁹ “Değer kavramları, ilkin normatif (veya normatif olarak kullanılan) niteleyici kavramlardır ve aynı zamanda, açıklama ve tanımlama amaçlı kuramsal kavramlar olmanın da yanında yasallaştırma maksatlı aracıya-bağlı savunmacı kavramlardır. ²⁰ Profesör Lenk, H. Reiner'in değerler anlayışına odaklanır. Eduard Hartmann, Nikolai Hartmann, Heinrich Rickert, Wilhelm Windelband, John Dewey ve Max Scheler değerlerin felsefi boyutlarıyla boğuşmuşlardır. Milton Rokeach, Shalom Schwartz, ve

¹⁹ Lenk, H. Küresel Teknoloji ve Sorumluluk. Berlin: LIT Verlag, 2007, s. 304- 338.

²⁰ Ibid, s. 320.

Gerard Hendrik, değerleri dünyanın geniş kesimlerinden mülakatlar ve anketlerle sınıflandırmayı ve kıyaslamayı teklif etmişlerdir.

Değerler, zel ve toplumsal ortamların etkileşiminin sonucudur. Belirli (faydalı) bir hedefe hizmet eden enstrümantal değerler ile kişinin kendi içinde veya kendisi hakkında değerli içsel değerler arasında bir ayırım yapıyor. Böylelikle değerler, ilgilerden ayrılıyor. Felsefede değerler, kişinin mutlaka arzulaması gereken anlamlı ihtiyaçlar olarak anlaşılıyor. Sosyoloji ise daha çok değerlerin ve insanların pratikteki davranışlarının bağlantılarını tanımlamaya dikkatini harcıyor.

Değerler, kültürel ve tarihi olarak belirleniyor. Nesneler, çünkü belirli bir dönemin eğilimleriyle uyum içindeler. Kamuoyu tarafından kavranmaları üzere nitelendiriliyorlar; ulusal kimlikte yansıtıldıkları gibi kültürel ve tarihi paradigmayla da i ieler. Avrupa Birliği'nin modern değerleri ise şöyle: zgrlk, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, cinsiyet eşitliği, tolerans, rasyonalite, kültürel oğlluk ve diğerleri. Değerler eğitimi Avrupa vatandaşlarının eğitimi ve Avrupa eğitim reformları için temel oluşturuyor.

Prof. Dr. Hasan BACANLI

UNESCO Türkiye Milli Komitesi Üyesi-Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi

EĞİTİM VE ETİK BAĞLAMINDA DEĞER BİLİNÇLENDİRME

Eğitim tarih boyunca öğretmenin karnındaki şey olarak kalmıştır. Öğretmen ne öğreteceğini bilir. Öğrenci onun ne öğreteceğini bilir. Bu ilişkiden kim ne alacağını bilir. Zaten büyük ölçüde isteğe bağlı olduğu için istenen olmadığında insanlar zaten bir daha o öğretmenden ders almazlardı. Öğretmenin öğrencisi kalmadığında yapacak bir şeyi de kalmazdı.

Eğitimin planlı programlı hale gelmesi 20. Yüzyılın marifetidir. Ülkemiz açısından bakıldığında. Cumhuriyetin ilk yıllarında ders programı birkaç cümledir. Öğretmenin nelere dikkat edebileceği hususunda birkaç uyarı dışında program falan yoktur. Bildiğim kadarıyla Eğitim ile ilgili klasik birkaç eser dışında Batı'da da fazla açıklama yoktur, daha doğrusu uygulama daha "kara kucak"tır.

İlk eğitim programı adlı kitap Franklin Bobbitt tarafından 1918 yılında yazılmıştır. Program ve öğretimin ilkeleri olarak program kitabı ise Ralph Tyler tarafından 1949 yılında yazılmıştır. Tyler eğitim programının hedefi, etkinliği ve ölçülmesi gibi öğelerin eklenmesini önermiştir. O zamandan beri yapılan da budur. Tyler'in öğrencisi olan Benjamin Bloom bu düşünceyi uygulamaya sokan kişidir. Bilişsel alan ağırlıklı taksonomisi ile birlikte Bloom eğitim programlarının ayrıntılı bir şekilde belirlenmesine önyak olmuştur.

Bloom 1956'da Eğitim Amaçlarının Taksonomisi: Eğitim Hedeflerinin Sınıflandırılması, Bilişsel Alan kitabını yazınca çok ilgi gördü. Her ne kadar üç davranış alanı vardır, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor dediyse de, kendisi bilişsel alanı yazmış, ama diğer alanları ayrıntılandırmamıştı. Psikomotor alanla ilgili ayrıntılandırma 1972 yılında geldi, ama pek yankı bulmadı. Ardından ertesini yıl duyuşsal alan kitabı yazıldı, ama o da pek yaygınlaşamadı. Sonuç olarak hemen hemen tüm dünyada bilişsel alan yoğundu, diğerleri yama gibi duruyordu.

Türkiye'de eğitim programlarının ayrıntılı belirlenmesi 1968 İlköğretim Programı ile gerçekleşti. Ama zamanın ruhuna uygun olarak hem Bloomcu, hem de davranışçı bir programdı. Baştan ayağa bilişseldi. Zaman zaman duyuşsal hedeflere yer verildi ise de, bunlar yasak sarmak kabilindendi. "Bu kadar bilişsel yazdık, birkaç tane de (bu birkaç genelde iki oluyordu) duyuşsal hedef yazalım, boş kalsın" diye eklenen duyuşsal hedefler uygulamada kendine yer bulamadı. Psikomotor hedefler de aynı durumda ise de, onların şansı ne yapılacağını kısmen de olsa belli olmasıydı. Bedensel hareket gerektiren durumlar daha açık seçikti. Ama sonuçta program bilişsel ağırlıklıydı.

Eğitimciler Bloom'u çok sevdiler. Çünkü net konuşuyordu. Hatta hedeflerin ifadesi biliş mi, bilme mi, bilebilme mi olmalı gibi oldukça ayrıntı ve uygulamada karşılığı pek bulunmayan tartışmalara giriştiler. Birbirlerini bilmezlikle ve anlamazlıkla suçladılar.

Hatta Veysel Sönmez Öğretmen Elkitabı'nı yazdığında bir adım daha ileri gitti. Öğretimin birçok hedefi olduğunu söylüyordu. Hatta kitabının bölüm başlarına o bölümün hedeflerini yazmaya çalıştı. Ama sonunda pes etti ve "bu bölümün başka hedefleri de vardır, ama burada ifade edilmemiştir" demek durumunda kaldı. Yani eğitimde hedeflerin belirlenmesi önemliydi, belirlenmeliydi. Tüm hedefler ortaya konmalıydı, her şey ayrıntılı bir şekilde ifade edilmeliydi, ama Veysel hoca bile hepsini ifade etmeye yanaşmamıştı. Öyle görünüyor ki, eğitimin tüm hedeflerini ortaya koyan bir program da yazılmadı (eğer hedefler bu şekilde ifade edilmeli ise). Hatta bazıları sınırlama getirmeye çalıştı ve bir bölümün en fazla 12 belki 18-20 olabileceği öne sürüldü. Çünkü bundan fazlası gerçekleştirilebilir değildi.

İlkokul Programı yaklaşık 40 yıl (tam olarak 38) yürürlükte kaldı. Öğretmenler bilişsel ağırlıklı çalışmaya devam ettiler. Duyuşsal davranışların zaten ölçülemeyeceğini bu yüzden eğitimde kullanılmaya uygun olmadığını düşünmeye devam ettiler.

Ben 1994 yılında duyuşsal eğitimle ilgili olarak Ohio State Üniversitesinde çalışmaya başladığımda danışman hocam da dahil olmak üzere herkes böyle bir konuyu nereden bulduğumu soruyor ve anlamsız buluyordu. Çalışmalarım sırasında mesleki ve teknik eğitimde duyuşsal hedeflerle ilgili az sayıda çalışma bulabildim. Belki bir istisna değer eğitimi çalışmalarıydı. Değer eğitimi ile ilgili olarak 70'li yıllarda Değer Açıklama yaklaşımı yaygınlığa kavuşmuştu. Ama o da kısa süreli olmuştu, çünkü istenen elde edilememişti. Değer Açıklama yaklaşımına en büyük eleştiri değerlerin empoze edilmek istendiği düşüncesiydi. Dolayısıyla Değer Açıklama yaklaşımını savunanlar ABD'li vatandaşları değer empoze etmediklerine, sadece açıklamaya çalıştıklarına ikna etmeye çok çalıştılar. ABD'li vatandaşlar çocuklarına birilerinin değer empoze etmesini hoş karşılamıyordu.

Bu arada din eğitiminin bir parçası olarak değer eğitimi tarih boyunca olduğu gibi devam ediyordu, ama günümüz eğitim anlayışına göre değil, geleneksel yollarla planlanıyordu, daha çok değer aktarma şeklinde gerçekleştiriliyordu. Değer Aktarma yaklaşımını savunanların birilerini ikna etme derdi yoktu, zaten o okullara gelen kişiler değer aktarılсын diye gönderiliyordu ve dini ağırlıklıydı. Bu yaklaşımlar daha sonra kendilerini karakter eğitimi olarak yenilemeye çalıştılar. Günümüzde karakter eğitimine getirilen eleştiri dini ağırlıklı olmasıdır.

Duyuşsal eğitimin diğer biçimleri olarak görülebilecek olan ahlak eğitimi, barış eğitimi, demokrasi eğitimi, hatta sosyal bilgiler öğretimi gibi alanlar ise eğitimde günün ruhunu yakalamayı başaramadılar, yaygınlık kazanamayan çabalar olarak kaldılar.

Dünyada değer eğitiminin yeniden canlanması 2000'li yılların başlarına dayanır. Doksanlı yılların sonlarında ve iki binli yılların başlarında özellikle küreselleşmenin yaygınlaşması ile birlikte değer eğitimine ağırlık verilmeye başlandı. Doğal olarak bu eğitimler öncelikle ve yoğun bir şekilde Güneydoğu Asya'da başladı. Bunun nedeni değer eğitiminin geleneğin savunulması olarak ortaya çıkmasıdır. Yani küreselleşme gelenekleri zayıflatıp yok etmeye başlayınca, toplumlar kendi kimliklerini koruma ihtiyacı duymaya başladılar ve bunun yolunun da değer eğitiminden geçtiğini düşündüler. Bunun bir istisnası belki Avusturalya oldu. Avusturalya'nın değer eğitimine ağırlık vermesinin nedeni kültür oluşturma çabası olarak görülebilir; Toplum çeşitli kaynaklardan geliyordu, Amerika gibi bir toplum oluşturma sancısı (henüz) çekmemişti, Avusturalya'nın asıl sahibi olan Aborjinlerin soyu tehlikede idi, vb.

Dünyada bu eğilimin yaygınlaşmasına karşılık bunun ülkemizde yankı bulması 2011 yılına kadar bekledi. Bunun nedeni din eğitimi yaygınlaştırma çabaları olabilir. Din eğitimi vermek isteyenler bu isimle ortaya çıktıklarında biraz tepki ile karşılaşıyorlardı. Hem dış dünyanın yansıması hem de onların taktik değiştirmeleri ile birlikte 2011 yılında zamanın Milli Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu İstanbul'da düzenlediği bir konferansla Milli Eğitimde Değer Eğitim yapılacağını ilan etti. O yıldan bu yana eğitim sistemimizde değer eğitimi adıyla birtakım uygulamalar yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı değer eğitimi yapmaya başlayınca değer eğitimi ile ilgili olarak akla gelebilecek bütün sorular bir şekilde çözülmüş oldu. Değer eğitiminin en önemli sorunu olarak hangi değerler öğretilemeli sorusu görülüyordu, bakanlık birtakım değerler belirledi ve bunların öğretileceğini belirtti. Değer eğitiminin kimler tarafından verileceği sorunu vardı, bakanlık yönetici ve öğretmenler aracılığıyla bunu da çözdü. Değer eğitiminin nasıl ölçüleceği sorunu vardı, bu sorun çözülemedi, çözülmesi gerekmediği düşünülürdü. Değer eğitiminde hangi yöntemlerin kullanılabilceği sorunu vardı (çünkü öğretmenlik formasyonu içinde böyle bir bilgi verilmemekteydi), bunlar da büyük ölçüde yurt dışından ithal edilen uygulamalarla giderildiği iddia edildi (ama bunlar da aslında değer eğitimi yöntem ve tekniklerinden çok etkinlik niteliğindedi ve bu kültürde işledikleri şüpheliydi). Değer eğitimi büyük ölçüde gizli müfredat ile yapılıyordu, bakanlık bunu belirleyebileceğini iddia ederek bu sorunu da çözdüğünü düşündü. Değer eğitimi okul dışına taşan bir uygulama idi, bakanlık anne baba eğitim programlarını yaygınlaştırarak bunu da çözebileceğini düşündü. Velhasıl değer eğitimi bir şekilde uygulamaya sokuldu.

Değer eğitimi uygulamaya sokuldu, ama öğretmenler buna hazır değildi. Bakanlık birtakım yollarla, akademisyenler de ithal yöntemlerle öğretmenlere materyal hazırlamaya çalıştılar. Ama bu şekilde sağlanan materyal ve etkinlikler ya

uygulanamadı ya da eksik veya yanlış uygulandı. Bakanlık bunu Milli Eğitim Müdürlüklerine devretti. Müdürlükler de okullara aylık değerleri bildirdi ve buna uygun etkinlikler yapılmasını istedi. Söz gelimi Ekim ayı saygı değeri işlenecekti. Okullarda bu işle bir öğretmen görevlendirildi. O da pano hazırlayarak, video çekerek, öğrencilere resim boyatarak, bulmaca çözdürerek değer eğitimi yaptığını düşündü.

Belli bir anlayışa dayanmadan bu etkinliklerin yapılması istenen sonucu vermedi. Söz gelimi video hazırlayan öğretmen sevgi değeri için “sev kardeşim” şarkısıyla video hazırladı ve böylelikle sevgi değerini anlattığını düşündü. Oysa bu şarkı sevgi değil, boşvermişlik şarkısıydı. “Ye iç gül oyna” diyen bir şarkıydı sonuçta.

Aylık değer belirleme de istenen sonucu vermedi. Çünkü saygı değeri işlendiği ay saygılı davranan öğrenciler, ertesi ay artık saygılı davranmaları gerekmediğini, saygının geçen ayın değeri olduğunu düşündüler.

Öğretmenler öğrenme psikolojisi ile ilgili olarak yeterli donanıma sahip olmadıkları için, yaptıkları etkinliklerin sonuçlarını kestiremiyorlardı. Söz gelimi işbirliği değerini ele alan bir okulöncesi öğretmeni çocuklarla pasta yapıp yerken “gördünüz mü ne güzel işbirliği yaptık” diyerek değer eğitimi yaptığını düşünüyordu. Oysa pasta yemeye çalışan çocukların öğretmeni dinlemeleri zordu, işbirliği yaptıklarını düşünecek durumda değillerdi, herkes pastadan pay kapmaya çalışıyordu. Oysa öğretmen işbirliği yaptırarsa, pasta yaparken aksaklık meydana gelse, öğretmen de işbirliği yapmazsak böyle olur mesajı vermeye çalışsa daha uygun olurdu. Ama sanırım öğretmen pastaya kıyamadı.

Sonuçta 7-8 yıldır yapılan uygulamalar istenen sonucu vermedi. Sıklıkla ifade ettiğim gibi “değer eğitimi yapmak yapmamaktan daha kötüdür”. Çünkü değer eğitimi yapmadığınızda hala değer eğitimi yapılma ihtimali vardır. Ama değer eğitimi kötü yaparsanız veya yapamazsanız, artık herkes değer eğitimi yapamadığımızı düşünürler ve değer eğitimi yapma ihtimalini ortadan kaldırmış olursunuz. Türkiye’de eğitim sisteminin durumu bu hale geldi.

Yukarıda değer eğitimi konusunda yetersizliğe ve bu yetersizliği ortadan kaldırmak için yabancı kaynaklardan yapılan ithallerin kullanıldığı üzerinde durmuştum. Değer eğitimi toplumların kültürlerinin bir refleksi ise, ki dünyadaki neden büyük ölçüde budur, değer eğitiminin de yerel olması gerekir. O zaman bir toplumda yapılacak değer eğitiminin o toplumun özellik, ihtiyaç ve kültürüne göre yapılması gerekir. Zaten küreselleşmeye karşı girilen bir reflekstir, öyleyse refleksin yerel kaynaklı olması tercih edilir.

Bu arada UNESCO değerleri gibi evrensel bazı değerlerin kazandırılması ile ilgili çalışmalar bu kapsamda sayılmaz. Onlar daha çok UNESCO’nun evrensel olarak gördüğü bazı değerleri yaygınlaştırmak için yapmış olduğu önerilerdir.

Konu ile ilgilenmeye başladığımda daha akademik düşüncelerle yola çıkmıştım. Bu yüzden Duyuşsal Davranış Eğitimi kitabım eğitimin duyuşsal tarafının daha çok akademik olarak tartışılmasına bir zemin hazırlamak amacıyla yazılmıştı. Ancak ülkemizde böyle bir gelenek olmadığı için akademik dünyada da yankı bulmadı. Hatta değer eğitimi ile ilgili olarak yapılan çalışmalar da Batı'da geliştirilen değer ölççeklerinin Türkçeye uyarlanıp uygulanması niteliğinden öteye geçemedi.

Değer eğitimi bir şeyler çözüm olması gerekirken, bir sorun haline geldi. Ortada bir sorun varsa, bunun nedenlerinin iyi tespit edilip ortadan kaldırılması en uygun yoldur. Yoksa genel olarak yapıldığı gibi sonucu değiştirmeye çalışmak sorunu ortadan kaldırmaz, semptomu ortadan kaldırmaya çalışır. Hatta kanaatimce çoğu zaman onu da başaramaz, sadece şeklini değiştirmeye yol açar, sorun başka şekillere bürünür. Değer eğitimi sorununu çözebilmek için de öncelikle sorunu doğru teşhis etmek gerekir.

Sorunun teşhisi için ilk önce yapılması gereken şey, değer ne olduğunun tanımlanmasıdır. Değer çeşitli şekillerde tanımlanabilmekle birlikte değer eğitimi sorunu açısından yapılabilecek ve sanırım üzerinde uzlaşabileceğimiz en iyi tanım şudur: Değer bireyin davranışına yön verir. Tanım budur, ama değer eğitimi açısından bakıldığında bu tanımın her tarafı sorunludur.

Geliştirmiş olduğum Değer Bilinçlendirme Yaklaşımı bu tanıma göre değer eğitiminin nasıl olması gerektiğini ortaya koyan tamamen yerli ve yeni bir yaklaşımdır. Yaklaşım dünyadaki yaklaşımlarla karşılaştırıldığında daha çok Değer Açıklama yaklaşımına benzetilebilir, çünkü öğrencilere değer empoze etmeyi öngörmez. Daha çok değerlerin açıkça ortaya konmasını öngörür. Diğer bir benzerlik Değer Analizi yaklaşımı ile kurulabilir, çünkü değerlerin analiz edilmesine ve netleştirilmesine öncelik verir.

Değer tanımımıza dönecek olursak... Genel olarak düşünülen, değer ulvi ve yüce bir şey olduğudur. Değerin değerli olduğunu ima eden bu anlayış bu çerçevede doğrudur, ancak değeri göklerde bir yere yücelttiği için gündelik hayattan uzaklaştırmaktadır. Değerin yapmaya değer bulunan şey, bir tercih olduğunu kabul etmek birçok kişi için değerın değerini düşürmek anlamına gelmektedir. Ancak somut davranış düzeyinde değerle ilgili olarak söylenebilecek tek şey budur. Çünkü insanlar değer eğitimi gören kişilerin niçin değerlerini ortaya koymadıklarını sorgulamaktadırlar ve değer davranışlarla ortaya konur. Sonuçta tanımımıza geri dönebiliriz: Değer bireyin davranışına yön verir.

Bu tanımın her tarafının sorunlu olduğunu söylemiştim. Gerçekten her kelime ayrı bir sorundur. Değer kelimesinden başlayacak olursak, "değer" kavramının belirsizliği

yukarıda belirtilmişti. Ancak bu belirsizlik değer eğitiminin sorunu değildir. Hatta bu sorunla ahlak felsefecilerinin uğraşması daha doğrudur. Değer eğitimi açısından bakıldığında “değer” kelimesi ele alınan değeri ifade eder. Bununla ilgili sorun da herkesin o değerden aynı şeyi anlamaması ve değerın insanlar tarafından açık ve net bir şekilde bilinmemesidir.

Yaptığımız çalışmalardan birinde “saygı” değerini ele aldık. Öncelikle öğrenciler saygı değerinin saymakla ilgili olduğunun farkında bile değillerdi. Birini saydığınız, “insan yerine” koyduğunuz zaman saymış olursunuz. Öğrenciler Türkçe kelimeleri dil açısından analiz edemiyorlardı, ilgi ile ilişki kelimesini ilişkilendirmedikleri gibi. Halbuki iki kelime deilmekten gelir. Tek taraflı olduğunda ilgi olur, ilişki kelimesindeki ş eki işdeşlik bildirir. Dolayısıyla ilgi karşılıklı olunca ilişki olur. Benzer mantığı saygı kelimesi konusunda öğrencilerde göremedim. Hatta “sayın Bacanlı” ifadesindeki “sayın”ın saygı ile ilgili olduğu bile öğrencilerin zihninde net değildi.

Öğrenciler saygılı davranışın ne olduğu konusunda ilginç bir anlayışa sahiplerdi. Saygıya gösterdikleri davranış örnekleri neredeyse tamamen bir şey yapmamayı ifade ediyordu: Zarar vermemek, korumak, gibi. Örnek olarak doğaya saygı doğaya zarar vermemek olarak tanımlanıyordu, bayrağa saygı bayrağın karşısında ayakta dik durmak anlamına geliyordu, anne babaya saygı onları üzmemek olarak tanımlanıyordu. Bir süre sonra anladım ki, öğrenciler saygıda bir şey yapmamayı, sevgide ise ellerinden geleni yapmayı anlıyorlardı. Sevgi (aşk anlamında) insanı delirtebiliyordu ve kişi her şeyi yapabiliyordu, ama saygı durumunda kişi hiçbir şey yapmıyordu.

Kısacası öğrencilerin zihni o değer konusunda net değildi ve değer doğru anlaşılıyordu. Değer konusunda ilk sorun değerın ne olduğunun açıkça anlaşılabilmesidir. Değer Bilinçlendirme Yaklaşımı bu amaçla Değer Analizi yapılmasını öngörmektedir. Değer Analizi etkinliklerinden biri olan Değer Örümceği çalışmasında değerın tanımı, davranışı, kişisi / nesnesi, ortamı, ilişkili olduğu değerler, öncelikli değerler, ilişkili değerler, değerın zıddı, kazandırdıkları ve kaybettirdikleri gibi hususlar ele alınmaktadır.

İkinci sorun “birey” kelimesindedir. Değerle ilgili olarak kişiler değerleri daha çok başkalarını değerlendirmek için kullanmaktadırlar. Değer davranışlar için bir ölçüdür. Dolayısıyla birilerini değerlendirirken tabii ki değer açısından değerlendirme yapılır. Ancak bu değerlendirme hem kişinin kendisinin hem de başkalarının davranışları için yapılmalıdır. Değer sadece başkalarının davranışlarını değerlendirmek için kullanıldığında farklı değer anlayışı ortaya çıkar. Bireyler başkaları için değeri kullanmakta ama kendileri söz konusu olduğunda değeri göz ardı edebileceklerini

düşünmektedirler. Söz gelimi dürüst olmak değerine sahip olan bireyler, başkalarını değerlendirirken onları dürüst olmamakla suçlayabilmekte, ama kendileri dürüst davranmadıklarında “bu konuda dürüst davranılmayabilir zaten” diye düşünmektedirler. Değer Bilinçlendirme yaklaşımı bu soruna yönelik olarak Değer Özneleştirme etkinlikleri önermektedir.

Üçüncü sorun “davranış” ile ilgilidir. Bireyler davranışlarında gösterdikleri halde bazı değerlere sahip olmadıklarını söyleyebilmektedir. Diğer yünden, değere sahip olduklarını söylemektedirler, ama davranışlarında bunu göstermemektedirler. Yukarıda saygı değeri ile ilgili olarak belirtildiği gibi insanlar saygı değerine sahip olduklarını düşünmekte, ama onu nasıl davranışa dönüştürebileceklerini bilememektedirler. Bu soruna yönelik olarak Değer Bilinçlendirme yaklaşımı Değer Sorgulama etkinlikleri önermektedir.

Dördüncü sorun ise “yön vermek” ile ilgilidir. Değer bu hayatı nasıl yaşamak istediğimizin, dolayısıyla bu hayatın nasıl yaşanması gerektiğini düşündüğümüzün ölçüsüdür. Bir değeri benimseyen kişi bu hayatın bu değer çerçevesinde yaşanması durumunda doğru bir tercih yapılmış olacağını öngörmektedir. Ancak kişiler değere sahip olduklarını düşünmektedirler, ama bu değerın günümüzde uygulanabilir olmadığını düşünmektedirler. Sorumluluk değerine sahip olduğunu düşünen kişiler hem sorumlu davranmamaktadırlar, hem de niçin böyle davrandıkları sorulduğunda “bu devirde / bu toplumda / bu zamanda öyle davranılmayacağını belirtmektedirler. Sanki değer duvarda asılı durması gereken bir ölçü gibidir. İnsanlar kullanılmasının yararlı olacağını ama günümüz toplumunda buna göre davranmanın mümkün / kolay / uygun olmadığını düşünmektedirler. Söz gelimi sevgi değerine sahip olduğunu düşünmekte, ama etrafındaki göçmen kişileri, sokaktaki hayvanları sevemeyeceğimizi düşünmektedir. Değer Bilinçlendirme yaklaşımı bu soruna yönelik olarak Değer Konumlandırma etkinlikleri önermektedir.

Değer Bilinçlendirme yaklaşımının getirdiği yeniliklerden biri de değerın ölçülmesi ile ilgilidir. Değer eğitimi uygulamaları için getirilen ölçme yapılamadığı için etkililiğinin belirlenmesinin mümkün olmadığı eleştirisine (veya bahanesine) karşılık yaklaşım sonuç yerine süreç değerlendirmeyi önermektedir.

Eğitim çocuklar için eğlenceli olmalıdır. Bu tüm eğitim için olduğu kadar, hatta ondan daha fazla değer eğitimi için önemlidir. Değer eğitimi bir açıdan klasik şartlanmaya benzer. Olumlu duygularla ilişkilendirilmeyen değer eğitimi ters teper. Böyle bir durumda öğrenci değere karşı bir tutum geliştirebilir. Bu yüzden değer eğitimi özellikle eğlenceli ve keyifli olmalıdır. Öğrencinin katılmaktan mutlu olmadığı ve keyif almadığı bir değer eğitimi doğru yapılmış bir değer eğitimi değildir.

Değer Bilinçlendirme değer eğitiminin etkililiğinin ölçülmesinde bu ilkeye dayanarak süreci ölçmektedir. Geliştirilmiş olan “Etkinlik Değerlendirme Ölçeği” öğrencilerin yapılan değer eğitimi etkinliğinden nasıl etkilendiklerini belirlemeye yöneliktir. Ölçekte 8 bilişsel (değerin anlaşılmasına yönelik) ve 4 duyuşsal (etkinlik sırasında keyif alıp almadığına yönelik) olmak üzere 12 madde bulunmaktadır.

Yaklaşım şimdiye kadar çeşitli düzeylerde ve sınıflarda uygulanmış ve oldukça iyi sonuçlar elde edilmiştir. Yaklaşım üzerindeki akademik çalışmalar ve uygulamalar hala devam etmektedir. Yaklaşım, Değer Bilinçlendirme Yaklaşımı” adıyla kitap haline getirilmiş ve akademisyenlerin ve ilgilenenlerin kullanımına sunulmuştur.

Üç yıldan bu yana, Yetkinlik Anlayışı üzerinde, bir yıldır da Yetkin Eğitim Derneği çatısı altında çalışmalar yapıyoruz. Yapılan ve var olan bir şeyin yetkin halinin de olduğunu öngören bu yaklaşım, yetkin bilgi, yetkin düşünce, yetkin değer ve yetkin davranış şeklinde dört kısımda sürdürülmektedir. Yetkin değer değer bilinçlendirme yaklaşımına göre kazanılan değerdir. Yetkin değer eğitimi Değer Bilinçlendirmedir. Çünkü herkesin aynı değere sahip olması gerekmez, ama herkesin değeri aynı şekilde anlaması ve sahip olduğu ölçüde davranması gerekir.

Değer eğitiminin benim için geldiği nokta budur. Değer eğitiminin bir eğitim olarak serencamı böyledir. Milli Eğitim çerçevesinde değer eğitimi yapıldığı için, genel olarak değer eğitimi ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Onlardan biri değer eğitiminin okulda yapılıp yapılmaması sorusuna verilen yanıttır. Okullar değer eğitiminde başarı elde edilememesine karşılık aileye devreye sokmaya çalışmaktadırlar. Değer eğitimi açısından doğrudur: Terbiye ailede verilir. Ancak okul değer eğitimi yapmayı aileye devredemez. Okul değerler konusunda çocuğu bilinçlendirmekle yükümlüdür. Ayrıca günümüzde aile ayrı bir sorun haline gelmiştir ki, onu da başka platformda konuşmak gerekir.

Değer eğitiminin önemli bir tekniği olarak belirtilen model olma çocuğun etrafında rol modelleri bulabilmesini ifade eder. Bu modelin öğretmen olması iyidir, ama şart değildir. Çünkü o değere sahip olmayan öğretmenin sahipmiş gibi davranmaya çalışması olsa olsa “mış gibi davranma modeli” olarak işe yarayabilir. Ayrıca okulun dışında farklı modeller gören çocuk okulda yapılan değer eğitiminden tabii ki gereği gibi etkilenmeyecektir. Bu yüzden okul değerlendirme ölçüsü olarak değeri kazandırmalıdır.

Değer eğitimi konusunda okulun diyeceği şey şudur: Değer bireyin davranışlarına yön verir. Değer Bilinçlendirme yaklaşımı bunu önermekte, öngörmekte, uygulamaktadır. Bireylere yetkin değerler kazandırmalı, bireyi değerler konusunda yetkinleştirmelidir. Bireyin bu toplumun bir üyesi olduğu göz önünde tutularak yapılacak bir değer eğitimi Değer Bilinçlendirme yoluyla yapılabilir. Yetkin Eğitim bunu yapar.

Jon HALLIGAN

Afrika, Avrupa ve Ortadoğu Bölgesi, IB Gelişim Direktörü

GELECEK, EĞİTİM VE ETİĞİN ROLÜ

Yapay Zekâ (AI) hızlı bir süreç içerisinde ilerliyor; oldukça çeşitli yollarla, şeylerin interneti üzerinden onunla etkileşime geçiyoruz. Fakat tekillik geleceğimizin ağlarını örerken, insanlar olarak gerçekten de etik boyutu olan ve bize hitap eden bir teknoloji istiyoruz.

Yapay zekâyâ etik bir çerçeve tasarlamada karşımıza çıkan ilk sorun kendimiziz. Farkında olalım veya olmayalım, taraf tutan ve ayırıştırıcı varlıklarız; yapay zekânın da hem mucidi hem de esas veri kaynağı olduğumuzdan bu karşımıza oldukça büyük zorluklar çıkartıyor. Yapay zekâ kendisine ne gösterilirse onu öğrenir, bu kırılganlığının iyi bir örneği de kendisine bir Twitter hesabı açılan Microsoft Tay sohbet botudur. “Kötü” bir insan kalabalığıyla muhatap olmanın ardından ırkçı ve cinsiyet ayrımı yapan birine dönüşmüştür.

Lâkin tek sorun teşkil eden insanlar değil. Diğer sorunumuz da Yapay Zekânın öğrenme biçimidir. Modern yapay zekâ **yardım almadan** hangi özelliklerini kullanacağına kadar verir, otomatik kodlama denen bu şey aynı zamanda bilgisayar mühendislerinin kara kutu olarak adlandırdığı şeydir. Dolayısı ile yapay zekânın etik karar mekanizması bize görünmez durumdadır.

Buna getirilebilecek bir çözüm etik çerçeveyi sistemin içine doğrudan kodlamaktır. Alman Ulaşım Bakanlığı sürücüsüz arabalar için bunun üzerinde çalışıyor, fakat bu yalnızca ölüm kalım meselelerinde devreye girecek —yaşlı adama mı çarpsın, hamile kadına mı? Dünya karmaşıktır, bu yüzden bağlayıcı sistemler pek de iyi bir fikir olmayabilir. Yapay zekâ etik gelişimimizi taklit edebilsin diye algoritmalar geliştirebiliriz fakat bu da, öğrenme süreçleri yine kara kutu içinde saklı kalacağından, sorunu verimli biçimde çözmeyecektir.

Bu kara kutuların içini bize göstermeye yönelik ilgi çekici yaklaşımlardan biri MIT, Harvard ve Google Brain tarafından geliştirilen ve iç monoloğa sahip bir yapay zekâdır; buna ismi ile müsemma “Hamlet stratejisi” deniyor. Liverpool Hope Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü’nden Doç. Dr. David Reid, yapay zekânın empati gibi daha yüksek düzeyde işlevleri kara kutu senaryosuyla karşı karşıya kalmadan geliştirebilmesi için işlevsel yapay zekâyı terbiye etsin diye yetiştirici bir yapay zekâ geliştirmemiz gerektiği fikrini ortaya attı. Bir ebeveyn modeli. İnsanlığı anlayan, zeki ve duygusal etkileşimlerde bulunabilecek bir yapay zekâ geliştirmek niyetinde olmamız gerektiğinden bu kulağa mantıklı geliyor.

Öyleyse bu eğitim bağlamında ne anlama geliyor? Yapay zekânın bir öğretmenin hafızasında ve iş yükünde nasıl bir etkisi olabileceğine, yapay zekânın üç boyutlu çevreler yaratmada, kişisel çevrimiçi öğrenmede vb. kullanılmasına bakabiliriz. Fakat bana göre esas noktayı kaçıırıyoruz. Öğrencilerimizin teknolojiyle ilişkilerini anlayabilmelerini sağlamak bir zorunluluk. Kendimizi anlayarak, doğruya giden yolda teknolojinin nasıl engel yerine olumlu bir güç olabileceğini anlamaya başlayabiliriz.

Önümüzdeki bir kaç yıl içinde IB, teknoloji ve onunla ilişkimizi ilgilendiren bu ikilemi ele alan dersler açıyor olacak. Çekirdek programda teknolojinin yeni bir bilgi kaynağı olarak keşfedildiği yeni bir bilgi bileşeni tanıttık. Derste öğrencilere etik problem setleri verip, onları duygusal, rasyonel, bilimsel, matematiksel vb. gibi çoklu bilgi bakış açılarından incelemelerini istiyoruz. Aynı zamanda şirketlerin hem şeffaf hem pek de öyle olmayarak verilerimizi topladığını, onları ne kadar güvende tuttuklarını ve bunun yarattığı etik sorunları da inceliyor olacağız. Öğrenciler, matematik ve teknolojinin nasıl yanlı hale gelebileceğini, kontrol mekanizmalarını ve sonuçlarını keşfedecek.

2021'den itibaren IB Diploma Programı (DP) Küresel Toplumda Bilgi Teknolojisi dersi aynı zamanda Dijital Toplum adı altında yenilikçi, deneysel ve yerinde bir derse de dönüştürülecek. Köklerini sosyal ve insani bilimlerin zengin bakış açılarından alan Dijital Toplum, nerede olduğumuza yeni bir bakış getirmemizi isteyen bir derstir. Bu ders özel hayatın, güvenliğin, fikri mülkiyet ve siyasi aktivizm gibi yakamızı bırakmayan büyük problemler üzerinde temelleniyor. Öğrenciler, bir "dijital müdahale" tasarlamak, tavsiye etmek ve sunmak için baskın hale gelmiş küresel bir güçlüğü ve onun yerel ve kişisel bağlamını nasıl etkilediğini inceliyor.

Dijital toplum dersi, "değer" olarak adlandırdığımız etik, normlar ve prensipler üzerine bir çekirdek ünite içeriyor. Bu ünite öğrencilerden geniş bir spektrumda etik çerçeveleri ve bu çerçevelerin gerçek dünya dijital prensiplerini ve ikilemelerini anlayışımıza nasıl katkıda bulunabileceğini incelemelerini istiyor. Değerler ünitesi kapsamında öğrenciler, küresel / çeşitli etik değer üzerine incelemelerini bu büyük problemler ve küresel güçlüklerle pratik uygulamalarda ve değerlendirmelerde bulunarak bağdaştırıyor.

Bu konu üzerine son sözüm şudur ki öğrencilerimizin teknolojiyle ve nihai olarak Yapay Zekâ ile kurmak istedikleri ilişkilerini anlayıp şekillendirmelerini sağlamamız gerekiyor, tam tersini değil.

Alper ALMELEK

Konuşmacı -Eğitmen

ETİK KARİZMA

(Sunum başlamadan bir video gösterimi yapıyor). Bana söyleyebilir misiniz videodaki şef, sizce işine hakim miydi? Kimler şefin işine hakim olduğunu düşünüyorsa parmak kaldırabilir mi? Evet, salonun tamamı. Peki, şunu da söyler misiniz bana; sizce şef işini aşkla yapıyor muydu? Bir tutku hissettiniz mi? Hissedenler parmak kaldırabilir mi? Herkes, harika. Adam işini yaptı, yani o zaman sizden bir ricam var. Herhalde yanınızda kağıt kalem vardır diye düşünüyorum. Yoksa da aklınıza yazın lütfen, herkes önümüzdeki 1 yıl içinde yapmayı çok arzu ettiği bir projeyi kağıda yazsın lütfen ama özel bir proje olsun. Ne bileyim; Mevlana okumak, kayak yapmak gibi... Bunu düşünün. İşle ilgili olmasın. Özel bir tutkuyu yazın, yapmayı arzu ettiğiniz. Planlıyorsunuz bunu, yani yapsanız iyi olur diye düşünüyorsunuz. Çok kısa bir cümlede yazın. Sonra biz bunu işleyeceğiz.

Kim bu şef biliyor musunuz? Tanıyan var mı yok mu? Riccardo Muti. Dünyanın en önemli opera şeflerinden bir tanesi ve çalıştığı kurum da dünyanın en önemli opera salonu; La Scala, İtalya, Milano'da. Orada şef olmak, müzisyen olmak demek en üst noktaya çıkmak demek. 700 tane müzisyen var La Scala'da. Bunlar bir mektup yazıyorlar La Scala'nın Ceosu'na ya da direktörüne, ismi neyse, unvanı neyse, en üst makama. Diyorlar ki mektupta; "Maestro Muti, muhteşem bir şef. Yani onun kadar operalara hakim, işini bilen dünyada az şef var. Ama biz, insanız enstrüman değiliz ki. Bizi hiç geliştirmiyor, yaptığını etik bulmuyoruz. O yüzden de ekte ıslak imzaları bulunan biz 700 müzisyen, Riccardo Muti ile çalışmak istemiyoruz. Ne yaptı La Scala'nın Ceo'su? Riccardo Muti'nin sözleşmesini yenilemedi. Şimdi biraz önce baktık, şef eksper, işini çok iyi biliyor, tutku, aşk dedik, adamda var. Ama çalışanlarla empati kurmak da lazım, liderlik için.

Norma Jean Mortenson, Amerikalı bir bayan. Bir gün yürüyüş yapıyor. 1950 yılında. Önce Norma biraz dolaştı Manhattan'da hiç kimse onu tanımadı. Arkasından da bir telefon kulübesine girdi. Üstündeki pardesüyü çıkarttı, biraz makyaj yaptı ve bu kişi oldu. Kim bu kadın? Marilyn Monroe; dünyanın en güzel, en çekici kadınıydı o zamanlar. Bunu kendi hayat hikayesinde anlattı, bu gerçek bir deney. Marilyn Monroe 1950 yılında dedi ki "Ben dünyanın en güzel kadınıyım, beni gören düşüp bayılıyor, acaba hiç makyaj yapmadan, normal bir kıyafetle gitsem Manhattan da yürüsem bir Allah'ın kulu bana bakar mı?". Kimse bakmadı, kimse kadını tanımadı bile. Sonra bir telefon kulübesine girdi, değişti. Dışarı çıktığı zaman bir Marilyn Monroe yürüyüşü vardır, güzel ve karizmatik bir yürüyüş. Bunu yaptı ve ortalık birbirine girdi. Millet

bağırmaaya başladı “Marilyn, Marilyn burada!!” Kadına doğru koşmaya başladılar, kadını linç edecekler sevgiden. Ama son anda kadının fotoğrafçısı ve menajeri yaka paça tutup bir arabaya soktular ve kurtardılar kadını. Burada karizmanın cazibesini görüyoruz.

Sizce bu kişiler karizmatik mi; Atatürk, Frida Kahlo, George Clooney. Evet mi? Ben şimdiye kadar bu sunumu yaklaşık 5 ülkede 4000 kişiye yaptım ve her zaman sordum seyirciye “Sizce kimler karizmatik?” İnsanlardan fikirler geldi, bunları yazdım tahtaya, sonra onları topladım, yalnızca bir kısmından bir kolaj yaptım. Bakalım Türkiye’den politikacılar, artistler, sanatçılar, iş adamları, daha niceleri dünyadan farklı farklı insanlar, farklı farklı iş yapan kişiler. Şöyle bir şey yapsak, ben her birinizi bir odaya koysam ve yanınıza da şuanda göstermiş olduğum 60 kişinin fotoğraflarını koysam, yanlarına da iki tane kutu koysam, birinci kutu karizmatik, ikinci kutu karizmatik değil. Acaba mümkün mü ki aranızdan bazıları, bu kişilerden bazıalarını karizmatik değil diye işaret edecek. Katılıyorsanız parmak kaldırın. Evet, hemen hemen herkes. O zaman burada bir sıkıntı var, bu karizma dediğimiz şey sübjektif. Ama sübjektif ise o zaman size kötü bir haberim var. Eğer siz bu kadar kendini ispat etmiş insanların bazıalarını karizmatik bulmuyorsanız bir risk var ki sizler de başkaları tarafından karizmatik bulunmayabilirsiniz. Doğru mu? Çünkü herkes karizmatiktir. Karizma, bir DNA ile gelen bir şey değil. Her insanoğlu karizmatiktir, ama çoğu insanın karizması, ne diyelim uyumaktadır ya da çok uyanmamıştır. Demek ki bizler de antikarizmatik bulunmayalım diye var olan karizmamızı geliştirmeliyiz. Sunumun amacı budur.

Max Weber, büyük sosyolog der ki; “Karizma öyle bir olgudur ki siz, birisi odaya girdiğinde ona bakarsınız ve ne karizmatik adam/kadın dersiniz. Çünkü karizmatik olan kişide insanüstü ve doğaüstü enteresan bir şey vardır. Zaten karizma Tanrı’nın hediyesi demek Yunanca’da. Hediye demek karizma. Ama hepimizde var unutmayalım. Hepimizde o hediye var. Ama bazı insanda çok daha fazla var. Peki adam veya kadın içeri girdi, siz onu karizmatik buldunuz. Sonra ağzını açtı ve konuşmaya başladı. Bazen dersiniz ki “Bu ne diyor?” karizması sıfırlanır ya da daha da güçlenir.

Burada iletişim devreye giriyor. Albert Mehrabian bir iletişim gurusu, binlerce insanın üzerinde deney yapmıştır ve ortaya çıkarmıştır ki bir iletişimde çok önemli 3 tane öge vardır. % 100 başarılı bir iletişimde birinci öge sözcüklerdir, kullandığınız sözcükler. Sözcüklerin %100 lük başarılı bir iletişiminde %50 den fazla rol aldığını düşünenler parmak kaldırsın. Şuanda yarılacak gibi ama kusura bakmayın ben size hileli bir soru sordum, affınızı rica ediyorum. Çünkü sözcüklerin %100 lük başarılı bir iletişimdeki rolü %7. Yani sözcüklerin hiçbir değeri yok. Af edersiniz gerçekten çok saçma bir şey

söylemedikçe ne söylediğinizin çok bir önemi yok. İkincisi vücut dili, onun %50 den fazla olduğunu düşünenler parmak kaldırabilir mi? % 55. Vücut dili aynı zamanda kıyafeti de içeriyor, çünkü haliyle belli bir kıyafet ve aksesuar ile giriyoruz. % 55 + % 7=62, kaldı % 38. Ne olabilir %38? Ses tonu. Sözcükler değil ama ses tonu. Hangi ses tonu ile konuşursunuz? Karşınızda bir eleman var lidersiz, onu eleştireceksiniz, nasıl bir ses tonu ile konuşuyorsunuz? Ses tonunuz onun işten ayrılmasına sebep olabilir. Ne söylediğiniz değil bazen doğru ses tonu ile öyle inanılmaz şeyler söylenebilir ki, hani normalde adamın depresyona girmesi gerekirken siz ses tonu ile onu eskisinden daha iyi bir eleman haline getirirsiniz. İletişimde bu çok önemli. Bir elemanınızı haksız yere eleştirmek zaten etik değildir. Hele onu hak etmediği bir ses tonuyla haşlamak ve icabında işten ayrılmasını dolaylı olarak sağlamak da etiğe sığmaz.

Watson İş Okulu'nun önemli hocalarından Robert House diyor ki "Liderlik dediğimiz olgu her liderin bir takipçisi olmasıdır." Ceonun, Ceo yardımcısı vardır, ülkelerin başkanlarının yardımcısı vardır, muhasebe müdürünün yardımcısı vardır, hangi pozisyonda olursanız olun. Edwin Hollander'a göre zaten liderlik, liderin takipçileri üzerindeki etkisidir. Şimdi ben size bir video izleteceğim, bu videoda bir vadi göreceksiniz, neresi olduğu belli değil, benim aklıma nedense San Fransisco'daki Goldengate Park geliyor. Hava da çok güzel bir müzik çalıyor ve arkadaşın biri yarı çıplak "Ben dans edeyim" diyor. Medeni cesareti de var. Dans etmeye başladı şuan, lider birinci takipçi ile beraber dans ediyor, onu motive ediyor, görüyorsunuz takipçi bayağı heyecanlı. Şimdi önce birinci adam deliydi, yani medeni cesareti olan bir deliydi, artık bir takım var. Bir akım başladı şu anda 3 dakikadan az bir sürede 1000 kişi toplanıyor, bu kadar basit hatta komik bir dans ne olduğu belli değil çocuğun dansında ne bileyim bir tango, salsa havası da hissetmedik, yani bir bağ kurmadık saçma sapan hareketler yapıyordu, deli gibiydi yani. Ama 3 dakikada 1000 kişi toplandı, çok önemli bir liderlik dersi. Sonra eğitim almış olduğum Oxford Üniversitesinde 30 ülkeden 50 öğrenci bulduğumuz da hocamızın bize gösterdiği ilk materyal buydu. Şu anda 5 milyon kişi tarafından izlenmiş olan dünyanın birçok önemli iş okullarında gösterilen bir video. Çünkü takipçi psikolojisini mükemmel bir şekilde anlatıyor.

Size şimdi karizmanın 3 tane kaynağı hakkında kısa bilgiler vereceğim. Hatta 1-2 egzersizi beraber yapacağız. Önce odaklanma ile başlıyoruz. Şu kediye baksanıza, bir insanla sohbet ederken bu kedi gibi odaklanabilir misiniz? Telefona, havaya falan bakmayacaksınız, direk karşınızdaki insanın gözlerine bakacaksınız. Uzun bir süre bunu yapabilir misiniz? Yapanlarınız çıkabilir ama fabrika ayarlarımız da yok. Daniel Gilbert çok önemli bir bilim adamı, 2200 kişi üzerinde yaptığı deneyde ortaya çıkardı

ki, istediğiniz ortamı düşünün ev, iş, dernek, arkadaş toplantısı, parti. Aklımız gün içerisinde minimum %50 havada, başka bir yerde. Minimum %50 inanabiliyor musunuz? İnanın çünkü sizsiniz. Yale Üniversitesi Psikoloji Profesörü Paul Bloom diyor ki; “Biz yalnızca % 50 aklımız havada hareket etmiyoruz, biz durmadan hayal de kuruyoruz. Biz gündüz rüya görüyoruz, yani durmadan yarın ne yapacağım? Bu var mı? Şu var mı? Bu ne olacak? Şu ne olacak?” sürekli hayal ediyoruz. Bu yüzden dememiş midir Yahya Kemal “İnsan alemde hayal ettiği müddetçe yaşar.” Ustamız bile bunu anlatmış. Peki o zaman madem ki bizim % 50 aklımız başka bir yerde nasıl odaklanacağız? Karizma için çok gerekli bu.

Karşınızdakine odaklanmak çok gerekli, bunun için bazı egzersizler var. Bir tanesi odaklanma egzersizi, onu şimdi hemen size yaptırmak istiyorum. Bütün gün yoruldunuz, o kadar kişiyi dinlediniz şöyle bir rahatlamak ister misiniz? Herkes kendi sandalyesini koltuk gibi düşünebilir mi? Yayılabilir misiniz sandalyenize ve herkes gözlerini kapatabilir mi çok kısa bir süre, herkes kendi nefesini dinleyecek, ben de vakit tutacağım. İsteddiğiniz fikir aklınızdan geçebilir. Bu bir meditasyon egzersizi değil, odaklanma egzersizi. Nefesinizi dinleyin. Evet teşekkür ederim. Bu yalnızca küçük bir tadımlıktı. Normalde 3 tane egzersiz var; birincisi nefesinizi dinlemeniz, ikincisi vücudunuzda bir organa odaklanmanız, ayağınıza hatta ayak baş parmağınıza, üçüncü olarak da etrafınızdaki sesleri dinlemek. Bunu haftada 3 gün 5'er 10'ar dakika yapmak lazım. Bilimsel olarak kanıtlanmıştır ki bu egzersizleri yapanlar sonrasında bir diyalog içine girdiklerinde karşısındakine daha iyi odaklanabiliyorlar, o yüzden tavsiye ederim.

Gelelim ikinci kaynağımıza; otorite, güç, karizmatik ama çok riskli bir kaynak. Çünkü yanlış kullanılırsa karizma devam etse de hiç kimse kapınızı çalmak istemiyor. Korkutucu olmaya başlıyorsunuz. Çalışan memnuniyeti de bu yüzden etik açıdan tehlikeye giriyor. Amiriyle konuşmak istemeyen elemanlar bir süre sonra şirkette de çalışmak istemiyorlar, ayrılanın çarelerini aramaya başlıyorlar. Bunun için de çok enteresan bir deney var, buna psikolojide nöroplastisite deniyor. Harvard ve Columbia, iki üniversitenin ortak bilim çalışması bu. Ayağa kalkıp yeri bir hisseder misiniz, göğsünüzü öne doğru çekin, çene öne, yani yandan bakıldığında bir yay çizmeniz lazım. Ortaya çıkarıldı ki insan bunu yaptığı takdirde beyinde bir kimyasal reaksiyon oluşuyor ve aşağıya güven akıyor. Otorite karizmasında insancılık da önemli. Napolyon çok iyi bir örnek buna. Yalnızca çok iyi bir kumandan değil, askerlerinin isimlerini ezbere biliyor, hayatlarını, günlük hayatlarında neler yaptıklarını biliyor. Böyle bir kumandan, böyle bir adam Napolyon.

Bir de şöyle örneklerimiz var, tamamı ile anti etik örneklerimiz. Bir tane müdür eline megafon almış, aslında hiç gerek yok megafona çünkü hiç o kadar uzakta değiller ve

bir merdivene çıkmış, merdiven de dandik bir merdiven ve önünde de kendisine benzetmiş olduğu elemanları var. Elemanların kişilikleri falan kalmamış hepsi ona benziyor ve o da bağırarak talimat veriyor. Otorite karizması müthiş riskli. Evet bir otorite gerekiyor, suistimali engellemek için ama bunu fazla kullandığınız da kimse yanınıza uğramak istemiyor bir daha.

Gelelim insancılığa, insancılık karizmasına. Şimdi bizim iki tane adayımız var, bu adaylar İngiltere’de başbakanlık pozisyonu için yarışıyorlar. Bir tanesi William Gladstone. Diğeri de Benjamin Disraeli. Parlamento seçemiyor, ikisi de o kadar iyi ki. Bunun üzerine kraliyet ailesinden bir hanımefendiden yardım istiyorlar. Bu hanımefendi önce William Gladstone ile güzel bir akşam yemeği yiyor. Akşam yemeği önemlidir, insanı tanırırsınız. Arkasından parlamentoya diyor ki “Bu 1 saatlik görüşme içerisinde anladım ki İngiltere’nin en zeki insanı William Gladstone. Muhteşem bir adam, projeler, eğitim, misyon, vizyon, çok zeki”. Sonra ikinci adayımız Benjamin Disraeli. Hanımefendi ikinci aday ile de akşam yemeği yiyor. Yemekten sonra yine bir demeç veriyor, diyor ki “Bu 1 saatte anladım ki İngiltere’nin en zeki insanı benmişim”. Bay Disraeli hiçbir şekilde kendisinden bahsetmemiş, hep kadını konuşturmuş, kadın anlatmış misyonunu, vizyonunu, hayatta yapmak istediklerini, hobilerini, kadın konuşturmuş da konuşturmuş, kendisi hiç konuşmamış. Hangisinin kazandığını söylememe gerek var mı ?

Dale Carnegie’yi bilenler var mı? 1936 yılında bir kitap yazdı; Dost Kazanmanın ve İnsanları Etkilemenin Yolları. O zaman henüz kişisel gelişim ile ilgili bir furya yoktu. Bu adamla başlattı diyebiliriz. Çünkü 100 binler sattı Amerika’da, yazdığı kitap. O kitaptaki bir tek ders bence yeterli, diyor ki “Diyelim ki bir insanın ofisine girdiniz, makam ofisi. Oturdunuz, ilk olarak bakın ofiste neler var, duvara bakın, masaya bakın. Ziyaret ettiğiniz kişi neyle uğraşılıyor? Diyelim ki duvarda bir yelkenli var, yani beraber bir ekiple resim çektirmişler, daha önce Boğaziçi yarışına katılmışlar, diyelim ki onu gördünüz. Önce hemen deyin ki; “Aa yelken mi yapıyorsunuz, ne güzel bir uğraştır değil mi, insanı böyle özgür hissettiriyor”. Hemen onayınızı verin. İnsanın en çok ihtiyacı olan şey onay. Hemen onunla ilgili güzel bir şey söyleyin. Sonra ne konuşacaksanız onu konuşun. Ama Dale Carnegie; “Sakın sululuk yapmayın. İnanırdırıcı olmanız lazım. İnanırdırıcı olmazsanız ters teper, bir daha göremezsiniz” diyor. Peki Sigmund Freud ne der biliyor musunuz? “Bir insan bana yumruk atmak istiyor, kaçacak hiçbir yerim yok. Yani yumruğu yiyeceğim garanti. Ne yaparım?”. Karnıma yesem olabilir, yüzüme yesem yüzüm şişecek, o iyi değil, ertesi gün herkes “Oo Alper, ne oldu?” diyecek. İstemiyorum kimse bir şey söylesin. O zaman iki elimle yüzümü kapatırım, böyle yaparsam yumruk bileğime gelir. Sigmund Freud der ki, “Karşımdaki insan beni överse, benim hakkımda güzel bir şey söylerse işte o zaman

tamamen savunmasızım.” Yani Dale Carnegie ve Sigmund Freud arasında bir denge kurmamız lazım. Bunu yaptığımız zaman biz insancılık karizmasının içerisinde iyilikseverlik ve vizyonerlik stillerini kullanmış oluyoruz. Karşımızdaki insanı teşvik etmiş oluyoruz. Liderlikte aslında bunun ismi Transformational Leadership“ yani, elemanını teşvik ederek, yeri geldiğinde onun sırtını sıvazlayarak, onunla bir takım olduğunuzun hissini vererek yönetmek. Ama bunu yapabilmek için önce kendimizi sevmeliyiz. Eğer siz başkasına bir pozitif enerji verecekseniz önce bu enerji sizin içiniz de olmalı.

Şimdi, bir deney daha anlatacağım. Bu deneyi Cornell Üniversitesinde yaptılar, hocanın ismi Stephen Cici; bir sosyal bilimler hocası. Hoca ile bilim adamları bir dönem boyunca devam edebilecek bir deneyin içine girdiler. Aralarında tiyatrocular da vardı, normalde bu adam çok tanınmış bir adam, sosyal bilimler dersi veriyor, adama farklı bir ders anlatma yöntemi geliştirdiler. Dediler ki “Sınıfta, amfi de yukarı aşağı gezeceksin. Konuşurken ellerini kollarını sallayacaksın, ses tonun ile entonasyon yapacaksın, yeri geldiğinde bağıracaksın, yeri geldiğinde hafif sesle konuşacaksın” ve adamı sıkı bir çalışmadan geçirdiler, o da sabırla bunu yaptı. Sonra da 2 ayı gruba ders verdi ve ortaya çıktı ki öğrenciler, adamı eskiye oranla % 20 daha zeki buldular. Adam içerikten hiçbir şey değiştirmede, dersin kitabı aynı kitap, zaten otomatik olmuş, aynı cümleleri söylüyor yıllardır. Hiçbir şeyi değiştirmede. Ama adamı eskiye göre IQ olarak daha zeki buldular. Adama dediler ki “Hocam size bir şey olmuş, sizin ufkunuz açılmış”. Adamın ufku açılmış ama hiçbir şey değiştirmede ki yalnızca ders verme şeklini değiştirdi, başka bir şey yapmadı. Hatta ders kitabını bile daha verimli bulmuşlar, kitabı bile daha iyi anlamaya başlamışlar. Demek ki bir tutkumuz olacak, tutkusuz hiçbir şey olamaz. Tabi ki bir konuda eksper olacağız, çok çalışacağız haliyle ve insancılığımızı yaşatacağız karşımızdakine. O zaman karizmatik bir lider olabiliriz.

Şimdi size son egzersizi yaptıracağım. Şöyle yapacağız herkes ayağa kalkacak, çünkü ayakta daha çok enerji geliyor oturmaya kıyasla. Herkes ya sağındaki ya da solundaki ile eşleşecek, herkesin bir eşi var tamam mı? Şimdi bakın şöyle bir şey yapacağız, hani en başta sormuştum size “Önümüzdeki bir yıl içinde yapmayı çok arzu ettiğiniz, özel ilgi alanınıza giren bir hobi, onu düşünün ya da yazın” demiştim. Şimdi siz ne yapacaksınız biliyor musunuz? Partnerinize o planınızı öyle bir anlatacaksınız ki o kişi mesela bir örnek verelim; Ben diyelim ki Shakespeare okumak istiyorum, hiç okumadım daha önce ve okumak istiyorum. Öyle bir anlatacağım ki ellerimi, kollarımı kullanacağım, vücudumu kullanacağım, ses tonumu kullanacağım, heyecanımı kullanacağım. Yani çok istiyorum bunu yapmayı sonuçta. Onu seçtiysem demek ki zaten onu çok yapmak istiyorum. Öyle bir anlatacağım ki partnerim diyecek

ki “Ya ben de mi Shakespeare okusam?”. “Sizinle beraber mi okuyalım hatta” falan. Partnerlik bile çıkar bu işten. Ondan sonra da birbirinize kısa bir bilgi vereceksiniz “Gerçekten inandırıcı mıydı?” Başlayalım mı? Buyurunuz. (Katılımcılar egzersizi yapıyor).

Son slaytım ve bitiriyorum. Normalde karizma eğitimini verdiğim zaman, anlattığım bir çok konu başlığı bunlar, her birisi çok geniş konular. Ama çok kısa formülü vermek gerekir ise; odaklanmak, otorite, insancılık ve cazibe. Cazibeden aklınıza fiziksel güzellik gelmesin, fiziksel güzelliğin evet faydası var ama herkesin kendine özgü cazibesi vardır. Bunu biz tutku ile ve karizmanın, ben etik karizma olarak anlattığım için pozitif karizmatik insanları resim etmeye çalıştım, kötülere fazla değinmedim. Çok kötü var ama iyilere odaklandım, o yüzden doğru karakter diyeceğim. Biz bunu kıyafet, aksesuar, bilinçli göz teması, bambaşka bir konu, duruş, mimikler ve bunu paylaşma coşkusu ile ifade ettiğimiz zaman daha çok karizmatik olacağız. Ama siz zaten karizmatiksiniz. Teşekkür ediyorum beni dinlediğiniz için.

Emeritüs Prof. Dr. İter TURAN

İstanbul Bilgi Üniversitesi- Sağlık ve Eğitim Vakfı Mütevelliisi

ETİĞİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ, SONUÇLARI ve EĞİTİM

Benden etikle ilgili olarak konuşmam istendi. Bildiğiniz gibi etik ve ahlak iç içe geçmiş iki kavramdır, çoğu zaman eşanlamlı olarak kullanılırlar. Ben bugünkü konuşmamda etik üzerinde duracağım ve etik ile ahlak arasında fark gözeten bir tanım yaptıktan sonra, ahlakı size sunacağım çözümlerimin dışında tutacağım. Kendimin önerdiğim ve bu bakımdan keyfi olduğu aşikar olan bir tanımlamaya göre ahlakın inanç sistemlerinden, yani dinlerden gelen ve kişilerin uyması istenen ilkeler ve bu ilkelerden türetilmiş kurallar olduğunu kabul edeceğim. Buna karşılık, etiği, insanların topluca yaşam deneyimleri esnasında ürettikleri, karşılıklı ilişkileri düzenleyen, toplum veya ilgili topluluklar tarafından olumlu olarak değerlendirilerek onaylanan ilke ve kurallar olarak tanımlayacağım. Şüphesiz dinlerin önerdikleri ahlak ilkeleri ve kuralları ile etik arasında çoğu zaman uyum vardır. Ancak, benim önerdiğim anlamda ahlaki ilke ve kuralları ihlal etmenin kamusal yanında ilahi yaptırımları veya uymanın ilahi ödüllendirilmeleri de olabilir, ancak etik ilke ve kurallara uyma veya onları ihlal etmenin yaptırımını dünyevidir. Hatta ahlak kuralları zamana, mekana, ortama göre değişmezlik sergilediği sıkça iddia edilirken, etik kurallar faaliyet alanına, zamana ve duruma göre değişebilir veya farklılık gösterebilir.

ETİK KURALLARIN İŞLEVLERİ

Etiği, insanların topluca yaşam deneyimleri esnasında ürettikleri, ortak yaşamlarını, karşılıklı ilişkilerini düzenleyen ve onay gören kurallar olarak tanımladım. Etik kurallar tüm toplumu ilgilendiren nitelikte oldukları gibi, daha dar alanlarda da gelişip, uygulanabiliyor. Bunu birkaç örnekle açıklamaya çalışayım. Örneğin, tıp alanında mesleğin icra edilmesi sırasında doktorların uyması beklenen bir dizi kural vardır, bunlardan bazıları meslektaşlar arası ilişkileri, bazıları hasta ile doktor ilişkilerini düzenler. Keza, mühendislerden tutun, emlak komisyoncularına kadar her alanda benzer şekilde kurallar geliştirilmiş ve uygulanmaktadır. Bunların bir bölümü zaman içinde yazılı kurallara dönüştürülerek yasalarda, yönetmeliklerde veya tüzüklerde yer alabilir. Bir bölümü ise yazılı bile değildir. O mesleği icra edenler, bunları zaman içinde öğrenir ve içselleştirirler.

Bir tarihte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yürüttüğümüz bir araştırmada, milletvekillerine parlamentoda uydukları yazılı olmayan kurallar olup olmadığını sormuştuk. Araştırmamızı, seçimlerden takriben altı ay sonra yapıyorduk. O dönem ilk defa milletvekili seçilenlerin çoğu soruyu iyi kavrayamıyorlar, her şey İç Tüzük'e göre yürür, zaten başka türlü mümkün değildir türünden cevaplar veriyorlardı.

Parlamentar tecrübesi daha yoğun olanlar açısından ise soruyu cevaplamak pek zor değildi. Mesela, parlamentodaki geçimsizliği salon dışına taşımama geleneğinden, bir seçmenin işi olan milletvekiline partisine bakılmaksızın yardım etmesi beklendiğinden, salondaki tartışmalara kişinin ailesini karıştırmamak gerektiğinden ve benzer konulardan bahsediyorlardı. Bu kuralların hiçbiri herhangi bir yerde yazılı değildi ama o grupta yer alanlar belirli bir süre sonra bu kuralları öğreniyorlar ve davranışlarını onlara göre düzenliyorlardı.

Gerek toplumun tümünde, gerek çeşitli esaslara göre şekillenen her türlü toplulukta gelişen ve toplumun veya topluluğun üyelerinin uyması beklenen bir kısmı yazılı çoğu yazılı olmayan, kişilerin ailelerinden, çevrelerinden, okullarından edinip içselleştirdikleri kurallar neden oluşmuşlar, ya da ne işe yarıyorlar? Bu sorunun aslında pek de karmaşık olmayan bir cevabı var. Etik kurallar insanların birbiriyle ilişkilerini, iş görme biçimlerini, mesleklerini icralarını kurallara bağlayarak, kısacası bireylerin toplumsal ve topluluk içindeki hayatını düzenleyerek, dünyayı çok daha kolay öngörülebilir hale getirirler. Bu öngörülebilirlik başkalarının bir bireye karşı hangi davranışları sergileyebileceklerini kestirmek kadar, bireyin bir ortamda ve durumda nasıl davranması, neler yapması gerektiği konusunda kendisine yol gösterir, yön verir. Öngörülebilirlik özelliğinin bireyler, topluluklar ve toplumlar için muhtelif faydalar sağladığı muhakkaktır. İlk, kuralların bilinmesi ve gözetilmesi, toplumun veya kuralların içinde geliştiği ve uygulandığı toplulukların benimsedikleri ve savundukları **değerlerin gerçekleşmesine** imkân verecektir. İkinci olarak, birey veya topluluklar her ilişkide her defasında ilişkinin kurallarını yeniden tanımlamak ihtiyacından kurtulmakta, böylece zaman başta olmak üzere muhtelif kaynaklardan büyük oranda **tasarruf** sağlanmaktadır. Özellikle, ilişkiler ikiliden çokluya doğru geliştikçe, bu tasarruf unsurunun önemi daha da artmaktadır. Üçüncü olarak, kuralların varlığı kişileri hiç tanımadıkları kişilerle **işbirliği** yapmalarına, iş görmelerine imkan vermektedir. Dördüncü ve son olarak, kuralların varlığı ve gözetilmesi, toplumda işlerin çatışma ile değil, **barışçıl yöntemlerle** yürütülmesini mümkün kılmaktadır.

Sözlerimin soyut kalacağından, belki de anlaşılmaz olduğundan endişe ederim. Müsaadenizle anlattıklarımı somut bir örneğe indirgeyerek, günlük yaşamımızla ilişkilendirmeğe çalışayım. Doktorları örnek alalım. Yıllar içinde doktorların uymakla mükellef olduğu kurallar gelişmiştir. Hatta bu kuralların evrensel bir nitelik kazandığı söylenebilir. Sanıyorum hemen her ülkede doktorlar mesleğe adım atarken Hipokrat yemini ediyorlar. Uzunca bir metin olan yeminin özünde hastanın kimliğine, cinsiyetine bakılmaksızın tedavi edilmesi, uzmanlığa saygı gösterilmesi ve tıp bilgilerinin paylaşılması türünden değerler ön plana çıkmaktadır (**değerlerin gerçekleşmesi**). Doktora giden bir hasta, doktorla neyin nasıl yapılacağına ilişkin uzun müzakereye

ihtiyaç duymaksızın doktorun kendisini tedavi edeceğini bilmektedir (**tasarruf, kaynakların etkin kullanımı**). Gidilen doktor, hastanın tedavisi için icabında tanımadığı doktorlarla temas kurabilmekte, konsültasyon yapabilmekte, hastayı bir başka uzmana sevk edebilmektedir (**işbirliği**). Sonuçta, iş görme biçim ve kurallarının önceden biliniyor olması ve kurallara uyulması ile, işler düzen içinde ve tartışmaya-kavgaya gerek kalmaksızın yürümektedir (**barışçıl yöntemler**).

ETİK KURALLAR ve KURALLARA UYMA SORUNLARI

Ben bu örneği verirken bir ihtimal aklınıza şöyle bir soru gelebilir? Tamam kurallar var, ama bunlara uyulacağından nasıl emin olabiliriz? Sizlerin de bildiğiniz gibi, insan davranışlarını denetleyen, onların kurallara uymasını sağlayan iki mekanizma var. Öz denetim mekanizması diyebileceğimiz birinci mekanizma kişinin ilke ve kuralları, onları şekillendiren değerleri benimsemiş ve özümsemiş olması ve davranışlarını ona göre yönlendirmesini içeriyor. Benimseme-özümseme süreci, aile içinde, toplumda, okulda, işyerinde ve diğer ortamlarda kişinin sosyalleşmesi, yani önce bunları öğrenmesi, sonra da benimseyerek davranışlarına yansıtması biçiminde gerçekleşiyor. Ancak, sosyalleşme özünde bir öğrenme sürecidir, kendiliğinden öğrenilen ilke ve kurallara uyulacağına güvencesini oluşturmaz.

Benimseme-özümseme dediğimiz olgu öğrenilenleri kabul etme, onlara değer verme, onlara uyanın gerekliliğine, hatta faydasına inanmak boyutlarını içeriyor. Kişi karşılaştığı durumlarda, edindiği ilke ve kuralları nasıl uygulayacağını değerlendirir ve eylemlerini ona göre düzenler. İlke ve kurallara uyup uymama konusunda tereddüt yaşadığı durumlarda ise bir değerlendirme, gereğinde vicdan muhasebesi yapabilir. Yine bir örneğe dönelim. Bir komşunuzun yaramaz oğlunun diğer bir komşunuzun otomobilinin yan tarafını tornavida ile çizdiğini gördünüz. Şahit olduğunuz bu tatsız olayı, arabası zarar gören komşunuza bildirecek misiniz? İnsanlık ve komşuluk hukuku (yani toplumsal etik kuralları) çerçevesinde bu soruyu herhalde “evet” diye cevaplamak gerekecektir. Ayrıca, bu karara kişinin çıkarını gözetken bir muhakeme unsuru eklemek ve “Bir gün birisi benim arabama da zarar verebilir. Komşuma bildiğimi söylemeliyim,” düşüncesinden yola çıkarak nasıl davranılacağına karar vermek de imkân dahilindedir. Ancak, bazı insanların “Ben karışmayayım, yaramaz oğlu olan komşu ile aram açılmasın” türünden mülahazalarla durumu bildirmemesi, hatta kendisine “kimseyi gördünüz mü” diye sorulması halinde bile “ben bir şey görmedim” demesi mümkündür. Görüyorsunuz, kişinin muhakemesi ve vicdani muhasebesi aynı yönde veya farklı yönde ilerleyebiliyor.

Tabii, etik ilke ve kurallara uymak sadece kişilerin tercihlerine, vicdani kanaat veya muhasebelerine bırakılmış bir husus değil. Kişinin mensubu olduğu toplum ve

topluluklar da kişinin davranışlarını dışardan denetleyen, yani dışsal denetim yapan çevrelerdir. Bu tür denetim de iki ayrı yoldan gerçekleşir: Hukuki ve sosyolojik. Hukuki yoldan denetimi hepimiz deneyimlerimiz nedeniyle daha yakından tanıyoruz. Etik kurallar bazen bir yasa maddesine dönüşmüş olarak, bazen de bir kuruluşun senedinde, tüzüğünde veya yönetmeliğinde bir hüküm şeklinde karşımıza çıkıyor. Böyle bir durum söz konusu olduğunda genellikle kurala uymamanın yaptırımı da ilgili belgelerde yerini alıyor. Tekrardan, konuşmamızın başlangıcında atıfta bulunduğumuz parlamentoya dönecek olursak, T.B.M.M. İç Tüzüğü'nün milletvekillerinin uyması gereken etik kurallara ilişkin, uymama durumunda hangi yaptırımların nasıl uygulanacağını belirten hükümler de dahil olmak üzere ayrıntılı düzenlemelere sahip olduğunu görüyoruz. Keza birçok derneğin tüzüğünde, vakfın senedinde, kuruluşun yönetmeliklerinde üyelerin uymakla mükellef olduğu etik kurallar, bunların ihlali durumunda uygulanacak yaptırımlar sayılmaktadır. Benim yurtdışında çalıştığım bazı üniversitelerde öğrencilerle ilişkileri düzenleyen, sözgelimi gönül ilişkisi kurulmasına cevaz vermeyen kuralları bunların örneği olarak sizin dikkatinize sunabilirim.

Hukuki denetimler yanında, bir de sosyolojik denetimden söz etmemiz gerekiyor. Toplumun veya mensup olduğu topluluğun etik kurallarını ihlal edenler hukuki yaptırımlar yanında sosyolojik yaptırımlara da muhatap olabilirler. Hepimizin tanıdığı yaptırımlar arasında ayıplanmak, dışlanmak veya grupta kabul görmemek ve benzerleri bulunuyor. Müsaadenizle aşırı bir örnek vereyim. Mafya çetelerinin yazılı olmayan, yine de tüm üyelerce bilinen, uyulmadığı zaman da grup üyelerinin onaylanması mümkün olmayan yaptırımlarıyla karşılaşan, ancak sadece o grup üyelerine özgü bir dizi etik kurala sahip olduğunu hatırlayalım.

ETİK KURALLAR, GÜVEN, DEMOKRASİ ve KALKINMA

Sizleri bu ayrıntılı tartışmaya ortak ederken, önde gelen amaçlarımdan bir tanesi etik kurallara uymakla demokrasi arasındaki yakın bağı kurmaktır. Sohbetimizin daha erken bir kısmında sizlere etik kuralların dört işlevinden söz etmiştim. Bu işlevlerden son ikisi "işbirliğini kolaylaştırmak" ve "işlerin barışçıl yöntemlerle yürütülmesini sağlamaktır". Etik kuralların varlığı, bilinmesi, bunlara uyulması aslında çevremizi, insanlarla ilişkilerimiz daha öngörülebilir kılıyor. Öngörülebilir ortamlarda daha rahat davranabiliyor; hem kendimize hem de başkalarına daha fazla güvenebiliyoruz. Bu güven duygusudur ki, bizlerin bilmediğimiz, tanımadığımız kişilerle dahi işbirliği yapabilmemizin zeminini oluşturuyor.

Peki, bu söylediklerimizin demokrasi ile ilişkisi nedir? Demokrasi, yönetilenlerin kendi yöneticilerini seçmek, denetlemek, arzu ettikleri takdirde değiştirmek imkanına

sahip oldukları bir sistemdir. Demokrasi üzerinde çalışmalarıyla tanınan Adam Przeworski, demokrasinin partilerin seçim kaybettiği bir sistem olduğunu söyler. Bu sistemim işlemesi için, birbirini önceden tanımayan ama aynı fikirleri paylaştıklarını düşünen vatandaşların bir araya gelerek parti kurmaları, toplumu yönetmeye talip olmaları, iktidarı denetlemeleri, seçimlerde aralarından aday çıkarmaları, onları desteklemelerini gerekiyor. Bütün bunların olabilmesi ise insanların birlikte yola çıkmaya hazır olması, yani birbirine güvenmesine bağlı; ve bu güvenin altında da etik kuralların varlığı ve insanların bunlara uyacağı inancı yatıyor. Farklı çıkarları ve tercihleri üstün kılmak için birbiriyle mücadele eden siyasi partilerin barışçıl sınırlar içinde cereyan etmesini de tarafların demokratik mücadelenin etiğine sadık kalmaları sağlıyor: Rakibinin serbestçe örgütlenmesine, görüşlerini ifade etmesine, onu destekleyen seçmenlerin de seçimden sonra eşit muamele görmesine uygun ortamı korumak demokrasi etiğinin vazgeçilmez kurallarıdır. Bunları gözetmediğiniz zaman, toplumda değişim olağandışı yöntemlerle, toplumsal patlamalarla, maalesef bazen de kanlı kavgalarla gerçekleşir.

Bir toplumda yaşayan insanların birbirine güven duymasının demokrasi yanında, iktisadi ve daha genel olarak da toplumsal ilerleme için de vazgeçilmez olduğu son yarım yüzyılda muhtelif yazarlar tarafından ifade edilmiştir. Bazen güven duygusu yerine “sosyal sermaye” ifadesini tercih eden sosyal bilimciler, bu niteliğin toplumsal ve iktisadi ilerlemenin de olmazsa olmaz bir unsuru olduğunu ileri sürmüşlerdir. Benim bu konuda tanıdığım ilk çalışma 1960 yıllarda yapılan ve bilahare kitap olarak da yayınlanan bir doktora tezidir. Edward Banfield’in ***The Moral Basis of a Backward Society*** (Geri Kalmış Bir Toplumun Manevi Temelleri) adlı çalışması, Sicilya’da iki köyü inceleyerek Güney İtalya’nın geri kalmışlığını açıklamayı hedef alır. Bulgusu çarpıcıdır. Bölgenin insanları birbirine güvenmemektedirler; kimsenin insan ilişkilerinde egemen olması beklenen kurallara uymamaktadırlar. Topluluğun etik kurallarına herkesin uyduğu tek birim ailededir. Böyle olunca, toplum örgütlenerek, işbirliği geliştirerek sağlanacak ilerleme olanaklarından mahrum kalmaktadır. Daha sonraki yıllarda İtalya’yı inceleyen Robert Putnam’ın vardığı sonuç da farklı değildir. Putnam, ***Making Democracy Work*** (Demokrasiye İşlerlik Kazandırmak) adlı eserinde Kuzey ve Güney İtalya arasındaki gelişmişlik farkını açıklamakta en güçlü değişkenin “sosyal sermaye” yani insanların birbirine karşılıklı güven beslemesi olduğunu ikna edici bir anlatımla göstermektedir. Daha sonraki yıllarda, hepimizin tanıdığı Francis Fukuyama da ***Trust*** (Güven) adlı kitabında yine demokrasi ve gelişmenin sosyal sermaye olmadan olmayacağını ileri sürmüştür.

ETİK İLKE VE KURALLARIN GENÇLERE AKTARIMI ve EĞİTİM

Görüyorsunuz, etik kurallardan yola çıktık, bunları güven duygusu ile ilişkilendirdik, demokratik yönetim ile bağına kurduk. Fakat, şu anda ben bir eğitim camiasına konuştuğum için, konunun eğitimle de bağlantısını kurmam gerekiyor. Aslında biraz önce bu bağın ne olduğuna kısaca işaret etmiştim. Etik değerlerin yeni kuşaklara aktarılması, onlarca benimsenmesi, özümsemesi ve davranışlarını yönlendiren ilke ve kurallara dönüşmesindeki toplumsallaşmayı sağlayan kurumların bir tanesi de tabii ki, okullarımızdır. Üstelik, aile ve çevre gibi diğer kurumlardan farklı olarak okullarımız gençlerimizi belki de aile ve çevreden edinmedikleri ilke ve kurallara sosyalleştirmek, toplumda kabul gören fakat doğru olduğu tartışmalı bazı kurallardan uzaklaştırmak, çağdaş ve ilerlemeyi şiar edinmiş bir topluma hazırlamak yükünü üstlenmeleri gerekiyor. Biz okullarımıza toplumu ileriye götürecek, gençlerimizi geleceğe hazırlayacak değerler ve bilgilerle donatma görevini veriyoruz. Bu durum karşımıza aşılması için mücadele verilmesini zorunlu kılan önemli engeller çıkarabiliyor.

Bu konudaki tartışmamıza bir gözlemlerle başlayayım. Kişinin üyesi olduğu bir toplulukta geçerli olan etik ilkeler ve kuralların, kişinin mensubu olduğu diğer bir topluluktaki ilke ve kurallarla her zaman uyum içinde olması söz konusu değildir. Hatta bazen önemli uyumsuzluklar söz konusu olabilir. Bu gözlemin anlamını somutlaştırmak için hepimizin yakından tanıdığı bir örneği hatırlayalım. Öğrencilerimizin kendi aralarındaki ilişkilerde gözettikleri ilkelerden biri dayanışmadır. Dayanışma çoğu zaman bir sınav durumunda kopya vermek, kopya çekmeye yardımcı olmak şekline de dönüşebiliyor. Öğrencilerin, öğrenci sıfatıyla uymalarını beklediğimiz etik kural ise kopya çekmemektir. Kopya çekmenin disiplin yönetmeliklerinde cezayı mucip olmasına rağmen, öğrencilerimizin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen dayanışma ilkesi ülkemizde o kadar yerleşiktir ki, çoğu öğrenci yaptırımların hedefi dahi olmayı kabullenerek, dayanışma ilkesine bağlı kalmaktadır. Karşımızdaki sorunu bu ana kullandığımız terminoloji çerçevesinde ifade edecek olursak, öğrenciler dayanışma ilkesini özümsemişler ve içselleştirmişlerdir. Buna karşılık öğrenciden beklediğimiz etik davranışlardan biri olan kopya çekmemeyi daha az özümstedikleri için, bunu bir dış denetim konusu olarak görmekte, kuralı uygulamamakta, denetimden kaçarak yakalanmamaya çalışmaktadırlar. Aslında öğrencilerimiz kopya çekmemeleri gerektiğini bilmekte, ancak kurala fazla önem vermemekte, belki de kuralın doğru olduğuna bile inanmamaktadırlar.

Başka bir ifade ile, kopya vermek veya çekmek, çoğu öğrencimizi vicdanen rahatsız etmemekte, öğrenci bu eylemi yaparken yakalanmamayı amaç edinmektedir.

Acaba ne yapacağız? Gençlerimize kopya çekmeyin diye defalarca nasihat etmenin faydası olur mu? Bunu zaten her zaman yaptığımız için, pek de faydalı olmayabileceği akla geliyor. Sanıyorum çok yönlü bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Şüphesiz başlangıç noktamız gençlerimizi sabırla ikna etmeye çalışmak olmalıdır. Vurgumuzu öğrencinin zaten bildiği bir husus olan “yaparsan ceza alırsın” uyarısından ziyade kopyanın kişinin geleceğindeki olumsuz etkileri ve sonuçları üzerinde yoğunlaştırmak olduğunu belirtmeye sanıyorum gerek bile yoktur. Kopyanın, kopya çekene kötülük olduğunu; o an için sahte bir başarı sağlasa bile, kişiyi donanımsız bırakacağı için daha ileri sınıflarda başarısızlığının temelini oluşturacağını, donanım eksikliğinin kişiyi hayatta da başarısızlığa sürükleyeceğini ısrarla anlatabiliriz. Özellikle sonuçları sıralama yapmak için kullanılan sınavlarda kopyanın hem kopya verene hem de kopya çekmeyen diğer arkadaşlara verebileceği zararı anlatmak zor olmayacaktır. Bu örnekle, sizlerin zaten bildiği bir konuyu tekrar ettiysem -ki böyle olduğundan kuşku duymuyorum- özür dilerim. Ancak anlatmaya çalıştığım husus sadece kopyacılıkla sınırlı kalmıyor. Öğrencinin ikna edilmesi gereken birçok konu var. Hemen akla kadın-erkek eşitliği; farklı inanç, ırk ve kültürlerle saygılı olmak geliyor ama daha nice örnekleri siz de düşünebilirsiniz. Burada anlatmaya çalıştığım husus, öğrenciye ilke ve kuralları aktarırken, özellikle bunlar alıştıkları düşünce kalıplarının dışına düşüyorsa, onlara bunları benimsemelisiniz veya onlara uymalısınız talimatını vermekten ziyade, onları ikna etmemiz gerektiğidir.

İkna sürecini sadece sabırlı ve ısrarlı anlatımlardan oluşan bir süreç olarak görmemek daha doğru olacaktır. Öğrencilerimize sorumluluk vermek, aktarmak istediğimiz etik ilke ve kuralları uygulayarak özümsemelerine fırsat yaratmamız amacımıza muhtemelen daha fazla hizmet edecektir. Yine kopya üzerinden gidecek olursak, izninizle kendi yaşadığım tecrübeyi sizinle paylaşmak isterim. Ben üniversite öğrenimimin lisans kısmını Amerika'nın Ohio eyaletinde küçük bir kolejde yaptım. Öğrencilere okulu ve eğitimi tanıtan hoş geldiniz programlarında okulda sınav ve ödevlerde “Şeref Sistemi”nin yürürlükte olduğunu söylediler. Bunun ne olduğunu ilk dönem arası sınavlar geldiği zaman öğrenmeye başladım. Mavi kaplı küçük defterler biçiminde hazırlanmış sınav kağıtlarının kapağında “Sınavda herhangi bir şahıstan veya kaynaktan bu sınavla ilgili uygun olmayan bir yardım almadığımı şerefimle teyit ederim” cümlesi yer alıyor, bizlerin de bu cümlenin altına imzamızı koymamız isteniyordu. Sınavda tuvalete gitmek, kalkıp dolaşmak serbestti. Bazı hocalar, ders saatlerini sınava tahsis etmek istemedikleri için sınav sorularını veriyorlar, yatakhanedeki odanızda, evinizde veya kütüphanede cevaplarsınız, bir buçuk saatten fazla süre kullanmayın, gelecek derse getirirsiniz diyorlardı. Aynı kural, intihale başvurmanın nispeten kolay olduğu ödevler için de uygulanıyordu. Herhalde siz de dikkat ettiniz. Burada sorumluluk öğrencinin nefesine, vicdanına bırakılıyor, böylece

öğrenci çok ağır bir manevi yükün altına sokuluyordu. Tabii, kopya çekebilirdi ve yakalanmayabilirdi ama bunu yapan bir öğrencinin, kendisine gösterilen güven muvacehesinde, vicdan azabı çekmemesi mümkün değildi.

Anlattığım sistemde dışsal denetim de eksik değildi. Evet, şaşırmanın: Denetim işini de öğrencilerden oluşan disiplin komisyonları yapıyor; kopya çekerek ya da intihal yoluyla kuralları ihlal edenlere disiplin yönetmeliğine göre ceza veriyorlardı. Öğrenciler, kuralları ihlal eden arkadaşlarına karşı belki de üniversite yönetiminin hocalardan ve idarecilerden oluşturacağı bir disiplin komisyonuna nazaran daha sert davranıyorlardı. Bunda şaşılacak bir yön olmasa gerek. Çok çalışarak başarı sağlamaya çalışan öğrenciler, bazı arkadaşlarının bedavacı bir tavır olan kopyacılık veya intihalle öne geçmelerine karşı tahammülsüzdüler; kendilerine karşı büyük bir haksızlığın yapıldığını düşünüyorlar ve haklı olarak isyan ediyorlardı.

Beni dinleyen bazı dostlarımla "İyi güzel de, bu sistem bizde yürümez" dediğini duyar gibi oluyorum. Böyle düşünenler varsa, onlara iki hususu hatırlatmak isterim. Burada özel okul yöneticisi ve temsilcileri bulunuyor. Bu okulların öğrenci sayısı daha az. Öğrenciler genellikle sosyal geçmişleri daha türdeş, maddi açıdan toplumun orta ve üst katmanlarında yer alan, çoğunda öğrenim düzeyi nispeten yüksek üyelerin bulunduğu ailelerden geliyor. Eğer, bu konuda öncülük yapılacaksa, bunu üyeniz özel okullardan bazılarının yüklenmesi tabii olacaktır.

NE YAPALIM?

Kopya örneği üzerinde belki de fazla durdum. Bunun esas konumuzdan uzaklaşmamıza vesile teşkil etmesini istemem. Anlatmaya çalıştığım hususu tekrar özetleyeyim: Biz öğrencilerimize bazı etik değerler aşılamayı istiyoruz. Bu değerler belki çoğu zaman öğrencilerin başka kanallardan edindikleri ilke ve değerlerden farklı olmayabilir, ancak farklı oldukları zamanlarda olabilir. Eğer biz öğrencilerimizin onlara aktarmayı öngördüğümüz ilke ve kuralları benimsemelerini, davranışlarını onlara göre yönlendirmelerini istiyorsak, onların kendilerine aktarılanları özümsemelerini, içselleştirmelerini sağlamamız gerekiyor. Bu da onlara sadece ilke ve kuralları tatad etmek, hatta ezberletmek, bol bol nasihat etmekle olmuyor. İnanırmamız lazım. Nasıl inandıracacağız? İnsanları inandırmak için onları ikna etmek gerekiyor. İnsanları ikna etmek için, onların inanmasını, benimsemesini istediğiniz ilke ve kuralların mantiki bir savunmasını yapabilmemiz gerek. Kişileri hemen ikna edemediğiniz zaman, yılmadan başka argümanlar geliştirerek, yeni örnekler bularak, savunduklarınızı kişinin güncel hayatı ile ilişkilendirerek çabalarımıza devam etmemiz gerek.

Bu yapmamız gereken işin bir boyutu. Ancak yapmamız gereken bir şey daha var. Öğrencilerimizin kendilerine aktarmak istediğimiz etik değerleri ve kuralları yaşayarak

öğrenmelerinin zeminini hazırlamalı, onlara sorumluluklar vermeli ve fırsatlar sunmalıyız. Okullarımızdaki dersler, sınavlar, öğrencinin katılımına açık diğer faaliyetler, kulüpler, bunların her biri öğrencilerin etik donanımlarını da geliştirmelerini teşvik edecek, sağlayacak biçimde düzenlenebilir. Amacımız çocuklarımıza sadece değerler aktarmak değildir. Bunları hayata geçirmelerini, davranışların dış denetime ihtiyaç kalmaksızın kendilerinin öz denetim yoluyla şekillendirmelerini amaçlamalıyız. Hiçbir toplum veya topluluk etik ilke ve kuralları içselleştirmemiş insanları dıştan denetleyerek başarılı işler yapamaz. Böyle toplumlar herkesin “miş” gibi yaparak birbirini aldattığı sahtekarlık üreten yapılar olmaktan öteye gidemezler.

Biz Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasını isteyen, Büyük Atatürk'ten uygarlığın öncüsü olmamız gerektiği talimatını almış insanlarız. Bunun için gençlerimizi etik ilke ve değerlere bağlı, bunları inanarak ve korkusuzca hayata geçiren ve vicdan muhasebesi yaparak, yanlış yapmışlarsa bunu düzeltmeye hazır bir zihniyetle yetiştirmemiz gerekiyor. Bunu başaramazsak, geleceğimizi güvenceye alamayız.

EĞİTİM ve ETİK

➤ PANELLER

1.PANEL

- **Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN**

İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

- **EĞİTİMDE ETİK EKOSİSTEM**

Prof. Dr. Şahin KARASAR

Maltepe Üniversitesi Rektörü

- **HAKİKAT SONRASI (POST-TRUTH) TOPLUMDA ÇOCUKLARIN DOĞRULUK, DÜRÜSTLÜK VE GERÇEKLİK ALGISININ KORUNMASI AÇISINDAN SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI**

Prof. Dr. Ebru Güzelcik URAL

Doğuş Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN

İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Değerli konuklar hepiniz hoş geldiniz. “Etik ve Eğitim” konuşulacak. Benim de konuya dair konuklardan önce fazla bir değerlendirme yapmak haddim olmasın ama, müsaade ederseniz çok kısa bir giriş yapıp, sözü konuklarımıza bırakmak istiyorum. Bu panel için yaptığım kısa araştırmada fark ettiğim şu; öncelikle “ahlak” var; bir de filozofların ahlaki irdelemek için kullandıkları “etik” var. Bunları hem eşanlamlı hem de az da olsa farklı anlamlarda ele almak mümkün. Ben, etiği aynı zamanda eğitim ile de yakın bir alan olarak görüyorum. Her iki alanın da anlamsal olarak örtüştüğüne inanıyorum. Eğitimin, malumunuz içten oluşu ifade eden bir hali vardır. Bir de dıştan bir müdahaleye denk gelen bir tanımlanması vardır. İçsel oluşum tabii ki elzem olandır. Dıştan yapılan yükleme ise hep eleştirilir. Eğitimin bu yönüyle bireyi esir hale bile getirdiği söylenir.

Etik de böyle ele alınabilir. Bu durumda şu soru karşımıza çıkar. Etik içten dışa doğru bir oluş hali mi, yoksa dışarıdan yapılan bir yükleme mi? Bu arada etik tarihsel olarak belirli ikilemlerle anlamlandırılmıştır. Önce günah-sevap ikilemi yaşandı. Daha sonra bu yerini, medeni-medeni değil, yani uygar-uygar değil diye bir ikileme bıraktı. Bu ikilemlerin şimdilerdeki karşılığı da sanki etik-etik değil ikilemi gibi.

Bir kavramın anlamlandırılması zıddını akla getirirse, yani etik-etik değil gibi bir kavramı akla getirirse bu üzerinde durulması gereken bir husustur. Karşıt anlamı akla getiren kavramların başında eğitim gelir. Eğitilmiş olmak denince haliyle eğitimsiz olmak da gelmektedir. Bu durum eğitilmiş olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili kışkırtıcı cevaplar sunmaktadır. Etiğin de bu saymaya çalıştığım kısa tarihsel kesit içerisinde yüz yüze kaldığı bir durum söz konusudur.

Tabii bizim kültürümüzde, özellikle okullarımızla ilgili olarak “Ahlak” vardı. “Yurttaşlık Bilgisi” bunun yerini aldı. 1980’li yıllardan sonra “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” var oldu. Bu da gösteriyor ki etik ya da ahlak belli temel kabuller doğrultusunda anlamlandırılmaktadır.

O zaman etiği ele alırken şu sorular da ortaya çıkıyor. Etik nereye dayanıyor? Etiğin sırtını dayadığı ne? Toplum mu? Sosyoloji mi? Din mi? Neyin gölgesinde etik? Bütün bu soruların kuşatması altında bugüne miras kalan bir etik olgusuyla karşı karşıyayız.

Ben değerli konuklarımıza sözü bırakacağım, öz geçmişlerini program kitapçığından okumuşsunuzdur. Her iki konuğumuz da tecrübe sahibi, benzer eğitimlere sahip, iki güzide üniversitemizin rektörü. İletişim alanında uzmanlıkları var. Ama onun ötesinde bugün sizlere etik ekolojisi, ekosistemi hakkında konuşacak Maltepe Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Şahin Karasar. Akabinde Doğu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ebru Güzelcik Ural da çocuk-anne-baba-öğretmen bağlamında, medya okuryazarlığı hakkında konuşacak.

Prof. Dr. Şahin KARASAR
Maltepe Üniversitesi Rektörü

EĞİTİMDE ETİK EKOSİSTEM

Öncelikle bu etkinliğe bizi davet eden, Türkiye Özel Okullar Derneği 'nin Yönetim Kurulunun tüm üyelerine ve Başkanına teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Prof. Dr. Aydın Aydın, ve Prof. Dr. İrfan Erdoğan'ın olduğu yerden eğitimden, Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve Prof. Dr. İonna Kuçuradi'nin olduğu yerde benim "Etik"ten bahsetmem gerçekçi ve doğru olmayabilir. Ama tabii ki benim de temel motivasyon kaynaklarım var bu noktada. Meseleye bir felsefeci veya eğitim bilimci gibi bakamayacağım elbette, bir eğitim yöneticisi, iletişimci gibi bakmaya çaba göstereceğim. Sunum olarak değil dertleşme, istişare ortamı gibi görmek istiyorum bu konuyu. Çünkü hepimizin günlük hayattaki problemi, hele hele sabah ki oturumda İnayet Hocanın sunumunu dinledikten sonra bir yönetici olarak, görev ve sorumluluklarımı tekrar sorgulama gereği hissettim. Çalışanlar arasındaki yaklaşımım, adalet, adaletin farklı boyutları... gibi bunların hepsi, kendi yöneticiliğimi tekrar sorgulamama vesile oldu.

Maltepe Üniversitesi olarak biz burada epeyce kalabalığız. Dr. Öğr. Üyesi Jale Onur hocamız bu organizasyonda 18 yıldır var, kendisi Eğitim Fakültemizin öğretim üyesi. Benim üniversite yönetiminde yol arkadaşım değerli Prof. Dr. Betül Çotuksöken Rektör Yardımcımız ve Prof. Dr. İonna Kuçuradi hocamız hepimizin hocası. Tabii etik konusunda konuşurken de çok dikkatli olacağım. Çünkü İonna Hocamız kızıyor bize zaman zaman, dolayısıyla ondan da azar işitmememiz gerekiyor. O kapsamda sürçü lisan edersek şimdiden af ola.

Benim bu noktadaki temel motivasyon kaynağım, bu topraklardan gelmiş geçmiş medeniyetlerin, bu kadim geleneğinin, ariflerin, şairlerin, ozanların metinleri, dizeleri ve şiirleri. Biz aslında kendimize dönüp baktığımızda bu etik meselenin yüzyıllar öncesinde, kendi tarihimiz ve kültürümüz içinde çözüldüğünü, referans metinlere, kaynaklara aktarıldığını görüyoruz. Ama bir parça bunların referans kaynağı olması gerekiyordu. Tarihsel süreç içerisinde tabii batı menşei referans kaynaklarını okuya okuya çok da gerek duymadık belki kendi kültürümüzde referans yapmaya. Ama Yunus'un Divanı, Mevlana'nın Mesnevisi, Hacı Bektaşî Veli'nin Makâlât'ı, şairlerin dizeleri. Bunların hepsi aslında içinde etikle ilgili, ekosistemle ilgili çok derin manalar içeren metinler olduğunu düşünüyorum. Bunlardan zaman zaman örnekler vererek hareket edeceğim. Tabii günümüzün koşulları bizi pazarlama odaklı düşünmeye, çalışmaya, davranmaya teşvik ediyor. Dolayısıyla bizler okullarımızda ne kadar fazla sayıda akıllı tahta varsa, ne kadar fazla akıllı sınıfımız varsa, ne kadar gelişmiş sanal

sınıf, online eğitim ortamlarımız varsa kendimizi o kadar başarılı zannediyoruz. Ama bütün bunlar iyi insan, iyi birey yetiştirme fikrinin önüne geçtiğinde, aslında hiçbir kıymeti kalmayan unsurlar oluyor. İyi insan yetiştirmek de pazarlama aracı olabilir ve olmalı, bunlar ancak milli eğitim sisteminin ve düzeninin ön görüşüyle, kendine -sabah Bakanımızın ifadesiyle- ödev addetmesiyle mümkün olur.

İyi bir eğitim sistemi yolunda neler yapacağımıza dair fikir paylaşımında bulunurken meseleyi öncelikle “gönül gözü ile görmek” gerektiği kanaatindeyim. İşte bu noktada bugünkü konuşmamda “eğitimde etik ekosistem”i şairlerimizin ve ariflerimizin rehberliğinde değerlendirmek istiyorum çünkü konu, doğası itibarıyla “gönül” sahibi olmaktan ve “gönül birliği”nden geçiyor.

Size 2-3 tane video göstereceğim. (video gösterimi yapılıyor)

Biz Maltepe Üniversitesi ve Marmara Eğitim Kurumları olarak böylesine bir projeye, sosyal sorumluluk anlamında sponsorluk yapmak istedik. Projenin sahibi, değerli meslektaşım Dr. Görkem İldaş da aramızda. Aslında 3 filmimiz daha var ama ben özellikle bu dezavantajlı bölgelerden ve dezavantajlı durumlardaki çocukların videolarını göstermek istedim ki bu gerçekten bir gönül işidir, bu gerçekten bir özveri işidir. Oralarda teknoloji yok, sanal sınıf yok, sanal tahta yok, herhangi bir platform yok, bir paylaşım aracı yok, sosyal medya çok kısıtlı, tablet belki de yok. Ama o öğretmenlerin gerçekten işe bağlılıkları, eğitim aşkı ve gönülünü vermişlikleri var. Dolayısıyla topu bile olmayan o çocuklardan bir şampiyon çıkartabiliyorlar. O şampiyonu Samsun’da Atatürk’ün evine götürüyor, İstanbul’da bir saraya götürüyor, bir müzeye götürüyor ve çocuk aslında kabuğunu kırıyor ve dünyayla tanışıyor. Bu sadece ve sadece öğretmenin çabasıyla, gayretiyle oluyor.

Entellektüel kavramı ile ilgili biraz birşeyler söylemek istiyorum. Sadece bilgili olmak anlamında değil aslında “Aşkla bilgiyi aramak, bilgiye aşkla erişmeye çalışmak ve paylaşımına da açmak, açık olmak ve bunu aynı aşkla aktarabilmek ve üretebilmek” anlamında kullanmak istiyorum bu sözcüğü. Yine Sayın Bakanım sözcüklerle ilgili bir çalışma yapıldığından bahsetti, onu da çok memnuniyetle karşıladım.

Mevlana Celalettin Rumi “Kendimiz olmayı öğrendiğimiz an, kendimizi bulduğumuz andır” diyor. İyi insan olmayı ve şükretmeyi evlatlarımıza, öğrencilerimize öğrettiğimiz zaman bence, şükürden sadece şunu kastetmiyorum “Nasılsın?”, “Allaha şükür bugün çok iyiyim” elbette bu çatı manada, üst düzeyde çok önemli. Ama şu anda burada dinleyici olarak, konuşmacı olarak, kurucu olarak bulunmak bile bir şükür vesilesi. Bunu dinlemek için gelmeye can atan ama çeşitli nedenlerle gelemeyen pek çok öğretmen arkadaşımızın olduğunu biliyorum. Dolayısıyla bu anlamda evlatlarımıza bu nimeti başışlayana “Gönülün sevgisi” diye kısaca ifade edilen “Şükür” öğrettiğimiz an,

sahip olduğu her şeye daha fazla önem atfedecek, daha fazla değer atfedecek ve ona dört elle sarılacaktır. Biraz önceki videoda o bezleri birbirine bağlayıp, top yapip onunla müsabaka kazanan, Türkiye şampiyonu olan ve ondan sonra da kendi özgüveniyle ilgili başka projeler ortaya koyacağını tahmin ettiğimiz, beklediğimiz çocuk gibi.

İyi insan olmayı ve şükretmeyi öğretelim gelin. Biliniz ki “nimeti bağışlayana gönlün taalluku (sevgisi)” olan şükürün derininde yatan manayı öğretmekle işe başlamak, karanlığa ışık tutacak kapının anahtarı olacak. Bu bağlamda değerler eğitimine hakkını vererek çalışmalara başlamak gerektiği düşüncesindeyim. Necip Fazıl'ın “Reis Bey” oyununda dediği gibi; “*insanı kötülüğe iktidarsız kılmak*” için, benzer acıların yaşanmaması için “bir” olmamız ve bu anlayışla eğitim vermemiz gerekiyor. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin; “*Kendimiz olmayı bildiğimiz an, içimizdeki âlemi bulduğumuz andır.*” sözlerini hatırlayarak nesillerimizin kendisini bulması için kapılar açmamız gerekiyor. Bu manada bütün bu ariflerimizin, kamil insanlarımızın, şairlerimizin, yazarlarımızın, kendi kültürümüzün düşünürlerinin metinlerini tekrar ve önemli bir derinlikle ele almak ve incelemek gerektiğini düşünüyorum.

İyi vatandaş yetiştirme meselesi, sabahtan bu yana tüm konuşmacılarımız tarafından vurgulandı. Bununla ilgili iyi vatandaş olmanın, etik duyarlılığı olmanın, herhangi bir dine, ırka, millete, ülkeye, vatandaşlığa mensup olmakla hiçbir ilgisi yok tabii ki evrensel standartlar. Yine standart kavramı İnanet Hoca tarafından dile getirildi. Standartın etik ve ekosistemle ilişkilendirilmesi çok önemli. Eğitimde etik konusu bizlere bir başka cephede de etik kod nedir sorusunu sorduruyor. Hepimizin çok iyi bildiği Hipokrat Yemini meslek etik kodlarının bilinen en eski örneklerinden. Etik kodlar, beklenen standartların altındaki davranışların disipline edilmesi için gereken, kabul edilebilir davranış standartlarının geliştirilmesini sağlıyor. Bu anlamda meslek etiği olarak ahilik ile ilgili fütüvvetnamelere bakıldığında bu metinlerin çok açıkça orada olduğunu göreceğiz. Sadece bir meslek örgütü değil aynı zamanda bireye ahlak, edep, erkân, usul bunları öğreten, büyüğe saygı, küçüğe sevgi bunları öğreten bir yaklaşımı da barındırdığını, ahilik sisteminin bu anlamda iyi insan yetiştirme noktasında ele alınması gereken bir yaklaşım olduğunu ifade etmek istiyorum.

Yine bir özdeyiş “Tüm alem birbirine bağlı parçalardan oluşur ve herşey birbirini etkileyerek su gibi akıp gider gelir” su gibi akar demiyor, su gibi akıp gider diyor. Yani bir döngüden moda tabirle bir etkileşimden bahsediyor. Bu noktada ben kendimi de eleştiriyorum. 21 yy. yetkinlikleri diye bir şeyler tutturduk gidiyoruz. Zamanı iyi yöneteceğiz, iletişim becerilerimiz iyi olacak... gibi. Ama maalesef hiç etik çerçeveden bahsetmiyoruz. Bahsetmedikçe de bunlar gündemimizden o kadar uzaklaşıyor ki biz

artık rasyonel hale getirmeye başlıyoruz kendi yanlışlarımızı, etrafımızdaki yanlışları vs. Bir şekilde onları kafamızda normalleştiriyoruz, evlatlarımız için normalleşiyor, kamuoyu için normalleşiyor, böyle gidiyor. Aslında bu biraz önce ifade ettiğim Mevlana'nın sözü, ekosisteminde arif hane özeti gibi. Yani bütün kâinattaki varlıklar birbiriyle ilişkili, birbirini etkileyerek akarlar, giderler, gelirler. Mesleki eğitimde sıkça verilen bir örnektir pistonlu motorun çalışma sistematüğinde; pistonla gömlek arasına herhangi bir çapak girdiği durumda, bu çapak motoru bozmaya başlar yavaş yavaş. Ekosistem içerisinde de -sabah Nurullah Başkan da ifade etti- zincirin tüm halkaları sağlam olsa bile, herhangi bir halkadaki en ufak bir şey, bütün ekosistemi etkiler. Dolayısıyla o çapağın o motoru kısa sürede dejenere edip bozacağı gibi aslında okullarımızda müstahdeminden, yöneticisine kadar herkesin ortak bir mutabakatla, içtimai bir mutabakatla, toplumsal bir uzlaşmayla ortaya koyacağı kodlar, çok titizlikle takip edilmeli, ele alınmalı, sık sık gündeme getirilmeli, sık sık dinlenmeli, dinletilmeli, istişare edilmeli diye düşünüyorum ki ne kadar sık gündemimize gelirse o kadar da aklımızda iyi kalır.

Sabah ki konuşmacılarımız da gündeme getirdi ve Betül Hocamız da bizim üniversitemizde bu konuda çok nitelikli çalışmalar yapıyor paydaşlarla birlikte, etik liderlik meselesi. Etik Liderlik Akademisi kurdu değerli hocamız üniversitemizde. Tabi lisans ve lisansüstü düzeydeki öğrencilerimiz istifade ediyor. Meslek örgütlerinden, şirketlerden CEO'lar, yöneticiler geliyor derslere. Önce o dersi verenler mutlaka ve mutlaka Çotuksöken Hocamızın ve Kuçuradi Hocamızın rahleyi tedrisinden geçmiş oluyorlar ve ondan sonra da etik liderler yetiştirmek için bizim üniversitede kendine sağladığımız o mecrayı kullanarak bu alanda insan yetiştirmeye çalışıyorlar.

Bizim üniversitede sadece Rektör olarak benim değil ama bütün rektör yardımcılarımın, bütün dekanlarımın şöyle bir yaklaşımı olduğunu görüyorum ve bundan memnuniyet duyuyorum. Bir yönetici olarak her zaman, üniversitede istihdam ettiğimiz akademisyenlerin benden daha iyi olmasını isterim ve bundan hiçbir zaman rahatsızlık duymam. Rektör olarak, bütün yardımcılarımı ve bütün dekanlarımı kendimden akademik olarak daha iyi, donanım olarak daha iyi, daha tecrübeli arkadaşlarımdan seçiyorum. Ben iletişimci olarak sadece onların içinde bulunduğu ve benim de içinde bulunduğum, takımın bir parçası olduğum orkestrayı yönetmeye çaba sarf ediyorum. Bunları popülist bir söylem olarak ifade ettiğimi sakın düşünmeyiniz. Hacı Bektaş-ı Velî; *"Allah arifleri sever. ... İlmî aziz tutmak büyüklüğe delil gösterir"* der. Vatanını ve milletini düşünen her eğitimcinin, en iyiye ulaşmak için kadro oluştururken bu anlayış içinde olması beklenmeli zira bir milleti çökertmek isteyenler önce eğitim sisteminde yara açmak isteyecektir. Buna fırsat vermemenin yolu, kişisel çıkarları bir kenara bırakmaktan, en iyi yöneticileri ve eğitimcileri okullarımıza kazandırmaktan geçiyor.

Bakanlığımızın altını çizdiği gibi eğitimde ortak bir dil geliştirmek, fotoğrafın tamamını görmek, tüm paydaşların etkileşim içinde hareket etmesini sağlamak üzere Sayın Bakanımız Ziya Selçuk Bey liderliğinde hayata geçirilen eğitimdeki bu yeni yapılanmanın, memleketimizin ışığı, biricik varlığımız çocuklarımızın hayatında önemli bir dokunuş olacağına dair inancımızla hep birlikte çalışmalıyız değerli arkadaşlar. Sayın Bakanımız, demeçlerinde; “yenilenerek dönüşmek”ten söz etmişlerdir. İşte ekosistemin sürekliliğinden bahsedebilmek için de bu yenilenme sürecinde sistemin tüm paydaşlarının ortak amaç ve değerlerle hareket etmesi son derece önemlidir.

Netice olarak demek istediğim; önce iyi insan yetiştirmek gerektiği. İnsan-ı kâmil olmak elbette ciddi bir imtihan ancak her şey için ilk adım “iyi insan” olmaktan geçiyor. Çocuklarımız; kendi kültürüne, diline ve geleneklerine hakim olacak ama aynı zamanda da dünya ile konuşacak, dünya ile çalışacak, dünya ile yarışacak! Bir başka deyişle; “kökünü globale yansıtacak!

“Ne dilese o olur dervişler sohbetinde” der Ahmet Yesevi. Bu toplantımızı bir dervişler meclisine benzetiyor ve eğitim adına tüm dileklerimizden gerçekleşmesini temenni ederek çalışmalarımızın Türk eğitim camiasına katkı vermesini diliyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Ebru Güzelcik URAL

Doğuş Üniversitesi Rektörü

HAKİKAT SONRASI (POST-TRUTH) TOPLUMDA ÇOCUKLARIN DOĞRULUK, DÜRÜSTLÜK VE GERÇEKLİK ALGISININ KORUNMASI AÇISINDAN SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI

Çok değerli yöneticiler ve Türkiye Özel Okullar Derneği'nin değerli yönetim kurulu üyeleri, öncelikle, eğitim ve etik konusunda düzenlenen bu kongreye konuşmacı olarak davet edilmekten, aynı zamanda sizlerle birlikte birbirinden değerli konuşmacıları burada izlemiş olmaktan dolayı çok mutlu olduğumu iletmek isterim.

Bana bu kongrede konuşmam için teklif geldiğinde büyük bir mutlulukla kabul ettim çünkü teknoloji, hakikat sonrası toplum ve etik konusu üzerinde çalıştığım ve makale yazdığım bir konuydu. Uzun süredir de sosyal medyanın, özellikle kamusal insanın çöküşünden hareketle, hakikat sonrası toplumda toplumsal çöküşü hazırladığı, bunun için neler yapılması gerektiği konusunda bir iletişimci olarak üzerinde kafa yoruyordum. Bunun konu hakkında bir makale yazmıştım ve şu an size makalemin sunumunu yapmış olacağım.

Önce teknolojiden biraz bahsetmek istiyorum. Biliyorsunuz ki teknoloji konusunda çok fazla iyimserlik var. Ama teknoloji okur yazarı olabilmek için biraz da eleştirel olmak gerekiyor. Ben biraz eleştirel bakarak teknolojik olarak zehirlendiğimizden hareketle oluşan hakikat sonrası toplumdan ve bu toplum içerisindeki Sosyal Medyanın çocuklarımız üzerinde yaratmış olduğu tahribattan ve son olarak da yapmamız gerekenlerden bahsedip konuşmamı bitireceğim.

İnsanlığın ilerlemesini sağlayan en büyük güç, hızla gelişen ve yayılan teknoloji olmuştur. İletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmeler zaman ve mekân tasarrufu sağlayarak insan hayatına heyecan verici, şaşırtıcı değişiklikler ve kolaylıklar sunmaktadır. Hepimizin bildiği gibi bunun yanı sıra teknoloji insanların denetlenmesini mümkün kılarak, bireysel özgürlükleri kısıtlamakta, hatta özel yaşamları ihlal etmektedir. Görüldüğü gibi teknoloji bir yandan insanların en yakın dostu iken bir yandan da en tehlikeli düşmanı olmakta, diğer bir ifadeyle teknolojiler hayatı kolaylaştırmakta, uzakları kısaltmakta, verimi arttırmaktadır. Ama bir diğer boyutu ise de insan yaşayışına sahip olarak birey ve toplumların yaşamını denetim altına almaktadır. Bu nedenle teknolojiyi kullanırken birey ve toplum olarak teknolojiyi anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir. Teknolojinin toplumsal etkileri hakkında hepimizin bildiği gibi iyimserlik ve teknolojik kötümserlik olmak üzere iki farklı görüş var. Öncelikle demokratik değerlere görece zayıf değerlere sahip ve teknolojik gelişmelere açık olan kültürlerde teknolojik iyimserlik görüşü hakim ve bu kültürlerde

insanları teknolojik değişimi coşkuyla karşılama eğilimi görülmekte. Teknolojik iyimserlik görüşünü benimseyen teknolojik severler adeta aşıkmişçesine teknolojiden gözlerini hiç ayırmadan ve gelecek adını hiçbir endişe beslemeden teknolojinin tertemiz, lekesiz bir şey olduğunu düşünmektedir. Özellikle teknolojik iyimserliğin yaygın olduğu ve yeni olan şeylerin şehvetle karşılandığı ülkelerde insanlar teknolojinin gelişmenin faydalarının ve geç topluma eşit derecede yayılacağına inanmaktadırlar. Tabi bu böyle oluyor mu, bu da ayrı bir tartışma konusu.

Aynı zamanda teknoloji insanları sürekli tüketme, sığ bilgilere yaşam kolaylığı ile uyuşukluğa ve bağımlılığa sürüklemekte. Teknolojik kötümserliğin uç noktası olan teknolojik korkusu her türlü teknolojiyi reddederek teknolojiye uyum sağlayamamak, teknolojik ürünlere yönelik korku, rahatsızlık ve kaygı duymak olarak da tanımlanmakta.

Teknoloji hakkındaki farklı görüşlerden hareketle tüm Türkiye'deki buluşların hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğunu söylemek mümkün. Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin yüzeysel olarak alınmaması, derinlemesine incelenmesine ve farklı yönleriyle değerlendirilmesini savunan Freud "Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları" adlı eserinde teknolojinin etkilerini şöyle ifade ediyor; "Teknoloji farklı yönleriyle teknoloji konusunda farkındalık yaratıyor" ve diyor ki "Bir insan şunu sorabilir. Benden yüzlerce kilometre uzakta yaşayan çocuğumun sesini duymam ya da mümkün olan en kısa zamanda arkadaşımın uzun ve yorucu yolculuğunu kazasız belasız atlattığını öğrenmem memnuniyetimin ve mutluluğumun artmasına vesile değil mi? Tıbbın bebek ölümlerini ve doğum sırasında enfeksiyon kapma riskini büyük ölçüde azaltmış olması ve hatta ortalama hayatı bir hayli uzatmış olması bir şey ifade etmiyor" diyor. Daha sonra tekrar şu soruyu soruyor "Eğer uzak mesafeleri fethetmek için demiryolları olmasaydı, çocuğum hiçbir zaman doğduğu kasabayı terk etmeyecek ve çocuğumun sesini duymak için telefona ihtiyaç duymayacaktım. Zor ve sıkıcı hayatın uzatılmasının bize faydası ne ve eğer hayat acı doluyorsa ölümü memnuniyetle karşılamaktan başka ne yapabiliriz?"

Yeni tekno kültürün teknolojik yeniliklere olan aşırı ilgisini konu alan Kevin Robins'in çok güzel bir kitabı var "İmaj" diye tavsiye ederim. Robbins; İmaj adlı kitabında insanların teknolojik yeniliğe karşı gösterdiği sorgusuz sualsiz itibar ve hürmetin doğru olmadığını savunmakta ve bu yeni kültürün kendini sunarken kullandığı devrimci ve ütopyacı terimlerin tam tersine tutuculuğun ta kendisine dönüştüğüne inanmaktadır. Robins teknolojinin değişim değerini inkar etmemekle birlikte bugünkü görsel kültürde hangi değişim biçimlerinin gerçekten önemli ve anlamlı olduğunu anlayabilmek için teknolojiye karşı mesafeli olması gerektiğine inanıyor.

Teknolojinin bu kadar olumsuz yanı var. Ne yapacağız peki? Bir de faydaları var. Ben tabi teknolojinin olumsuz yönlerini vurgularken, teknoloji kötümseri olarak

yargılanmayayım. Bu sabah 14 yaşında olan kızım tek başına Amerika'dan geliyor. Facetime'dan da arada gidip konuşuyoruz, uçağın içinde şuanda wi-fi var sürekli konuşuyoruz. Biraz önce radarda nerede olduğunu takip ediyorum. Tabi bunlarda güzel şeyler ama burada önemli olan bu kadar sorgusuz sualsiz teknolojinin kabul edilebilir olması.

Yine Naisbitt içinde yaşadığımız toplumun teknolojik olarak zehirlenmiş olduğunu söylerken teknolojik olarak zehirlenmiş bölgenin semptomlarını da şöyle açıklıyor: İbadetten beslenmeye kadar her şeyde hızlı çözümler tercih edilir. Teknolojiden korkulur ve teknolojiye tapılır. Gerçek sahte ve bulanık görülür. Şiddet normal kabul edilir. Teknoloji bir oyuncak gibi sevilir. Hayatlar mesafeli ve çılgın bir şekilde yaşanır. Ortaya çıkan her yeni teknolojinin yaşamı, ilişkileri ve toplumları değiştirdiği bilinen bir gerçektir. Ancak insanlar teknolojiyi ilişkilerinin nasıl değişeceğini, tam olarak neye yükseleceğini, neyin yer değiştireceğini, neyin azaltılacağını düşünmeden kullanıma sunmaktadırlar. Teknolojinin insanlar üstündeki etkisinin kapsamı ilerlemeden devam edildiğinde yeni teknolojilerin beklenmeyen sonuçlarının vaat ettiklerinden daha fazla etki yaratacağı bir gerçektir. Bu nedenle teknolojik olarak zehirlenmiş olan bölgeden çıkmak için derin düşünen tüketiciler haline gelmek, yeni teknolojileri insan yaşamına dahil etmenin sonuçlarını düşünmek, teknolojinin zaman düzeyinde etkisini ve insan deneyimine kattığı değeri incelemeye başlamak gerekiyor. Dikkat ettiniz mi hiç, ne kadar çok insan “Gün içerisinde çok yoğunum” diyor? Ben defalarca söylüyorum. Her arayana, her gelene. Ailemize ve arkadaşlarımıza vakit ayıramamak, gün batımını seyredememek, buna vakit bulamamak, sorumluluklarımız etrafında harıl harıl çalışmak, günümüzde başarılı bir yaşam modeli haline geldi. Yazar Leon “Teknolojiyi üretenler sabretmenin, sadece başka seçeneğin olmadığı dönemlerde erdem olduğunu düşünmemizi istediklerini” söylüyor. Eskiden modemlerimizin çok yavaş olduğu veya yüksek hızda internetimizin olmadığı, akıllı telefonumuzun olmadığı zamanlarda beklememiz gerekiyordu. Herhalde hepiniz hatırlıyorsunuzdur; Modemin bağlantı sesini, bekliyorsunuz düşecek mi, bağlanacak mı vs.

“Artık sabra ihtiyacımız yok” diyorlar oysa eskiler bize sabrın bir erdem olduğunu ve sabrın düşünmek ve kafa yormak için bir ara olduğunu söylüyorlardı. Bugün hiçbir zaman olmadığı kadar bilgi ve anlayışın üretildiği bir dönemde daha çok düşünmeye ihtiyacımız var. Bilgiler üzerinde düşünüp kafa yordukça faydalı olabiliyor. Duraklamayla sadece bilgi ve anlayışımızı geliştirmeyiz. Güven tesis etme, diğer insanlarla daha derin ve daha iyi ilişkiler kurma kabiliyetimizi de geliştiririz. Kısaca teknoloji hızı bir ödölmüş gibi sunarken aslında hız ile birlikte sabır yeteneğimizi de kaybettik. Burada yapılması gereken teknolojinin hızına ayak uydurmaya çalışırken teknolojinin gücünden olabildiğince faydalanma, teknolojinin en şiddetli etkilerini

hafifleterek bu güçle başa çıkmayı sağlayacak en uygun cevap ve değerleri tanımlamak gerekiyor.

Şu anda sadece yüksek bir değişim hızıyla ilerlemiyoruz. Değişim oranı da hızlanıyor ve eğer sonuçta değişim oranı alışma kabiliyetini aşarsa bozulma dediğimiz tüm çevre büyük bir hızla geliştiğinde kimsenin buna ayak uyduramayacağı bir durumu yaşayacağız. Değişim o kadar hızlı ki şu an dünyada değişimin hızı ile eğitim sistemlerimiz, yönetim sistemlerimiz, sosyal güvenlik ağlarımız ve toplumun bu hızlanmadan en fazla faydayı sağlayacak, zararlı etkilerinden korunmasını sağlayacak kamusal düzenlemelerimiz arasında bir uyumsuzluk var. Bugün iletişim sorunu dünyadaki tüm toplumların temel sorun aslında. Değişim çağında bu değişim hızında bu değişikliğe sebep olan teknolojik güçlerin yavaşlaması mümkün değil hepimizin bildiği gibi. Aslında biz bunlara nasıl adapte olacağız? İnsan psikolojisini, organizasyonların kurumların ve toplumların nasıl çalıştığını çok daha derin şekilde anlamaya ve bunların uyum kabiliyetini ve evrimini hızlandırmak için yeni yollar bulmaya çok ihtiyacımız var.

Değişim doğanın bir kanunu, değişim çağında ayakta kalacaklar en akıllı ve en güçlü olanlar değil, kendisini içinde bulunduğu çevreye göre değiştirebilen ve en iyi uyum sağlayabilenler olacaktır. Bildiğiniz gibi her teknoloji tamamen anlaşılmadan önce kullanılmaya başlanıyor. İşte bu nedenle de bugün burada konuştuğumuz gibi etik sorunlar sonradan geliyor. Geçenlerde İstanbul'da toplantıda bir yemekte yanıma bir öğretim üyesi oturdu. Washington Üniversitesinde çalışıyor, hatta Google başkanı ile yan yana odalarda çalışıyorlarmış ve özel bir projede robotlar üzerinde çalıştığını söyledi. Sohbet sırasında dedim ki, "Hocam robotlar insanların yerini alacak mı?" Gayet basit bir soruydu. Dedi ki "Evet alacak ama bunu şu an söylemiyoruz çünkü bunu eğer dillendirirsek etik sorunlar şimdi konuşulmaya başlanacak ve proje sekteye uğrayacak". Hâlbuki söylenmesi lazım ki insanlar bunu kullanmadan önce etik sorunlar konuşulsun ve sonradan çıkacak problemler önlenmiş olsun. Robotlar tabi ki aslında bizim kaderimiz değil. İzin verirsek ancak bizim yerimize geçecekler, o da ayrı bir araştırma konusu tabi.

Bu yenilik ile onun sonucunda daima bir gecikme oluyor. Teknoloji sunuluyor daha sonrasında etik sorunları daha sonrasında konuşulmaya başlanıyor. Halbuki bunun etkilerini nesiller içerisinde görmeye başlıyoruz.

Gelelim teknolojik olarak zehirlenmiş insanların semptomlarından biri olan gerçek ve sahte arasında farkın ortadan kalkması benim teknolojinin olumsuz etkilerinden biri olarak değerlendirdiğim bir konu ve bu gerçek ve sahte arasındaki farkın ortadan kalkması bir hakikat sonrası toplum yaratmış durumda. Modern toplum dediğimiz şey

aslında hakikat sonrası toplum. Teknolojinin yedeği, sanalı, siberi yaratabildiği bir dönemde neyin gerçek, neyin sahte olduğu konusu giderek netliğini kaybetmekte. Bilginin anlık iletildiği, insanların hemen hemen bilgi kadar hızlı taşındıkları teknoloji dünyasında kitlesel taklit, dolayısıyla aslında ünlü Fransız düşünür Baullard'ın söylediği gibi bir simülasyon evreni içinde yaşıyoruz. Gerçek ve sahtenin ne olduğu birbirine girmiş durumda. Simülasyon evreninde yani gerçeğin tümünün özelliklerini taşıdığı halde gerçek olmayanın tanrısallaştırıldığı, bir dönemde yaşıyoruz. Web teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte biliyorsunuz herkes bir haber kaynağı olduğundan, bilginin gerçek bilgi değil daha çok dezenformasyon olduğunu hepimiz görüyoruz. Peki çocukları nasıl koruyacağız bundan? Sosyal medyanın yaşantımıza girmesi ile birlikte yalan üretiminin arttığı, gerçekten çok sahte imajların önem kazandığı bir çağda en temel insani değerlerden biri olan dürüstlük de anlamını yitiriyor. Gerçek ve hakikat kavramları önemsizleşiyor ve birer sözcükten öteye gidemiyor. Yalanın yayılımında ve hakikat sonrası toplumun oluşumunda sosyal medya büyük rol oynuyor. Günümüzde geleneksel medyadan daha önemli bir haber kaynağı haline gelen sosyal medyanın kullanıcıları yalan ve sahte haberlerin yayılımı konusunda sorumluluk hissetmediğinden, bununla ilgili yasal düzenlemeler olmadığından yalan ve sahte haber bu mecralarda ışık hızı ile yayılıyor ve hakikat giderek önemsiz hale geliyor. Sosyal medyayı en büyük bilgi alma ve sosyalleşme aracı olarak kullanan çocukların hakikat sonrası toplumun sahte ve yalan haber dinamiğinden kuşkusuz en fazla etkilenen kesim olacağı açıktır. Öyle ki sosyal medya platformunda tüm haberleri gerçek olarak algılayan ve sahte haberlerle manipüle edilen çocuklar bir süre sonra içine girdikleri sosyal medya platformunda kendi gerçekliklerini yaşamaya başlıyorlar. Adeta bir simülasyon evrenindeki gibi, hakikatten uzaklaşıyorlar. Bu da toplumsal bir çöküntüyü beraberinde getiriyor. Bu konuda eğitimciler ne iş düşünüyor? Çocukları sosyal medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirmek ve bilinçli tüketiciler olmalarını sağlamak, bu büyük tehlike karşısında çıkış yolu olarak görülüyor.

Sözüme son verirken bir iki konunun altını daha çizmek istiyorum. Teknoloji çağında yasaklar, yasalar, gözetim, kontroller gerekli ama yeterli değil. Sürdürülebilir değerler dediğimiz dürüstlük, alçakgönüllülük, güvenilirlik ve karşılıklı saygı kavramları ve bunları nasıl daha fazla teşvik edebileceğimiz hakkında hızlı bir şekilde düşünmeye ihtiyacımız var. Bunları yapmak her ebeveynin, okul müdürünün, üniversite yöneticisinin güç sınırları içerisindedir. Bu değerler güven, sosyal bağlar ve her şeyin ötesinde umut üretir. New York Times gazetesinin yazarlarından Thomas Friedman diyor ki "Etik konusunda altın kural var. Çok detaylı açıklama yapmaya hiç gerek yok" diyor. Çocuklarınıza şunu öğretin; Size yapılmasını istemediğiniz hiçbir şeyi başkasına yapmayın. Harvard Business School'da da örgütsel davranış profesörü

de aynı şekilde bu sözü destekliyor ve diyor ki; "Ahlak ve etik, kuralların en basiti olmakla birlikte her şeye uyarlanabilir ve hiçbir kurallar bütünlüğünü yapmayacağı etkiyi yaratabilir. Eğer daha fazla insanı, kendisine yapılmasını istemediklerini başkasına yapmamaya ikna edemezsek ve sürdürülebilir değerleri canlandırmazsak kendi neslini tüketen ilk tür olacağız. Bir başka deyişle bu hızlanma çağında insanların adapte olmasını sağlayacak çözümler download edilecek uygulamalar değil, en eski moda şekilde insandan insana yüklenecek upload edilecek sürdürülebilir değerlerde yatıyor. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN

İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Oturumu bitirirken belirtmek isterim ki; bugün, yarın ve ertesi gün “Etik ve Eğitim” konulu toplantılarda ele alınacak iki boyut karşımıza çıkıyor aslında. Öğretmen, öğrenci, anne-baba bağlamında etik, bir de etik eğitimi. Her iki konunun da ele alınmasını bekliyorum.

Şunu tekrar etmek istiyorum; eleştirel pedagoji okurlarının hatırladığı bir isim var İvan İliç değerlerin ölçülmesini bir sorun olarak kabul eder. Evet, etik ve değer kurumsallaşırsa, mit haline gelirse, paketlenirse burada ciddi bir problem olabilir. Bunu gündeme getirmek istedim. Eğitimin akıbeti, etiğinde de akıbeti haline gelebilir. Çünkü eğitim teknikleşti, yöntem çok egemen olmaya başladı ve bu arada çok konuşulmaya başlandı. Çok konuşuldukça, çok teknikleştikçe, çok yöntem icat edildikçe eğitimde nitelik sorunu konuşulmaya başlandı. Etiğe dair de etiğin çok fazla yöntemleşmesi, çok fazla konuşulması, çok fazla tanımlanmasının böyle bir sonuçla bizi karşı karşıya getirebileceğine dair kuşku var zihnimde. Bu durumda eğitimle ilgili yüz yüze kaldığımız, yöntem, teknik ve fazla söylem üretme yani fazla konuşma eğilimini etik alanında da sürdürmemeliyiz.

Ve bilelim ki etik değişken bir anlamlandırma halidir. Eğitimde kabul edilen çıkış noktaları etiğe dair anlamlandırmayı da etkiliyor. Mesela özgürleştirilmiş bireyse esas olan etik de o şekilde anlam buluyor. Diğer taraftan bir toplum yaratmaysa hedef, bu temel değer etiğe yansıyor ve etik o doğrultuda biçimleniyor. Yani eğitim hususunda yaşanan ikilemler etiğe de yansıyor. Bilelim etik anlamlandırılması itibarıyla olduğu yerde kalmıyor. Örneğin sigara içmemeyi ele alırsak; içmemeye dair içilmeyen sigaralar ölçüsünde tasarruf yapıp fakirlere dağıtmak şeklinde bir değer yerleşirse, sigara içmemek bir sağlık sorunu olmaktan çıkar, bir etik durum haline gelir. Sigara içmemenin anlamlandırılması bile bu şekilde dönüşebilirse etikle ilgili birçok konu belli bir dönüşüm geçirebilir diye düşünmemiz gerekir.

Son olarak belirtmek istediğim bir husus daha var; etik ahlak derken bireyleri ve özellikle çocukları etik ve ahlak bağlamında ahlaklı yapmak gibi bir eğilim içine girmektense ahlaklı olmayı şiar edinmenin daha doğru olduğunu düşünüyorum.

Sabah Sayın Bakanımız söyledi, bu salonda olmak ayrıcalıktır. Bu söze ben de canı gönülden katılıyorum.

EĞİTİM ve ETİK

➤ PANELLER

2.PANEL

- **ETİK VE EĞİTİMİ**

Prof. Dr. İoanna KUÇURADI

*Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Müdürü, Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı*

- **EĞİTİMDE YETERLİ KOŞUL OLARAK ETİK**

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

*Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türkiye Felsefe Kurumu Başkan Yardımcısı*

Prof. Dr. İoanna KUÇURADI

*Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü,
Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı*

ETİK VE EĞİTİMİ

Bu konuşmada, önce ‘etik’ kelimesinin kullanıldığı farklı anlamları belirteceğim ve bunlardan biri olan, Felsefenin bir alt alanı olarak Etiğin araştırdığı ve hakkında bilgi ortaya koyduğu problemlerin ne gibi problemler olduğunu göstermeye çalışacağım.

Bunu yapabilmek için, insanlararası ilişkilerde değer sorunlarıyla uğraşan Etiğin, bu sorunlarından biri olan değerlendirme ve yaşamda karşılaşılan “çeşitlerini” ele alacağım, gerekli ayrımları yapacağım, sonra da etik değerlerin ne olduğu üzerinde kısaca duracağım.

Ardından da, etik ve insan hakları eğitimi olarak “değerler eğitimi” için bazı sonuçlar çıkaracağım.

‘Etik’ sözcüğü son yirmi yılda moda oldu. *Etik* başlıklı kitabımı ilk yayımladığım 70’li yıllarda, etikle uğraşmak modası geçmiş bir iş sayılırdı. Oysa birbirimizle ilişkilerimizde her yapıp ettiğimizde, her kararımızda etik değer sorunları söz konusu.

Etiğe ilginin canlanmasında çeşitli etkenler rol oynamıştır. Ne var ki, bugün moda olan, felsefenin bir alanı, bilgisel bir alan olarak etik değildir. Moda olan, “meslek etikleri” denilen etiklerdir. Şu anda çeşitli meslekler ve hizmet alanları, kendi “etiklerini” geliştirme ya da gözden geçirme çabasında. Hatta “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” kuruldu.

Etikle ilgili bu girişimlerde çeşitli epistemolojik karıştırmalar dikkat çekiyor. Bu karıştırmalar da, benim görebildiğim kadarıyla, etiği bugün gündeme getiren ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde geliştirmeye engel oluyor.

Günümüzdeki tartışmalara bakılırsa, ‘etik’ sözcüğünün üç ayrı anlamda kullanıldığı görülür:

- a) ‘Etik’ sözcüğü bazan, ahlâk anlamında, yani: belirli bir grupta, belirli bir zamanda, kişilerin birbirleriyle ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemeleri beklenen değerlendirme ve davranış sistemleri anlamında kullanılıyor. Bunlar yazılı olmayan norm sistemleri, ya da belirli bir zamanda, belirli bir kültürde neyin “iyi”-neyin “kötü” olduğuna ilişkin norm sistemleri, dolayısıyla kişilerin genel olarak neleri yapmaları-neleri yapmamaları gerektiğini dile getiren değişik ve değişken norm sistemleridir. Bu ahlâk normlarını, etik değerlerle karıştırmamak gerekir-bugün karıştırıldığı gibi.Bu karıştırmayı ve onun günlük yaşamda yarattığı

sonuçları önlemek için, bu yazılı olmayan norm sistemlerindeki normlara “ahlâk normları” diyorum.

- b) Başka bağlamlarda ‘etik’ sözcüğü, bir yazılı normlar bütünü anlamında, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu norm bütünlüğü anlamında kullanılıyor. Böyle belgeler (kodlar), o amaç için türetilmiş normlardan ve/veya mevcut normlar arasından seçilmiş, konsensüs’le kararlaştırılmış ve “evrensel” olarak geçerli kılınmak istenen belgelerdir. Ne var ki, bu belgelerdeki normlar da çoğu zaman felsefi olarak değerlendirilmemiş normlar oluyor, dolayısıyla bu kodlar evrensel olan ve olamayacak normlardan oluşuyor.

Meslek etikleri bağlamında ‘etik’ sözcüğü, böyle norm bütünlüğü anlamında, ayrıca da böyle normlarla uğraşan araştırma alanları anlamında da kullanılıyor; örneğin biomedikal etik hem ilgili normlar bütünlüğü, hem de bunlarla teknik olarak uğraşan alanı dile getirmek için kullanılıyor.

‘Etik’ sözcüğünün bu ikinci anlamı, meslek etikleri ve evrensel etik konularında yapılan tartışmaların gösterdiği gibi, bugün en yaygın olan anlamıdır.

Yaygın karıştırmalardan ve bu karışırtırmaların kamu yaşamında ve yaşamada yarattığı sonuçlardan kaçınma olanağını sağlamak için, “evrensel” olduğu farzedilen bir tür yazılı norm kodlarına/bildirgelerine/ ahlaklılık bildirgeleri /kodları demeyi yeğliyorum. Normları nitelendirdiği zaman da ‘evrensellik’ten: bir normun dünya düzeyinde geçerli olmasını değil, onun bir epistemolojik-aksiolojik özelliğini, yani türetildiği ana öncüllerin bilgisel bakımdan bir özelliğinin anlaşılmasının uygun olduğunu düşünüyorum. Bu özelliklerinden dolayı bu tür normlar, bütün insanların (çoğu böyle davranmıyorsa da) başka insanlara nasıl muamele etmesi ve bütün insanların nasıl muamele görmesi gerektiğine ilişkin talepler getiren normlardır. Bunun tipik örnekleri insan haklarıdır.

Geçen yıl 70. yılını kutlamış olduğumuz *Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi* bu tür temel etik normlar getirme niyetiyle oluşturulmuştur, bu bakımdan da bir evrensel ahlaklılık belgesi –ya da “evrensel etik”– sayılabilir.

- c) ‘Etik’ sözcüğü bir de, insansal bir fenomen olan etik fenomeni hakkında doğrulanabilir-yanlışlanabilir bilgi ortaya koyan ya da koyması beklenen felsefe dalını da dile getirmek için kullanılıyor-her ne kadar, yaygın bir anlayışa göre, bu felsefe dalı genellikle (ama Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etikinde* ya da N. Hartmann’ın *Etiki* örneklerinde olduğu gibi her zaman değilse de) normativ bir dal sayılıyor olsa da ve bunun sonucu olarak bu felsefe dalına “normativ-deontolojik etik”, metaetik v.b. adlarla anılan çeşitli yaklaşımlar varsa da.

Yine, açıklık sağlamak nedeniyle, isim olarak ‘etik’ sözcüğünü, yalnızca ilgili felsefe dalı için —: etik fenomenini bilme konusu yapan ve bir bütün olarak

aydınlatan, insanlararası ilişkilerde etik değer ve etik değerlerin bilgisini ortaya koyan felsefe dalı için— kullanmayı yeğliyorum.

‘Ahlâklar’ dediğim, genellikle deneysel olarak (bir çeşit endüksiyonla) türetilen, yazılı olmayan norm sistemleridir. Basiretle türetildiği takdirde, toplulukların kamusal yaşamının gerçeklik koşullarında kişilerin kendi yararlarını koruma olasılığını artırıyor. Yazılı olan evrensel ahlâklılık normları ise, sahip oldukları başka bazı yararlar yanında, yasaların türetilmesinde önemlidirler: Yasalar türetildiğinde öncül işlevini görebilirler. Ayrıca kişiler eylemde bulunmak zorunda oldukları, ama hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları durumlarda, kamu yaşamında insan onurunu koruma olasılığını artırıyor, ama insan onurunu korumayı kayıtsız-şartsız güvence altına almıyor. Çünkü normlar, etik değer koruyucu kararlar almaya veya eylemde bulunmaya yetmiyor. Bunun nedeni de, eylemde bulunmak zorunda olduğumuz her durumun tek-eşsiz olması; ve bir durumda bir norma uygun davranmak, ama etik bakımdan değersiz davranmak mümkündür. Kant’ın “ödevden dolayı” ve “ödevine uygun” davranmak ayırımı, iki kişinin görünüşte aynı davranışının, eylemler olarak değer farkını açıkça gösteriyor.

Etik değer koruyarak yaşayabilmek ve mesleğimizi etik değer koruyarak yapabilmek için, normlardan ziyade etik değer ve etik değerlerin felsefi bilgisine dayanan felsefi bir eğitime ihtiyaç vardır. Bu da, genel olarak eğitimde ve mesleklerin eğitiminde, insan haklarının etik eğitimini de kapsayan felsefi etik eğitime daha önemli bir yer vermemiz gerektiği anlamına geliyor.

Bu, nasıl bir etikdir?

İnsanlararası İlişkilere Işık Tutma Çabası Olarak Etik

Etik sorunlar kişilerin, kendileriyle ilişkilerinde ve başka kişilerle ilişkilerinde veya insan durumlarıyla ilişkilerinde kararlar alırken ve eylemlerde bulunurken karşılaştıkları değer sorunlarıdır.

Etik sorunlar böyle belirlendiğinde etikten beklenen, kişiler içinde buldukları insanlararası ilişki türlerinde karar alırken veya eylemde bulunurken olan bitenlere ışık tutmaktır: kişilere yaşantı ve eylem olanakları göstermek, doğru ve değerli eylemlerin özelliklerini göstermektir. Ondan ötesi, yani böyle eylemlerde bulunmak, her birimize kalıyor.

Şimdi kişilerin eylemlerine baktığımızda, her eylemin temelinde bir değerlendirmenin bulunduğunu görüyoruz. Değerlendirme insanın bir özelliğidir. Yaşamda değerlendirme adına yapılanlara baktığımızda ise, kişilerin en az üç farklı tarzda değerlendirmede bulduklarını görüyoruz. Ancak bu farklı tarzlarda

değerlendirmede bulunanların tümü, değerlendirdikleri nesnenin –başka bir insanın bir eyleminin, bir durumun, bir eserin, bir normun, v.b.– değerini ortaya koyduklarına inanırlar.

Bu değerlendirme tarzlarından biri, benim “değer biçme” dediğimdir. Değer biçme, değerlendirileni değerlendiren için geçerli bir değer yargısına dayanarak değerlendirmedir.

Bu, bir akıl yürütme şeklinde yapılır: değerlendiren için geçerli olan genel bir değer yargısının – iyidir-kötüdür yargısının– altına, bir kişinin bir davranışına ilişkin bir yargı konuyor ve otomatik olarak bu davranış hakkında – iyiliği kötülüğü hakkında – bir sonuç çıkarılıyor. Örneğin “Büyüklerin karşısında sigara içmek ayıptır, Murat dedesinin karşısında sigara içmiştir. Murat ayıp bir davranışta bulunmuştur.” ; veya: “Sözünde durmak iyidir. Becket sözünde durmuştur: Becket iyi yapmıştır.” Bu değerlendirmeler, ezbere yapılan görelî değerlendirmeler ve değerlendirilenin değerinin bilgisine götürmeyen değerlendirmelerdir.

İsterseniz Becket örneğe bakalım:

Jean Anouilh'un *Becket ya da Tanrının Onuru* adlı bir oyunu vardır. Belki bazılarınız okumuştur bu oyunu. İngiltere Kralı IV Henry'nin mühürdarıdır Becket (daha sonra Canterbury Başpiskoposu olacak). Kralın gözünde hiçbir zayıf yanı olmayan bir kişidir. Kralın insan olarak kendisinden daha güçlü gördüğü –bu açıdan kışkırdığı– tek kişidir dünyada. Becket'i kendi kendisinin gözünde zayıf düşürecek bir durumun ortaya çıkmasını, adeta kollar Kral.

Becket Saksonyalıdır; Kralla Saksonya'da –ülkenin fakir ve bakımsız bir bölgesinde– yaptıkları bir gezide, Kralın göz diktiği onbeş yaşındaki Saksonyalı bir kıızı Kraldan kurtarmak için, onu Kraldan ister. Kral bunu fırsat bilir: “benim neyim varsa senin, senin neyin varsa benim; sen benden ne istersen veririm, sen de bana” der. Bu konuda söz verirler orada birbirlerine. Kralın art niyetinin farkında değildir Becket. Çünkü Kral, arkadan, Becket'i kendi gözünde zayıf gösterecek bir şey yapmasını istemek niyetiyle söz veririr ona.

Becket'in sevdiği ve onu seven bir insan vardır. Bir savaşta esir aldıkları bir prenses: Gwendoline. Bir süre sonra Kral, Becket'in verdiği sözü ona anımsatarak, ondan prensesi ister. Becket sözünde durur. Kralın yanına varır varmaz intihar edecek olan Gwendoline'i Krala gönderir.

Becket sözünde durmuştur. Becket'in sözünde durması “iyi” midir?

Bu soruyu burada cevap beklediğim için sormuyorum. Becket' in bu yaptığına ilişkin bu soruyu sormam, burada sizlere yalnızca bir probleme işaret etmek içindir. Çünkü,

kişi eylemlerine yalnızca genel değer yargıları açısından bakıldığı zaman, yani değer ölçütü olarak burada “sözünde durmak iyidir” yargısı kullanıldığı zaman, böyle bir problemle yüzyüze geliriz. Bu, bir eylemin değerinin bilgisine ulaşma yolu bilinmediği zaman, yani bir eylemi doğru değerlendirmenin olanağı bilinmediği zaman sorulabilecek bir sorudur.

Başka bir değerlendirme tarzı, benim “değer affetme” dediğim değerlendirme tarzıdır: bu tür değerlendirmelerde değerlendiren, değerlendirdiği şeyi kendisiyle olan ya da kurduğu özel bir ilişkiye göre değerlendirir. Albert Camus’un *Veba*’sından bir örnek vereyim. Romanda Cottard adlı bir kişi var. Cottard başka bir şehirde işlediği bir suçtan dolayı Oran’a kaçar. Oran’da veba ortaya çıkınca, giriş çıkışlar yasaklandığı için, veba olduğu sürece polis onu yakalayamaz. Vebayla savaşmak için kurulan gönüllü ekiplere katılmak için çağırılınca da, Cottard, pek tabii ki, katılmaz. Veba ne kadar uzun sürerse, o kadar iyi olur onun için.

Bu iki değerlendirme tarzı, bize aynı zamanda değer ve değerlerin göreceliği iddiasının kaynağını da görmemizi sağlıyor. Bu iki tarzda yapılan değerlendirmeler, hiç şüphesiz yok ki görecelidirler. Böylece, bu tür değerlendirmeler söz konusu olduğunda bir olgu olan bu göreceliğin genellemesi yapılarak, doğru/nesnel bir değerlendirmenin yapılamayacağı ileri sürülüyor.

Oysa bir değerlendirme olanağı daha vardır: doğru değerlendirmeler yapma olanağı.

Nasıl bir değerlendirme yoludur doğru değerlendirme, örneğin bir kişinin bir eyleminin doğru değerlendirilmesi? Bir kişinin bir eylemini doğru değerlendirebilmenin ilk koşulu, bu kişinin o eylemini gerçekleştirdiği etik ilişkinin çerçevesi içinde ele almaktır. Çünkü her eylem belirli, tek olan bir durumda gerçekleştirilir. Eylemde bulunan da daima belirli, eş olamayan bir kişidir ve her yaptığı ya da yapmadığı, yapmaktan kaçındığı, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, o da tek olan başka bir insanla, veya başka insanların durumuyla, ya da kendi durumuyla ilgilidir.

Şimdi, etik ilişkide eylemin analizi şunları gösteriyor:

Her eylemin ilk ögesi ya da oluşturucusu, bir değerlendirme; ikincisi, bunu izleyen ve değerlendiren oluşun bir yaşantıdır. Üçüncü öge de amaç, hedef ve bunların gerçekleştirilmesinden oluşur. Etik teorileri, genellikle, eylemi, yalnızca karmaşık bir ögesi olan bu üçüncü ögeden ibaret saymıştır.

Şimdi bir etik ilişkide, bir kişinin başka bir kişinin eylemini doğru değerlendirmesinin nasıl bir değerlendirme olduğuna bakalım. Bu değerlendirme üç adımdan oluşur:

ilk adım, diğer kişinin eylemini anlamaktır; bu da,

- a) değerlendirilen eylemin temelindeki değerlendirmeyi,
- b) onu izleyen, kişideki değerlilik-değersizlik yaşantısını ve
- c) bu eylemi gerçekleştirmiş olan kişinin amacını, hedefini ve onu nasıl gerçekleştirdiğini kavramaktır. Başka bir deyişle: “bir kişinin eylemini anlamak” bu eylemin öğelerini ve bunların belirleyicilerini olabildiğince açık bir şekilde görebilmek demektir.

İkinci adım, söz konusu eylemin gerçekleştirildiği koşullarda, diğer eyleme olanaklarına göre o eylemin özelliğini görebilmektir. Bu özelliği o eylemin değerini oluşturur. O eylemin değerliliğini, doğruluğunu-yanlışlığını, yani etik değerini belirleyen odur. Bunu belirlemek ise, bir eylemi doğru değerlendirmenin **üçüncü adımını** oluşturur.

Bir eylemin bu etik değerini kavrayabilmek için, bir adım daha gereklidir: o da o koşullarda gerçekleştirilen eyleme olanağının insan için, dünyamız için anlamını görebilmek.

Bu söylediklerim, bir etik ilişkide bir eylemin ilk oluşturucusu ya da ögesi olan anlamayla ilgiliydi.

Bir eylemin ikinci ögesi, değerlendirmeyi yapan kişide yaptığı değerlendirmeyle birlikte oluşan yaşantıdır. Bu yaşantıyı belirleyen, yalnızca yapılan değerlendirme değildir, değerlendirenden gelen bir belirleyici de vardır. Bu, kişinin her zaman belirli bir rol oynayan biopsişik durumu ve inançları ya da değerlilik düşünceleridir. Bunların ise bilgisel bir temeli olabilir, olmayabilir de: onun için geçerli olan değer yargıları, insan imgesi olabileceği gibi, insanın değerinin bilgisinden kaynaklanan inançlar veya düşünceler olabilir. Eylemin bu iki ögesi bütün eylemlerimizde var. Belirli bir ilişkimizde bunlardan sonra bir şey yapar veya yapmayız. Ve unutmamak gerekir ki, belirli bir durumda bir şey yapmamak da bir eylemdir.

Bir eylemin üçüncü ögesi de, eylemde bulunanın ana amaçları, o belirli durumda gerçekleşmesini istediği (hedefi) ve bunları o koşullarda gerçekleştiren davranış veya davranışlar zinciridir. Davranış dediğimiz, bir eylemin son ögesidir.

Etik Değerler

Buraya kadar söylediklerim bir eylemin değeri ve etik değeriyle ilgilidir.

Şimdi de etik değerlerle ilgili birkaç söz söyleyeyim. İlk söylemek istediğim, etik değerleri ahlâksal değer yargılarıyla –iyidir-kötüdür denilenlerle– ve genel olarak normlarla karıştırmamak gerektiğidir. Nedir etik değerler? Bunlar kişinin a) etik

ilişkilerinde edindiği, değer korumaya yönelik eylemleri aracılığıyla kazandığı, dürüst, saygılı, güvenilir olma gibi özellikler ve b) yine kişinin bu etik ilişkilerinde belirli bir içeriği –nesnel karşılığı– olan saygı, sevgi, güven, minnet gibi değerlilik yaşantılarıdır. Bunu insan (türü) açısından dile getirirsek, etik değerler, kişilerarası ilişkilerde eylem ve yaşantı olanaklarıdır.

a) **Etik Kişi Değerleri**

Kişi olanakları ya da özellikleri olarak etik kişi değerleri, tümüne “kişi değerleri” denebilecek kişi olanakları ya da özelliklerinin –geleneksel adıyla da erdemlerin– ancak bir bölümüdür.

Kişi değerlerinin bir çeşidi, kişinin belirli bilgisel olanakları ya da bilgisel yetenekleridir: ilgileri doğrudan doğruya kavrayabilme (“zekâ”), dikkatli bakabilme, hızlı bağlantı kurabilme, güçlü bir belleğe sahip olma ve bu gibi yeteneklerdir. Kişi değerlerinin başka bir çeşidi, kişinin kendiyile ilişkisinde edindiği belirli karakter özellikleri: ölçülü, dayanıklı, sabırlı, sorumlu olma gibi kişilik özellikleridir.

Etik kişi değerleri ise, etik ilişkilerinde değer korumaya –insanın değerini kişilerde korumaya– veya eylemde bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir: dürüst, saygılı, adil olma gibi özellikler.

Etik kişi değerlerinin bir özelliği de, bir etik ilişkide, yalnızca eylemde bulunan kişinin etik bütünlüğüyle ilgili olan eylemde bulunma özellikleri olması; yani eylemin yöneldiği kişinin etik özellikleriyle ilgili olmaması anlamına gelir: örneğin, değer harcayan kişilerin de “insan hakları”nı korur böyle etik özellikleri olan kişiler.

b) **Etik İlişki Değerleri**

Etik ilişki değerleri – : sevgi, saygı, minnet, güven v.b. – , bir kişinin başka belirli bir kişiyle ilişkisinde yaşattığı tortu bırakan yaşantılardır. Bu aynı değerler, onlara insan açısından bakıldığında ise değerlilik yaşantısı olanaklarıdır.

Bu yaşantıların özelliği, onları yaşayan kişinin dışında bir “karşılıkları” olmasıdır. Tek bunlar, içerikli olan yaşantılardır, dolayısıyla onları yaşatan bakımından rastlantısal olmayan, yaşayan bakımından da edilgin olmayan yaşantılar.

Bu özellikleri onları etki-tepki olan psikik yaşantılarından ve kişinin kendine ya da kendi durumuna ilişkin, kendi çemberi içinde kalan yaşantılardan ayırır ve hakkında yaşadığı kişinin etik özelliklerinde temelini bulur.

Bu içerikleri, ayrıca, bu değerlilik yaşantılarını, iki kişinin değerlilik tasarımlarının (örneğin bir ideolojinin) ortaklığından kaynaklanan, dolayısıyla nesnesi olmayan değerlilik yaşantılarından ayırt eder. Bu sonuçlarda kişinin yaşantısının yöneldiği,

belirli etik özellikleri olan belirli bir kişi değildir; kendisiyle paylaştığı bir inancı olan herhangi bir kişidir. Bu paylaşma bittiği anda, o yaşantı da yok olur.

Etik ilişki değerlerini oluşturan değerlilik yaşantıları ise, ilişkide olan her iki kişinin etik bütünlüğüyle ilgilidir; bazı etik özellikleri – : etik kişi değerleri – olan bir kişi ile bu özellikleri görebilecek gözü olan ve insan için anlamını bilen iki kişinin karşılaşması ve ilişkiye girmesiyle yaşanır bu yaşantılar. Kişilerin karşılaşmasının rastlantısallığına rağmen, bu yaşantılar rastlantısal değildir. Yalnızca böyle bir temeli olan yaşantılar, kişide tortu bırakır ve bu tortu yok olmaz. Böyle iki kişinin karşılaşmasıyla ve bu yaşantıların yaşanmasıyla bu değerler varlanır ve katılır dünyamıza.

Şu anda etik teriminin en yaygın anlamının, belirli bir meslek için yazılı norm sistemleri olduğunu göz önüne alarak, burada etiğe ve etikte farklı bir yaklaşımı çok kaba çizgileriyle sunmak amacım

- a) farklı türden normların olduğuna ve bu farklarına rağmen eylemleri belirlemede aynı rolü oynadıklarına, ama eylemin değeri için farklı sonuçlar yarattıklarına;
- b) ahlâklılık normlarının eylemin çeşitli öğelerinin belirleyicilerinden ancak olanaklı bir belirleyici kategorisi olduğuna ve böyle normların değer korumayı amaçladıkları zaman bile, eylemde bulunacağımız o tek durum hakkında yeterli bilgimiz yoksa, olsa olsa değer koruma olasılığını arttırdığına;
- c) kültürel normların bir eylemin değerinin bilgisine götürmediği gibi, bir eylemi yöneldiği kişi için yapmaya da götürmediğine ve
- d) dolayısıyla felsefenin bir dalı olarak Etiğin yalnızca norm sorunlarıyla uğraşan bir dala indirgenmemesi gerektiğine dikkat çekmektir.

Hiç şüphe yok ki, kişiler normlara göre davranmaya zorlanabilirler, ama etik eylemde bulunmaya –yani başkasına yaptıklarını onun için yapmaya– zorlanamazlar. Ne var ki genç insanlar, olabildiğince erken yaşlardan başlayarak değer bilgisiyile donatılabilirler ve eylemde bulunacakları durumlara bu bilgiyle bakmaya alıştıırılabilir.

Bu anlattıklarım, aynı zamanda, kişilerin kendilerini görebilmelerini, yaptıklarının değerinin farkına varabilmelerini v.b. sağlayabilecek etik eğitiminin nelerden oluşabileceğini de ortaya koyuyor.

Bu eğitimin kazandırmayı hedeflediği bu kapasiteler genç insanlara –ve bunları gerçekten kazanmak isteyen her insana– nasıl kazandırılabilir? Çeşitli türden beyin yıkamalarla –yalnızca ideolojik, dinsel v.b. beyin yıkamalarla değil, aynı zamanda “satanizm”, “mavi balina” ve bu türlü beyin yıkamalarla ve etkilerle karşı karşıya olduğumuz bir zamanda, etik eğitimi –ve bugün sık sık sözü edilen “değerler eğitimi” nasıl yapılabilir?

Örneklere dayanan araştırmalarla: varsa, yaşamdan ortak örneklerle, ama daha çok edebiyat eserlerinden ve filmlerden dikkatle seçilen örneklerle. Bunların benimseneceği umudunu beslemek istiyorsak da: Sokratik metotla.

Ve unutmamamız gerekir: Etik eğitimi –insan haklarının etik eğitimini de kapsayan etik eğitimi– bu eğitimi sokratik metotla yapmak üzere eğitilen ve bu eğitimin neleri başarabildiğinin farkında olan öğretmenler gerekiyor.

Böyle öğretmenler yetiştirebiliyor muyuz?

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi- Türkiye Felsefe Kurumu Başkan Yardımcısı

EĞİTİMDE YETERLİ KOŞUL OLARAK ETİK

2023 Eğitim Vizyonu'nda birkaç sayfa boyunca çok özlü bir şekilde eğitim sistemimizin temelinde olması istenen, beklenen felsefi yapıya ilişkin belirlemeler var. Şöyle diyor bir yerde: "Tam da bu nokta da kadim çağlardan modernleşmeye, sanayi devriminden dijital çağa, teknolojik gelişmelerin vardığı son nokta olan siber fiziksel sistemlerin her alanda konuşulmaya başlandığı günümüze uzanan bu devamlılıkta, eğitim ve felsefe arasındaki bağın irdelenmesi çok daha önemli bir hal almıştır."

Gerçekten de bu bağ eski çağlardan beri aslında hep filozoflar tarafından kurulmuştur. Biraz önce İoanna hocamızın Sokrates bağlamında dile getirdiklerinde de benzer şeyi görüyoruz biz ve yüzyıllar sonra Werner Jaeger'in yazmış olduğu *Paideia* adlı kitapta da -iki ciltlik son derece önemli kitapta da- felsefeyle pedagoji arasındaki, eğitim arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğuna hep tanıklık edildiğini görüyoruz; özellikle düşünce tarihinin ve felsefe tarihinin, düşünce tarihinin en önemli boyutlarından biri olan felsefe tarihinin sayfalarında felsefe-eğitim ilişkisinin yer aldığını, önemsendiğini görüyoruz.

Bu açılardan da baktığımızda, insan dünyasına ilişkin tabloyu şöyle gözümüzün önünde canlandırdığımızda şu çıkıyor ortaya: Felsefe dediğimiz etkinlik ve onun çok önemli bir alt dalı olan etik, insanla doğrudan doğruya ilgili. İnsan dünyası için anlamı olan, insanın hem kendisiyle ilişkilerinde hem başka canlılarla hem doğayla, varolan her şeyle ilişkisinde, eylemleriyle ilgili olanı mercek altına alan bir etkinlik, daha baştan bunu söyleyebilirim. Ama hemen şu soruyu da sorabilirim; İnsan dünyası dediğimiz nedir?

Şöyle dikkatlice baktığımızda, düşündüğümüzde daha doğrusu, ortaya çıkan şu: Düşünme de son derece önemli bir insan etkinliği elbette ve yüzyılımızın en önemli filozoflarından biri olan Hannah Arendt'in de üzerinde durduğu gibi, durmak ve düşünmek; bunlar bizi biz yapan belirlemeler. Hep bunlara vurgu yapılmıştır, farklı çağlardaki, felsefe dönemlerindeki kırılma noktalarında, hep düşünmeye tekrar tekrar vurgu da bulunulmuştur. Nedir peki insan dünyası? Çok gizemli konuştuğumu zannedebilirsiniz, öyle değil aslında; insan dünyası bir yandan eylemler bir yandan da ilişkiler dünyası, başka bir şey yok bu dünyada. Eylemlerin ön temeli olarak da belki davranışlar diyebiliriz. Biraz daha geriye gidip düşünsel bağlama dikkati çekerek tutumlar diyebiliriz. Dolayısıyla tutumlar, davranışlar, eylemler, ilişkiler dünyası insan dünyası, başka bir şey değil. Biraz önce de hocamızın en çok altını çizdiği terim olarak

sürekli belirlediği eylem ilişkileri, eylemlerle bağlantılı olarak etik ilişkiler, etik eylemde bulunma ve benzeri; işte bunların hepsi insan dünyasını oluşturuyor. Dolayısıyla özetle şöyle toparlayabiliriz: İnsan dünyası eylemler ve ilişkiler dünyası.

Peki, biz insan dünyasında her birimiz sürekli olarak birtakım şeylerle karşılaşyoruz. Her an bir şeyle karşılaşyoruz, insanlarla karşılaşyoruz, durumlarla karşılaşyoruz, olup bitenlerle, kısacası canlı cansız her türlü varolanla karşılaşyoruz. Üstelikte de bu karşılaşmalarımız elbette eskiden tümüyle yüz yüze karşılaşmalardı; olsa olsa mektup yazılarak iletişim kuruluyordu. Ancak şimdi, günümüzde karşılaşmalarımızın bir bölümü, kişiden kişiye değişmekle birlikte, çokça, sanal dünyada gerçekleşiyor. Hem de gittikçe artan bir hızla, işte burada beraberiz birkaç kaç gündür. Herkesin elinde sanal dünyaya uzanma, sanal dünyadaki karşılaşmalarını gerçekleştirme gibi bir durumu sağlayan, teknolojik araçlar var. Dolayısıyla biz hep birtakım şeylerle karşılaşan varlıklarız. Peki bu karşılaşmalarımızı, karşılaştığımız şeylere durum diyelim kısacası, karşılaştığımız durumları da sürekli olarak bir şekilde karşılayan varlıklarız ve bu karşıladıklarımız karşısında birer duruş geliştiriyoruz. Aslında ister toplumsal ahlakın sınırları içerisinde, ister etik dediğimiz hem toplumsal ahlakı sırasında mercek altına alan, hem de insanların karşılaşmalarını, ortaya koydukları ilişki tarzlarını, üsluplarını bütün bunları önüyle ardıyla her şeyiyle, başlangıç noktasıyla, sonuçlarıyla, her şeyiyle değerlendirmeye çalışan etik bilgi bağlamında olsun, bütün bu noktalarda biz insanlar birer duruş geliştiriyoruz. Dün açılış oturumundaki ekranda etik değerler olarak yansıyanların her biri bizim birer duruşumuza işaret eden şeylerdi. Adalet, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, tevazu ya da alçak gönüllülük, güven vb. aslında bütün bunlar biz insanların duruşlarıyla hayata geçen şeyler, değerler; bunlar kendi başına varolan şeyler değiller kesinlikle. Dolayısıyla biz felsefeciler bunu da önemseriz. Kendi başına var olanlarla kendi başına var olmayanlar, biz insanların duruşlarıyla hayata geçen şeyler arasında sağlıklı bir ayırım yaparız.

Kendi başına var olan şeyler hakkında bizim “Şu bardaktır” dediğimiz zaman ya da “Şu su şişesidir” dediğimiz zaman, hepimizin üzerinde daha kolaylıkla anlaştığı bir şeyle, varolanla ve onun içinde bulunduğu durumla karşı karşıyayız. Ama “Tevazu nedir, hoşgörü nedir, sevgi nedir, saygı nedir?” dendiğinde, dışdünyada belli bir karşılığı, referans noktası hepimizin parmak ucuyla gösterebileceği bir referans noktası olmadığı için karar vermek çok zorlaşmaktadır ve de insanlık duruşlarına, insani duruşlara, bütün bu temel değerler dediğimiz yapılar eşlik ettiğinde -ki eşlik ediyor veya etmiyor bazı hallerde- bütün bunlar hakkında karar vermek, konuşmak gittikçe zorlaşmaktadır. Bu durumda da belki de en çok üzerinde durmamız gereken

hususlardan ya da noktalardan bir tanesi, bizim özellikle de burada, bu ortamda eğitim bağlamında bütün bunları konuştuğumuza göre şimdi düşünmemizin gerekliliğidir.

Eğitim dünyası belli birtakım insansal eylemlerin, ilişkilerin bir arada olduğu bir dünya ve bu dünyadaki eylemleri, ilişkileri hayata geçiren özneler ya da aktörler var, insanlar var. Dün İnanet Hocanın yapmış olduğu çok güzel ve anlamlı belirlemede kendisinin gösterdiği gibi asimetrik ilişkiler de var. Çocuklar var, yetişkinler var. Öğretmenler, eğitmenler var. Eğitilmek üzere veyahut da kendilerine eğitim alırken, öğrenim görürken kolaylaştırıcılık yapmak üzere ortamda yer alan kişiler var ve ayrıca, asıl önemli olan, kişiler olarak, çocuklar var karşımızda. Şimdi dolayısıyla her şeyden önce belki de sözü şuraya getirmek gerekiyor: Etik dediğimiz bilginin, ne denli değerli, önemli ve bütün diğer bilgiler yanında yeterli koşulu oluşturan bir bilgi olduğu noktasına gelebilmek için her şeyden önce belki de bizim nasıl bir insan kavrayışımız var? Nasıl bir insan anlayışımız var? Buna bakmamız, bu konudaki görüşlerimizi, yaklaşımımızı açıklıkla ortaya koymamız gerekiyor. Eğer, hepimiz eğitim dünyasında yer alıyorsak, insan kavrayışıyla bağlantılı olarak, hepimizin farkına varalım ya da varmayalım, örtük ya da açık kimi belirlemeler yapmamız gerekiyor. Karşımızda belli zaman dilimlerinde yaşamı paylaştığımız -hatta biz öğretmenler yaşamı sadece okulda geçen saatlerimizle yaşamayız, onun dışında da hele hele şimdi sanal gerçeklik ortamında da hep onlarla, aileleriyle birlikteyiz- beraber olduklarımıza daha kolaylıkla ulaşabildiğimiz için galiba derin uykularımızın dışında, her an her zaman mesleğimizle buluşmaktayız; bu nedenle öğrencilerimizle olan bağımız hep yoğun yaşanan bir bağıdır. Her an beraberiz onlarla; örneğin, whatsapp grupları var öğretmen-öğretmen arasında, öğretmen-öğrenci arasında, velilerle-öğretmenler arasında veya velilerin kendi aralarında, dolayısıyla neredeyse bütün yaşam birlikte paylaşılmakta eğitim ortamında.

Peki, bu insan anlayışında acaba şöyle bir kendimizi tartıp ölçsek, biçsek neyi yakalayabiliriz? Biz hangisinden yanayız? Karşımıza gelen, yaşamının en önemli, değerli yıllarını bizimle birlikte geçiren ve en küçük dokunuşumuzla bile farklılaşacak olan bu çocuklarımızla karşılaşmamızda, onlara ilişkin, onların birer insan olduğuna, birer özne olduğuna ilişkin olarak, onların duruşlarına, durumlarına ilişkin olarak acaba neler düşünüyoruz, neler diyoruz onlar için? Onların belli birtakım niteliklerinin hep değişeceğine, farklılaşacağına ilişkin bir temel kalkış noktamız mı var, yoksa onlara ilişkin "İşte bu böyledir, daha fazlası buradan beklenmez" gibi bir durum mu söz konusu? Dolayısıyla biz onları ne kadar tanımaya çalışabiliyoruz ya da çalışıyoruz? Değişimi dikkati almanın burada son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Ama aynı zamanda da -ki yine 2023 Eğitim Vizyonu'nda altı çok özenle çizilmiş bir nokta var- insanın bütünlüğü konusuna ne denli önem veriyoruz? İnsanın bütünlüğüne

ilişkin, hayatın bütünlüğüne ilişkin bu belirleme üzerinde ne denli duruyoruz? Hatta dün Sayın Nurullah Dal da bunun üzerinde durdu, Nurullah Ataç'a gönderme yaparak. Şöyle ki; Hayatın bütünlüğüne ilişkin bir göndermeydi bu. Gerçekten hayat bir bütün, insanoğlu da insan da bir bütünlük içerisinde yaşamını sürdürüyor aslında. Dolayısıyla belli bazı açılardan biz pedagojik ilkelerle bilgisel birtakım belirlemelerle bu bütünlüğü bir bakıma bozuyor, parçalıyoruz. Aslında her şey ve özellikle hayat bütün; örneğin bir tıp doktoru, hekim tanı ya da teşhis koymak için bu bütünlüğü ayırıyor; insan bütünlüğüne sadece belli bir açıdan bakıyor. Ancak kaldı ki son zamanlarda artık bunların üzerinde o kadar çok duruluyor ki, tıp doktorlarından bile, bu bütünlüğü gözetmesi bekleniyor.

Biz Türkiye'de bu anlamda çok şanslıyız. Hem İoanna Hocamızın hem de benim hocamız olan Takiyettin Mengüşoğlu'nun felsefi antropolojinde yani insan felsefesinde en çok üzerinde durduğu, en çok değerlendirdiği konu, insanın bir bütün olarak varlığını sürdürmesiydi. *2023 Eğitim Vizyonu*'nda Mengüşoğlu hocamızın da adı anılabileseydi, bunu çok isterdim. Çünkü en çok işaret ettiği nokta buydu: İnsan varoluşunun bütünlüğü. Bu bütünlüğün zedelenmemesi gerektiği ve bu açılardan hep insana bakılması gerektiği, en çok üzerinde durduğu konuydu. Dolayısıyla işte tam da bu noktada etik dediğimiz bilgi bağlamı öne çıkıyor. Burada küçük bir açıklama yapacağım, etikten ne anladığımı da belirtmeye çalışacağım. Etik dediğimiz bağlam, bilgi bağlamı. Toplumsal ahlak ya da ahlak normları dediğimiz toplumsal, tarihsel, kültürel olarak kendisini var eden normlar ise adeta deneysel, hocamızın biraz önce altını çizdiği gibi deneysel. İçinde yaşamış olduğumuz toplumda hazır bulduğumuz, çeşitli şekillerde yorumladığımız birtakım davranış kalıpları, belirlemeler ve benzeri, toplumsal ahlakı oluşturuyor. İşte bütün bunları değerlendirmeye çalışan bir bilgi bağlamıyla karşı karşıyayız etik dediğimizde. Etiğin dışdünyası, eylemler ve ilişkilerden oluşuyor. Etiğin düşünme dünyası, bilgi dalı olarak düşünme dünyası eylemin ardındaki niyet, amaç, hedef, çeşitli ilkeler, prensipler, değerler, değer yargıları, kalıp düşünceler ve benzeri noktalardan oluşuyor. Bir de bilgi olarak etik dediğimiz bilginin de nasıl ki her tür bilginin bir dili var, çeşitli alanlarda her biriniz bir dilin aslında sahibisiniz, işte bunun gibi bir bilgi olarak, etik de dilden oluşuyor; onun da bir dili var. Hatta ben öğrencilerime üniversitede sık sık şöyle derim "Biz hocaların her biri, size aslında ne öğretmeye çalışıyoruz? Belli bir dil öğretiyoruz", psikolojinin dili, felsefenin dili, matematiğin dili gibi. Ortaokulda, ilkokulda, lisede de bu böyle açıkçası, diller öğretiyoruz biz aslında, nasıl bir dilsel yapıya sahip olduğunu göstermeye çalışıyoruz bilgi bağlamlarının. Etik için de söz konusu bu, etiğin nasıl bir dili var? Normatif bir dil mi? Deontolojik yani ödevlere ilişkin bir dil mi sadece? Deskriptif ya da sadece betimleyici, birtakım sınırlamalar yahut belirlemeler yapan bir

dil mi? Sadece buyurucu bir dil mi? Ödev dili mi sadece? Dolayısıyla bütün bunlara bizim dikkati çekiyor olmamız gerekiyor, konu bu olduğunda ya da söz buraya geldiğinde.

Şimdi bu durumda etik dediğimiz bilgiyle, bütün bu yapıp, edilenlere bakmaya çalıştığımızda her şeyden önce dediğim gibi çocukların bu bütünlüğünü yakalıyor olmamız önem taşıyor. Çünkü her bir insan aslında düşünen, bilen, eyleyen bir varlık. Peki, bu bilgiler de biraz önce dediğimiz gibi yine farklı şekillerde ve her bir öğretmenin aslında her birimizin belli bir alan bilgisi söz konusu. Ancak bu alan bilgisi gerekli koşulu oluştururken, bu alan bilgisine, pedagojik bilgilere, eğitim bilimleri ile ilgili bilgilere de hatta, eklememiz gereken bilgi bağlamı, çerçevesi olmalı. Burada durum gereği eğitim bilimleri son derece önemli, ancak bu bilgiyle daha yakın paralellik içerisinde, koşutluk içerisinde olan bir başka bilgi türü daha var. İşte o bilgi, etik bilgidir. Bu bağlamın, bu bilginin son derece önemli olduğu düşünüyorum.

Peki bütün bu çerçevelerde durumlarla karşılaşılıyor dedik, sınıf içinde, sınıf dışında, okul içinde okul dışında. Ancak bu durumlar her zaman aynı mı? Hemen burada şöyle bir ayırım yapmamız gerekiyor. Olağan durum, olağan dışı durum, krizli ya da bunalımlı durum. Peki krizli durumlar nasıl ortaya çıkıyor? Neden bunalım çıkıyor okul ya da eğitim ortamında? Tam da burada insan felsefesi çerçevesine geçerseniz, durum daha iyi anlaşılabilir; bu noktada da biraz insan felsefesi kanalından bilgimizi derinleştirecek olursak, bizim krizli varlık olduğumuz, bunalımlı varlık olduğumuz ortaya çıkıyor; yine insan felsefesinin, başka bir deyişle, felsefi antropolojinin üzerinde durduğu noktalardan biri bu. Ancak bunun da tabanında, temelinde acaba ne var? Neden biz böyle varlıklarız? Benim bu konuda son yıllarda yapmış olduğum çalışmalarda öne çıkardığım bir nokta var. Sizin de tartışmanızı isterim bu noktayı. “Arada olduğumuz” için krizli varlıklarız, bunalımlı varlıklarız. Yani sırasında, eylemlerimizle, farklı eylemlerimizle, farklı mecralarda, farklı noktalarda gerçekleştirdiğimiz veya yaptığımız eylemlerle; aynı zamanda ilişkilerimizle, insanlarla olan ilişkilerimizle, kendi kendimizle, değerlerimizle, ihtiyaçlarımızla, bütün bunların arasında da konuyu birazcık derinleştirecek olursam, bir iki cümle daha bu anlamda kurmama izin verin, bütün bu çerçevelerle ilgili olarak diyeceğim şu ki, işte bütün bunların arasındayız. İhtiyaçlarımız ya da gereksinimlerimizle bir yandan hayatta yerimizi alıyoruz; ama öte yandan değerlerimiz de var. İşte bunların arasındayız. Bütün bunların bizi sıkıştırdığı hayat parçalarından oluşmuyor mu aslında her birimizin yaşadığı bu dünya. Dolayısıyla en çarpıcı noktalardan biri gibi görünüyor bana kalırsa bu yorum: Arada olan varlık olmamızı yaşamın bizzat kendisi gösteriyor.

Şimdi çocuklara bu anlamda baktığımızda, çocuklar özellikle ortaokul sıralarındaki öğrencileri okutanlar, bunu belki de çok daha iyi görecekler, görmekteler ve anlamaktalar. Önceki yıl Üniversitemizde bir çalışma yapılmıştı ergenlik çağıyla ilgili

olarak. TOÇEV'le yapmıştık hatta bu çalışmayı, ben de açılış konuşması yapmıştım: İnsan yaşamı, arada olmayla bütünleşmiş durumda, arada olma temelli insan söz konusu olduğunda, hele ergenlerin daha da arada oldukları, bedenleriyle düşünsel yanları arasında, okuldaki öğretmenle, anne-baba ya da ebeveyn arasında, daha büyük kuşaklarla daha genç kuşaklar arasında; arada olmanın vermiş olduğu bu çok çarpıcı belirlemeyle, sorunların en yoğun biçimde yaşandığı bir dönem, demek istemiştik ergenlik dönemi için. Kimi çocuklarda bu daha da uzayabiliyor ve hatta birazcık daha bu konuda belirleme yapmama izin verirseniz şöyle diyeceğim: Arada olmayla ilgili belirlememi şöyle sürdüreceğim, arada olma isteme ediminde en çok kendisini gösteriyor. Çünkü biz isteyen varlıklarız. Arada olan duruşumuzla, bu asal duruşumuzla istiyoruz. Çocuklarla da bağlantısı içinde bunu düşündüğümüz zaman, çocuklar isteme edimiyle, faaliyetiyle kendilerini en çok bütünleyen varlıklar; istekleri o kadar çok ki! İşte ergenlik döneminde de bu istekler nasıl yavaş yavaş aşılmaya başlanıyor? İstemesine sınır koymaya başladıkça, o zaman bir erginleşmeye doğru yani ergenlikten erginleşmeye doğru geçişi söz konusu olabiliyor çocuğun; kimilerinde bu dönem çok uzun, kimilerindeyse çok daha kısa.

Dolayısıyla bütün bunların anlaşılabilmesi, bütün bunların değerlendirilebilmesi için bakın kaç türlü bilginin, öğretmen tarafından âdeta özümsemesi gerekiyor. Psikoloji giriyor işin içine, eğitim bilimleri giriyor işin içine, insan felsefesi çok ağırlıklı olarak giriyor gündeme tam da burada. İnsanı nasıl tanıyacak, hatta onun kendisini tanımasına nasıl yardımcı olacak öğretmenler, insanlaşmaya başlayan bu çocukların, gençliğe doğru gidenlerin kendilerini tanımalarında nasıl bir rol oynayacak? Bütün bunlar gerçekten çok farklı bir bilgiyle bizlerin haşır neşir olmasını gerektiriyor ve bütün bunların da âdeta, bu etik nitelikli bilginin, diğerleri yanında yeterli koşul olarak bulunması gerekiyor. Bu bilgi, etik bilgi sayesinde, her şeyden önce ilişkilerimizde, öğrencilerimizle olan ilişkilerimizde, onların uzantısı olarak ailelerle olan ilişkilerimizde ne yapmamız gerekiyor sorusuna daha sağlıklı yanıtlar verebileceğimize ilişkin bir sonuç çıkıyor ortaya. Etik bilgiyi belki de en temele koymamız gerekiyor. Bu açıdan ben hep şunu derim: Etik bilgi hatta bunu, bütün felsefeyi de kapsayacak şekilde, söyleyebiliriz: Felsefe, hem temelde olandır hem tepede olandır, sarar kuşatır âdeta. Bu bütünlüğü, her şeyi sağlayan, bir araya getiren âdeta bir puzzle'ın parçaları gibi, bütün farklı bilgi dallarını biraraya getiren, bir aşu gibi iş gören bir bilgi bağlamıyla bu noktada karşı karşıyayız. İşte bu bilgi, felsefe bilgisi ve onun uzantısı olan etik bilgi. Etik ilişkileri yaşarken ya da ilişkilerimizi etik boyuta taşıırken de temelde olan bilgi bu. Bunu biz bütünüyle değerlendirdiğimizde, acaba etik dediğimizde çok daha belirsiz bir şeyden söz ediyoruz bir bakıma. Nasıl bir etik? Aristoteles'ten günümüze kadar gelen, durum etiği diye bir değerlendirme yapıyorum ben burada. Nitekim, İoanna Hocamızın

görüşlerini de bu bağlamda değerlendirerek, bu başlıkta ve içerikte bir yazı da kaleme almıştım yıllar önce. Hakikaten her bir insan ilişkisini, karşılaşmasını -olağan durumda karşılaşma, olağan dışı durumlarda karşılaşma, krizli durumlarda karşılaşma- bu açıdan, durum değerlendirmesi açısından mercek altına alabiliriz. Örneğin, sınıf ortamında birdenbire krizli bir durum ortaya çıkabilir. Her şey olağan, yolunda gidiyormuş gibi görünür; ancak birdenbire böyle bir durum ortaya çıkabilir. Dolayısıyla bütün bu durumlarda biz karşılama edimini nasıl gerçekleştireceğiz? Öğrencimizi ve onların uzantısı olan aileleri nasıl karşılayacağız? Sürekli olarak aileye vurguda bulunuyorum. Dün Sayın Bakan Yardımcısı Prof. Dr. Mustafa Safran da haklı olarak çok üzerinde durdu bunun. Velilere gönderme yapıyorum sürekli olarak, bu bütünlüğü de bizim yakalamamız gerekiyor öğretmen olarak, okul yöneticisi olarak veyahut da rehberler olarak yakalamak gerekiyor bütün bunları, bu ilişki çerçevelerini. Dolayısıyla beraber, birlikte bu karşılama eylemini gerçekleştirmemiz gerekiyor. Durum etiği son derece önemli. Durum etiğiyle de bağlantılı deontolojik etikten de burada söz edebiliriz bir ölçüde de olsa; sorumluluklarımız var, yükümlülüklerimiz var ayrıca. Dün Fransa'dan gelen meslektaşımız da bu konuda son derece belirleyici şeyler söyledi. Hatta deontolojik yanı işin hukuksal boyutuna, kamu dediğimiz alana da yansımaları yapan bir nokta olarak karşımıza çıkıyor. Hatta şöyle bir çözümlene daha yapabiliriz, biz öğretmenler bu çözümlenmeyi bu analizi mutlaka yapmalıyız. Gerek aile, gerek okul -ki ülkemizde bizim orijinal yapı olarak okul-aile birlikleri de var- okul-aile birliklerinin işleyişine girmeyeceğim ama, bu konuda çok iyi şeyler yapabiliriz; bu kanalı açık tutarak, etik bilgiyle bağlantılı olarak bu aracı ortamı çok iyi bir biçimde değerlendirebiliriz. Ama şu da var ki gerek aile gerek okul, özel olanın, toplumsal olanın, kamusal olanın bir araya geldiği bütünleştiği bir ortamdır. Okulda kamusal daha öne çıkar gibi görünür ama aynı zamanda okul toplumsal bir ortamdır. Aynı zamanda okul, özel yaşamlarda edinilmiş olan yaşantı tortularıyla, -yine hocamız altını çizdi yaşantılardan kalanlar, tortular geçmişte yaşadıklarımızdır yaşantılar- bütün bunlarla biz zaten okula gidiyoruz, okuldan geliyoruz, okuldaki yaşamı paylaşıyoruz, gerek öğretmenler olarak, gerek öğrenciler olarak, gerek yöneticileri olarak.

Dolayısıyla biz bütünlük içerisindeyiz yaşamsal tortularımızla ve özel duruşumuzla, buna ek olarak ayrıca, toplumsal bir duruşumuz var, toplumla bağlantılı olarak. Yine bir başka ek olarak, kamusal yapı, hukuk sistemi, yönetmelikler, yönergeler, kanunlar vb. bütün bunlarla bağlantılı olarak kamusal yaşamımız var. Dolayısıyla hem aile hem okul, bu üç planın da, üç alanın da bir araya geldiği bir yapıdır aslında. Biz yakın tarihte üniversite olarak son derece güzel ve anlamlı bir çalışma yaptık ve çalışmamız devam ediyor Haziran ayına kadar. Kocaeli ilinde, Kartepe ilçesinde 1500 kadar öğretmene iletişim konusunda birtakım yol göstericiliklerde bulunduk. Eğittik demiyorum, çok iddialı bir sözcük olur bu elbette. Birtakım yol göstericiliklerde bulunmaya çalıştık. Ana konumuz da şuydu: Kartepe İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün yapmış olduğu

birtakım çözümlenmeler sonucunda anketler ve benzeri çalışmalar sonucunda ortaya çıkıyor ki; iletişim ilişkilerinde çok büyük sıkıntılar var. Kimlerle kimler arasında? Okul ile aile arasında ana başlık olarak. Peki okulun en taşıyıcı aktörü kim? Her ne kadar öğrenci diyorsak da, öğrenciyi de en taşıyıcı aktör haline getiren öğretmen olduğuna göre, odak noktasına ancak öğretmen alacağına göre öğrencisini, öğretmen okulun vazgeçilmezi.

Dolayısıyla bir yandan “Öğretmenlerle akran konumdaki diğer öğretmenler arasındaki iletişim ilişkileri nasıldır, nasıl olmalıdır?” konusunu ele aldık. Bir yandan “Öğretmen-öğrenci iletişimi nasıldır, nasıl olmalıdır?”, bir yandan da, “Öğretmen-veli ilişkisi nasıldır, nasıl olmalıdır?” konusunu ele aldık. Bu üçüncüsünü, oldukça cesaret gerektiren konuyu da ben ele aldım. Haftalar boyu gittik Kartepe’ye, Marmara Eğitim Kurumlarının oradaki yerleşkesinde, öğretmenlerle çalışmalar yaptık, günler boyu. Dolayısıyla da onların sonuçları da bize gelecek ve Haziran ayına kadar bu çalışmalar sürecektir. Haziranda da tekrar daha küçük gruplar halinde çalışmalarını yaparak, daha büyük sonuçlara, daha önemli sonuçlara varmaya çalışacağız. Burada ben, yine bu çalışmayı yaparken ölçü olarak etik bilgiyi aldım aslında. İletişim ilişkilerinde olmazsa olmazımız ya da her birimizin bilinçli olmamız, farkında olmamız gereken bir bilgi bağlamı olarak, öğretmenle-veli arasındaki ilişkiye yöneldim. Öğretmenin veliyi karşılaması, onu neyle karşıladığı, sadece toplumsal ahlakın kalıpları veya hatta kültürel normlarla mı karşıladığı vb. sorular son derece önemli. Kaldı ki veliler, öğretmeni böyle karşılayabilirler. Günlük alışkanlıklarıyla karşılayabilirler. Özellikle de öğrencilerle okul ortamında veya okul dışı olarak ev yaşamında karşılaşılan birtakım sorunların, okula yansımaları sonucunda ortaya çıkan olağan dışı durumlarda, bu karşılaşmayı ve karşılıklı karşılamayı anlamak, ayrıca doğru değerlendirmek son derece önemli. Olağan dışı durumlarda, öğretmen veliyi, aileyi -veli derken de burada uzantısı aileyi kastetmek istiyorum- nasıl karşılayacak, neyle karşılayacak? En önemli noktalardan biri bu. Alışkanlıklarıyla mı, kültürel normlarla mı? Yoksa etik bağlamda mı karşılayacak? Bu bağlama sıçramak, aynı zamanda bilgiyle buluşmak demektir. Elbette bu iş daha çok öğretmene düşüyor. Kimi velilerde de, ailelerde de bu yönde bir bilinç, bir farkındalık olabilir, hatta vardır da; işte bunu ortaya çıkarmak gerekiyor. Dolayısıyla eğitim ilişkilerinde, eğitim alanında gerçekleşen, yapılan ya da ortaya çıkan eylemlerde, bizim olmazsa olmazımız etik bilgidir diye sözlerimi noktalamak istiyorum. Sabrınız için de teşekkür ediyorum.

EĞİTİM ve ETİK

➤ ÇALIŞTAYLAR

- **EĞİTİM YÖNETİMİNDE ETİK VE ETİK LİDERLİĞİN ÖNEMİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME**

Doç. Dr. M. Akif HELVACI

Uşak Üniversitesi

- **IB DÜNYA OKULLARINDA AKADEMİK DÜRÜSTLÜĞÜN ÖNEMİ**

Dina KHALAF

Afrika- Avrupa-Ortadoğu IB Gelişim ve Akreditasyon Müdürü

Jon HALLIGAN

Afrika- Avrupa-Ortadoğu IB Gelişim Direktörü

- **LİSE-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİNDE ETİK**

Özge ALYU

İstanbul Bilgi Üniversitesi

- **REKABET, MALİ VE HUKUKİ ETİK**

Cem GÜLAN

Türkiye Özel Okullar Derneği Yüksek İstişare Konseyi Başkan Yrd.

SMMM Lütfi GÜLBENK – Av. Esmâ GÜLBENK

Gülbenk Danışmanlık

- **ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE**

Dr. Özge ÖZDEMİR

Little Thinkers Society

- **STEM ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI BİR EĞİTİM AÇISINDAN DESTEKLENMESİ**

Prof. Dr. Gültekin ÇAKMAKCI

Hacettepe Üniversitesi

- **DOĞUMDAN ÖLÜME ETİK: İŞTE BÜTÜN MESELE ÖĞRETMEN OLMAK!**
Gürkan TAVUKÇUOĞLU
Oyuncu, Eğitimci
- **FRANSIZ DİLİ VE KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE ETİK UYGULAMALAR**
Bruno DELVALLEE
Türkiye Fransa Büyükelçiliği, Eğitim Ataşesi
Kültürel Faaliyetler ve İşbirliği Bölümü
- **TASARIM ODAKLI DÜŞÜNME DESTEKLİ ETİK EĞİTİM**
Seval ORAK – Murat KAÇAR
Ekip Türkiye, Eğitim Danışmanları
- **DÜNDEN BUGÜNE ETİK VE EĞİTİMDEKİ ROLÜ**
Doç. Dr. Nur Yeliz GÜLCAN
Girne Amerikan Üniversitesi
- **OKULDA ETİK İKİLEMLER**
Serkan KAHYAOĞLU
Klinik Psikolog, Eğitimci

Doç. Dr. M. Akif HELVACI

Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

EĞİTİM YÖNETİMİNDE ETİK VE ETİK LİDERLİĞİN ÖNEMİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

GİRİŞ

Sosyal ve iş yaşamımızda, kişisel ilişkilerimizde etik değerler büyük öneme sahiptir. Günümüzde bireyler, küreselleşme, kültürlenme, sosyalleşme, eğitim, inanç vs. etkisiyle farklı etik değerlere ve algılara sahiptirler. Bireylerin bu farklı etik değerleri ve algıları özellikle çalıştıkları kurumlara katkı sağladığı gibi etik sorunlara da yol açabilmektedir. İnsanların bir arada yaşadığı ve devamlı etkileşim halinde olduğu yerlerde de etik sorunların olmaması mümkün görülmemektedir.

Son zamanlara kadar adı etik, etik kurallar, etik ilkeler, etik kodlar, mesleki etik, örgütsel etik vb. olarak konulmasa da tarihin her döneminde hem insanların hem de mesleklerin bir takım etik kuralları var olmuştur. Bu etik kurallar bir yandan insanların yaptıkları eylemlerin toplum tarafından kabul görmesine olumlu katkı sunmuş, diğer yandan da mesleklerin hem varlıklarını korumasına hem de toplumların kendilerine olan saygınlıklarının devam etmesine imkân tanımıştır. Bugün tıptan hukuka, siyasetten mühendisliğe, spordan medyaya kadar pek çok meslek dalının kendine özgü bir takım mesleki etik değerleri (ilkeleri) yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır (Yeşilyurt ve Kılıç, 2014).

Yerel ve küresel dünyada, daha yaşanılır bir toplumun inşasında eğitim kurumlarının öneminin giderek arttığı herkesin hemfikir olduğu bir husustur. Teknolojik gelişmeler ve hızlı bilgi artışı toplumsal yaşamın her alanını (ekonomi, siyasal, kültürel) doğrudan etkilemekte; yapısal dönüşüm ve uyum her alanın vazgeçilmez süreçleri haline gelmektedir.

Toplumsal yapıdaki değişimlerden etkilenen ve toplumsal yapıyı etkilemek gibi iki önemli görevi olan eğitim kurumları, bu bağlamda önemli ölçüde misyonlar yüklenmektedir. Çeşitli şekillerde tanımlanan (Post-modern sonrası toplum, bilgi toplumu, bilgi çağı ya da dijital çağ) günümüz dünyasının toplumsal yaşamında, farklılıklara ve insan haklarına saygı, hoşgörü, erdemlilik, adalet vb. olguların en önemli değerler olarak algılanması ve içselleştirilmesi, eğitim örgütlerinin yüklendiği en önemli sorumluluklar haline gelmiştir. Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi, eğitim sistemlerinin üretim alt sistemini oluşturan okullarda; etik bir iklimin ve kültürün oluşturulmasında, etik liderlik özelliklerine sahip ideal eğitim yöneticileriyle mümkün olacağı düşünülmektedir.

Son yıllarda okullarda meydana gelen istenmeyen davranışların (şiddet, saldırganlık, zorbalık, taciz vb) önlenmesinde, okullarda etik iklimin oluşturulması ve okul yöneticilerinde etik liderlik özelliklerine sahip olma sorumluluklarını da gündeme getirmektedir.

Etik ile yönetim arasındaki ilişki, hakların ve kaynakların dağılımı söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, yöneticilerinden etik davranış adına, adalet, eşitlik, dürüstlük, tarafsızlık ve saygı gibi birtakım ilkelere uygun davranmasını beklemektedirler. Eğitim hizmetinin örgütlü olarak sunulduğu kurumlar olan okullar ve bu okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticiler, her türlü eylem ve işlemlerinde, öğrencilerin hak ve sorumluluklarını içselleştirmelerini sağlayacak bir eğitim ortamı yaratmakla yükümlüdür.

Öğretmenler günümüzde, okullarda giderek daha çok etik sorunla baş etmek durumunda kalmıştır. İnsan hakları kavramının toplum gündeminde daha fazla yer alması, öğrenci hakları gibi kavramları da gündeme getirmiştir. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen-öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Öğretmenler öğrencilerle, velilerle, okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle ilişkilerinde, “Ne yapmalıyım?”, “Bu doğru olur mu?” soruları ile karşı karşıya kalmaktadır. Eğitimde etik, eğitimin hedefleri, değerleri ve süreçleri açısından öncelikle ele alınması gereken bir konudur. Bunun en önemli nedeni eğitimin kendisinin, bireylerde davranış değişikliği yaratmak gibi bir girişim olarak ortaya çıkmasıdır (Aydın, 2006; Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009)

Bu bölümün amacı, alanyazın taramasına dayalı olarak eğitim yönetiminde etik ve etik liderliğin gereği ve önemi konusunda bir değerlendirme yapmaktır. Bu çerçevede, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, denetçilerin ve eğitim örgütlerinde yer alan bütün eğitim çalışanların ilgilerini bu konuya odaklamak hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra, son yıllarda okullarda meydana gelen istenmeyen davranışların (şiddet, saldırganlık, zorbalık, taciz vb) giderilmesinde, okullarda etik iklimin oluşturulması ve okul yöneticilerinde etik liderlik özelliklerine sahip olmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

ETİK KAVRAMI

Etik, mesleki etik, yönetsel etik, örgütsel etik, etik ilkeler, etik kodlar gibi terimler son yılların en sık kullanılan kavramlarından biridir. “Etik sözcüğü, Yunanca “Karakter” anlamına gelen “ethos” sözcüğünden türetilmiştir. Yunanca “ε” (epsilon) harfi ile yazılan “ethos” (εθος); alışkanlık, töre, gelenek” anlamına gelmektedir (Helvacı, 2010). Türkçede “ethic” sözcüğüne karşılık olarak, Arapça “huy”, “mizaç”, “karakter”

anlamına gelen ve “hulk” sözcüğünden türeyen “ahlâk” sözcüğü kullanılmaktadır (Cevizci, 2002: 3).

Türkçede etik TDK (2013) tarafından, “çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin 2009 yılında yayınladığı Etik Liderlik Programı Uygulama Klavuzu'nda etik, bireylere “işlerin nasıl yapılması gerektiğini” belirlemede yardımcı olan, yol gösterici değerler, ilkeler ve standartlar olmasının yanı sıra insanların değerlere dayalı kararlar verdiği bir süreç olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda Karslı'ya (2004) göre, etik, birey davranışlarının, tutum ve değerlerinin toplumsal açıdan doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü olarak değerlendirilmesinde hangi ölçütlerin kullanıldığı ve bu ölçütlerin nasıl oluşturulduğu konuları ile ilgilenmektedir.

Etiğin alan yazında özellikle ahlâk kavramı ile karıştırıldığı, sık sık birbirinin yerine kullanıldığı ifade edilmektedir (Kuçuradi, 2003; Aydın, 2006). Ahlâkla etik arasında temel farklılık, etiğin ahlâka göre daha evrensel ilkeler üzerinde durmasıdır. Etik ahlâkı içine alan bir kavramdır. Ahlâk yöresel, etik evrenseldir (MEB, 2009). Etik, daha çok kuramsal bir çerçevede, genel olarak törelere ilişkin bir üst bakışı ve felsefi bir yaklaşımı ifade ederken; ahlâk, daha çok uygulamaya dayalı, somut, münferit ve özel durumlarla ilgilidir. Etik, ahlâk ilkesini ya da ahlâkiliği öngören eylemleri yargılama ölçütünü sorgular, ya da ahlâki norm ve değerlerin, geneli bağlayan nitelikteki koşullarını araştırır. Ahlâk ise doğrudan yapılan eylemler ve bunların normlara uygunluğu ile ilgilidir (Özmen ve Güngör, 2008).

Etik, ahlâk üzerine yoğunlaşmakta, onun üzerine felsefe yapmaktadır. Etik; ırk, cinsiyet, cins, din, mezhep, sınıf ayrımı yapmadan herkese aynı davranmak, insana saygı ve insan hakları açısından yaklaşmak demektir. Pieper (1999) etiği, pusula gibi doğru yönü bulmamızı sağlayan bir araca benzetmektedir. Pusula, insanların doğru yolu bulmasına yardımcı olduğu gibi, etik de bireyi doğru olarak görülen eylemi ve davranışı yapmaya zorlamadan, sadece eyleme yönelik iradesini belirlemesine yardımcı olmaktadır (Özan, vd, 2017).

YÖNETİMDE ETİK

Etik kavramı tarih boyunca önemini korumuştur. Tüm toplumlarda etik kurallar var olmuştur ve insanlar bu etik kuralları benimseyerek düzenli bir sosyal yaşam kurmaya çalışmışlardır. Etik kurallar zaman içinde örgütler bünyesinde de var olmaya başlamıştır. Her örgüt sahip olduğu kültürün bir yansıması olarak kendi içinde etik kurallar meydana getirmiştir (Doğan, Uğurlu ve Kaya, 2015).

Tarihi süreçte insanların yaşadığı her dönemde, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin üretimi için bir grup insan çalışmış, birtakım insanlar da bu çalışmalara yön

vermişlerdir. İnsan topluluğunun olduğu yerlerde daima yönetim ve yönetici olmuştur. Bütün bu faaliyetler dünyanın her yerinde örgüt adı verilen yapılar içinde yerine getirilmektedir (Baransel, 1993:23).

Bir meslekte ortaya çıkan doğru ve yanlış davranışları inceleyen mesleki etik, bütün kurumlarda ve ilişkilerde dürüstlük, sözünde durma, doğaya ve insanlara saygılı olma, haksızlıklara karşı çıkma değerlerini vurgular. Meslek etiği ilkeleri uyulması gereken davranışları araştırdığı gibi, etik ilkelere aykırı durumları da dile getirir. Bununla birlikte mesleki etik, sağduyulu tercihler yapmada bireylere rehber olan ilke ve değerleri ele alır (Aydın, 2006; Yoldaş, İşlak ve Şener, 2018).

Yönetimsel etik, 1970'li yıllardan sonra üzerinde önemle durulan ve çalışılan konulardan biri haline gelmiştir. Yönetimsel etik, yönetimsel eylemlerde uyulması gereken ilkeler veya davranış kuralları olarak tanımlanır. Yönetimsel etiğin, yöneticilerin ahlâk dışı etkinliklerde bulunmaları ile ilgilendiği gibi, yöneticilerin karşılaştıkları çıkar çatışmaları ve ikilemelerinin çözümünde onlara yardımcı olacak ilkelerle de ilgilendiği söylenebilir (Erdem, 2015).

İnsanların hayatları boyunca rehberi olan etik ilkeler, örgütlerde de örgüt yöneticisi ve çalışanlarının sürekli olarak başvuracağı bir araçtır. Yöneticilerden ve çalışanlarından, görevlerine uygun olarak karar almaları ve bu kararları örgütün yararını gözeterek uygulamaları beklenmektedir. Bu beklenti içerisinde örgüt yöneticileri ve çalışanları açısından birçok açmaz ve ikilemler yaşanmakta ve bu ikilemler karar vermeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çıkmaz durumlarda kendilerine etik amaç ve ahlâki yükümlülük yol göstermektedir. Bu anlamda çalışma ahlâkı, kişinin icra ettiği mesleğe dair göz önünde bulundurması ve içselleştirmesi gerekli kural, tutum ve davranışları kapsar. Kamu sektöründe etik, bir durum değil bir faaliyettir. Etik davranışın desteklenmesi, sadece uyulması gereken kuralların listesinin ya da ulaşılması gereken bir statünün belirlenmesi değildir. Örgütün işleyişinin temelini oluşturan ve hep devam eden bir yönetim sürecidir (Çetin ve Özcan, 2004).

Yöneticiler etik kuralları yerine getirirlerken aşağıdaki becerileri kullanmalıdırlar (Çetin ve Özcan, 2004). Bunlar:

a) Gerçekçilik: Açıktan açığa dile getirilen mesajlar her ne kadar insanlara kurallara uygun davranmadıklarını söylüyorsa da, gizli mesajlar genellikle bu kurallara aykırı davranmanın kendi çıkarları, hatta kendi çıkarları için çok daha iyi olduğunu anlatmaktadır. Yöneticilerin çalışanlarından gerçekçi olmayan taleplerde bulunması ya da bu tür beklentileri, etik dışı davranışların ortaya çıkması için güçlü bir dürtüdür.

b) Kararlılık: Etik kurallara uygun davranmak yöneticilerin arada bir yapacakları, bedelinin fazla olmadığı ya da bu sayede saygınlık kazanacakları durumlarla sınırlı

olacak bir iş değildir. Her an davranışları etik kurallara uygun olmalıdır, aksi halde çalışanlar bu duruma kuşkuyla bakarlar.

c) Etkili İletişim: Yöneticiler çalışanlarına, onlardan neler beklediklerini anlatırken çok genel ve soyut ifadelerden kaçınmalı, değerleri ve ilkeleri onların görevlerine uygun somut düşünme ve iş yapma biçimlerine dönüştürmelidirler. Ancak etik konulardaki iletişim yalnızca kurallar koymak ve bunların uygulanmasını sağlamakla sınırlı değildir. Verimli bir iletişim, çalışanların işlerini yaparken neler yaşadıklarını dinlemeyi, karşılaştıkları etik sorunların neler olduğunu, etik kurallara daha uygun bir iş yerinde neler görmek istediklerini anlatmayı gerektirir.

McNamara (2000), iş yerinde/kurumda etik yönetimin uygulanması için aşağıdaki yolların yardımcı olacağını belirtmektedir.

- Etik yönetim, bir süreçtir.
- Etik program çalışanlarda istendik davranış biçimlerinin gelişmesini ister.
- Etik problemleri engellemenin en etkili yolu problem oluşumunu sürecin başında engellemektir.
- Etik kararların grup içinde alınmasına önem verilmelidir.
- Etik programın geliştirilmesi ve uygulanmasında çalışanların da katılımı sağlanmalıdır.

OKUL YÖNETİMİNDE ETİK

Eğitim yönetiminin özel bir alana uygulanışı olan okul yönetiminde okul içi ve dışı bireylerin, okulun amaçlarına dönük olarak eyleme geçirilmesi için yöneticilerin eğitim yönetiminde olduğu kadar davranış bilimlerinde de yeterli olması gerekir. Girdisi ve çıktısı insan olan eğitim örgütü olan okullarda yöneticilerin etik davranışlar göstermesi bütün okul paydaşları için hayati önem taşımaktadır. Etik ilkelerin okul ortamında uygulanması, örgüte yeni katılan üyelerin etik davranışlar sergilemeleri açısından çok önemlidir. Söz konusu eğitim kurumları olduğunda ise etik kavramının önemi daha da artmaktadır. Okul ortamının öğrencilerin, iyi, dürüst, ahlâklı bireyler olarak yetişmeleri için var olduğu her fırsatta vurgulanır. İnsanların eğitimden öncelikli beklentileri daha çok çocuğun ahlâki yetişmesiyle ilgilidir (Uğurlu, 2012; Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009).

Son yıllarda dünya genelinde ve ülkemizde, okullarda saldırganlık, şiddet, taciz, zorbalık vb olaylar çok sık yaşanmaktadır. 1990' lı yıllara kadar okul çalışanları tarafından öğrencilere uygulanan şiddet olayları medyada geniş bir yer tutarken, 1990'lı yıllardan sonra okullardaki şiddet olayları, öğrenciler arasında ya da öğrenciler

tarafından okul çalışanlarına yönelik şiddet davranışları şeklinde medyada geniş yer tutmaya başlamıştır.

Araştırmalar, çocuk ve ergenler arasında saldırganlık, şiddet, taciz ve zorbalık gibi istenmeyen davranışların yaygınlaştığını, bu tür olumsuz davranışların, okulların güvenli birer kurum olmalarının önünde önemli bir sorun oluşturduğunu ve çocuk ve ergenlerin gelişimleri ve ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etkileri vurgulamaktadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO), 20 Ocak 2019'da Dünya Eğitim Günü Forumu kapsamında okul içi şiddet ve zorbalık ile ilgili yapmış olduğu kapsamlı bir çalışmasında; Türkiye'nin de yer aldığı 144 ülkeden veri sunan raporda, okul içi şiddet ve zorbalık hakkında (UNESCO, 2019);

- Son bir ayda her üç öğrenciden birinin (yüzde 32) diğer öğrenciler tarafından en az bir kez zorbalığa uğradığını;
- Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki tüm bölgelerde fiziksel zorbalığın en yaygın, cinsel zorbalığın ikinci en yaygın zorbalık türü olduğunu;
- 96 ülkede çocukların yüzde 11,2'sinin cinsel zorbalığa maruz kaldığını;
- Çevrimiçi zorbalığın on çocuktan birini etkilediğini, internet kullanımı arttıkça çevrimiçi zorbalığın da arttığını ve
- Son bir yılda her üç öğrenciden en az birinin (yüzde 36) başka bir öğrenciyle fiziksel kavga yaşadığını, neredeyse üçte birinin de (yüzde 32.4) fiziksel saldırıya uğradığını, ortaya koymuştur.

Aynı çalışmanın bulgularına göre, Dünyada okul içi şiddetin genellikle öğrenciler arasında gerçekleştiğini, ancak belli ülkelerde öğretmenler tarafından uygulanan fiziksel şiddetin de yaygın olduğunu, fiziksel şiddet kapsamına giren bedensel cezalara hâlâ 88 ülkenin okullarında izin verildiği vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) dünya genelinde okullarda çocuk ve gençlere yönelik şiddetle ilgili raporunda; dünya genelinde 13-15 yaşları arasındaki öğrencilerin yaklaşık üçte biri aşağılanma, tehdit, dışlanma, psikolojik şiddet gibi davranışlara maruz kaldığını belirtmektedir.

Ülkemizde, ilköğretim okulu öğrencilerinin okullarda etik davranışlara ilişkin görüşleri alınarak yapılan bir araştırmada; öğrencilerin, öğretmene saygı göstermemesi, söz almadan konuşması, öğretmeni dinlememesi, öğretmenin iyi niyetini kötüye kullanması, yalan söylemesi, izinsiz bir şeyi alması ve şiddet uygulaması etik dışı davranış olarak tanımlanmıştır. Erkek öğrenciler arasında taciz vakalarının varlığı, sigara içilmesi, az dahi olsa alkol kullanan öğrencilerin ve çeteleşmelerin varlığı dikkat çeken önemli bulgular arasındadır (Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009).

Yukarıdaki araştırma bulguları, okulların güven ortamını yeterince sağlayamadığı, dolayısıyla okul ortamlarında etik bir iklime ve güvene dayalı bir örgüt kültürüne ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, okulu amaçlarına uygun olarak yaşatma görev, rol ve sorumluluklarını yüklenen okul yöneticilerinin birer etik lider olarak kendilerini yetiştirmeleri beklenmektedir.

Etik ve eğitim birbirlerini karşılıklı tamamladıklarından, etiğin eğitimle özel bir yakınlığı vardır. Etik ve eğitim, ayrılmaz bir bütün oluşturur ve etik bilgiler eğitim anlayışını yönlendirir. Sosyal yaşam içinde, değişme ve gelişmenin tüm toplum üyeleri için yararlı olabilmesi, sosyal uyum ve güvenin oluşturulması açısından eğitim ve etik birlikte olması gereken iki önemli unsur olarak görülmektedir (Özmen ve Güngör, 2008).

İşyeri, aile veya okul birer örgüttür. Bu örgütler içerisinde okul, insan hayatına yön ve şekil veren en önemli örgütlerden birisi olarak bilinmektedir. Okullar farklı değerlerin karşılaştığı, kaynaştığı ve uzlaştığı yerlerdir. Okulların hammaddesi insan olduğu için böyle ortamlarda insan ilişkileri büyük bir önem kazanmaktadır. Okullarda çeşitli değerler arasında uzlaşma olduğu gibi, bu değerler arasında sosyal, kültürel, politik ve ekonomik sebeplerden dolayı çatışmaların yaşanması kuvvetle muhtemeldir; bu durum, zaman ve maddi maliyet açısından önemli kayıplara sebep olmaması için etik bir iklimin oluşturulması ihtiyacına neden olur (Demirdağ, 2016).

Etik ile yönetim arasındaki ilişki, haklar ve kaynakların dağılımı söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Eğitim yöneticilerinin görevlerini yerine getirirken var olan yasa ve politikalar kadar mesleğin etik ilkelerine de uygun davranmaları beklenir (Taymaz, 2007: 23). Eğitim ortamındaki etik iklimin oluşturulmasında en önemli belirleyici okul müdürüdür. Etik bir örgüt iklimi (havası), yalnızca ilkeler veya yasalarla değil, eylemlerin sorumlulukla örüldüğü, dikkatli bir tutumla sağlanabilir. Okulun etik iklimini oluşturmada okul müdürünün aldığı tüm kararlar önemli bir yer tutar. Eğer okul müdürü, eğitim ortamında niteliksiz bir eğitim yapılmasına göz yumuyorsa, bu durum, toplumun ve öğrencilerin aldatıldığı bir iklimin kabul edildiği anlamına gelir (Gülcan, Kılınc ve Çepni, 2012; akt. Ertürk, 2017) Okul yöneticilerinin etikle ilgili görev, rol ve sorumlulukları aşağıda Etik Liderlik başlığı altında yer almaktadır.

Denetim ve Etik

Eğitim yönetiminde diğer önemli bir husus zaman zaman teftiş olarak da adlandırılan denetim sürecidir. Eğitimin ayrılmaz bir boyutu olan denetimin amacı, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yapılan eylemlerinin saptanan ilke ve kurallara uygun olup olmadığının anlaşılmasını sağlamak ve daha iyi bir sonuç almak üzere gerekli önlemleri almak ve eğitimi geliştirmektir. Bu amaçla örgütsel işleyiş sürekli

olarak planlı ve programlı bir şekilde izlenir, eksik yönler saptanıp düzeltilerek, hataların yinelenmesi önlenir ve daha sağlıklı bir örgütsel işleyiş gerçekleştirilmeye çalışılır (Aydın, 2000: 11; akt. Güngör ve Özmen, 2008).

Denetim sürecinin verimli ve etkili şekilde yapılması için etik ilkelere uyulması eğitim yönetimi için büyük önem arz etmektedir. Etik ilkelere sahip olan denetim sürecinin motive edici, güven verici, işbirliğine dayalı, adaletli, insani değerlere saygılı olması gerekmektedir. Ayrıca denetmenlerin ders denetimleri sırasında sahip oldukları mesleki yeterlikler, denetim sürecinin etkili olmasını etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Denetim, denetmenlerin sahip olmaları gereken yeterliklere ilişkin davranışları mesleki etiğe uyarak sergilemeleri gerekir (Demirtaş, Karabatak ve Küçük, 2015).

Etik ile ilgili Müfettişleri bağlayıcı genel ilkeler “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ([MEB], 2005) ve son yönetmelikte de atıf yapılan ([MEB], 2014) “Denetim Görevlilerinin Uyacakları Meslekî Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik” ([MEB], 2010) ile düzenlenmiştir. Buna göre etik ilkeler tarafsızlık ve nesnellik, eşitlik, dürüstlük, gizlilik, çıkar çatışmasından kaçınma, yetkinlik ve meslekî özen ve nezaket ve saygı olarak belirtilmiştir. Ayrıca bakanlık mevzuatında müfettişlerin etik kavramı ile ilgili uymaları beklenen davranışlara da yer verilmiştir.

Bunlardan öğretmenlerin denetimleri ile doğrudan ilgili olanlar özetle şöyledir:

- a) Yapacakları işler ve görevleri nedeniyle edindikleri gizli bilgi ve belgeleri açıklayamaz ve gizli yazılarını başkalarına yazdıramazlar,
- b) Müfettişler, meslek ve sıfatlarının gerektirdiği saygınlığı ve güven duygusunu zedeleyebilecek davranışlarda bulunamazlar,
- c) Teftişler sırasında, meslekî yardım hizmeti dışında, icra işlerine fiilen karışamazlar,
- d) Teftiş, inceleme veya soruşturma ile doğrudan veya dolaylı şekilde ilgili kimselerin evlerinde konuk olamazlar, hizmet ve ikramları kabul edemezler, kendileriyle alış veriş yapmaktan veya bunlardan borç para almaktan kaçınırlar. Ayrıca beşeri ve sosyal ilişkilerin gerektirdiği hususlar bu hükümlerin dışında tutulduğu belirtilmiş ve kişisel sorumluluk alanı olarak değerlendirilmiştir (Demirtaş, Karabatak ve Küçük, 2015; Sabancı ve Yücel, 2014).

Denetimde etik davranışlar bağlamında yapılan bazı çalışmalarda; öğretmen görüşlerine göre denetmenlerin olumlu davranışlardan daha çok olumsuz davranışlar sergilediklerine ve denetmenlere ve denetim sürecine güven duymadıklarına yönelik bulgular dikkat çekmekte; yine bir kısım çalışmalarda öğretmenlerin, müfettişlerin

insan ilişkileri, rehberlik ve işbaşında yetiştirme boyutunda “düşük” öğretmen ve ders teftişi ile teftiş sonrası genel değerlendirme boyutlarında “orta düzeyde” etik dışı davranışlara sahip oldukları ve genel olarak denetmenlerin etik davranışlar sergiledikleri ancak dürüst ve objektif davranış, hoşgörü, resmiyet ve gizliliğe önem verme ve öğretmenleri değer verme konularında yeteri kadar etik davranmadıkları anlaşılmaktadır (Sabancı ve Yücel, 2014; Demirtaş, Karabatak ve Küçük, 2015)

Öğretmen ve Etik

Öğretmenler günümüzde, okullarda giderek daha çok etik sorunla baş etmek durumunda kalmıştır. İnsan hakları kavramının toplumun gündeminde daha fazla yer alması, öğrenci hakları gibi kavramları da gündeme getirmiştir. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen-öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Öğretmenler öğrencilerle, velilerle, okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle ilişkilerinde, “Ne yapmalıyım?”, “Bu doğru olur mu?” soruları ile karşı karşıya kalmaktadır. Eğitimde etik, eğitimin hedefleri, değerleri ve süreçleri açısından öncelikle ele alınması gereken bir konudur. Bunun en önemli nedeni eğitimin kendisinin, bireylerde davranış değişikliği yaratmak gibi bir girişim olarak ortaya çıkmasıdır (Aydın, 2006; Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009)

Öğretmenlik mesleği bilgi aktarmanın ötesinde, değer kazandırmayı ve var olan değerlerin gelişmesini amaçlamaktadır. Nitekim Milli Eğitimin temel amaçları arasında yer alan; “milli, manevi, ahlâki, insani ve kültürel değerleri koruyan ve geliştiren bireyler yetiştirme” okulların temel görevleri arasında yer almaktadır. Bu özelliği ile öğretmen var olan bilgilerini aktarmakla birlikte deneyimlerini de insanların gelişimi için kullanmalı ve davranışlarıyla topluma örnek olmalıdır (Yoldaş, Işlak ve Şener, 2018). Bu nedenle öğretmen olan bireylerin kişisel ve mesleki olarak etik değerlere sahip olması, bu değerlere uygun davranışlar göstermesi gerekmektedir. Öğretmenlik mesleği kendine has birtakım özellikleriyle diğer mesleklerden ayrılmaktadır. Öğretmenliğin en önemli özelliği diğer bütün mesleklerin öğreticisi ve yetiştiricisi olmasıdır. Öğretmen bir toplumu yönlendirebilecek ve dünyayı geliştirebilecek güce sahip bir meslek grubudur (Akt.Yoldaş, Işlak ve Şener, 2018)

Ülkemizde, temel eğitim ve orta öğretim öğrencilerinin görüşlerine dayandırılarak, öğretmenlerin mesleki etik ilkelere uyma düzeyleri belirlenmeye yönelik pek çok araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmaların bulgularına göre, öğretmenlerin mesleki etik ilkelere uyma düzeylerinin iyi, ancak beklenen seviyenin altında olduğu ve mesleki etik ilkelere uyma konusunda öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri gerektiği belirtilmektedir (Yeşilyurt ve Kılıç, 2014).

Milli Eğitim Bakanlığı (2015) genelgesinde, eğitim -öğretim hizmeti verenler (öğretmenler) için öğrenciler ile ilişkilerde uyulması gereken etik ilkeleri aşağıdaki gibi belirtmiştir:

- a) **Sevgi ve Saygı:** Eğitim ve öğretim faaliyetleri başlangıcından son aşamasına kadar, sevgi ve saygı temeline dayandırılır. Eğitimci; herhangi bir düzey farkı ve eksikliği gözetmeden bütün öğrencileri severek, sevdiğini hissettirerek, onlara sevgiyi aşılar. Küçüklere yönelik sevginin, büyüklere yönelik saygının önemini anlatırken öncelikle kendisi örnek olur, öğrenciyi utandıracak, onurunu kıracak söz ve davranışlardan hassasiyetle kaçınır.
- b) **İyi Örnek Olma:** Eğitimci; söz, davranış, hal, hareket ve görüntüsü ile öğrencilere iyi örnek olur, bilgi birikimiyle öğrencilerde öğrenme istek ve azmini uyandırır. Kötü örnek oluşturacak tutum ve davranışlardan kaçınır.
- c) **Anlayışlı ve Hoşgörülü Olma:** Eğitimci, özellikleri bakımından farklılık gösteren bütün öğrencilere diğerleri gibi anlayış ve hoşgörü ile yaklaşır.
- d) **Adil ve Eşit Davranma:** Eğitimci; mesleğini icra ederken öncelikle insan haklarına saygı duyarak; ırk, dil, din, renk, siyasi görüş ve aile statüsü gözetmeden, öğrencilere adil ve eşit davranır. Öğrencilere eğitim- öğretim fırsatlarından adil yararlanma hakkı tanır, her öğrenciye eşit şekilde ilgi göstererek onların iyi yetişmelerini sağlar.
- e) **Öğrencinin Gelişimini Gözetme:** Eğitimci; öğrencilerin fiziksel, duygusal, sosyal, kültürel ve ahlâki gelişimlerini gözetir, bu doğrultuda öğrencileri ile samimi ve güvene dayalı iletişim kurar. Derslerde öğrencilerin kendini rahat bir şekilde ifade etmesi, derse katılımları konusunda onları cesaretlendirir. Bedenen ve ruhen sağlıklı, iyi ahlâklı, kendine güvenen, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek için gereken çabayı gösterir.
- f) **Öğrenciye Ait Bilgileri Saklama:** Eğitimci; öğrenciyle ilgili edindiği bilgilerin gizliliğine riayet eder, yasal zorunluluklar ve acil durumlar dışında bu gizli bilgileri korur ve kimseyle paylaşmaz. Öğrencinin özel hayatına ait bilgileri, ailesinin dışında kimseye açıklamaz.
- g) **Olumsuz Psikolojik Durumları Yansıtma:** Eğitimci; kişisel, ailevi ve çevresel nedenlerle üzüntü, sıkıntı, mutsuzluk gibi kişisel durumlarını öğrencilere yansıtma ve onları açıklamaz.
- h) **Kötü Muameleden Kaçınma:** Eğitimci; öğrencinin beden ve ruh sağlığını, fiziksel, sosyal gelişimini ve eğitimini olumsuz yönde etkileyecek şekilde davranmaz. Bir öğrencinin okul içinde ve okul dışında kötü muameleye uğradığını fark ettiğinde gerekli tedbirleri alır, durumu yetkili makamlara bildirir.

Öğretmenlerin eğitim mesleğine ilişkin etik ilkeleri (MEB, 2015):

- a) Mesleki Yeterlik :** *Eğitimci; saygın ve onurlu bir mesleğin mensubu olduğu bilinci ile hareket eder. Görevinin gerektirdiği bilgi, nitelik ve yeteneklere sahip olabilmek için, her türlü bilgiyi, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip ederek gelişimini sürdürür. Mesleğini sevmediği izlenimini gösterecek davranışlardan kaçınır.*
- b) Sağlıklı ve Güvenli Eğitim Ortamı Sağlama :** *Eğitimci, eğitim ve öğretim ortamında öğrenci sağlığını ve güvenliğini tehdit edebilecek her türlü unsurun ortadan kaldırılması konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir, eğitim ve öğretimin güven ve düzen içinde yapılmasını sağlar.*
- c) Mesai ve Ders Saatlerine Uyma :** *Eğitimci, mesai ve ders saatlerine titizlikle uyar; derse geç girerek, dersten erken ayrılarak ya da gerçeğe aykırı mazeretler üreterek eğitim sürecini kesintiye uğratmaz. Ders saatlerini etkin ve verimli kullanır. Dersten geç ayrılmak suretiyle öğrencinin dinlenme hakkını engellemez.*
- d) Hediye Alma :** *Eğitimci, Öğretmenler Günü gibi özel gün ve haftalarda verilen, maddi değeri olmayan sembolik nitelikteki hediyeler hariç, mesleki kararını ve tarafsızlığını etkilemesi muhtemel herhangi bir hediyeyi kabul etmez.*
- e) Kişisel Menfaat Sağlama:** *Eğitimci, mesleki nüfuzunu kullanarak kişisel menfaat sağlamaz; kurum kaynaklarını, araç ve gereçlerini kişisel amaç için kullanmaz. Yardımcı ders kitabı ve diğer araç gereçleri sadece öğrencilerin gelişimini gözetmek üzere tavsiye eder. Bunun dışında bir gerekçeyle, çıkar sağlama amaçlı istek ve yönlendirmelerden kaçınır.*
- f) Özel Ders Verme:** *Eğitimci, kanuni istisnalar hariç olmak üzere öğrencilere ücret veya başka bir menfaat karşılığı özel ders vermez.*
- g) Bağış ve Yardım Talebinde Bulunma:** *Eğitimci, öğrenci ve velilerden bağış, yardım veya başka bir isim altında para yada eşya talebinde bulunmaz, bunlarla ilgili zorunluluk getirmez.*

Öğretmenlerin diğer öğretmenlerle ilişkilerde etik ilkeler (MEB, 2015):

- a) Eğitimci;** *meslektaşları arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz.*
- b) Meslektaşlarına,** *öğrencilerle ilgili güven sarsıcı veya önyargılı yaklaşımlara neden olacak şekilde telkin ve yönlendirmede bulunmaz.*
- c) Meslektaşları ile ilgili edindiği bilgilerde gizliliğe riayet eder.**
- d) Öğrencilerin huzurunda ve değişik ortamlarda meslektaşları aleyhine söz söylemez, olumsuz söz ve davranışlardan kaçınır.**

- e) Meslektaşları ile öğrencilerin kaliteli bir eğitim-öğretim alması için işbirliği yapar, bu süreçte karşılaştığı sorunları okul yönetimi ile paylaşır.

Öğretmenlerin veliler ile ilişkilerde etik ilkeler (MEB, 2015):

- a) Eğitimi, öğrencilerin sosyal, fiziksel, duygusal, kültürel, ahlâki, manevi ve düşünsel açıdan gelişmelerini sağlamak, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkarmak için velilerle iyi iletişim kurar.
- b) Çocuklarıyla gerektiği gibi ilgilenmeleri konusunda velileri yönlendirir.
- c) Veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş, ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz.

Okul Yönetiminde Etik Liderlik

Liderlik, farklı bakış açılarından yaklaşıldığında, farklı biçimlerde analiz edilebilen ve tanımlanabilen bir kavramdır. Literatürde liderlik ile ilgili çok sayıda tanım yapılmıştır. Yapılan tanımların ortak noktalarından hareketle liderliği; örgüt elamanlarının faaliyetlerini örgütün amaçları doğrultusunda yönlendirme, etkileyebilme, elemanlarının yetersizliklerini giderebilme, ilham verme, karşılaşılan güçlükleri/sorunları çözebilme, örgütünü çağın koşullarına adapte edebilme ve örgütünü geliştirebilme gücü olarak tanımlamak mümkündür (İnak, 2016).

Etik liderlik, yeni liderlik kuramları ve yaklaşımları arasında giderek daha fazla tartışılmaya başlamıştır. Liderlik yaklaşımları arasında etik liderliğin sağlıklı okul kültürü ve ikliminin oluşmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan etik lider ve etik liderliğin kavramsal çerçevesi aşağıda tartışılmıştır.

Etik liderlik, liderliğin kalbi olarak ifade edilmekte ve yönetim açısından büyük önem taşıyan bir kavram olarak vurgulanmaktadır. Etik liderliğin yol gösterici nitelikte on temel özelliği: “değerleri ve etik bilinci oluşturmak, insanlara sorumluluk vermek, başkalarına örnek olmak, değerler çerçevesinde karar vermek, politika ve uygulamaların uyum içinde olmasına özen göstermek, değerler ve etik konusunda eğitim vermek, algılara dikkat etmek, istikrarlı ve hızlanan bir değişime odaklanmak, etik değerlere sahip insanları işe almak ve yükseltmek, insiyatif almayı desteklemek olarak tanımlanmıştır” (Akdoğan ve Demirtaş, 2013: 109; Kılınç, 2017).

Etik lider; hem adil bir insan, hem de hakkaniyet sahibi, dürüst bir kişidir (Brown, 2007: 141). Etik liderliğin temelinde, farklı kültür ve dünya görüşünde olanlara karşı anlayışlı olma, herkese saygılı olma, ve kaynak dağılımında adalet gibi unsurlar yer almaktadır (Yılmaz, 2006). Liderin etik davranışlar sergilemesi, örgütte uygunsuz kabul edilen davranışların azalmasına sebep olurken, aynı zamanda uygunsuz ve olumsuz

davranış sergileyen iş görenler üzerinde engelleyici bir etkiye sahiptir (Peterson, 2002: 313; akt. Ertürk, 2017).

Etik liderlikle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; liderlerin sahip oldukları etik değerlerin çalışanların örgütsel bağlılıklarını ve adanmışlıklarını arttırdığı; yöneticilerin gösterdikleri etik liderlik davranışlarının çalışanların iş doyumu ve duygusal bağlılıkları üzerinde etkili olduğu; yöneticilerin etik liderlik davranışlarının okullardaki yaratıcı okul iklimi üzerinde çok önemli bir etken olduğu; okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin algıladıkları örgütsel güven arasında anlamlı ilişkiler olduğu, öğretmenlerin performansını artırdığı, örgütsel adaleti güçlendirdiği, örgütsel sinizmi azalttığı görülmektedir (Ayık, Yücel ve Savaş, 2014; Erdem,2015; Yılmaz, 2006).

Okul yöneticisinin uyacağı etik ilkeler konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yönetimde etik değerler konusu, Amerikan Okul Yöneticileri Derneği (AASA), Okul İşletme Görevlileri Derneği (ASBO) ve diğer okul müdürü örgütlerince çok önemli bir konu olarak kabul edilmiş ve etik davranış ilkeleri geliştirilmiştir. Eğitim yöneticileri için geliştirilen etik ilkeler şunlardır (Yılmaz, 2006):

- a) Bütün karar ve eylemlerinde, öğrencilerin iyiliğini temel değer olarak kabul ederler,
- b) Mesleki sorumluluklarını doğruluk ve dürüstlikle yerine getirirler,
- c) Bütün bireylerin yurttaşlık ve insan haklarını gerektiği gibi korur ve desteklerler,
- d) Bölge, eyalet ve ulusal yasalara uygun davranır ve doğrudan ya da dolaylı olarak devleti yıkıcı ve bozucu örgütlere katılmaz ve bu örgütleri desteklemezler,
- e) Eğitim amaçları ile tutarlı olmayan yasa ve düzenlemelerin düzeltilmesi için mesleki konumlarını kullanmaktan kaçınırlar,
- f) Politik, toplumsal, ekonomik veya diğer tür kazançlar sağlamak için mesleki konumlarını kullanmaktan kaçınırlar,
- g) Yalnızca uygun kurumlardan alınmış akademik derece veya mesleki sertifikaları kabul ederler,
- h) Mesleki etkililiklerini artırmak için sürekli araştırma ve mesleki gelişme sağlamanın yollarını ararlar,
- i) i) Bütün anlaşmalara, sona erinceye kadar ya da sona erdirilinceye kadar uygun davranırlar (Aydın, 2003:93).

Okul yöneticisinin göstereceği etik liderlik davranışlarını, dört boyutta ifade etmek mümkündür. Bunlar okul yöneticisinin kendi bireysel davranışlarında, okul iklimi oluşturmada, karar verme ve iletişim sürecindeki etik davranışlarıdır. Bu boyutlar (Yılmaz, 2006;).

- a) **Okul Yöneticisinin Davranışsal Etik Becerileri:** Liderliğin doğasında bulunan etkileme özelliğinden dolayı liderler etik davranışlarıyla rol model olurlar (Uğurlu ve Üstüner, 2011). Liderin sözleri ve davranışları arasında uyumsuzluk olduğunda izleyiciler hayal kırıklığı, öfke, yıkım gibi olumsuz tavırlar sergileyebilirler. Okul yöneticisinin etik lider olarak sergileyeceği davranışlar; sevgi, doğruluk, dürüstlük, herkesi eşit görme, eşit muamele etme, iyilik, özgürlük, birlik-beraberliği sağlama, hoşgörülü olma, sorumluluk ve yaşama saygıdır (Çıraklı vd. 2014).
- b) **Okul Yöneticisinin Karar Verme Sürecinde Etik Becerileri:** Etik, liderlerin karar verme sürecinde doğru veya yanlışın ne olduğuna cevap bulmalarının ve tutarlı kararlar almalarının temelini oluşturur. Etik ve ahlâki açıdan doğru kararları verebilmek bireysel olduğu kadar örgütsel açıdan da önemli bir sorumluluktur. Çünkü liderin etik ilkeler ve ahlâki kurallar çerçevesinde doğru ve dürüst kararlar vermesine ilişkin çalışanların beklentileri söz konusudur. Liderler karşılaştıkları problemleri etik olarak uygun bir şekilde çözdüklerinde çalışanlar tarafından etik lider olarak görülecektir (Yılmaz, 2006).
- c) **Okul Yöneticisinin İletişim Sürecinde Etik Becerileri:** İletişim sürecinde etik, yönetici ve çalışanlar arasında sağlıklı iletişim ağının kurulması ve çalışanların iş doyumunun sağlanması ile ilgilidir. Okul yöneticisi, liderlik yaptığı okullarda insanların birbirleriyle sözlü iletişim kurmaları için etkili bir çalışma ortamı oluşturmalıdır. Kurulan bu çalışma ortamında insanların kendisini doğru ve rahat ifade edebilmesi gerekir (Çıraklı vd. 2014). Alan yazında etik liderlik için, çift yönlü iletişimin çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Etik liderlerin etik değerleri iletişim aracılığıyla izleyicilere aktarması, etik ilkelerin örgüte benimsetilmesi, etkili iletişim becerilerine sahip olmasını gerekli kılmaktadır.
- d) **Okul Yöneticisinin Örgüt İklimi Oluşturma Sürecinde Etik Becerileri:** Örgüt iklimi oluşturma sürecinde etik, etkili bir okul iklimi oluşturmak için çalışanlara sahip çıkılması, onların desteklemesi, düşüncelerin sevgiyi temel alan bir yaklaşımla yayılması, okul kültürünün ve vizyonunun net bir şekilde ortaya konması, çalışanların yaratıcılıklarını maksimum düzeyde ortaya çıkarabilecekleri bir çalışma ortamının hazırlanması ile ilgilidir. Okullarda verimliliği artırmak için öğretmeyi özendirici ve artırıcı bir örgüt iklimi oluşturulmalıdır. Bu örgüt iklimi, çalışanların ve öğrencilerin iyi geçiminden doğan yüksek moral ve birbirlerine

karşı olan güven, saygı ve ilginin mevcut olduğu bir havada olmalıdır (Erdem, 2015;Yılmaz, 2006)

Etik iklim, çalışanlara sorunlarını değerlendirip alternatifleri değerlendirmeye yardımcı olmanın yanında, kabul edilebilir olan ve olmayan davranışlar hakkında karar vermeleri konusunda da yardımcı olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı genelgesinde (2015), okul yöneticilerinin; öğretmenler, öğrenciler ve veliler ile ilişkilerinde benimsemesi gereken etik ilkeleri:

- a) Okul yöneticileri; eğitim ve öğretimin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yapılabilmesi için gereken önlemleri alır.
- b) Kurum kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu bir şekilde kullanılmasını sağlar.
- c) Öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında ırk, dil, din, renk, cinsiyet, siyasi görüş ve aile statüsüne dayalı ayrımcılık yapmaz.
- d) Öğretmenler, öğrenciler ve velilerin okulda yaşanan sorunları açık bir şekilde ifade etmesine imkân verir, sorunlara çözüm üretme konusunda gayret gösterir.
- e) Öğrencilerin eğitim ve öğretimiyle ilgili olarak velilerle olumlu ve sürekli iletişim kurar.
- f) Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde öğretmenler arasında eşitlik, tarafsızlık ve liyakat ilkelerine riayet eder” şeklinde belirtilmektedir.

Okul yöneticilerinin, etik ilkelere ve etik liderliğin boyutlarındaki davranışları hangi düzeyde gösterdiğiyle ilgili öğretmen algıları oldukça önemlidir. Bu konuda resmi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin görüşlerine dayandırılarak yapılan çok sayıda araştırmaya göre, ilköğretim ve ortaöğretim okulu yöneticilerinin etik ilkelere ve etik liderliğin iletişimsel etik, örgütsel karar vermede etik, davranışsal etik, örgüt iklimini oluşturma sürecinde etik boyutlarında genelde “yeterli”, “iyi”, “olumlu”, “katılıyorum”, “yüksek” şeklinde sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir (Erdem, 2015; Ertürk, 2017).

ÖZET

Etik, bireylere “işlerin nasıl yapılması gerektiğini” belirlemede yardımcı olan, yol gösterici değerler, ilkeler ve standartlar olmasının yanı sıra insanların değerlere dayalı kararlar verdiği bir süreçtir. Başka bir tanıma göre, etik, birey davranışlarının, tutum ve değerlerinin toplumsal açıdan doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü olarak değerlendirilmesinde hangi ölçütlerin kullanıldığı ve bu ölçütlerin nasıl oluşturulduğu konuları ile ilgilenmektedir.

Sosyal yaşam içinde, değişme ve gelişmenin tüm toplum üyeleri için yararlı olabilmesi, sosyal uyum ve güvenin oluşturulması açısından eğitim ve etik birlikte olması gereken iki önemli unsurdur. Sürekli değişim ve insan hakları olgusunun toplumun gündeminde daha fazla yer alması, eğitim örgütleri içinde etik kavramının önemini giderek artırmıştır. Eğitimde etik değerler konusu 2000’li yıllarda eğitim yönetimi alanında temel öncelik taşıyan alanlardan birisi durumuna gelmiştir.

Eğitim örgütleri, değerlere dayalı örgütler olduğundan dolayı özellikle etik değerlerle ilgili hem eğitim –öğretim hem de eğitim yönetimi boyutunda uygulamada model ve öncü olma sorumluluğu vardır. Bu nedenle etik açıdan eğitim örgütlerinin güvenli örgütler olması gerekmektedir.

Eğitim yöneticilerinin görevlerini yerine getirirken var olan yasa ve politikalar kadar mesleğin etik ilkelerine de uygun davranmaları gerekmektedir. Eğitim ortamındaki etik iklimin oluşturulmasında en önemli belirleyici okul müdürüdür.

Etik liderlik yönetim açısından büyük önem taşıyan bir kavramdır. Etik liderliğin yol gösterici nitelikte on temel özelliği: “değerleri ve etik bilinci oluşturmak, insanlara sorumluluk vermek, başkalarına örnek olmak, değerler çerçevesinde karar vermek, politika ve uygulamaların uyum içinde olmasına özen göstermek, değerler ve etik konusunda eğitim vermek, algılara dikkat etmek, istikrarlı ve hızlanan bir değişime odaklanmak, etik değerlere sahip insanları işe almak ve yükseltmek, insiyatif almayı desteklemek olarak tanımlanmıştır.

Okul yöneticisinin göstereceği etik liderlik davranışlarını, dört boyutta ifade etmek mümkündür. Bunlar okul yöneticisinin kendi bireysel davranışlarında, okul iklimi oluşturmada, karar verme ve iletişim sürecindeki etik davranışlarıdır.

Öğretmenler günümüzde, okullarda giderek daha çok etik sorunla baş etmek durumunda kalmaktadır. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen-öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır. Öğretmenlerin meslektaşlarıyla, öğrencileriyle ve velilerle ilişkilerinde etik değerlere duyarlı olmalarında ve etik ilkelere göre hareket etmelerinde okul yöneticilerinin rol model olmaları önemlidir.

Son yıllarda dünya genelinde ve ülkemizde, okullarda saldırganlık, şiddet, taciz, zorbalık vb olaylar çok sık yaşanmaktadır. Okullarda, bu tür istenmeyen durumların oluşmasına engel olmak, güvenli ortamlar inşa etmek, öğrencileri Milli Eğitimin genel amaçlarında yer alan “milli, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerleri koruyan ve geliştiren” bireyler olarak yetiştirmek için okul yöneticilerinin etik liderlik özelliklerine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR:

1. Aydın, M.(2000).Çağdaş eğitim denetimi. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.
2. Aydın, İ. (2003). Eğitim ve Öğretimde Etik. Ankara: Pegema Yayıncılık.
3. Aydın, İ. (2006). Eğitim ve Öğretimde Etik. Ankara: Pegema Yayınevi.
4. Aydın, İ. (2012). Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik (5.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
5. Altinkurt, Y., & Yılmaz, K. (2011). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlerin Mesleki Etik Dışı Davranışlar İle İlgili Görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 113-128.
6. Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Engin Yayıncılık.
7. Çetin, M.ve Özcan,K.(2004). Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 20, Sayfa : 21-38
8. Çıraklı, Ü.,Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F ve Çelik,Y. (2014). Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Hastanede Bir Uygulama. *İşletme Bilimi Dergisi* Cilt:2 Sayı:2
9. Demirdağ, S. (2016). İlkokul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişki: ücretli öğretmen görüşleri. *Turkish Studies*. Volume 11/3, p. 879-894
10. Doğan,S. Uğurlu, T. ve Kaya,O. (2015). Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Algı ve Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 4, Sayı 2, s. 775-789*
11. Demirtaş, Z., Karabatak, S. ve Küçük, Ö. (2015). Öğretmen görüşlerine göre denetmenlerin etik davranışları ve ders denetimi yeterlikleri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*. Cilt (Vol): 6 Sayı (No): 12, 29-49
12. Erdem, A.R. (2015). Eğitim yönetimi etiği ve eğitim yönetiminde etik liderliğin kritiği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 10, s. 1-15
13. Ertürk, R. (2017). *Öğretmenlerin Okul Müdürlüklerinin Etik Ve Otantik Liderlik Davranışlarına İlişkin Algıları İle Örgütsel Adalet Algıları Arasındaki İlişki*. Ed. Emine Babaoğlu vd. Eğitime Farklı Bakış. Ankara: Eyuder Yayınları
14. Helvacı, M. A. (2010). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Etik Liderlik Davranışı Gösterme Düzeyleri.
15. Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal of World of Turks, 2(1), 391-410.
16. İnak, A. (2016). Etik Liderlik Davranışının Örgütsel Adalet Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek
17. Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
18. Karslı, M.D.(2004). Yönetmelik etkililik. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
19. Kılınc, S. (2017). Yöneticilerin Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Özdeşleşme, Sapkın Davranışlar ve Sinizme Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı
20. Kuçuradı, İ. (2003). Etik ve 'etikler', Türkiye Mühendislik Haberleri, 423 (1), 7-9
21. McNamara, C, (2000) 'Complete Guide To Ethics Management: An Ethic Toolkit for Managers'. www.mapnp.org.
22. MEB (2010). Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete, Sayı: 27699. MEB (2011). Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği. Resmi Gazete, 27974.
23. MEB (2011a). Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Karar Sayısı: KHK/652, Sayı: 28054.

24. MEB (2014) Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Denetim Başkanlığı ile Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği, Resmî Gazete, Sayı: 29009.
25. MEB (20215). İnsan Kaynakları Geliştirme Müdürlüğü. Genelge (2015). Eğitimciler için Mesleki Etik İlkeler. 24.06.2015
26. Özmen, F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim denetiminde etik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 137-155.
27. Pieper, A. (2009). Etiğe Giriş, Çev.: Veysel Atayman, Gönül Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
28. Sabancı, A. ve Yücel, E. (2014). Öğretmenlerin görüşlerine göre denetmenlerin etik dışı davranma düzeyleri. *e-International Journal of Educational Research*. Volume: 5, Issue: 2 Spring pp 1-19
29. Taymaz, H. (2007). İlköğretim ve ortaöğretim okul müdürleri için okul yönetimi, Ankara: Pegem A Yayıncılık
30. TDK.(2013).Etik,<http://www.tdk.gov.tr/index> ErişimTarihi:10.11.2018.
31. UNESCO (2019). Behind the numbers: Ending school violence and bullying. (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).
32. Uğurlu, C. T. ve Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Yöneticilerinin
33. Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Davranışlarının Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 434-448.
34. Yeşilyurt, E. Ve Kılıç, M.E. (2014). Ortaokul öğrencilerinin algılarına göre öğretmenlerin etik değerlere uyma düzeylerinin değerlendirilmesi. *Ekev Akademi Dergisi Yıl: 18 Sayı: 60*
35. Yaman, E., Çetinkaya Mermer, E. Ve Mutlugil, S. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Etik Davranışlara İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi* Cilt 7, No. 17, 93-108
36. Yılmaz, E. (2006). Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi, Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
37. Yoldaş, C., Işlak, O. Ve Şener, A.N. (2018). Akademisyenlerin Mesleki Etik Davranışlarına İlişkin Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *International Journal of Active Learning (IJAL)*. 3(2),2018,23-33 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ijal>

Dina KHALAF

Afrika- Avrupa-Ortadoğu IB Gelişim ve Akreditasyon Müdürü

Jon HALLIGAN

Afrika- Avrupa-Ortadoğu IB Gelişim Direktörü

IB DÜNYA OKULLARINDA AKADEMİK DÜRÜSTLÜĞÜN ÖNEMİ

Tüm IB programları öğrencileri sorgulamaya, eleştirel ve yaratıcı düşünmeye; düşüncelerini sözlü muhakeme veya sunumlarla, görsel tasvir ve sunularla ve türlü yazım biçimleriyle şekillendirmeye teşvik eder. IB Dünya Okulları'nın sorumluluğu, öğrencilere öğrendikleri hakkında özgüvenle konuşmaları ve yazmaları, fikirlerini şekillendirme biçimlerini açığa vurmaları ve hangi fikirlerin izinden gidip hangilerini reddettiklerini göstermeleri noktalarında yardım etmektir. Akademik dürüstlük tam da budur: bilgiyi, anlamayı ve düşünmeyi şeffaf kılmaktır.

Akademik dürüstlük bir çocuğun öğrenim hayatı boyunca öğretilmeli ve desteklenmelidir. Öğrencilerin fikirler keşfedebileceği ve kendi düşünce gelişimlerini açığa vurabilecekleri güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı, akademik açıdan dürüst davranışları destekleyip, bu davranışların ardında yatan değer ve prensipleri aşlamaya yardımcı olur. Öğrenen profilinin özellikleri, böyle bir ortamın oluşumunda önem arz eder.

Akademik dürüstlük, *IB Programı Standart ve Uygulamalarıyla* bütünleşiktir (2014).

Tüm dört programdaki C3 sayılı Standardın ifade ettiği üzere: Öğretme ve öğrenme akademik dürüstlük anlayış ve uygulamasını destekler.

Orta Yıllar Programı (MYP), Diploma Programı (DP) ve Kariyer Odaklı Program (CP) okullarını ilgilendiren B1 sayılı Standart, aşağıdaki gereksinimi barındırır.

- Okul, programları destekler nitelikte ilke ve prosedürleri geliştirir ve uygular.
- Okul, IB beklentileri ile aynı doğrultuda bir akademik dürüstlük politikası geliştirmiştir ve uygulamaktadır.

IB Dünya Okulları, bir iç politika ve doğru bir akademik uygulama ile hayata geçirilen bir akademik dürüstlük politikası geliştirmekle yükümlüdür. Bir akademik dürüstlük politikası, okulun bu uygulama için izlediği prosedürlerin şeffaflığını, adilliğini ve tutarlılığını garanti altına alır. Okul topluluğundaki her bir üyenin hak ve sorumluluklarını tanımlayarak, herkesin neyin doğru, neyin yanlış uygulamaya yol açtığını ve ihlal durumunda hangi tedbirlerin alınacağını anlamasını sağlar. İzlenen politika, etkin olmalı ve öğrencilerin çalışmalarının her boyutunda doğru uygulamaları öğrenmelerini sağlamalıdır.

Akademik dürüstlük prensibi tüm okul topluluğu tarafından olumlu karşılanmalı ve IB öğrencisinin eğitim hayatı boyunca ve ötesinde devam edecek şekilde akademik çalışmaların doğal bir parçası haline gelmelidir.

KAYNAK: Uluslararası Bakalorya. *IB Eğitimi Bağlamında Akademik Dürüstlük*. Ağustos 2014, International Baccalaureate

Özge ALYU

Istanbul Bilgi Üniversitesi

LİSE-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİNDE ETİK

Türk Dil Kurumu'nca "Çeşitli alanlarda tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü" olarak da tanımlanan etik kavramı, doğru kabul edilen davranışların benimsenmesi, paylaşılması ve toplumsal normlara dönüştürülmesiyle bireyin ve toplumun davranışlarını etkiler.

Etik kurallara en çok ihtiyaç duyulan alanlardan biri olan eğitimde, ilişki ve işbirliği konularında toplum için iyi olanın sorgulanması esastır. Lise ile üniversite arasındaki ilişkinin etik bakış açısıyla irdelenmesi çerçevesinde oluşturulan çalıştayda; tanıtım çalışmaları, meslek tanıtımları ve üniversite tercihi süreçlerindeki ideal işbirliği modelinin nasıl inşa edileceğine dair görüşlere yer verildi. Bu ilişki ve işbirliğinde gözetilmesi gereken etik değerler adalet, eşitlik, doğruluk, güven, sorumluluk, şeffaflık, tarafsızlık, saygınlık, iyi örnek olma ve gelişimin sürekliliği olarak ele alındı.

Lise-Üniversite İşbirliğinin Amaçları:

- Kurumlar arası etkileşim ile bilgi ve teknoloji paylaşımı
- Lise öğrencileri için üniversite bilincinin doğru şekilde oluşturulması
- Lise öğrencileri için meslek-bölüm-üniversite seçeneklerinde doğru tercih imkanı
- Üniversite ve lise öğrencileri arasında sinerji ve faydalı diyalog sağlanması

İşbirliği Yapılacak Kurum Seçimi:

Eşitlik, tarafsızlık ve sorumluluk etik değerleri ışığında, liselerin ya da üniversitelerin işbirliği yapacağı kurumu seçim aşamasında nasıl hareket etmesi gerektiği önemli bir konu. Her ne kadar etik ilkeler her kuruma iletişim ve işbirliği anlamında fırsat verilmesi gerekliliğine işaret etse de, öğrenim hayatındaki zaman ve talep etkenleri de kısıtlayıcılar olarak karşımıza çıkıyor.

Liseler ders müfredatları gereği her üniversite ile çalışmalar yapmaya vakit bulamayacağı gibi, üniversiteler de yine zaman sınırlaması nedeniyle her lise ile bir araya gelemeyebilir. Aynı şekilde liselerde öğrenci ve velilerden gelen talepler ile kurum kültürünün uyuştuğu üniversitelere öncelik verilmesi çokça rastlanılan bir durum. Bu noktada işbirliği yapılacak kurum seçiminde etik ilkelerden uzaklaşmamak adına ölçülebilir, rasyonel verilerle hareket etmek daha doğru bulunur.

Lisenin, kendisiyle iletişime geçmek ve işbirliği yapmak isteyen üniversitelere kabul verirken, aşağıda belirtilen kriterleri göz önünde bulundurması, etik açıdan daha kabul edilebilir olacaktır:

- Öğrencilerin eğilim gösterdiği üniversitelerin anketler yoluyla belirlenmesi
- Öğrencilerin eğilim gösterdiği bölümlerin işbirliği yapılacak üniversitede aktif olması
- Veli talep ve onaylarının bulunması
- Mezun öğrencilerin bitirdikleri üniversitelere ilişkin tecrübelerinin dikkate alınması

Tanıtım Amaçlı Etkinlikler:

Bu kapsamda üniversitelere düzenlenen geziler ve üniversitelerin liselerde yaptıkları sunumlar ele alındı. Üniversite gezilerinin amacına uygun, öğrencinin üniversite hakkında eksiksiz ve doğru bilgi alabileceği, hatta mümkünse kısa süreli de olsa üniversite yaşamını deneyimleyebileceği şekilde planlanması gerekiyor. Örneğin sadece kampus turundan ibaret olmayan, öğrencilerin akademisyenler ve üniversitede okuyan öğrencilerle diyalog kurabildiği, ilgilerini çeken derslere katılabildiği gezilerin çok daha verimli olduğu belirlendi.

Burada kilit nokta, üniversitelerde ya da liselerde yapılan tanıtım sunumları. Sunumlarda üniversitenin akademik, teknik olanakları, uluslararası fırsatları, sosyal imkanları gibi konularda tam ve doğru bilgi veriliyor olması doğruluk, sorumluluk etik ilkeleri açısından son derece önemli. Bu alanlardaki eksik/zayıf tarafların kamufle edildiği bir dilin kullanılmasından mümkün olduğunca uzak durulması gerekir. Benzer şekilde bu sunumlarda diğer üniversitelere dair görüş/yorum belirtmemek de rekabet etiği açısından önemlidir.

Bir diğer uygulama olarak, doğrudan tanıtım sunumu almak yerine; tüm öğrencilere yarar sağlayacak sınav sistemi, motivasyon, üniversite yaşamına dair konuların anlatıldığı sunumlara yer vermek ve sunum sonunda öğrencilerin varsa üniversite özelindeki sorularını yanıtlamak da faydalı bir etkinlik biçimi olarak kabul edildi.

Tanıtım Amaçlı Hediyeler/Promosyonlar:

Üniversitelerden liselere gönderilen ve üzerinde üniversitenin ismi ve/veya logosu bulunan kalem, defter vb... hediye/promosyon ürünlerinin öğretmen ya da idareciler tarafından kullanılması tarafsızlık ilkesi doğrultusunda sakıncalı görülüyor. Aynı şekilde gelen promosyon amaçlı malzemelerin rehberlik servisi, veli görüşme odası vb. mekanlarda bulundurulması da doğru bulunmuyor.

Üniversitelerin tanıtım katalogları ise, her öğrencinin ulaşabildiği bir alanda toplu halde bulundurulabiliyor. Aynı alan içerisinde, gönderim yapan tüm üniversitelerin kataloglarını bulundurmak, eşitlik ve tarafsızlık değerlerine aykırı bir durum teşkil etmiyor.

Bölüm/Meslek Tanıtımları:

Lise öğreniminde doğru meslek seçimine ilişkin bilgilendirmelerin yapılması çok gerekli. Bu amaçla üniversitelerden destek alınması da son derece yaygın ve faydalı bir uygulama. Burada önemli olan, iyi örnek olma ilkesine istinaden meslek/bölüm tanıtımına gelen akademisyen ya da üniversite öğrencisinin (sektör çalışanı da olabilir), mesleğini seven ve iletişim becerisi yüksek kişiler olması.

Bu etkinliklerde kritik soru “Meslek tanıtımında üniversite tanıtımı da yapılabilir mi?” sorusu. Mesleğe dair spesifik bir eğitim uygulaması mevcut ise anlatılmasında sorun görülüyor. Lakin etkinliğin tamamen üniversite tanıtımına dönüşmemesi adına, lise tarafından, meslek tanıtımına gelecek konuğa konuşması ile ilgili bir yönerge (Neleri anlatması bekleniyor? Üniversitesi hakkında bilgilendirme isteniyor mu?) veriliyor olması riski azaltıyor ve tamamen öğrenci yararına uygun bir meslek tanıtımı yapılmış oluyor.

Üniversite Tercih Günleri:

Üniversite adayları için bölüm/meslek ve üniversite kararı verdikleri bu hassas günlerde, gerek lise gerekse üniversite tarafında sorumluluk, tarafsızlık, şeffaflık, doğruluk, güven gibi etik ilkelere uygun hareket etmek büyük önem arz ediyor. Bu sürecin en önemli aktörleri olan rehber öğretmenler ve üniversite danışmanlarının sorumluluğu çok büyük. Adayların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, tarafsız rehberlik hizmeti vermek gerekir. Danışmanların temel sorumluluğu; kendi tecrübe ve görüşleri ile sınırlı kalmayıp, adayları eğilimleri ve puanları doğrultusunda seçenekleri olabilecek her üniversite hakkında bilgi sahibi olmaya yönlendirmek. Tercih listesinin adayı daha yakından tanıyan lise danışmanları ile birlikte oluşturması gerekir. Tercih çadırı gibi mekanlarda adayı hiç tanımayan danışmanlarla yapılan tercihler maalesef sadece puan odaklı olup daha da kötüsü önceden belirlenmiş üniversitelere öğrenci sağlama hizmeti şeklinde olabiliyor. Etik olarak doğru uygulama, adayların kendi liselerinden danışmanlık hizmeti alması olacaktır.

Sonuç olarak lise üniversite işbirliklerinde; kurum seçiminden tanıtım gezi ve sunumlarına, meslek/bölüm tanıtımından hediyeler ve tercih günlerine uzanan her aşamada eşitlik, tarafsızlık, sorumluluk, doğruluk, güven, iyi örnek olma ve saygınlık başta olmak üzere tüm etik ilkelere bağlı kalınması ve denetimi işbirliği yapan kurumların temel sorumluluğudur.

Cem GÜLAN

Türkiye Özel Okullar Derneği Yüksek İstişare Konseyi Başkan Yrd.

REKABET, MALİ VE HUKUKİ ETİK

Özel Okullar eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütürken çeşitli idari alanlarda faaliyet göstermektedir. Personel yönetimi, tanıtım, pazarlama ve mali konularda gösterilen faaliyetlerin pek çoğunda kanun ve yönetmeliklere uymanın yanında etik değerlere önem verilmesi de son derece önemlidir. Bu noktada kanunlara uymanın önemi pek çok etik kuralın yerine getirilmesine fırsat verecektir ancak unutmamak gerekir ki bunlar aynı zamanda etik gereklilikler olup kanunda yer almayan bazı hususlarında etik değerler açısından önemi dikkate alınmalıdır.

Mali konularda verilecek eğitime geçmeden önce sözü edilen alanlar ve bu alanlarda etik açıdan da dikkate alınması gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir.

(Türkiye Özel Okullar Derneği üyelerinin, derneğe kabulleri sırasında aşağıda yer verilen hususları ve benzeri konuları içeren etik kurallar sözleşmesine de imza koymak zorunda olduklarını hatırlatmak isteriz.)

A. Çalışanlarla ilgili konular: Özel okullar çalışanlarıyla ilgili her türlü konuda kanun ve yönetmeliklere uygun davranmalı, kanunlarda yer alan veya almayan tüm konularda da etik değerleri dikkate almalıdır. Bazı önemli noktalar şöyle sıralanabilir;

- 1. Çalışanların ücretlerinin bordroda tam gösterilmesi:** Çalışanlara verilecek ücretlerin kanun ve yönetmeliklere uygun olarak belirlenmesi ve yine kurallara uygun olarak bordroya işlenmesi ve vergi-sgk yükümlülüklerinin tam olarak yerine getirilmesi son derece önemlidir. Bugüne kadar derneğe ulaşan şikayetlerde, bazı okulların çalışanlarına ödediği maaşları bordroda daha düşük gösterdiği iddia edilmektedir. Maaşların tam olarak bordroda gösterilmesi, vergi ve sgk kesintilerinin tam olarak ödenmesi kanuni bir yükümlülüktür. Hiç şüphesiz bu konuda hata yapan kurumlar kanunlara uygun olarak cezalandırılmalıdır. Ancak bunun yanında şayet böyle bir hata yapılıyorsa aynı zamanda etik değerlerde çığneniyor demektir. Çünkü bu hatalı uygulama; vergiyi eksik ödemek yoluyla topluma karşı olan görevlerimizin eksik yerine getirilmesi, eksik gösterilen maaşlar nedeniyle çalışanların emeklilik haklarının zarara uğratılması, diğer özel okullara haksız rekabet uygulanması ve özel okulluk sektörünün imajının zedelenmesi gibi pek çok etik değere zarar vermektedir.

- 2. Öğretim yılına hazırlık ödeneği uygulaması:** Bu konuda da çeşitli hatalı uygulamalar yapıldığı konusunda duyular alınmaktadır. Bilindiği gibi son yıllarda Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığının bir Yargıtay kararına dayanarak kurumlara uyguladığı yaptırım sonucu özel okullar da resmi okul öğretmenlerine verilen öğretim yılına hazırlık ödeneğini vermek zorundadır. Her ne kadar bu konuda Yargıtay kararının haksız olduğu düşünülse de hatta okulların öğretmenlerine öğretim yılına hazır olmaları için her türlü aynı desteği verdiği bilinse de artık bu konu kanun hükmünde sayılmaktadır. Dolayısıyla bu yardımı yapmayan okullar diğer kurumlara karşı etik dışı bir davranışla haksız rekabet uygulamaktadır. Bu yardımı çalışan adına bankaya yatırıp geri isteyen kurumlar çalışanlarına karşı etik ihlali yapmış olurlar. Bu ödeneğin Eylül ayında tek seferde verilmesi kanuni yükümlülüktür. Bu yardımın 12 taksite bölünerek maaşa eklenmesi ve bir kaç taksitte verilmesi kanuna aykırı olduğu gibi etik değerlere de uygun değildir.
- 3. Kıdem tazminatlarının ödenmesi:** Çalışanların kıdem tazminatları kanunlara dayalı olarak tam ve zamanında ödenmelidir. Bu konuda bilindiği gibi bir yıl önce Yargıtay yine kanun hükmünde bir karar alarak öğretmen sözleşmelerini süreli sözleşme olarak kabul etmiştir. Bu kararın ilk ve doğal sonucu işe iade davalarının son bulduğu ve ihbar tazminatının söz konusu olmadığıdır. Bazı hukukçular yinelenen süreli sözleşmelerde de kıdem tazminatının söz konusu olmayacağını iddia etmektedir ancak geçmişte de Yargıtay süreli sözleşme dahi olsa yinelenildiğinde kıdem tazminatına karar vermiştir. Dolayısıyla bu konuda Yargıtayın yeni durumda ne şekilde hareket edeceğini dikkate almak gerekir. Bu konuda kanunlar veya Yargıtay ne karar verirse versin kurumların, kendilerine yıllarca hizmet veren çalışanları herhangi bir hataları yokken kanunlarda yer almayan bazı gerekliliklerden dolayı işten ayrılıyorsa, kıdem tazminatlarını etik değerler açısından değerlendirmeleri düşünülebilir.
- 4. Öğretmen transferleri:** Bu başlıkta hoş olmasa da özellikle “transfer” kelimesi kullanılmıştır. Hala bazı illerimizde yeni açılan özel okulların, öğrenci bulmak konusunda en kolay yola başvurduğu, diğer özel okulların öğretmenlerini yüksek ücretlerle transfer ettiği ve bu öğretmenlerin diğer özel okuldaki öğrencilerini getirmelerini istediği de bilinmektedir. Her ne kadar kısa vadede öğretmene yüksek ücret, öğrencilerine de çeşitli indirim imkanları sunsa da uzun vadede tüm etik değerler çiğnenmekte, öğretmen zamanla velileri gözünde sadece parayı düşünen kişi olarak değerlendirilmekte,

öğrenci bir pazarlık veya pazarlama değeri yerine konulmakta ve etik açıdan tüm sektör bu tür çirkinliklerin yer aldığı bir saha olarak değerlendirilmektedir.

B. Öğrencilerle ilgili konular

1. **Okul ücretlerinde yapılan indirimler:** Yeni açılan özel okullar ya da öğrenci sayısı azaldığı için sıkıntıya düşen özel okullar, az önce bahsedildiği gibi en kolay yola başvurmakta ve okullara yeni öğrenci kazandırmak yerine mevcut özel okulların öğrencilerini kendi özel okullarına getirmeye çalışmaktadır. Öğrenci ücretlerinde indirim yapılmasının veya bir başka özel okulun öğrencisinin alınmasının kanunlar açısından hiç bir sakıncası yoktur. Hatta geçmişte dernek etik kuralları içinde yer alan bu konudaki uyarılar Rekabet Kurulu isteğiyle kaldırılmıştır. Ancak bu husus ne derece etikdir? Neticede bir başka özel okulun düzenli ödeme yapan öğrencisi çeşitli vaatlerle bir başka özel okula alınmaya çalışılırken, aslında ticari açıdan taraflar açısından gayet karlı gözükken bir işlem öğrenciyi bir ticari mal haline getirmektedir. Konu eğitim ve öğretimse, konu öğrenciyse, konu en kıymetli varlıklarımız olan yavrularımızsa ticari uygulamalar ne kadar etikdir? Bu uygulamalar sonucunda son dönemde bazı veliler çocuklarını ellerinden tutarak okul, okul gezmekte ve ücret pazarlığı yapmaktadır. Öğrencinin, okuluna, öğretmenlerine ve arkadaşlarına olan sevgi ve bağlılığı hiçe sayılmaktadır.

Diğer yandan bu yöntem ile çeşitli indirimler sunan özel okulların sınıflarında pek çok çeşitli ücret grubunda öğrenci eğitim-öğretim almaktadır. Dolayısıyla aynı hizmeti alan veli ve öğrencilere bu hizmeti farklı ücretlerle sunmanın ne derece etik olduğu da düşünülmalıdır.

2. **Burslar:** Öğrencilere akademik başarılarından, sanat ve sporda elde ettikleri başarılarından dolayı burs imkânı verilmesi takdir edilecek bir etik davranıştır ancak yine sadece diğer özel okullardan öğrenci çekmek amacıyla bursların araç olarak kullanılması son derece etik dışı bir davranıştır. Neticede bursu bu amaçla araç olarak kullanan bir özel okul öğrenciyi de bu sahtekarlığa alet etmektedir.

Burslarla ilgili iki önemli etik konuya daha dikkat çekmek gerekir. Bazı okullar öğrencilere burs vermekte ancak bir yıl sonra bursun verilme gerekçesi ortadan kalkmadığı halde bursu kesmektedir. Bu son derece etik dışı bir davranıştır bu nedenle veliler okullardan aldıkları burslarla ilgili burs anlaşması imzalanması konusunda ısrarcı olmalı ve bu anlaşmada bursun hangi şartlarda kesileceğine yer verilmelidir.

Diğer bir konu ise örneğin bir okuldan üç yıl boyunca burs alan son derece başarılı bir öğrencinin çeşitli vaatlerle ve sunulan maddi imkanlarla son öğretim yılında başka bir özel okula transfer edilmesidir. Bu konuda Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğiyle üç yıl boyunca öğrenciye burslu eğitim-öğretim veren özel okulun herhangi bir maddi yaptırım uygulaması da engellenmiştir. Ancak çıkar karşılığı son sınıfta bu transferi yapan öğrencinin bu olaydan alacağı eğitim ve geleceği düşünülmelidir. Bu öğrenci etik değerlere ne derece sahip bir genç olarak hayata atılacaktır?

3. **Ücret iadeleri, sözleşmeler:** Öğrenci velileri ile yapılan sözleşmelere taraflar arasında anlaşmaya varılan tüm hususlar eksiksiz olarak yazılmalıdır. Öğrenci ve velisine verilen vaatler etik olarak yerine getirilmelidir. Bir veli, öğrencisini her ne sebeple olursa olsun okuldan almak veya bir başka özel okula götürmek isterse alınan ücretin ne şekilde iade edileceği ve kesilecek miktara, Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliğinde açık olarak yer verilmiştir. Gecikmeye mahal verilmeksizin, süresi içinde ücret iadeleri yapılmalıdır.
4. **Kitap, kırtasiye, yemek, servis, kıyafet ücretleri:** Özel okullar öğrencilerine ve velilerine kolaylık sağlamak için çeşitli yan hizmetler verebilirler. Kitap, kırtasiye, yemek, servis ve kıyafet hizmeti sağlamak ya da sunmak bu hizmetler arasında sayılabilir. Özel okulların bu tür yan hizmetleri, yüksek kar oranları ile sunması ve veliyi bu hizmeti almaya mecbur tutması hem kısmen kanun ve yönetmeliğe uygun olmaz hem de etik değildir.

Hiç şüphesiz okullar yemeğin imali veya öğrenciye yemek yeme imkânı sağlanması için fiziki mekanlar kullanmakta, personel çalıştırmakta, ısıtma, soğutma vb. çeşitli harcamalar yapmaktadır. Servis hizmetleri için daha kaliteli araçlar, kalifiye sürücü ve hostesler istenekte, organizasyon hizmeti vermektedirler. Kitap, kırtasiye, kıyafet gibi ihtiyaçların toplu alımı, stoklanması ve iadesi ile ilgili olarak harcamaları olmaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki bu hizmetlerin tümü eğitim-öğretim yanında öğrenci ve velisine sunulan yan hizmetlerdir. Etik olan kaliteli hizmeti öğrenci ve veliye daha uygun ücretle sunmaya çalışmak olmalıdır. Kanun ve yönetmeliklerde de yeri olmadığı için hiçbir veli bu hizmetleri (belki özelliğinden dolayı servis hizmeti bu kapsam dışında tutulabilir) okuldan almaya mecbur tutulmamalıdır. Veli her zaman eş değer hizmeti veya malzemeyi istediği yerden temin edebilmelidir.

C. Reklam ve ilanlarla ilgili konular

- 1. Yapılan reklam ve ilanlar okulun kendisiyle ilgili olmalıdır:** Hem kanunlar hem de etik kurallar yapılacak reklam ve ilanların doğrudan kurumun kendisiyle ilgili olmasını gerektirir. Yapılan reklam ve ilanlarda bir başka kurumun sloganını kullanmak veya bir başka kurumun reklamına atıf yaparak imada bulunmak etik değildir. Bir okulun kendi başarısını listelerken, liste içinde diğer kurumların adının bulunması da etik olmaz.
- 2. Reklam ve ilanlar kanun ve yönetmeliklere uygun olmalıdır:** Bilindiği gibi özel okul ilan ve reklamları ile ilgili olarak kanuni gereklilikler bulunmaktadır. Örneğin özel okulların televizyonda reklam ve ilan vermesi yasaktır. Özellikle okul ismi ile aynı olan yayın reklamı yapmak, özel okulun ismini de televizyon reklamına taşımakta, teknik olarak kanunlara aykırı olmayan bu durum etik kuralların hiçe sayılması anlamına gelmektedir.

Bir başka örnek özel okulların reklam ve ilanlarında öğrenci ismi ve resmi kullanması yasağıdır. Hatta ailesinin rızası olan, ücretli çocuk manken resimleri ya da yabancı çocuk resmi kullanılması dahi yasaktır. Ancak okulların çok büyük kısmı bu yasal yaptırımı çeşitli şekillerde çiğnemektedirler. Yasaların çiğnenmesi anlamına gelen bu durum ne yazık ki hak ettiği cezayı bulmadığından, yasalara uygun davranan özel okullar etik dışı bir şekilde haksız rekabete maruz kalmaktadır.

- 3. Reklam ve ilanlar diğer kurumları rahatsız etmeyecek şekilde olmalıdır:** Bazı özel okullar sokak direkleri ve sokak tabelalarına asılacak kendi ilan ve reklamlarını, sanki özellikle diğer okulların kapılarının yanındaki direkler ya da o okullardan çıktığında tam karşıya gelecek tabelalara astırmaktadır. Bu konu da yasal sınırlar içinde bulunmasına rağmen son derece etik dışı bir davranış çeşididir.

D. Okullar arasındaki ilişkiler

- 1. Kurumlar kanun ve yönetmeliklere saygılı olmalıdır:** Yukarıda pek çok örnekte de bahsedildiği gibi kurumlar her şeyden önce yükümlü oldukları kanun ve yönetmeliklere saygılı olmalı ve uymalıdır. Kanunlara saygısı olmayan ve bunları uygulamayan okullar ciddi şekilde cezalandırılmalıdır. Aksi takdirde kanunlara saygılı kurumlar bir anlamda cezalandırılmakta, haksız rekabete uğramaktadır. Yine pek çok başlıkta belirtildiği gibi sadece kanunlara uymakla kalmayıp yapılan hareketlerin etik sonuçları da dikkate alınmalıdır.

2. Diğer kurumlar hakkında yanıltıcı açıklamalar yapmak: Bu konuda maalesef sıkça rastladığımız bir sorundur. Okullar rakipleri hakkında veya rakip okulların öğretmenleri hakkında çeşitli söylentiler çıkararak o kurumlardan öğrenci çekmeye çalışmaktadırlar. Bu tür davranış tarzı etik olmadığı gibi zaman içinde söylentileri çıkaran kuruma da tüm özel okulculuğa da zarar vermektedir.

Sonuç olarak tüm özel okulların hem kanun ve yönetmeliklere uygun davranması hem de etik kurallar içinde hareket etmesi son derece önemlidir. En basit kural kendinize yapılmasından hoşlanmayacağınız bir hareketi veya etik bulmadığınız bir hareketi sizin de yapmamanızdır.

ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARINDA ÇALIŞANLARIN TABİ OLDUĞU MEVZUAT VE ÖZLÜK HAKLARI

EĞİTİM PERSONELİNİN TABİ OLDUĞU MEVZUAT

- 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu
- Kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler, bu Kanun hükümleri saklı kalmak üzere;
  - Sosyal güvenlik yönünden; 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası
  - Özlük hakları yönünden 4857 Sayılı İş Kanunu,
  - Yetki, sorumluluk, ödül ve cezalar ile bunların uygulanması bakımından; 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tabidir.
- Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda, resmî öğretim kurumlarında uygulanan mevzuat hükümleri uygulanır. (5580/ 14. md)
- 5580 Sayılı Kanun'un farklı kanunlara atıfta bulunması ve özel öğretim kurumlarında çalışan eğitim personelinin işçi statüsünde olmaları uygulamada yaşanan karışıklığın ana sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Eğitim personeli, 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesi 1. fıkra a bendi kapsamında hizmet akdine tabi sigortalı çalışandır.
- Bu Kanun kapsamında çalışanlar sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası bakımından güvence altına alınmaktadır.
- İş Kanunu kapsamında eğitim personelinin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumlulukları düzenlenmektedir.
- Eğitim personeli özlük hakları kapsamında ücret, yıllık izin, mazeret izinleri, iş sözleşmesinin feshi, fazla mesai, ulusal bayram ve genel tatil günü çalışmaları vb. 4857 Sayılı İş Kanunu'na tabidir.
- Okulda görevli eğitim personeli, dengi resmi okulların tabi olduğu mevzuat hükümlerinde belirtilen görevleri ve okul müdürünün vereceği diğer görevleri yerine getirir.

EĞİTİM PERSONELİ İŞ SÖZLEŞMELERİNİN SON YARGI KARARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

- **Belirli Süreli İş Sözleşmesi:** Belirli süreli işlerde veya belli bir işin tamamlanması veya belirli bir olgunun ortaya çıkması gibi objektif koşullara bağlı olarak işveren

ile işçi arasında yazılı şekilde yapılan iş sözleşmesi belirli süreli iş sözleşmesidir. Örnek olarak; belirli bir yapının ya da projenin tamamlanması, fuar işleri gibi süresi belli olan işler sayılabilir.

- **Belirsiz Süreli İş Sözleşmesi:** Belirli bir süreye bağlı olmaksızın yapılan sözleşmelerdir. Sona ereceği tarih belirsizdir. İş hukuku açısından esas olan ve işçiyi koruyan sözleşme belirsiz süreli iş sözleşmesidir.
- **Eğitim Personeli Sözleşmeleri:** Özel öğretim kurumlarında çalışan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler ile kurucu veya kurucu temsilcisi arasında, en az bir takvim yılı süreli olmak üzere yazılı iş sözleşmesi yapılır. (5580/md.9)
- Ancak mazeret nedeniyle ayrılan, devredilen kurumlarda devredilmeden önce görev yapan, ders saat ücretli olarak görevlendirilecek eğitim personeli ile bir yıldan daha az süreli iş sözleşmesi yapılabilir.
- 4857 Sayılı İş Kanunu hükümlerine göre eğitim personeli ile kurum arasında yapılacak iş sözleşmeleri Yönetmeliğin ekinde yer alan sözleşme formu esas alınarak düzenlenir.
- Eğitim personeli ile yapılacak sözleşmelerde ihtiyari veya zorunlu sosyal sigorta bağlantılı yardımlardan faydalanma olanaklarını kısıtlayan, tehlikeye düşüren mevzuata aykırı şekilde özlük haklarını zedeleyen hükümler bulunamaz.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı

(Esas No : 2017/1 Karar No : 2018/2 29 Haziran 2018 Tarihli R.G Sayı: 30463)

- «5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile eğitim ve öğretimin, öğrenciler bakımından kesintisiz devam etmesi amaçlandığından, “en az bir takvim yılı süreli” sözleşme imzalanmasını öngören 5580 sayılı Kanun’un 9. maddesi, diğer maddelerle birlikte değerlendirildiğinde **özel öğretim kurumları personeli ile yapılan sözleşmenin belirli süreli iş sözleşmesi olduğu sonucuna varılmıştır.**»
- Eğitim personeli kanundan kaynaklanan belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışmaktadır.
- Eğitim personeli sözleşmeleri üst üste yenilense bile belirli süreli olma özelliğini korur.
- **Diğer Personel Sözleşmeleri:** Eğitim personeli dışındaki diğer personel ile belirsiz süreli iş sözleşmesi yapılmalıdır.
- Kurumlarda görevlendirilecek diğer personel ile yapılacak iş sözleşmeleri ise 4857 Sayılı İş Kanunu çerçevesinde düzenlenir.

EĞİTİM PERSONELİ ÜCRET SÖZLEŞMESİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER

- Sözleşmeler, kanundan doğan belirli süreli iş sözleşmedir.
- Sözleşmede eğitim personelinin asıl görevli aylık ücretli veya ders ücretli olduğu,
- Yöneticilik görevine ilişkin bilgiler,
- Okutacağı derslerin adı ve haftalık ders saati sayısı,
- Aylık net ücreti, ek ders saat ücreti, sosyal yardımlar (yasal olarak şartları sağlayanlar) ve ödeniyorsa eğitim öğretim tazminatının ayrı ayrı belirtilmesi,
- Yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler ile yapılacak iş sözleşmesinin süresinin en az bir takvim yılı (daha uzun süreli olabilir) olması gerekir.
- Borçlar Kanunu 420. maddesi uyarınca karşılıklı olmak şartıyla cezai şart hükümleri sözleşmede yer alabilir.
- Sözleşmenin bir örneğinin çalışana verilmesi gerekir.
- İşe başlama tarihi alınan çalışma iznini takip eden 30 gün içinde olacak şekilde belirlenebilir.

BELİRLİ SÜRELİ SÖZLEŞMENİN ERKEN FESHİ

İşveren Tarafından Erken Fesih- Bakiye Süre Ücreti

- Haklı neden olmaksızın belirli süreli sözleşmenin erken feshedilmesi, sözleşme süresine uyulmaması durumunda çalışan, bu sürele uyulmuş olsaydı kazanabileceği miktarı, tazminat olarak isteyebilir. (6098TBK./md.408, 438)
- İşverenin feshi, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 25. maddesinde yazılı sağlık sebeplerine, ahlâk ve iyi niyet kuralları ile benzerlerine uymama veya zorlayıcı sebeplere dayanması halinde işçi, bakiye süre yönünden bir talepte bulunamaz.
- Sözleşmenin haklı feshedildiğini ve bakiye süre ücretinin doğmadığını ispat yükü işverendedir.
- İşçinin hizmet sözleşmesinin sona ermesi yüzünden tasarruf ettiği miktar ile başka bir işten elde ettiği veya bilerek elde etmekten kaçındığı gelir, tazminattan indirilir.
- Eğitim personelinin sözleşmesinin işveren tarafından erken feshi halinde ihbar süresi veya ihbar tazminatı söz konusu değildir.

İşçi Tarafından Erken Fesih

- İşçinin belirli süreli sözleşmeyi haklı neden olmaksızın erken feshetmesi halinde, işverenin bakiye süre ücreti istemesi yasal olarak mümkün değildir.
- İşveren İş Kanunu 23.md. ve TBK 112.md. gereğince zararının tazminini isteyebilir.

- İş Kanunu 23.md. – «Süresi belirli olan veya olmayan sürekli iş sözleşmesi ile bir işverenin işine girmiş olan işçi, sözleşme süresinin bitmesinden önce yahut bildirim süresine uymaksızın işini bırakıp başka bir işverenin işine girerse sözleşmenin bu suretle feshinden ötürü, işçinin sorumluluğu yanında, ayrıca yeni işveren de aşağıdaki hallerde birlikte sorumludur:
  - İşçinin bu davranışına, yeni işe girdiği işveren sebep olmuşsa.
  - Yeni işveren, işçinin bu davranışını bilerek onu işe almışsa.
  - Yeni işveren işçinin bu davranışını öğrendikten sonra dahi onu çalıştırmaya devam ederse.»
- TBK 112.md. «Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.»

Erken Feshe Bağlı Cezai Şart

- Sözleşmenin haklı neden olmaksızın erken feshi halinde ödenmek üzere kararlaştırılan cezai şart hükümleri, karşılıklı olmak şartı ile geçerlidir. (6098/md. 420)
- Cezai şartın talep edilmesi için zararın ispatı gerekmez. (6098/ md. 180)
- Hâkim, aşırı gördüğü ceza koşulunu kendiliğinden indirir. (6098/ md. 182)

EĞİTİM PERSONELİNİN KIDEM TAZMİNATI

- 1475 Sayılı İş Kanunu 14. maddede kıdem tazminatına hak kazandıran sona erme halleri sayılmış, sözleşmenin belirli- belirsiz süreli olması üzerinde durulmamıştır.
- Belirli süreli iş sözleşmesinin, işçi tarafından haklı nedenle feshedilmesinde, emeklilik, muvazzaf askerlik, ölüm nedeniyle sona ermesinde, kadın işçi tarafından evlendikten sonra bir yıl içinde feshinde, işveren tarafından ahlak ve iyi niyet kurallarına uymamak dışında bir nedenle feshedilmesi halinde kıdem tazminatı ödenmesi gerekmektedir.
- Yasada sayılan sona erme halleri dışında bir sona erme halinde, kıdem tazminatı hakkı doğmayacaktır.

Sözleşmenin Yenilenmemesi Halinde Kıdem Tazminatı

Yargı Kararları:

- «Elbette kural olarak belirli süreli iş sözleşmesi kararlaştırılmış ve süre sonunda taraflardan herhangi biri fesih iradesini ortaya koymamış ise iş sözleşmesinin kendiliğinden sona ereceği açıktır. Ancak belirli süreli iş sözleşmesinin sona ermesinden önce **taraflardan biri yenilememe iradesini ortaya koymuş ise**

burada yenilemeyen tarafın iradesine göre kıdem tazminatına hak kazanılıp kazanılmayacağı araştırılmalıdır. İşveren yenilememe iradesini göstermiş ve haklı nedene dayanmıyor ise bir yıllık kıdem koşulu gerçekleştiği takdirde kıdem tazminatı ödenmelidir.» (Yargıtay HGK, E. 2015/22-922, K. 2017/316)

- «Davacının birer yıllık belirli süreli sözleşmelerle bilgisayar öğretmeni olarak çalışmaya devam ettiği ve her yıl sözleşmesinin yenilediği, 2011 yılında ise davacı sözleşmesinin yenilenmesini beklerken, davalı işveren tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin sözleşmenin yenilenmemiş olması sebebiyle işveren tarafından yenilenmeyerek sona eren sözleşme sebebiyle davacının kıdem tazminatına hak kazandığı diğer bir ifadeyle davacının iş sözleşmesinin sürenin sonunda işveren tarafından haklı bir neden gösterilmeksizin yenilenmemesi sebebiyle kıdem tazminatı taleplerinin kabulü gerekmektedir» (Yargıtay HGK, E. 2013/22-1943, K. 2015/1131, T. 1.4.2015)
- «Hizmet ilişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesine göre; bu sözleşmenin koruyucu hükümlerinden kaçınmak amacıyla belirli süreli iş sözleşmesi yapılmasına karşı yeterli güvenceler alınması gerektiği vurgulanmıştır (m 2/3). Bu nedenle gerek 158 sayılı İLO Sözleşmesi, gerekse iş hukukuna egemen olan “işçi lehine yorum” ilkesi gözetildiğinde, kanun gereği belirli süreli kabul edilen sözleşmeyi, haklı bir neden olmaksızın yenilememe iradesini gösteren işverenin koşulların var olması halinde sona eren sözleşme nedeniyle kıdem tazminatından sorumlu olduğunun kabulü gerekir.» (Yargıtay HGK, E.2013/1443, K.2014/958)

İŞVERENİN HAKLI NEDENLERLE DERHAL FESİH HAKKI (4857/md.25)

- İş sözleşmesi ister belirli süreli ister belirsiz süreli olsun, aşağıdaki hallerde çalışanın iş sözleşmesi haklı nedenle derhal feshedilebilir.

I- Sağlık Sebepleri (Kıdem Tazminat Ödenerek Bildirimsiz Fesih Halleri)

- İşçinin kendi kastından veya derli toplu olmayan yaşayışından yahut içkiyi düşkünlüğünden dolayı hastalanması, sakatlanması nedeniyle ardı ardına 3 gün, ayda 5 günden fazla devamsız olması,
- İşçinin hastalığının tedavi edilemeyecek nitelikte olması ve işyerinde çalışmasının sakıncalı olduğunun sağlık kurulunca tespiti halinde,
- İşçinin hastalık, kaza, doğum ve gebelik (doğum ve gebelik izinlerinden sonra alınan) halinde, hastalık rapor süresinin 17.maddesindeki ihbar süresini 6 hafta aşmasından sonra, sözleşme feshedilebilir.

II-Ahlak ve İyi Niyet Kurallarına Uymayan Haller ve Benzerleri

(Kıdem tazminatı ödenmeden bildirimsiz fesih yapılan haller)

- **Yanılma:** İşçinin sözleşmenin yapıldığı sırada, niteliği hakkında gerçeği uygun bilgi vermeyerek işvereni esaslı bir şekilde yanıltması,
- **Şeref ve namusa dokunacak davranışlar:** İşçinin, işveren veya aile bireylerine karşı şeref ve namusuna dokunacak sözler sarf eder, davranışlarda bulunur veya asılsız ihbar ve isnatlarda bulunması,
- **Cinsel taciz:** İşçinin, işverenin başka bir işçisine karşı cinsel tacizde bulunması,
- **Sataşma, tehdit veya sarhoşluk:** İşçinin işverene veya aile bireylerine yada başka bir işçisine sataşmada bulunması, işyerine sarhoş veya uyuşturucu madde almış olarak gelmesi ya da işyerinde bu maddeleri kullanması,
- **Doğruluk ve bağlılığa uymayan davranışlar:** İşverenin güvenini kötüye kullanmak, hırsızlık yapmak, meslek sırlarını ortaya atmak gibi doğruluk ve bağlılığa uymayan davranışlarda bulunmak
- **Hapis cezası:** İşçinin, işyerinde 7 günden fazla hapisle cezalandırılan ve cezası ertelenmeyen suç işlemesi
- **Devamsızlık:** İşçinin izin almaksızın ve mazeretsiz olarak işyerine ardı ardına 2 iş günü veya bir ay içerisinde 3 iş günü yahut bir ay içinde 2 defa herhangi bir tatil gününden sonraki iş günü devamsızlık yapması,
- **Görevin yapılmaması:** İşçinin yapmakla ödevli bulunduğu işi, hatırlatılmasına rağmen yapmamakta ısrar etmesi,
- **Zarar verme veya iş güvenliğini tehlikeye düşürme:** İşçinin kendi isteği veya savsaklaması nedeniyle işin güvenliğini tehlikeye düşürmesi, işyerindeki mal ve malzemeleri, 30 günlük ücretinin tutarıyla ödeyemeyecek derecede hasara ve kayba uğratması halinde tazminatsız ve bildirimsiz fesih yapılabilir.

III- Zorlayıcı Sebepler

(Kıdem tazminatı ödenerek bildirimsiz fesih yapılan haller)

- İşçiyi işyerinde bir haftadan fazla çalışmaktan alıkoyan bir sebebin ortaya çıkması, (Sel, Yangın, deprem gibi)

IV- İşçinin gözüaltına alınması veya tutuklanması halinde devamsızlığın 17 nci maddedeki bildirim süresini aşması. (Kıdem tazminatı ödenerek bildirimsiz fesih yapılan hal)

İŞÇİNİN HAKLI NEDENLERLE DERHAL FESİH HAKKI (4857/md.24)

I. Sağlık sebepleri

II. Ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri

III. Zorlayıcı sebepler

- İşçi tarafından 24. madde kapsamında yapılan fesihlerde kıdem tazminatı ödenir.
- Özel öğretim kurumlarında çalışan eğitim ve idari personele sosyal yardım kapsamındaki zorunlu ödemelerin (aile, çocuk, ölüm, eğitime hazırlık ödeneği) yapılmaması veya eksik yapılması halinde, işçi sözleşmeyi haklı nedenle derhal feshedebilir.

Bildirimsiz Fesih Hakkını Kullanma Süresi (4857/md.26)

- Ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan hallerde sözleşmenin feshedilmesi için sınırlı süre tanınmıştır.
- İşveren veya işçi, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan davranışı öğrendiği günden başlayarak 6 iş günü içinde ve her halde fiilin gerçekleşmesinden itibaren bir yıl içinde fesih hakkını kullanmalıdır. Ancak işçinin olayda maddi çıkar sağlaması halinde bir yıllık süre uygulanmaz. (Zimmete para geçirilmesi, rüşvet alınması gibi)
- Altı iş günlük süre, işçi ya da işverenin haklı feshe neden olan olayı öğrendiği günden itibaren işlemeye başlar. Olayı öğrenme günü sayılmaz ve takip eden iş günleri sayılarak altıncı günün bitiminde haklı fesih yetkisi sona erer.
- Haklı fesih nedeninin devamlı olması durumunda hak düşürücü süre işlemeye başlamaz. (Örneğin devamsızlık)
- İşverenin tüzel kişi olması durumunda altı iş günlük süre feshe yetkili merciin öğrendiği günden başlar. Bu konuda müfettiş soruşturması yapılması, olayın disiplin kurulunca görüşülmesi süreyi başlatmaz. Olayın feshe yetkili kişi ya da kurula intikal ettirildiği gün, altı iş günlük sürenin başlangıcını oluşturur.
- Bir senelik süre ise her halde olayın gerçekleştiği günden başlar.
- Sürelerden birinin dahi geçmiş olması haklı fesih imkanını ortadan kaldırır.

ÇALIŞANLARA ÖDENMESİ ZORUNLU SOSYAL YARDIMLAR

- Özel Öğretim Kurumları Kanununun 9. maddesi 2. fıkrasına göre; sosyal yardım kapsamındaki ek ödemeler, bütçe kanunlarıyla resmî okul öğretmen ve personeline sağlanan haklara denk olarak eğitim ve diğer personele de ödenir.
- Bu kapsamda sağlanan sosyal yardımlar;
  - Aile yardımı,
  - Çocuk yardımı,
  - Ölüm yardımı,
  - Öğretim yılına hazırlık ödeneğidir.

AİLE YARDIMI ÖDENEĞİ (EŞ İÇİN) (657/ md.202)

- Evli bulunan Devlet memurlarına aile yardımı ödeneği verilir.
- Bu yardım; memurun her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışmayan veya herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan aylık almayan eşi için 1500 gösterge rakamının aylık katsayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktar üzerinden ödenir.
- 2011/2022 sayılı B.K.K Eki Kararın 3. maddesiyle, (1500) gösterge rakamının 1.7.2011 tarihinden itibaren (2134) olarak uygulanacağı hüküm altına alınmıştır.

OCAK - HAZİRAN 2019	EŞ İÇİN
GÖSTERGE	2134
MAAŞ KATSAYISI	0,130597
ÖDENECEK TUTAR	278,69

Aile Yardımı Ödeneğine Hak Kazanma

- Memur, eş için ödenen aile yardımı ödeneğine evlendiği; çocuk için ödenen yardıma da çocuğunun doğduğu tarihi takip eden ay başından itibaren hak kazanır. (657 sayılı md.204)

Aile Yardımı Ödeneği Hakkını Kaybetme

- Memur, eş için ödenen aile yardımı ödeneği hakkını eşinden boşanma veya eşinin ölümü, çocuk için ödenen yardım ödeneği hakkını da çocuğun ölümü veya 206. maddedeki hallerin vukuunu takip eden ay başından itibaren kaybeder. (657 md.205)

ÇOCUK YARDIMI ÖDENEĞİ

Bu yardım;

- Çocuklarından her biri için de 250,
- Gösterge rakamının (72. ay dahil olmak üzere 0-6 yaş grubunda yer alan çocuklar için bir kat artırımlı) aylık katsayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktar üzerinden ödenir.
- Dul memurların çocukları için yukarıdaki hükümler uygulanır.
- Boşanma veya ayrılık durumunda mahkeme bu yardımın hangi tarafa ve ne oranda verileceğini de kararında belirtir.
- Devlet memurunun, geçimini sağladığı üvey çocukları için de bu ödenek verilir.

Çocuk İçin Aile Yardımı Ödeneği Verilmeyecek Haller

- Aşağıdaki hallerde çocuklar için aile yardımı ödeneği verilmez:
  - Evlenen çocuklar,
  - 25 yaşını dolduran çocuklar (25 yaşını bitirdiği halde evlenmemiş kız çocukları ile çalışmayacak derecede malullükleri resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilenler için süresiz olarak ödeneğin verilmesine devam olunur.),
  - Kendileri hesabına ticaret yapan veya gerçek veya tüzel kişiler yanında her ne şekilde olursa olsun menfaat karşılığı çalışan çocuklar (Öğrenim yapmakta iken tatil devresinde çalışanlar hariç),
  - Burs alan veya Devletçe okutulan çocuklar.

DOĞUM YARDIMI ÖDENEĞİ

- Doğum yardımına ilişkin ödemelerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesinden tüm Türk vatandaşlarına yapılacağı belirtilmiştir. (29364 Sayılı Doğum Yardımı Yönetmeliği)
- Sosyal haklar kapsamında, **657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 207. maddesinde yer alan doğum yardımı uygulaması kaldırıldığı için özel okulların bu yardımı yapma zorunluluğu kalmadığı kanaatindeyiz.**
- Bilgi için bakanlıkça ödenecek doğum yardımı tutarları aşağıda belirtilmiştir. (633 sayılı ek md.4)

Canlı Doğan Birinci Çocuk İçin	300 TL
Canlı Doğan İkinci Çocuk İçin	400 TL
Canlı Doğan Sonraki Çocuklar İçin	600 TL

- Doğum yardımı, Türk vatandaşı olan anne veya babaya, her ikisi de Türk vatandaşı ise anneye yapılır.
- Doğum yardımı, Bakanlıkça belirlenen zorunlu hallerde babaya ödenebilir.
- Doğum yardımı ödenmesinde kimlik paylaşımı sisteminde yer alan nüfus kayıtları esas alınır.
- Bu kapsamda yapılan ödemeler, Bakanlık bütçesine bu amaçla konulan ödenekten karşılanır.
- Bu fıkrada belirtilen tutarları artırmaya Bakanlık ile Hazine ve Maliye Bakanlığı müştereken yetkilidir.

ÖLÜM YARDIMI ÖDENEĞİ (657/ md.208)

- Devlet memurlarından;
  - Memur olmayan eşi ile aile yardımı ödeneğine müstahak çocuğu ölenlere en yüksek Devlet memuru aylığı (ek gösterge dahil) tutarında,
  - Memurun ölümü halinde sağlığında bildiri ile gösterdiği kimseye,
  - Eğer bildiri vermemiş ise eşine ve çocuklarına,
  - Bunlar yoksa ana ve babasına,
  - Bunlar da yoksa kardeşlerine en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) iki katı tutarında,

ölüm yardımı ödeneği verilir.

OCAK-HAZİRAN 2019	EŞ VE ÇOCUKLAR İÇİN	ÇALIŞAN İÇİN
GÖSTERGE	9500	19000
MAAŞ KATSAYISI	0,130597	0,130597
ÖDENECEK TUTAR	1.240,67	2.481,34

ÖĞRETİM YILINA HAZIRLIK ÖDENEĞİ

- Eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfına dahil öğretmen unvanlı kadrolarda görevli olup; fiilen öğretmenlik yapanlara (ilköğretim ve okul müdürleri ile yardımcıları, cezaevi okullarında çalışan öğretmenler, yönetici, eğitim uzmanı ve eğitim uzman yardımcıları dahil) her öğretim yılında bir defaya mahsus olmak üzere ve öğretim yılının başladığı ay içinde Milli Eğitim Bakanı tarafından belirlenecek tarihte Bakanlar Kurulunca belirlenecek miktarda, **öğretim yılına hazırlık ödeneği ödenir.** (657/ek md.32)
- **Bu ödenek damga vergisi hariç diğer vergi ve kesintilere tabi tutulmaz.**
- 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ekindeki K Cetvelinde de bu ödemenin nasıl yapılacağına dair aşağıdaki ifade yer almaktadır.
- Öğretim yılına hazırlık ödeneği;
  - Öğretim yılının başladığı aydan sonra ve birinci dönem ders yılının sonundan önce göreve başlayanlara %75'i,
  - Birinci dönem ders yılından sonra ve ikinci dönem ders yılının sona ermesinden önce göreve başlayanlara ise %50'si oranında yapılır.
- Kısmi süreli çalışan eğitim personeline haftalık girdiği ders saati ile aylık çalışan öğretmenin haftalık girdiği yirmi ders saati kıyaslanarak öğretim yılına hazırlık ödeneği ödenmelidir.

ÖĞRETİM YILINA HAZIRLIK ÖDENEĞİ NET Mİ BRÜT MÜ OLMALI?

- 2018 yılında, MEB bünyesinde, 657 Sayılı Kanun kapsamında memur statüsünde çalışan öğretmenlere, 1.130 TL brüt rakamdan sadece % 07,59 DV kesilerek 1.121,42 TL ödeme yapılmıştır.
- Doğrudan özel okul öğretmenleri ile ilgili olmamakla birlikte, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin 12.12.2013 tarih, 2012/09082 esas, 2013/24142 karar sayılı ilamı yol gösterici niteliktedir. **«Dava devlet okullarında sözleşmeli öğretmenlere ödenen öğretim yılına hazırlık ödeneğinden yapılan SGK prim kesintilerinin hukuka aykırı olduğunun tespiti ile aksi yöndeki kurum işleminin iptali istemiyle, ilgili sendika tarafından açılmıştır... Memur statüsünde çalışan öğretmenler ile sözleşmeli öğretmenler farklı hukuksal konumda olduklarından, statüleri Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen sözleşmeli öğretmenlerin 657 sayılı Kanunda düzenlenen öğretim yılına hazırlık ödeneğinden kesinti yapılamayacağına ilişkin istisnadan yararlanmaları 5510 sayılı Kanunun 80/I-b-c bentleri ile 105. maddesi gereğince mümkün değildir.»** şeklinde değerlendirme yapmıştır.
- Söz konusu karardan da anlaşılacağı üzere **belirlenen tutar, brüt tutardır**; ancak öğretim yılına hazırlık ödeneği, 657 Sayılı Kanun 4/a maddesi kapsamındaki resmi okul öğretmenlerinden farklı olarak, SGK primi açısından istisna kapsamında olmadığından, SGK ve işsizlik sigortası priminin kesilmesi gerekmektedir. **Bu durumda kanunen işçi payından ödenmesi gereken primler de (toplam %15) brüt ücretten kesilecektir.**

EĞİTİME HAZIRLIK ÖDENEĞİ	YILLAR	ÖDEME TUTARI	DAYANAK
	2015	950	14.08.2013/ 28735 RG
	2016	1.000	23.08.2015/ 29454 RG
	2017	1.050	23.08.2015/ 29454 RG
	2018	1.130	25.08.2017/ 30165 RG
	2019	1.180	25.08.2017/ 30165 RG

SOSYAL YARDIM KAPSAMINDA OLMAYAN TAZMİNAT ÖDEMELERİ EĞİTİM ÖĞRETİM TAZMİNATI

- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun "Mali Hükümler " başlıklı V. kısmında, "Zam ve Tazminatlar" başlığı altındaki 152. maddenin 2/b bendinde eğitim öğretim tazminatına yer verilmiştir.
- Eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfına dahil öğretmen unvanlı kadrolarda fiilen öğretmenlik yapanlara; (Öğretmen unvanlı kadrolarda bulunanlardan okul müdürü ve okul müdür yardımcısı, yönetici ve eğitim uzmanı olarak görevlendirilenler ile cezaevi okullarında çalışan öğretmenler dahil olmak üzere) en yüksek Devlet Memuru aylığının (ek gösterge dahil) brüt tutarının (9500 * aylık katsayı)
  - 1-2 nci derecelerden aylık alanlar için % 120,56 sına,
  - 3 ve 4 üncü derecelerden aylık alanlar için % 115,56'sına,
  - Diğer derecelerden aylık alanlar için % 105,56'sına kadar, bu nispetleri aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca belirlenecek esas, ölçü ve nispetler dahilinde yukarıdaki tazminatlar ödenir.
- 2019 yılı için belirlenen aylık katsayılar ve yeniden düzenlenen tazminat oranları doğrultusunda ödenmesi gereken eğitim öğretim tazminatı tutarlarının hesaplanma tablosu aşağıda sunulmuştur.

OCAK-HAZİRAN 2019	
GÖSTERGE	9500
MAAŞ KATSAYISI	0,130597
HESAPLANAN EĞİT. ÖĞRET. TAZMİNATI	1.240,67
1-2 DERECE KATSAYISI	120,56
1-2 DERECE ÖDENECEK TAZMİNAT TUTARI	1.495,75
3-4 DERECE KATSAYISI	115,56
3-4 DERECE ÖDENECEK TAZMİNAT TUTARI	1.433,72
5-6-7-8-9 DERECE KATSAYISI	105,56
5-6-7-8-9 DERECE ÖDENECEK TAZMİNAT TUTARI	1.309,65

EK DERS ÜCRETİ

- Kurumlardaki ek ders ücreti, resmî okullar için tespit edilen miktardan az olamaz. Ancak, resmî okul ve kurumlardan ücretli olarak görevlendirilenlere verilecek ek ders ücreti miktarı, resmî okullar için tespit edilen ek ders ücretinin iki katını geçemez. (5580 / md.9)
- **Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği 26. maddesinde eğitim personelinin girebileceği ders saati sayıları düzenlenmiştir.** Buna göre;
  - Okullarda görevli öğretmenler ile uzman öğreticiler haftada **en fazla aylık karşılığı 20 saat, ders saati ücretli 20 saat olmak üzere toplam 40 saate kadar ders okutabilir.**
  - Okul öncesi eğitim kurumlarından derslik sayısı üçten az olan okullarda okul öncesi öğretmenliğine kaynak teşkil eden fakültelerden mezun olan okul müdürü tam gün ders okutabilir.
  - Okullarda görevli yöneticiler haftada 6 saat aylık karşılığı, 6 saat ders saati ücretli olmak üzere toplam 12 saat, diğer kurumlarda görevli yöneticiler ise haftada toplam 12 saat ders okutabilir.
- Yukarıda yer alan yasal düzenlemeler gereği, aylık karşılığı 20 saat derse giren eğitim personeline 20 saatin üzerinde girdiği her ders için ek ders ücreti ödenmesi gerekmektedir.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı 08.01.2019 tarihli, Mali ve Sosyal Haklar konulu, 27998389-010.06.02-87 sıra no'lu Genelgesi ile 01.01.2019- 30.06.2019 döneminde geçerli olmak üzere, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 154. maddesi uyarınca aylık katsayı (0,130597) olarak belirlenmiştir.
- **Bu veriler ışığında 01.01.2019-30.06.2019 tarihleri arasında uygulanacak ek ders tutarları aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:**
  - **Gündüz Ek Ders Ücreti** $140 \times 0,130597 = 18,28$ TL Brüt
  - **Yarıyıl ve yaz tatillerinde, cumartesi ve pazar günleri ile saat 18.00'den sonra Ek Ders Ücreti:** $150 \times 0,130597 = 19,59$ TL Brüt
- Diğer taraftan özel öğretim kurumlarında, ek ders ücretlerinden sigorta primi kesilip kesilmeyeceği yönünde tereddüt yaşandığı görülmektedir. Ek ders ücretlerinden, sigorta primi işçi payı, işsizlik sigortası işçi payı, gelir vergisi ve damga vergisi kesilmesi gerekmekte olup, herhangi bir istisna söz konusu değildir.

- Milli Eğitim Müdürlüklerinden özel okullara gönderilen yazılarda, ek ders ücreti brüt rakamının yukarıda hesapladığımız gibi 18,28 TL olarak belirtildiği; ancak net tutar hesabının resmi okul kadrolu öğretmenleri esas alınarak, sadece %15 gelir vergisi ve % 07,59 damga vergisi kesintisi yapılarak 15,40 olarak belirtildiği görülmektedir.
- Resmi okul öğretmenlerinden kadrolu olanlar (memur statüsünde çalışanlar) 5510 Sayılı Kanun 4/1-c kapsamında sigortalı sayılmaktadır. 4/1-c kapsamında sigortalı olanların prime esas kazançlarının nasıl hesaplanacağı 5510 Sayılı Kanun'un 80/3. fıkrasında ayrıca düzenlenmiş olup; 4/1-a sigortalılardan farklılık arz etmektedir.
- Bu nedenle özel okullarda, net tutar olarak belirtilen 15,40 TL'nin esas alınması ve bunun üzerinden brüt rakama çıkılarak işlem yapılması hatalı uygulamaya neden olacaktır.
- Brüt ek ders ücreti olan 18,28 TL'nin esas alınması, bu tutardan sigorta primleri ile çalışanın bulunduğu vergi dilimi esas alınarak gelir vergisi ve damga vergisi kesintisi yapılması gerekmektedir.

YENİ AÇILMIŞ VE AÇILACAK OKULLARDA TEŞVİKLER İLE MUAFİYETLER

- Özel okullara;
  - Yatırım döneminde
  - Faaliyet döneminde
- olmak üzere iki ayrı safhada teşvikler kullandırılmaktadır.

YATIRIM TEŞVİKLERİ

- 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar'ın 17. maddesi uyarınca, özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan okul öncesi eğitim, ilkökul, ortaokul ve lise eğitim yatırımları öncelikli yatırım konusu olarak belirlenmiş ve bu nedenle, yatırım hangi ilde yapılırsa yapılsın, yatırım tutarının asgari 500 bin TL olması halinde 5. bölgede yer alan illere sağlanan desteklerden faydalanacağı belirtilmiştir.

Yatırım teşvik belgesi almak suretiyle yatırımların gerçekleştirecek olan özel okullara, 81 ilin tamamında, aşağıdaki destekler sağlanmaktadır:

- **KDV İstisnası:** Yurt içi ve yurt dışı makine ve teçhizat alımlarında.
- **Gümrük Vergisi Muafiyeti:** Yurt dışı makine ve teçhizat alımlarında.

- **Vergi Muafiyeti:** Yatırıma katkı oranı ve kurumlar/gelir vergisi indirimi.
- **Sigorta Prim İşveren Desteği:** 7-10 yıl arasında sigorta primi işveren payı desteği.
- **Yatırım Yeri Tahsisi:** Hazine arsaları, boş kamu binaları yatırım yeri olarak istenebilir.
- **Faiz Desteği:** TL cinsinden kredilerde 5-7 puan, döviz cinsinden kredilerde 2 puan faiz desteği.
- **Emlak Vergisi Muafiyeti:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında yatırıma tahsis edilen arsalar, yatırım süresi boyunca; bu arsaya inşa edilen binalar ise 5 yıl süreyle geçici muafiyetten faydalandırılır.
- **Belediye İmar Bina İnşaat Harçları Muafiyeti:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında inşa edilen binalar inşaat harcından muafittir.
- **Damga Vergisi İstisnası:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında yükleniciler ve tedarikçilerle yapılan sözleşmeler üzerinden hesaplanan damga vergisinden muafittir.
- Bu teşvikler, 5. bölge kapsamında belirlenen 66 ilde uygulanmaktadır.
- Eğitim yatırımlarında 6. Bölgede desteklerinden yararlanacak toplam 15 il bulunmaktadır: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Van.
- Bu illerde 5. bölge teşviklerinden farklı olarak;
- **Gelir vergisi stopaj desteği:** Yatırımlarla sağlanan ilave istihdam için, belgede kayıtlı istihdam sayısını aşmamak kaydıyla, işçilerin ücretlerinin asgari ücrete tekabül eden kısmı üzerinden hesaplanan gelir vergisi, yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete geçtiği tarihten itibaren on yıl süreyle verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir.
- **Sigorta primi işveren desteği:** Yatırımla sağlanan ilave istihdam için, tamamlama vizesi yapılan teşvik belgesinde kayıtlı istihdam sayısını aşmamak kaydıyla, işveren tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmı, tamamlama vizesinin yapılmasını müteakip on yıl süreyle işveren adına Bakanlık bütçesinden karşılanabilir.
- 6. Bölgede yer alan illerde yapılacak yatırımlarda; 5. bölge için verilen teşviklerden farklı olarak vergi muafiyeti ile sigorta primi işveren desteğinden daha yüksek tutarda faydalanılmaktadır.

- Vergi indirimi yatırıma katkı oranı %50, Kurumlar Vergisi indirim oranı %90
- Sigorta primi işveren hissesi desteği 10 yıl,
- Faiz desteği TL cinsinden 7 puan olarak uygulanmaktadır.

VERGİ TEŞVİKLERİ

- **Gelir Vergisi Teşviki:** Gelir Vergisi Kanununun 20. maddesinde okul öncesi eğitim, ilk öğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarının işletilmesinden elde edilen kazançlar 5 vergilendirme dönemi gelir vergisinden istisnadır.
- **Kurumlar Vergisi Teşviki:** Kurumlar Vergisi Kanununun 5/1-ı bendinde okul öncesi eğitim, ilk öğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarının işletilmesinden elde edilen kazançlar, 5 hesap dönemi kurumlar vergisinden istisnadır.
- **KDV İndirimi:** 01.01.2019 tarihinden itibaren, 7104 sayılı Kanun'la birlikte niteliği itibariyle kısmi istisna kapsamında olan, özel okullarca bedelsiz verilen eğitim, öğretim hizmetlerine nedeniyle yüklenilen katma değer vergilerinin indirimine imkân sağlanmıştır.
- **Damga Vergisi:** Okul idareleri ile veliler arasında, düzenlenecek Öğrenci Kayıt Sözleşmeleri damga vergisinden istisna olacaktır.

EĞİTİM YATIRIMLARINA SAĞLANAN DEVLET DESTEKLERİ

- Türkiye' eğitim sektörünün öncelikli yatırımlar kapsamına alınması (avantajlı yatırımlar) nedeni ile yeni okul yapımına veya mevcut okulun kapasitesinin artırılması veya mevcut okulun modernize edilmesine yönelik yapılacak eğitim yatırımların yeni yatırım teşvik sisteminden yararlanmasını önermekteyiz.
- Özellikle özel dershanelerin kapatılmasıyla dershanelerin okula dönüşümü zorunlu hale gelmiştir. Dershane sahiplerinin okul dönüşümü yapmadan önce yatırım teşvik almaları yatırım maliyetlerini azaltacaktır.
- Özel eğitim kurumları başta olmak üzere diğer eğitim kurumlarının da yatırım teşvik sisteminden yararlanmaları gerekir.
- Ayrıca yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çıkarılan kanunla da teşvik belgeli yatırımlara ek destekler getirilmiştir.
- Başta yatırım yeri tahsisi olmak üzere finansman desteği, sigorta ve vergi muafiyetlerinin sağlandığı paket teşvikler Türkiye' deki eğitim sektörü yatırımları öncelikli devlet destekleri kapsamına alınmıştır.

SİGORTA PRİM TEŞVİKLERİ

- Bölgesel teşvik ve yatırım teşvikleri dışında devlet istihdamın artırılması amacıyla, özellikle 2011 yılından bu tarafa birçok sigorta prim teşvikini işverenlerin kullanımına sunmuştur.
- Yürürlükte olan tüm sigorta prim teşviklerinin her birinin kendi içinde farklı şartları bulunmaktadır.
- Bir çalışan aynı anda birden fazla sigorta prim teşvikinden yararlanma hakkına sahip olabilir.
- Sigorta prim teşviklerinin karmaşıklığı, uygulamanın zorluğu ve bu konuda hata yapmamak için ciddi bir mevzuat bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle uygulamanın sağlıklı yürütümü için konusunda uzman kişi ve danışmanlardan hizmet alınmasında yarar görülmektedir.
- Yürürlükteki teşviklerle çalışanlara 6 ay ile 54 ay arasında değişen sürelerle sigorta priminin tamamı veya işveren priminin karşılanması söz konusu olabilmektedir.
- İşverenlere, yeni personel işe alırken yürürlükteki teşvik hükümlerini dikkate alarak personel istihdam etmeleri tavsiye olunur.

Teşviklerden Yararlanmak İçin Genel Şartlar

- Özel sektör işvereni olmak (istisnaları mevcut)
- Aylık prim ve hizmet belgelerinin yasal süresi içine Kuruma verilmesi
- Tahakkuk eden sigorta primlerinin yasal süresi içinde ödenmesi
- İPC, gecikme cezası ve gecikme zammı borcunun bulunmaması
- Geçmiş prim borcunun 6183 sayılı Kanun kapsamında veya yürürlükteki yapılandırma kanun kapsamında taksitlendirilmiş veya tecil edilmiş olması

Teşvik kapsamında olmayanlar;

- Kamu kuruluşları (Kısmi İstisna)
- Devlet ile ihale usulü iş yapanlar
- Emekliler

DİKKAT EDİLECEK DİĞER HUSUSLAR

ÖZEL ÖĞRETİM KURUMUNDA İLK DEFA ÇALIŞACAK PERSONELİN BİLDİRİMİ

(Yönetmelik md.26)

- Kurum müdürlüğünce, çalışma izni verilmesi istenen eğitim personelinin ve diğer personelin bu izne esas olan belgelerini eksiksiz olarak tamamlamak suretiyle evrakı kurumun doğrudan bağlı bulunduğu millî eğitim müdürlüğüne teslim edilir. Nitelik ve şartları uygun bulunanlara müracaattan itibaren 10 gün içinde çalışma izni valilikçe düzenlenir.
- Valilikten çalışma izni alınmadan personel işe başlatılamaz.
- İş sözleşmelerinde işe başlama tarihinin eğitim personeli için alınan çalışma izin tarihi olarak belirtilmesi uygundur.
- Yönetmeliğin 43/6. maddesine göre çalışma izninin verildiği tarihi takip eden 30 gün içinde işe başlama tarihi belirlenebilir. Bir gün öncesinde de işe giriş bildirgesi Kuruma verilir.

Ders saati ücretli olarak çalışan öğretmen için SGK gün sayısının hesaplanması;

- Kısmi süreli çalışmalarda ay içindeki prim ödeme gün sayısı ay içindeki toplam çalışma saatinin günlük çalışma süresine bölünmesi suretiyle bulunur. (5510/md.80)
- Örnek: Bir ay içinde toplam 10 gün işe gelen ve toplam 80 saat derse giren bir öğretmenin SGK'ya bildirilecek sigortalı gün sayısı ne kadardır?
- $80/7,5 = 10,66$ (5510 sayılı md.80/1-h bendi gereğince, gün kesirleri bir gün kabul edilir.) bu kişi için 11 gün SGK'ya prim günü bildirilir.

Ders saati ücretli olarak çalışan uzman-usta öğretici için SGK gün sayısının hesaplanması;

- 5510 Sayılı Kanun 80/j bendinde; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında ek ders ücreti karşılığında ilgili mevzuatı çerçevesinde uzman ve usta öğretici olarak çalıştırılanların prim ödeme gün sayısı 30 günü aşmamak kaydıyla, bir takvim ayı içerisinde hak kazandıkları brüt ek ders ücreti toplam tutarının, prime esas günlük kazanç alt sınırına bölünmesi sonucu bulunur. Bu şekilde yapılacak hesaplamalarda tam sayıdan sonraki küsuratlar dikkate alınmaz.
- Örnek: Bir ders saati ücreti 20 TL brüt olan usta öğretici ay içerisinde toplam 17 saat derse girmiştir. Elde ettiği kazanç (20x17) 340 TL brüt liradır. Günlük asgari

ücret tutarı 85,28 TL olduğundan (340/85,28) 3,98 gün SGK prim günü hesaplanır. Tam sayıdan sonraki küsuratlar dikkate alınmadığından SGK'ya 3 gün sigortalı olarak bildirilecektir.

RAPORLU İŞÇİYE ÜCRET ÖDENMESİ

- İş göremezlik durumlarında;
- İş kazası veya meslek hastalığı sebebiyle iş göremezlik varsa her gün,
- Analık sebebiyle iş göremezlik varsa doğumdan önceki ve sonraki sekizer haftalık sürede her gün(doğumdan önceki bir yıl içinde en az doksan gün kısa vadeli sigorta primi bildirmiş olması şartıyla),
- Hastalık sebebiyle iş göremezlik varsa iş göremezliğin üçüncü gününden başlamak üzere her gün(iş göremezliğin başladığı tarihten önceki bir yıl içinde en az doksan gün kısa vadeli sigorta primi bildirmiş olması şartıyla) geçici iş göremezlik ödeneği verilir.
- Bu üç halde verilecek geçici iş göremezlik ödeneği yatarak tedavilerde 5510 sayılı kanunun 17.maddesine göre hesaplanacak günlük kazancın yarısı, ayakta tedavilerde ise üçte ikisi tutarında olacaktır.
- İşçi aylık (maktu) ücretle çalışmıyorsa, günlük veya haftalık ücretle çalışıyor ise; hastalık sebebi ile çalışmadığı günler için **işverenin ücret ödeme yükümlülüğü olmayacaktır.**
- Aylık ücretle çalışan işçilerin iş göremezlik raporu almaları halinde, SGK tarafından ödenen geçici iş göremezlik tutarı mahsup edildikten sonra aradaki farkın işçiye ödenmesi gerekmektedir.
- İş Kanunu 48/2. maddesi ifadesinden anlaşıldığı, örnek Yargıtay kararında da ifade edildiği üzere, hastalık halinde işçiye ücreti tam olarak ödenirse, kurumdan aldığı iş göremezlik ödeneği işverene iade edilecek veya ücreti tam olarak ödenmeyecek, Kurumdan aldığı iş göremezlik ödeneği mahsup edildikten sonra aradaki farkın işçiye ödenmesi gerekecektir.

FAZLA MESAI ÜCRETİ ÖDEMEK YERİNE SERBEST ZAMAN (İZİN) KULLANDIRILMASI

- Fazla çalışma yapan işçi yazılı olarak talep etmesi halinde izin kullanabilir.
- Bu çalışmalar karşılığı zamlı ücret yerine, fazla çalıştığı her saat karşılığı 1 saat 30 dakikayı, izin olarak kullanabilir.

- Fazla mesai yapan işçiden her ay sonunda yazılı izin talebi alınır; yazılı talep alınmayan hallerde bordroda fazla mesai ücreti tahakkuk ettirilmesi zorunludur.
- İşçinin fazla çalışma karşılığı hak ettiği izni, işveren 6 ay zarfında kullandırmalıdır.
- İşçinin tatil ve izin günlerinde serbest zaman kullanılamaz.

EĞİTİM KURUMUNDA ÜCRETSİZ İZİN UYGULAMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

- Eğitim personeli ile kural olarak bir yıl süreli sözleşme düzenlenmesi nedeniyle 12 ay kesintisiz ücret ödenmesi zorunludur.
- Bu yükümlülükten kurtulmak için;
- Yaz döneminde ücretsiz izin talebi alınması,
- İstifa dilekçesi alınarak işten çıkış-giriş işleminin yapılması, uygun değildir.

FİİLİ HİZMET SÜRESİ ZAMMINA TABİ ÇALIŞANLAR VE BİLDİRİMLERİ

- 7146 Sayılı Kanun'un 11. maddesi ile 1219, 6283 ve 6197 Sayılı Kanunlar kapsamında sağlık meslek mensubu sayılan ve insan sağlığı için koruyucu, teşhis, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerde çalışanlar da fiili hizmet süresi zammı kapsamına dahil edilmişlerdir.
  - 5510/40. maddede yapılan bu değişiklik sonrasında 3.8.2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere sağlık çalışanlarının anılan madde kapsamında geçen sürelerinin her 360 gününe beş yılı aşmamak üzere 60 prim gün sayısı ilave edilecektir.
- Özel sektöre ait işyerlerinde görevli sağlık çalışanlarının fiili hizmet süresi kapsamında geçen çalışmalarına ilişkin bildirimleri 29 nolu belge türü; kapsama girmeyen çalışmaları ile hafta tatili, yıllık izin, kurs gibi fiilen çalışmadıkları sürelerle ilişkin hizmetleri 1 nolu belge türü seçilmek suretiyle düzenlenecek aylık prim ve hizmet belgeleriyle SGK'ya bildirilecektir.

KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU

- İşveren, işçi hakkında edindiği bilgileri dürüstlük kuralları ve hukuka uygun olarak kullanmak, gizli kalmasında işçinin haklı çıkarı bulunan bilgileri açıklamamakla yükümlüdür.
- Kişinin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel verilerdir.

- İşe girişler ve periyodik muayenelerdeki sağlık taramaları için açık rıza alınması işyeri hekiminin görevleri arasındadır.
- Özel nitelikli kişisel verilerin ilgili işçinin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaktır.
- Yukarıda belirtilen özel nitelikli kişisel veriler dışında, yasal ve sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi ya da temel hak ve özgürlüklere zarar vermemek kaydıyla işverenin meşru menfaatinin bulunması halinde ayrıca rıza almaya gerek bulunmamaktadır.
- İşverenin kişisel verilerin toplanması, saklanması, imhası ve Kişisel Verileri Korunma Kanunu'nda yer alan hakları konusunda açık rıza aransın ya da aranmasın çalışanları aydınlatma yükümlülüğü vardır.

Dr. Özge ÖZDEMİR

Little Thinkers Society

ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE

Çocuklar İçin Felsefe, *soruşturma* ve *işbirliğine* dayalı eğitim stratejisini temel alan, kırk beş yıldır dünya çapında yapılan çalışmalar, araştırmalar, eğitimler, uygulamalar, toplantılar ve yayınlarla gelişen bir *öğretim yöntemi*dir. Amerikalı felsefeci Matthew Lipman'ın kaleme aldığı Harry Stottlemeir hikâyesiyle başlayan hareket, bugün elliden fazla ülkede felsefeciler, öğretmenler, eğitimciler, akademisyenler, öğrenciler, okul yöneticileri, politika yapıcılar, yayıncılar, sivil toplum çalışanları, çocuklar ve gençler etrafında örgütlenen, *felsefi soruşturma yapma* pratiğini geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı hedefleyen bir büyük harekete dönüşmüştür.

Çocuklar İçin Felsefe, literatürde *P4C* olarak kısaltılmaktadır. Kısaltmanın, *Çocuklar İçin Felsefe* (Philosophy for Children) açılımının yanı sıra, iki açılımı daha vardır. Her yaşta insan ve toplulukla uygulanabilmesi açısından *Topluluklar İçin Felsefe* (Philosophy for Communities) açılımı bunlardan biridir. Bir diğeri ise, Lipman'ın öne sürdüğü *eleştirel, yaratıcı, işbirliğine dayalı, özen gösteren* (critical, creative, collaborative, caring) düşünme becerilerini vurgulayan açılımıdır.

Çocuklar İçin Felsefe yönteminin işleyişinde, çocuklar bir hikâye etrafında bir araya toplanırlar, hikâyedeki felsefi soru üzerinden kavramları birlikte soruştururlar. Örneğin "Odise mutluluk şurubunu içmeli mi, içmemeli mi?" sorusuyla *mutluluk* kavramı üzerine düşünür, fikirler geliştirir, farklı fikirleri dinler ve çıkarımlar yaparlar. Etkinliğin sonunda "mutluluk şudur" gibi bir yargıya varmazlar. Zaten amaç öğretmenin bir yargıyı/tanımlı zihne aktarması değil, öğrencinin durumları değerlendirecek ve yargıda bulunup eyleme geçecek zihnini çalışıyor kılmaktır. Çocuklar o ders özelinde mutluluk kavramına ilişkin bir *felsefi içerikten* haberdar olmakla birlikte, asıl kazanım her hafta düzenli olarak yapılan soruşturmalarla çocukların süreç içinde *felsefe yapmayı* öğrenmeleridir. Yani öncelik zihni doldurmak değil, çalışır kılmaktır. Uygun rehberlik eşliğinde her yaşta topluluk için felsefe yapmak mümkün olsa da, bunun erken yaşta başlaması hedefi, çocukların zihinsel ve duygusal gelişimleri açısından değerlidir. Çünkü çocukların zihinleri henüz çok sayıda yargıyla kuşatılmadan, zihnin yargıları nasıl işleyeceğine dair bir donanıma sahip olması hedeflenmektedir.

Yalnızca ülkemizde değil, dünyanın pek çok ülkesinde felsefe ortaöğretim seviyesinde bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların 11-18 yaş aralığında tanıştığı ve genellikle felsefe tarihini ya da felsefenin alt alanlarını anlatan klasik bir ders olarak müfredat programlarında yer almaktadır. Ancak bu, *felsefe yapmayı* öğretmek değil, *felsefe içeriğini* öğretmektir. Başka bir deyişle, bu şekilde sürdürülen felsefe öğretimi,

eleştirel düşünme ve demokratik vatandaşlık becerilerini geliştiren bir etkinlikten çok, bilen kitap ve anlatan öğretmen aracılığıyla çocuğun zihnine felsefe bilgisini aktaran geleneksel bir ders olmaktadır. Öte yandan Çocuklar İçin Felsefe, geleneksel felsefe dersine alternatif olarak geliştirilen bir ders işleme yöntemi değildir ve geleneksel dersin kaldırılması gerekliliğini öne sürmez. Çocuklar İçin Felsefe, kavramların ve tartışmaların olduğu her disiplinde ve konu alanında kullanılmak üzere tasarlanmış bir öğretim yöntemidir. Buna göre, *felsefe yapmak* bir amaçtır ve bazı bilişsel ve sosyal becerilerin kazanımını sağlar; diğer yandan *felsefe yapmak* bir araç olarak bazı felsefi soruları, kavramları ve tartışmaları daha iyi anlamayı sağlar. Başka bir deyişle, yöntemin birincil hedefi *felsefe yapmayı* öğretmek, ikincil hedefi felsefe yaparken kaçınılmaz olarak bahsi geçen *felsefe içeriğini* öğretmektir.

Bugün, yalnızca ekonomik kalkınma ve bireysel kazancı değil, insani gelişimi ve makul dünya vatandaşlığını merkeze alan eğitime ihtiyaç duyuyorsak, çocuklarda ve gençlerde akıl yürütme, eleştirel düşünme, kendisi için düşünme ve demokratik tartışma becerilerini geliştirmeyi hedefleyen Çocuklar İçin Felsefe yöntemine de ihtiyacımız vardır. Dünyada ve ülkemizde Çocuklar İçin Felsefe yönteminin mirasını etik sorumlulukla taşıyan ve geliştirerek ileriye götüren çalışmalar desteklenmeye devam edilmelidir.

Bu çalıştayda, katılımcılarla birlikte bir Çocuklar İçin Felsefe uygulaması yürütülmesi, böylece onların yöntemi bizzat deneyimleyerek tanımaları amaçlanmaktadır. Sempozyum konusunun *Eğitim ve Etik* olmasından yola çıkarak, etik konusunda bir uygulama yapılması uygun görülmüştür. Uygulama, felsefeci Peter Singer tarafından geliştirilen bir düşünce deneyine dayanmaktadır. Singer'ın *The Life You Can Save* (Kurtarabileceğiniz Yaşam) adlı kitabında kaleme aldığı bu düşünce deneyinde hikâye şöyledir: “Güneşli Pazar sabahının keyfini sürmek için çok sevdiğiniz spor ayakkabılarınızı giyip ormanda yürüyüşe çıkıyorsunuz. Yürüyüş sırasında bir ağlama sesi duyuyorsunuz. Bir bakıyorsunuz nehirde bir bebek var ve etrafta kimse yok. Onu kurtarabilecek tek kişi sizsiniz. Fakat nehre girerseniz çok değerli olan ayakkabılarınızı kaybedeceksiniz. Bu durumda bir karar vermeniz gerekiyor; ya ayakkabılarınızı kaybetmeyi göze alarak bebeği kurtaracaksınız ya da ayakkabılarınızı kaybetmemek için bebeğe yardım etmeyeceksiniz. Böyle bir durumda ne yaparsınız? Neden?” Katılımcılar bu soruyla tartışmaya başlayacaklardır. Düşüncelerini ifade edecekler ve gerekçeler sunacaklardır. Ardından hikâyenin ikinci bölümüne geçilecektir: “Bebeği kurtardınız ve ayakkabılarınızı kaybettiniz. Ertesi gün aynı ayakkabıyı almak üzere mağazaya gidiyorsunuz. Tam kapıdan içeri girecekken bir ilan gözünüze çarpıyor. Bu ilanda bir sivil toplum kuruluşu onlara bağış yaparak destek olabileceğinizi söylüyor. Bu sivil toplum kuruluşu oldukça güvenilir bir kuruluş

ve çocukların ölümcül hastalıklarının tedavisi için çalışıyor. 'Eğer,' yazıyor ilanda, 'bu kuruluşa şu kadar lira bağış yaparsanız tam üç çocuğun tedavisini gerçekleştirmiş olacaksınız.' Tam sizin ayakkabıya vereceğiniz miktar kadar bir parayı bu kuruluşa bağışlarsanız üç çocuk iyileşecek. Şimdi ya mağazaya girip ayakkabıları alacaksınız ya da üç çocuğun iyileşmesi için gerekli olan parayı cep telefonunuzdan göndereceksiniz. Böyle bir durumda ne yaparsınız? Neden?" Katılımcılar bu soruyu tartışmaya başlayacaklardır. Birinci durumla ikinci durum arasında düşüncelerinde farklılıklar olması tartışmanın ana eksenini oluşturacaktır. Bu düşünce deneyindeki felsefi soru "Bir yaşamı iyileştirmek ya da kurtarmak, bir ahlâki yükümlülük müdür?" sorusudur. Katılımcılar ahlaki yükümlülük, vicdan, evrensel insan değeri, yakınlık/uzaklık ve yardım ilişkisi vb. kavramlar üzerine düşünecek, hipotezler ileri sürecek, gerekçeler sunacak, çıkarımlar yapacak, farklı fikirleri dinleyecek, gerekirse düşüncelerini yeniden düzenleyeceklerdir.

KAYNAKLAR:

1. Droit, Roger-Pol. *Philosophy and Democracy in the World: A UNESCO Survey*, Paris: UNESCO Publishing, 1995.
2. Estarellas, C. Pablo. "Teaching Philosophy vs Teaching to Philosophize", *Philosophy Now*, Sayı 63, 2007.
3. Gregory, Maughn. "Philosophy for Children, Where are We Now?", *History Theory, and*
4. *Practice of Philosophy for Children, International Perspectives* içinde, ed. Saeed Naji, Rosnani Hashim, s.207-221. Routledge, 2017.
5. Laverty, Megan. "Philosophy for Children and/as Philosophical Practice", *International Journal of Applied Philosophy*, Cilt 18, Sayı 2, 2004.
6. Lipman, Matthew. *Philosophy Goes to School*. Temple University Press, 1988.
7. Lipman, Matthew. *A Life Teaching Thinking*. IAPC Montclair State University Press, 2008.
8. Singer, Peter. *The Life You Can Save*. Random House, 2009.
9. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Philosophy, A School of Freedom*, haz. Social and Human Sciences Sector, Paris: UNESCO Publishing, 2007.
10. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Philosophy for Children – Meeting of Experts Report*, haz. Division of Philosophy and Ethics, Paris: UNESCO Publishing, 1990.

Prof. Dr. Gültekin ÇAKMAKCI
Hacettepe Üniversitesi

STEM ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI BİR EĞİTİM AÇISINDAN DESTEKLENMESİ

Dijital dönüşüm, toplumun her kesimini farklı açıdan etkilemektedir. Bu dönüşüm her ülkenin ihtiyaç ve önceliğine göre farklı şekilde yorumlanmakta ve isimlendirilmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde çoğunlukla Nesnelere İnterneti, Japonya'da Toplum 5.0, Almanya ve Türkiye'de ise Endüstri 4.0 olarak isimlendirilmektedir. Bunların ortak özellikleri ise inovasyon ekosistemini içselleştirmiş ve buna çözüm üretecek bireylerin eğitiminin gerekliliği konusu ve bu eğitimin ana okuldan üniversite veya iş dünyasına kadar yaşam boyu öğrenme kapsamında süreklilik içeren bir yapıda olması konusudur. Bu kapsamda öğrencilerin bütüncül bir birey olarak 21. yüzyıl bilgi ve becerilerine sahip olarak yetiştirilmesi ön plana çıkmakta ve bunları kazandıracak eğitim yaklaşımlarına olan ihtiyaç daha da artmaktadır.

Günümüzde bireylerden beklenen bilgi ve becerilerin bazılarının üniversite mezunlarında yeterli düzeyde olmaması sebebiyle iş dünyası istihdam edecek kişi bulmakta zorlanmaktadır (OECD, 2017). Örneğin, IBM CEO'su siber güvenlik, veri bilimi ve yapay zekâ gibi bazı alanlarda üniversite mezunlarından ziyade bu meslekleri 3-6 aylık yoğun programlar ile öğrenen bireylere ihtiyacı olduğunu ABD Başkanı Donald Trump'a gönderdiği mektupta belirtmişti (Quartz, 2016)²¹.

Tablo 1'de Dördüncü Endüstri Devriminde başarılı olmak için gereken 10 önemli beceri öncelik sırasına göre sıralanmıştır. 2018 yılı ile 2022 yılları kıyaslandığında çoğu becerinin ortak olduğu fakat öncelik sırası değiştiği ve analitik düşünme, inovasyon, aktif öğrenme ve öğrenme stratejilerimin gibi becerilerin önem kazanacağı dikkat çekmektedir.

---

²¹ goo.gl/9VHe8s

Tablo 1: Beceri taleplerinin karşılaştırılması (Kaynak: Future of Jobs Survey, World Economic Forum, 2018)

2018	2022 Trendi
1. Analitik düşünme ve inovasyon	1. Analitik düşünme ve inovasyon
2. Karmaşık problem çözme	2. Aktif öğrenme ve öğrenme stratejileri
3. Eleştirel düşünme ve analiz	3. Yaratıcılık, özgünlük ve girişkenlik
4. Aktif öğrenme ve öğrenme stratejileri	4. Teknoloji tasarım ve programlama
5. Yaratıcılık, özgünlük ve girişkenlik	5. Eleştirel düşünme ve analiz
6. Detaylara dikkat etmek, dürüstlük	6. Karmaşık problem çözme
7. Duygusal Zekâ	7. Liderlik ve sosyal nüfuz
8. Muhakeme, problem çözme ve tasavvur etme	8. Duygusal Zekâ
9. Liderlik ve sosyal nüfuz	9. Muhakeme, problem çözme ve tasavvur etme
10. Koordinasyon ve zaman yönetimi	10. Sistem analizi ve değerlendirme

Eğitim sistemleri ile ilgili benzer kaygılar Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından paylaşılmakta olup eğitim yaşamında bilişsel beceriler yanında bilişsel olmayan beceriler ve yaşam becerilerinin de kazandırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır (Kautz et al., 2014). Öğrencilerin sadece teknik ve akademik becerilere sahip olmalarının başarılı, mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri için yeterli olmayacaktır. Bunların yanında merak, hayal gücü ve yaratıcılık, azim, empati, dürüstlük, cesaret, liderlik ve girişimcilik gibi sosyal ve duygusal beceriler de eğitim sisteminin ana hedefleri arasında olmalıdır (OECD, 2018). Tablo 1’de de görüldüğü gibi bu becerilerden bazılarının örneğin analitik düşünme, inovasyon, yaratıcılık, özgünlük, girişkenlik ve karmaşık problem çözme gibi beceriler iş dünyası tarafından talep edilmektedir (OECD, 2017; World Economic Forum, 2018).

OECD, farklı ülkelerdeki 10 ila 15 yaşındaki öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerini belirlemek amacıyla bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma, beş faktör modelini (the Big Five) baz alarak Tablo 2’de belirtilen becerileri temel almaktadır: Görev performansı / Özdenetim, Duygusal denge / Duygusal kararlılık / Nörotizm, İşbirliği / Yumuşak Başlılık, Açık fikirlilik / Deneyime açıklık, Dışadönüklük. Çalışma aynı zamanda Bileşik Becerilerini de içermektedir. Bu beceriler, iki veya daha fazla becerinin birleşimini temsil eder. Örneğin, öz yeterlilik, beş faktör modelinin Görev performansı / Özdenetim, Duygusal denge / Duygusal kararlılık / Nörotizm ve Dışadönüklük kategorilerinden gelen becerilerin bir kombinasyonunu temsil eder.

Tablo 2: OECD'nin Sosyal ve Duygusal Beceriler Çalışmasında yer alan becerilerin tanımı (OECD, 2018)

Alanlar	Beceriler	Açıklama	Davranış Örnekleri
Görev performansı / Özdenetim	Başarı oryantasyonu	Kendiniz için yüksek standartlar belirlemek ve bunlara ulaşmak için sıkı çalışmak.	Bazı etkinliklerde yüksek ustalık seviyesine ulaşmayı sever. Karşıt: Kariyer gelişimine ilgisiz.
	Sorumluluk	Taahhütleri yerine getirme, dakik ve güvenilir olma.	Randevulara zamanında gelir, işleri anında yapar. Karşıt: anlaşmaları / vaatleri takip etmez.
	Kendi kendini kontrol edebilme	Dikkat dağıtıcı şeylerden kaçınmak ve kişisel hedeflere ulaşmak için mevcut göreve odaklanmak.	İşlere karşı aceleci değil, temkinli ve riskten uzak. Karşıt: dürtüsel olarak aşırı alışverişe düşkün ya da aşırı içki içmeye meyilli.
	Sebat, ısrarcılık	Görevler ve etkinliklerde bitinceye kadar sebat etmek.	Ödev projelerini bitirir veya bir kez işe başladığında onu bitirir. Karşıt: Engellerle / dikkat dağıtıcı şeylerle karşılaştığında kolayca bırakır.
Duygusal denge / Duygusal kararlılık / Nörotizm	Stres direnci	Etkili bir şekilde kaygı ve endişeyi modüle etme ve soğukkanlılıkla problemleri çözebilme (rahattir ve stresi iyi yönetir).	Çoğu zaman rahattir, zorlayıcı durumlarda iyi performans gösterir. Karşıt: olaylar hakkında endişelenmek,

			uyumakta zorluklar.
	İyimserlik	Genel olarak benlik ve yaşam için olumlu ve iyimser beklentiler içindedir.	Genellikle iyi bir ruh hali içindedir. Karşıt: genellikle üzgün hisseder, güvensiz hissetme eğilimindedir.
	Duygusal kontrol	Hayal kırıklıkları karşısında öfke ve kızgınlığı düzenlemek için etkili stratejiler.	Çatışma durumlarında duygularını kontrol eder. Karşıt: kolayca sinirlenir; karamsar.
İşbirliği / Yumuşak Başlılık	Empati kurma	Nezaket, başkalarına ve onların iyiliğine özen göstererek uzun soluklu yakın arkadaşlıklara ortam sağlar	Üzülen bir arkadaşını teselli eder, evsizlere sempati duyar. Karşıt: Başkalarının duygularını göz ardı etme eğilimindedir.
	Güven	Başkalarının genellikle iyi niyetli olduğunu varsayar ve yanlış yapanları affeder.	İnsanlara istendiğinde ödünç verir, sert veya yargılayıcı olmaktan kaçınır. Karşıt: insanların niyetlerine şüphe/kuşku ile bakar.
	Ortaklaşa çalışma	Başkalarıyla uyum içinde yaşamak ve tüm insanlar arasında karşılıklı başa değer verme.	İnsanlarla iyi geçinir, bir grup tarafından verilen kararlara saygı duyar. Karşıt: Keskin bir dile sahip, uzlaşmaya açık değildir.

Açık fikirlilik / Deneyime açıklık	Merak	Fikirlere ilgi duyma ve öğrenme, anlama ve entelektüel keşif aşkı; meraklı bir zihin yapısı.	Kitap okumayı, yeni destinasyonlara seyahat etmeyi sever. Karşıt: değişimden hoşlanmıyor, yeni şeyler keşfetmekle ilgilenmiyor.
	Tölerans	Farklı bakış açılarına açık, çeşitliliğe değer veren, yabancı insan ve kültürleri takdir eder.	Farklı geçmişlerden arkadaşlara sahip. Karşıt: yabancıları sevmez.
	Yaratıcılık	Özgün yollardan şeyler yapmak veya keşfederek, başarısızlıktan, bakış açısından ve vizyondan ders alarak olaylar hakkında düşünür.	Özgün bakış açısına sahip, sanatta iyidir. Karşıt: nadiren hayal kurar, alışıla geldiği tarzda kıyafetler giyer.
Dışadönüklük	Sosyallik	Hem arkadaşları hem de yabancılarla sosyal bağlantıları başlatmak ve sürdürmek.	Takım çalışmasında yetenekli, hitap yeteneği güçlü. Karşıt: büyük gruplardan kaçınır, bire bir iletişimi tercih eder.
	İddialı olma/Özgüven	Görüşleri, ihtiyaçları ve duyguları güvenle dile getirebilme ve sosyal etki gösterebilme.	Bir sınıf veya ekte görev alır. Karşıt: Başkalarının önderlik etmesini bekler, diğerleriyle aynı fikirde olmadığında sessiz kalır.

	Enerjik olmak	Günlük hayata enerji, heyecan ve spontane yaklaşmak.	Her zaman meşgul; uzun saatler çalışır. Karşıt: kolayca yorulur.
Birleşik beceriler	Öz yeterlilik	Bireylerin, görevleri yerine getirme ve hedeflere ulaşma yeteneğine olan inançlarının gücü.	Beklenmeyen durumlarla karşılaştığınızda sakin kalır. Karşıt: zorlu durumlardan kaçınır.
	Eleştirel düşünme/Bağımsızlık	Bilgiyi değerlendirebilme ve bağımsız ve sınıflandırılmamış olarak analizi yorumlayabilme.	Problem çözmede iyi, yeni ve bilinmeyen durumlarda rahat. Karşıt: başkalarının rehberliğine bağımlı.
	Derin düşünme /Üstbilmiş	İçsel süreçlerin ve düşünce ve duygular gibi öznel deneyimlerin farkındalığı ve bu deneyimleri yansıtma ve ifade etme yeteneği.	Sınava hazırlık için iyi stratejiler, becerileri daha etkin bir şekilde kullanabilme. Karşıt: sınava hazırlık veya projenin tamamlanması için gereken sürenin üzerinde veya altında tahmin etme.

Beceri odaklı inovasyon ekosisteminde öğretmen olmak!

Bu kapsamda Tablo 1 ve 2’de belirtilen becerilerin eğitim sisteminde ele alınması için beceri odaklı inovasyon ekosistemine soluk alabilen bir öğretmen modeline ihtiyacımız vardır. STEM ve Maker eğitim yaklaşımları bu becerileri öğrencilere kazandıracak potansiyele sahiptir (Aydeniz vd. 2015). Geleceğin bilim insanları olan çocuklar global sorunlara disiplinlerarası çözümler getirmek zorunda kalacaktır. Farklı STEM alanlarını günlük hayat bağlamında görmeleri ve olası kariyer fırsatları dahilinde değerlendirebilmeleri için her alanı bir lineer yapıda değil, bunları birbirleri ile ilişkili olarak görebilmeleri fayda sağlayacaktır. Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM) disiplinlerinin bütünsel olarak ele alındığı ve günlük yaşam problemlerini çözmek için yaratıcı çözümlerin uygulanmasını hedefleyen bir eğitim yaklaşımına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR:

1. Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, Özdemir, S., Akgündüz, D., B., Çorlu, M. S. & Öner, T. (2015). *STEM eğitimi Türkiye raporu: Günün modası mı yoksa gereksinim mi? [A report on STEM Education in Turkey: A provisional agenda or a necessity?][White Paper]*. İstanbul, Turkey: Aydın Üniversitesi. URL: <http://fs.hacettepe.edu.tr/hstem/dosyalar/STEMRaporu.pdf>
2. Hanushek, E.A., & L. Woessmann (2010). *The High Cost of Low Educational Performance: The Long-Run Impact of Improving PISA Outcomes*. Paris: OECD Publishing.
3. Kautz T, Heckman JJ, Diris R, Ter Weel B, Borghans L. (2014) *Fostering and Measuring Skills: Improving Cognitive and Non-cognitive Skills to Promote Lifetime Success*. Paris, France: OECD.
4. Next Generation Science Standards [NGSS] (2013). *The next generation science standards*. URL: www.nextgenscience.org
5. OECD (2017). Future of work and skills. Available at: www.oecd.org/els/emp/wcms_556984.pdf
6. World Economic Forum (2018). Future of Jobs Survey. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf

Gürkan TAVUKÇUOĞLU

Oyuncu, Eğitmen

DOĞUMDAN ÖLÜME ETİK:

İŞTE BÜTÜN MESELE ÖĞRETMEN OLMAK!

Etik, özüne inildiğinde Yunanca "karakter" anlamına gelse de ülkemizde "ahlak" ve "değer" anlamında kullanılmakta.

- ✓ Peki bunun acaba nedeni ne? İnsanın çekirdeği ya da tohumu karakteriyle başlar. Etik, kişinin iş hayatı veya sosyal çevresinde farklı değerler ister. Bazen iş hayatında beklenen etik davranış sosyal çevrede tepki ile karşılık bulabilir.
- ✓ Peki bu bir kargaşa değil midir?
- ✓ Bu kargaşanın altında yine bir karakter yok mudur?
- ✓ Etik, kurallar içinde bir kalıba girip yok olmak mı yoksa öğretiler bütünüyle bir zeka gelişimi midir?
- ✓ Kişi nerede nasıl davranacağını etikle mi öğreniyor?
- ✓ Her şey bir doğumla ve dokunuşla başlıyor. Nasıl devam etmeli ve yok olmaktan çıkıp nasıl karaktere yüklenmeli?
- ✓ Sosyo-ekonomik, demografik ve toplumsal sözleşme üçgeni içinde oluşan bazen örf-adet dediğimiz bazen ise ahlak çerçevesinde tuttuğumuz etik, eğitimde bir çocuğu geleceğe ve mutluluğa ne düzeyde hazırlayabilir? Önemli olan ona gerçek kazanımları vermek ise etik asıl anlamı olan karaktere hizmet etmeli ve öğretisi bu şekilde yapılmalıdır.
- ✓ Her ömür bir hikayedir. Kısmen yazılmış olan hikayelerimiz mutlu sonları ile kişiye ve ondan sonra gelenlere miras kalmalı. Beynimize mizah yükleyip bedenimize bir lunapark kurarsak gülüp eğlenerek büyür ve büyütürüz. Böylece sıcak bir kalple her şeyi yaşayarak öğrenir, öğretiriz.

NOT: (Çalıştay interaktif ve doğaçlama yöntemi kullanılarak yapıldığından, sadece özeti yayınlanabilmiştir.)

Bruno DELVALLEE

Türkiye Fransa Büyükelçiliği, Eğitim Ataşesi- Kültürel Faaliyetler ve İşbirliği Bölümü

FRANSIZ DİLİ VE KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE ETİK UYGULAMALAR

Okullara ve eğitim birimlerine, eğitim ve öğretim alanlarında, öğrenciler ve öğretmenler için kaynak sağlanması, projeler ve Fransızca etkinlikler düzenlenmesi, yabancı dil sertifikası, öğretmenlere yönelik formasyon konularında **uzmanlığımızı ve desteğimizi** sağlayabiliriz.

Aynı zamanda öğrenci değişimleri ve kardeş okul bulunması, okul gezileri ve ziyaretler, Fransa'da yüksek öğrenim, ERASMUS + gibi AB projelerinin hazırlanması konularında eşlik eder ve tavsiyelerde bulunabiliriz

Faaliyet Detayları

- ✓ Fransızca kitap, eğitim kaynakları, belgesel kaynakların alımında danışmanlık
- ✓ Dijital platformların, Fransızca yazılım programlarının ve Culturethèque gibi çevrimiçi kaynakların kullanımı konusunda danışmanlık
- ✓ Öğretmenlerin ihtiyaçlarına yönelik eğitimler
- ✓ Dil merkezleri ağıımız aracılığıyla Fransa'da eğitim ve dil eğitimi için formsayonlar
- ✓ IF profs adlı Fransızca eğitimi alanındaki bilgi değişim platformu
- ✓ Okulunuzun bir Fransız kurumuyla bağlantı kurmasında aracılık
- ✓ Avrupa fonları (Erasmus +) için başvuruda bulunan üniversite ve okul birlikleri ile iletişim
- ✓ Fransa'ya eğitim gezileri düzenlemenizde danışmanlık
- ✓ Pedagojik ve kültürel projeleri birlikte yürütmek için Türkiye'de Fransızca eğitim veren kurumlarla iletişim
- ✓ IF Cinéma aracılığıyla Fransızca film kataloğumuzdan yararlanma imkanı
- ✓ Fransızca iki dilli eğitim çerçevesinde öğretilmekte akreditasyon sağlayan Fransızca Öğrenim Etiketİ olan LabelFrancÉducation için destek
- ✓ Öğrencilerin Fransızca dil yeterlilikleri, Ankara, İstanbul ve İzmir Fransız Kültür Merkezleri ile Bursa Alliance française tarafından Türkiye'de düzenlenen sınavlar aracılığıyla Fransız Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen uluslararası Fransızca belgesi DELF/DALF diplomaları ile değerlendirilip belgelendirilmesi
- ✓ Fransa'da eğitim konusunda uzman birimimiz CAMPUS FRANCE ile işbirliği

Konuşmacılar:

Bruno Delvallée, Türkiye Fransa Büyükelçiliği, Eğitim Ataşesi,

bruno.delvallee@diplomatie.gouv.fr

Yadikar Pala, Campus France İzmir Bölge Müdürü, yadikar.pala@ifturquie.org

Güzin Bozduman, İzmir Fransız Kültür Merkezi Kurslar Müdürü, guzin.bozduman@ifturquie.org

Seval ORAK – Murat KAÇAR

Ekip Türkiye, Eğitim Danışmanları

TASARIM ODAKLI DÜŞÜNME DESTEKLİ ETİK EĞİTİM

EKİP Eğitim Danışmanı Murat KAÇAR eşliğinde katılımcıların birbirini tanıması amacıyla ısınma oyunu oynanır. Oyun sonrasında katılımcıların masalarında dünyaca ünlü tabloların çıktısı bırakılır. Çıktıda resimlerin altında sadece çıktının alındığı internet sitesi adı vardır ama eserin kime ait olduğu yoktur.

EKİP Eğitim Danışmanı Seval ORAK: Sizce size verilen çıktılarda etik olan ne? Etik olmayan ne? diye sorar. Katılımcılar eserin kime ait olduğunun yazmamasının etik olmadığını, resimlerin alındığı site adının verilmesinin etik olduğunu keşfeder.

Öğretmenlik mesleğinde de etik problemlerin yaşanıp yaşanmadığı kısaca tartışılır. "Yerdeki Yıldızlar" filminin öğretmenler odasında geçen sahnesinden etik problem içeren etkili bir kesit izlenir. Bu videodaki öğretmenler odasında yaşanan etik problemler katılımcılarla konuşulur. Uygulamalı etik bilimi, etik ilkeler, etik dışı hareketler hakkında alıntılardan oluşan okuma sayfası verilir.

Murat KAÇAR:

Öğretmenlik Meslek Etiği İlkeleri:

1. Profesyonellik
2. Hizmette sorumluluk
3. Adalet
4. Eşitlik
5. Sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması
6. Yolsuzluk yapmamak
7. Dürüstlük- doğruluk ve güven
8. Tarafsızlık
9. Mesleki bağlılık ve sürekli gelişme
10. Saygı
11. Kaynakların etkili kullanımı

(<http://inayetaaydin.blogspot.com/2011/09/ogretmenlik-meslek-etigi.html> adresinden Ocak 2019' da alınmıştır.)

Seval ORAK: Etiğin, şimdiye kadar ele alınan teorik boyutu yanında, bir de uygulamalı boyutu vardır. Uygulamalı etik normatif düzeyde elde edilen teorik birikimin çeşitli alanlara tatbik edilmesi suretiyle problem çözmeyi amaçlar. (<http://www.yenifelsefe.com/uygulamali-etik-a0495>) Biz de bugün sizden 2050 yılında okullardaki oluşacak etik problemleri tahmin edip; etik ilkelere saygılı fiziksel, beşeri...

çalışanınız, kopya çeken öğrenciniz yok çünkü öğretmenler odanızdan sınıflara kadar etik ilkelerin ihlal edilmemesi için önlemlerinizi var.

Birinci Aşama: Dünyadaki uygulamalara bakıldığında öğretmenlerin etik ilkeler çerçevesinde yetiştirilmesi, hizmet öncesi eğitim süreçlerinde başlar. Genellikle öğretmenlere bu yükümlülüklerini benimsetmek ve sürekli hatırlatmak amacıyla “öğretmen antları” hazırlanmıştır. Bu antlar, öğretmenlere daha mesleğe girmeden üstlenecekleri görevle birlikte yükledikleri etik sorumlulukları ve yerine getirmeleri beklenen etik ilkeleri de hatırlatır. Aşağıda örnek bir öğretmen andı yer almaktadır. Bu örneği okuyunuz. Etik ilkeleri dikkat ederek tasarladığınız okul için kendi öğretmen andınızı oluşturunuz. Geleneksel Türk “tezhip” sanatı çerçevesinin ortasına öğretmen andınızı yazınız.

ÖĞRETMEN ANDI

Hiçbir öğrencime zarar vermeyeceğim.

İnsanlığın ve insanın yücelmesi için eğitim-öğretim yapacağım.

Benim gözetimime bırakılmış olan öğrencilerimi koruyacağım.

Eğitim-öğretim yaparken öğrencilerimin ihtiyaçlarına öncelik vereceğim.

Öğrencilerin iyi eğitilmesi için gereken yatırımın azaltılması çabalarına direneceğim.

Öğrencilerimin eğitimi sürecinde mümkün olan en iyi öğrenme kaynaklarından yararlanmalarını sağlamaya çalışacağım.

Öğrencilerimin tümünün güvenli ve sağlıklı bir çevrede bulunması için elimden geleni yapacağım.

Bütün öğrencilerime saygılı biçimde, nazik ve içimden gelen bir coşku ile öğretim yapacağım.

Bütün öğrencilerimin gereksinmelerinin karşılanmasını için elimden geleni yapacağım.

Çevremdeki iyi insanları öğretmen olmaya teşvik edeceğim.

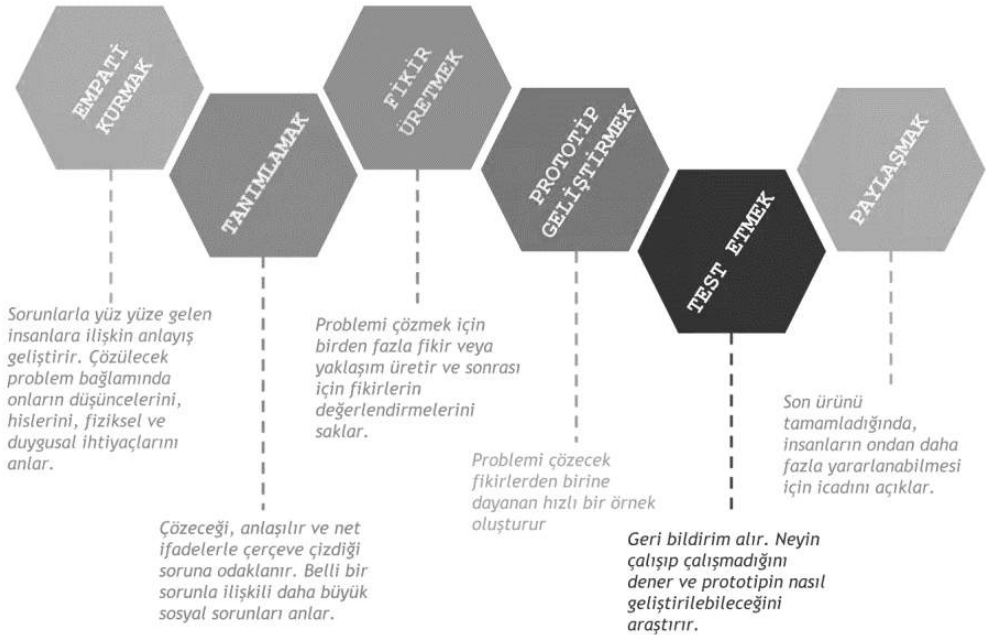
Eğer öğretme aşkıyı kaybedersem meslekten ayrılacağım.

(Aydın, 2011, <http://inayetaydin.blogspot.com/2011/09/ogretmenlik-meslek-etigi.html> adresinden

Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.)

İkinci Aşama: Tasarım odaklı düşünmenin aşamalarına uygun yeni okul tasarımınızı oluşturunuz. Tasarım odaklı düşünme, herkesin daha iyi bir gelecek yaratma motivasyonunun bir parçası olabileceğine olan inanç ve bir zorluk ile karşılaşıldığında harekete geçme süreci, bir problem çözme metodolojisidir. Böyle bir iyimser yaklaşıma eğitimde de ihtiyaç vardır. Tasarım odaklı düşünme sınıfımızı, okulumuzu

daha iyi şartlara kavuşturmak için kullanacağımız bir method, bir yol haritası olarak kullanılabilir. Tasarım odaklı düşünme sadece tasarımcılara özgü bir şey değildir, edebiyat, sanat, bilim, mühendislik ve iş dünyasında bir çok sektörde kullanılabilir. Yeni okul tasarımınızı etik problemlere çözüm üretecek şekilde oluşturunuz.

Empati Kurmak: Yeni okul tasarımınızda kimlerle empati kurdunuz?

Tanımlamak: Hangi etik problemlerin yeni okulunuzda yaşanmasını istemiyorsunuz?

Fikir Üret: Çözüm konusunda fikirleriniz nedir?

Etik İlkeleri Önemseyen Okulunuzun Kabataslak Çizimi:

Prototip Oluştur: Atık malzemeler kullanarak hayal ettiğiniz okulu üç boyutlu oluşturup öğretmen andınızı yeni okulunuzun grupça en etkili düşündüğünüz yerine asınız. Oyun hamurlarını ve abeslang çubuklarını örnek model teşkil eden beşeri ilişkileri temsilen kullanabilirsiniz. İntihal olmadan eğitime ilişkin kendi özdeyişlerinizi oluşturup abeslang çubuğuna yazıp okullarının girişine astılar. Etik ilkelerden “sağlıklı ve güvenli ortam oluşturma” ilkesini yeni okulunuzda nasıl sağlayacağınızı atık malzemelerle bizlere göstermeniz gereklidir. Prototipiniz tamamlanınca aşağıdaki kontrol listesiyi değerlendiriniz.

Üçüncü Aşama: Tasarımınızı aşağıdaki kontrol listesine göre değerlendiriniz.

TASARIMIMIZIN AŞAMALARI	EVET/ HAYIR
Tasarımımızda etik problemlere çözüm ürettik	
Çözümle ilgili aklımıza gelen tüm fikirleri maddeler halinde yazdık.	
İçlerinden en iyi fikri seçtik.	
Hayalimizdeki tasarımı çizdik.	
Malzemelerimizi belirledik.	
Planımızı yaptık ve gerçekleştirdik.	
Tasarımımızı test ettik.	
Tasarımımızı nasıl geliştireceğimizi düşündük.	
Değişiklik yapmamız durumunda yukarıdaki adımları tekrarladık.	

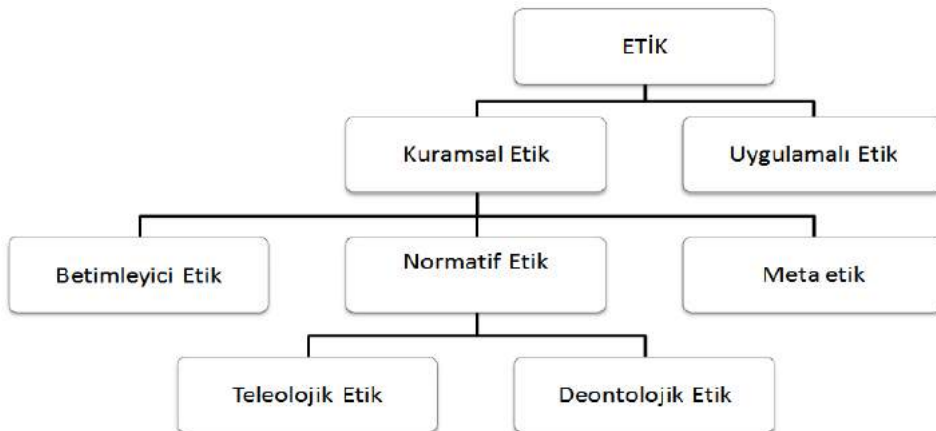
Her gruptaki bir katılımcı teknoloğ görevi olarak telefonda "stopmotion" uygulamasıyla tüm aşamaları çekerek süreci kısa filmle kayıt altına alır. Tasarımlarını sunan katılımcı grupların çoğu 2050 yılında teknolojinin gelişmesiyle sosyalleşmenin azalabileceğini, değerlerin daha önem kazanacağını düşünerek sosyalleşme ve değerler eğitimine etik ilkelere saygılı okullarda özellikle önem verdiğini açıklamıştır. EKİP Eğitim Danışmanları **Seval ORAK** ve **Murat KAÇAR** iyi dilek ve temennileriyle atölyeyi sonlandırır.

DÜNDEN BUGÜNE ETİK VE EĞİTİMDEKİ ROLÜ

Etik, felsefenin insan davranış ve eylemlerini konu alan önemli disiplinlerinden birisidir. Günlük yaşamdaki eylemlerimiz ve deneyimlerimiz etiğin konusunu oluşturmaktadır. Etik denildiğinde akla, “iyi ve kötü nedir?”, “Nasıl iyi olunur?”, “Hangi davranışlar etik olarak iyidir, hangileri kötüdür?” v.b. sorular gelmektedir. Eski Yunandan günümüze değin “etik”e verilen önem hiç azalmamış, aksine günümüzde etik teorikten çıkarılıp pratikte uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak etik, felsefe dışında birçok alanda da tartışılmaya başlanmıştır.

Felsefe tarihinde etik, metafizik ve mantıkla birlikte en temel üç disiplin arasında yerini almıştır. Kökleri eski Yunan’a dayanır. Etik sözcüğünün Yunanca *ethos* sözcüğünden türediği ileri sürülmektedir. *Ethos*, alışkanlık ve karakter anlamına gelmektedir. Bazı kaynaklarda da *ethos* ile aynı kökenden gelen Yunanca *ethikos* kelimesinin Türkçe’de etik, ahlak anlamına gelen İngilizce *ethics* kelimesine karşı geldiği görülmektedir. Eski Yunancada huy, karakter anlamına gelen etik sözcüğü bugün davranış ilkeleri anlamında kullanılmaktadır.

Etik genel olarak, kuramsal ve uygulamalı etik üzere iki düzlemde karşımıza çıkar. Kuramsal etik de kendi içinde; normatif etik, betimleyici etik ve meta etik olmak üzere üç alanda karşımıza çıkar. (Şekil.1)

Şekil 1: Etik'in alt dalları

Kuramsal Etik

Kuramsal etik içerisinde karşımıza çıkan normatif etik, betimleyici etik ve metaetik kavramlarını kısaca tanımlarsak; Normatif etik, doğru ve yanlış birbirinden ayırmak için bazı ahlak ilkeleri ortaya koymaya çalışan etiktir. Etik teoriler, normatif etik içerisinde yer alır. Bu etik teoriler de deontolojik ve teleolojik etik olmak üzere iki temel düzlemde karşımıza çıkar.

Betimleyici etik ise ahlaki olgu ve olaylara dışarıdan bakan, gözlemleyen etiktir. Meta etik ise etik yargıların nasıl ortaya çıktığını araştıran, iyi ve kötü gibi kavramların ne anlama geldiğini söylemeye çalışır. Etiğin mantığı olarak da adlandırılabilir.

Uygulamalı Etik

Etiksel ve sosyal problemlerin bir araya geldiği durumları konu alır. Uygulamalı etik özel ve toplumsal yaşamdaki belli meseleleri inceler. Uygulamalı etik genelde somut, tekil problemlerle ilgilenir ve onlara etik kuramlara dayanarak bir çözüm getirmeye çalışır. Uygulamalı etik içerisinde etik kuramları da barındırdığı için, her bir duruma uygun etik kuramdan yararlanılabilir. Yani uygulamalı etik bize karma bir yapı sunmaktadır, teori ve pratiği bir araya getirmektedir. Bu açıdan da uygulamalı etiğin etik kuramlar arasında bir köprü görevi gördüğü de iddia edilebilir. Eğitim etiği alanına uygulanan bütün teoriler normatiftir. Bu yüzden ahlak felsefesinde karşımıza çıkan iki temel normatif teoriyi açıklamak yerinde olacaktır..

Etik Teoriler

1-) Teleolojik etik

Bir eylemin ahlaki değerini belirleyen şeyin, o eylemin sonucu olduğunu öne süren görüştür. Bu etik teorilere sonuççu etik teoriler adı da verilir. Faydacı (utilitarian) etik bu teoriler içerisinde yer alır.

Faydacı Etik

Teleolojik etik teorilerinin en yaygını faydacılık ve egoizmdir. Bu her iki etik teori de eylemin sonucu üzerine odaklanır. Egoizmde birey temelde iken, faydacılıkta diğer insanlar temeldedir. Klasik faydacılığın kurucusu Jeremy Bentham ve J. Stuart Mill'dir. Bentham'ın ahlak teorisi onun insan doğasını anlamasına dayanır. İnsan her zaman hazzı arar ve acıdan kaçınır. Faydacılıkta eylemler sonuçlarına göre değerlendirilir. Eğer bir eylemin sonucu iyi ise o eylem etikdir. "En fazla kişiye fayda sağlayan eylem iyidir"

2-) Deontolojik etik

Eylemin ahlaki değerini belirleyen şeyin; kişinin niyeti, ahlak yasası, ödev vb. olduğunu dile getiren etiktir. Bu teorilere en tipik örnek Kant'ın ödev ahlakıdır.

Kant -Ödev Ahlakı

Deontolojik etik teoriler teleolojik etik teorilerden farklıdır. Bir eylemin sonucu iyi olmasına rağmen, bazı eylemler her zaman yanlıştır. Deontolojik teorilerin en önemli temsilcisi, Immanuel Kant'tır. Kant'ın etik teorisi ödev ahlakına dayanır. Deontolojik teorilerde eylemler, ödev veya kişinin niyetine dayalı olarak etik ya da etik dışı olarak yargılanır.

Kant eylemlerimize ikiye ayırır:

1. Ödevde uygun olan eylemler
2. Ödevden dolayı olan eylemler

Birinci türdeki eylemlerimiz ödevde uygun olsa dahi ahlaki değildir. Sadece ödevden dolayı yerine getirdiğimiz eylemler etikdir. Örneğin, yardıma ihtiyacı olan insana herhangi bir beklenti ile (iyi bilinmek vb) yardım etmek , ödevde uygun ama ahlaki değildir. Yardıma ihtiyacı olan insana herhangi bir beklentimiz olmadan yardım etmek ise ödevden dolayı olan eylemdir ve ahlakidir.

Kant buyruklarımızı da hipotetik (koşullu) ve koşulsuz (kategorik imperative) buyruk olarak ikiye ayırır. Hipotetik buyruklar koşul öne süren buyruklardır. Örneğin, "A' yi elde etmek istiyorsan, B' yi yapmalısın" tarzındaki buyruklar bu türdendir. Kategorik buyruklar ise koşulsuzdur ve her koşulda ona uyulmalıdır. "B' yi yapmalısın" tarzındaki buyruklar bu türden buyruklardır. Etik olan kategorik buyruklardır. Kant'a göre her eylemin bir niyeti vardır, bu niyete *maxim* adını verir. Maxim kural ya da ilke anlamına gelir. "Eyleminin maximi aynı zamanda evrensel bir yasa kurmanın ilkesi olacak şekilde eylemde bulun" (Kant, 1956:30). Eyleminin maximi iyi ise eylemin sonucu ne olursa olsun, eylemin etikdir.

Kant, her koşulda herkes için doğru olan bir evrensel yasa sağlamaya çalışır. Kant etiği, evrensel ahlaklılığı vurgular. Evrensel ahlak ilkesi Kant'ın kategorik buyruğuna dahildir. Kant'ın evrenselleştirilebilirlik ilkesi; "Başkalarına her zaman onların sana davranmasını istediğin gibi davran. "Bu evrenselleştirilebilirlik kavramı sadece Kant'a ve dolayısıyla Hıristiyanlığa özgü değildir. Konfüçyüs'sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma', Hz. Muhammed 'sana ne yapılmasını istiyorsan başkalarına onu yap', Budist inancında 'seni incitecek şeylerle başkalarını incitme' şeklinde karşımıza çıkar"(Haynes, 2014: 208).

Erdem Etiği- Aristoteles

Aristoteles'in etik görüşü erdem etiği olarak adlandırılır. Erdem etiğine göre, bir eylemin ahlaki değerini belirleyen şey, kişinin karakteridir. İki tür erdem vardır:

Etik erdemler: Karakter erdemleridir. Sonradan kazanılır, alışkanlıkla. (Yiğitlik, ölçülülük vb)

Dionetik erdemler: Düşünce erdemleridir. Eğitimle elde edilir ve deneyim gerektirir. (bilgelik, doğru muhakeme vb)

Aristoteles için en önemli erdem bilgeliktir. Aristoteles başlıca karakter erdemi olarak “mesotes”i yani aşırı uçlardan uzak durmayı örnek gösterir. Her türlü erdemden aşırılıklardan uzak durulan optimal ortayı bularak gerçekleştirebileceğine inanır.

Platon, etiği devlet ve toplum kavramıyla birlikte ele almıştır. Bu nedenle bireysel etik yerine toplumsal etik ön plana çıkmıştır. Aristoteles’e göre ise etik, kendisi vasıtasıyla iyi insan olduğumuz felsefe disiplini. Etik, iyi toplumun yaratılmasına gidecek tek yoldur.

Etik- Yasa İlişkisi

Herhangi bir eylem etikse, aynı zamanda yasal mıdır ya da yasaya uygun bir eylem aynı zamanda etik midir? Yasa, kesinlikle yanlış olduğuna inandığımız şeyleri koruyor veya bunlara yaptırım uygulamıyorsa, yasaya uymamız için ahlaki bir zorunluluğumuz var mıdır? Hangi durumlarda yasayı çiğnemek haklı gösterilebilir?

Etik ve yasa arasındaki ilişki 4 bağlamda karşımıza çıkar: (Şekil 2)

1. Etik ve Yasal
2. Etik Olmayan ve Yasal
3. Etik ve Yasadışı
4. Etik Olmayan ve Yasadışı

Etik ve Yasal	Etik Olmayan ve Yasal
Etik ve Yasadışı	Etik Olmayan ve Yasadışı

Şekil 2: Etik ve yasa ilişkisi

Yasayı Çiğnemek Etik Gereçeklerle Haklı Gösterilebilir mi? Şöyle bir senaryo düşünün: “Bir grup okul öğrencisi yasayı çiğniyor ve eylemlerini yasanın yanlış olduğu gerekçesiyle haklı gösteriyor. Öğrenciler, politik sloganlar atılmasını yasaklamış bir okuldaki ırkçı politikaları protesto etmek için kollarına siyah bant takıyorlar.... Böyle bir durumda ceza meşru mudur?” (Haynes. 2014: 91).

Etik ile Eğitim Arasındaki İlişki

Eğitim insanın tüm gelişim alanlarına etki eden bir süreçtir ve bu süreç insanın doğumuyla birlikte başlayıp, ölümüne kadar devam etmektedir. Bu süreç içerisinde

insan diğer insanlarla etkileşim içerisinde. Bu bağlamda, etik ile eğitim karşılıklı olarak birbirini içermektedir. Sokrates'e göre de eğitim; etik üzerine kurulu bir süreçtir. Eğitimde etik; öğretmenleri, öğrencileri, yöneticileri ve velileri de kapsayan çok geniş bir çerçeveye sahiptir. Etik ile eğitim arasındaki ilişki her zaman hem felsefe hem de eğitimde üzerinde tekrar tekrar düşünülen bir konudur. Bu düşüncelerde çoğu zaman ideal bir öğretmenin nitelikleri tanımlanır. Eğitim etiği de uygulamalı etik altında karşımıza çıkan önemli dallardan biridir. Eğitim etiğinin konuları, eğitim ortamında karşılaşılan bazı ahlaki problemler ve etik ilkelerdir. Eğitim hem bireyle hem de toplumla ilgilidir. Bireysel davranışlar eğitim ortamında temel oluşturur ve etik ilkeler de bireyin davranışı üzerinde etki eder.

Antik Yunanda ahlak merkezli, esas itibarıyla karakter formasyonu üzerinde yoğunlaşmış eğitime *paideia* adı verilmekteydi". Platon ve Sokrates için eğitim, kişinin kendi hayatını sorgulaması anlamına geliyordu. Bu da paideia ya da ahlak eğitimi idi. Kant için eğitimin amacı, insanı insan yapmaktır. "insan yalnızca eğitim yoluyla insan olur. Eğitim onu nasıl şekillendirdiyse, o odur sadece". Sokrates için etik ve eğitim ayrılmaz bir bütün oluşturur. Etik bilgiler eğitim anlayışını yönlendirir. "Öğretmen ne ahlaki modeldir ne de otoritedir, o sadece doğurtan ebe rolündedir: Erdem öğrencinin kendi içindedir; ahlaki olanı bizzat kendisi doğurup meydana getirmelidir."

Etik tüm yaşamımızda önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden eğitim ortamında da etik önemli bir yere sahiptir. Bir eğiticinin öğrencilerine, meslektaşlarına, yöneticilerine, velilere, topluma, yasalara karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklarını yerine getirebilmek için eğitici, ahlaki çerçeveler içerisinde kararlar almalıdır. Eğitim etiğinin konusu öğretmenin eğitim ortamında ne yapması gerektiğine karar vermesidir. Eğitim etiğinin görevi, eğitim ortamında hangi eylemlerin iyi hangilerinin kötü olduğunu söylemektir. Eğitim ile etik ilişkisi, önemli bir kısmı eğitimin etiğini meydana getirecek şekilde 4 ana başlık üzerinden kurulabilir:

1. ahlak eğitimi üzerinden,
2. eğitime otoritesinin yükümlülüğü veya sorumluluğunun temellendirilmesi üzerinden,
3. eğitimin amaçları üzerinden,
4. öğretmenlik meslek etiği üzerinden. (Cevizci, 2016: 257-259)

Ahlak eğitimi büyük ölçüde Kant'çı ya da yarı etik doğrultusunda gelişmiştir. Son zamanlarda bu iki teoriye alternatif bir erdem etiği, ahlaki duyarlılığı ve empati temelli bir anlayış geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ahlak eğitiminde ortaya çıkan çağdaş yaklaşımlar üç tanedir, bunlar:

1. Bilişselci yaklaşım; ahlaki ayırım ve moral yargılama benzeri içsel faktörlere ağırlık verir. Kantçı etiğin çizgisi üzerinde gelişir.
2. Davranışçı yaklaşım; ahlaki eyleme önem verip dışsal etkiler üzerine yoğunlaşır. Yararçı etik üzerinde gelişir.
3. Önemseme etiğini savunanlar: gelenek, moral duyarlılığı temele alır. Erdem etiği savunucuları tarafından önerilmiştir. (Cevizci, 2016: 262-263).

Haynes (2014), “etiğin akılcılık üzerine kurulu olduğuna ve eğitim alanındaki yöneticinin herhangi bir durumda aşağıdaki üç yönü ciddi bir biçimde düşündüğü ölçüde etik olacağına inandığını” söyler.

1. Benim için ve diğerleri için kısa ve uzun erimli sonuçlar nelerdir ve herhangi bir olası edimin yararları zararlı etkilerine ağır basar mı?
2. Durumda etkisi olan bütün kişiler kendi geçmiş eylemleri ve inançlarıyla tutarlı davranıyorlar mı? Yani, benzeri başka bir durumda uygulamayı isteyecekleri bir etik ilkeye/ etik ilkelere göre mi hareket ediyorlar? Başkalarına kendilerine yapılmasını isteyecekleri şeyi mi yapıyorlar?
3. İnsan olarak diğer kişilerin gereksinimlerine yanıt veriyorlar mı? Bu durumdaki diğer insanları, kendileri gibi duyguları olan kişileri önemsiyorlar mı? (Haynes, 2014:54).

Etik Sorunları Nasıl Çözeceğiz?

Etik problemlerle karşı karşıya kaldığımız zaman, bunların üstesinden gelmek oldukça zordur. Hatta bazı durumlarda bu sorunlar içerisinden çıkılmaz bir hal alırlar. Ancak karşılaştığımız sorunu doğru bir biçimde ele alır ve analiz edersek, sorunun üstesinden gelmek daha kolay olur. Bunu için de öncelikle sorunun ne olduğunu doğru bir şekilde anlamak ve bu bağlamda soruna ilişkin çözüm yolları bulup değerlendirmek gerekmektedir. Bunun için aşağıdaki soruları sorup cevaplamaya çalışmak yerinde olacaktır. Bu sorular:

1. Sorun nedir?
2. Sorun kimleri kapsıyor?
3. Hangi etik ilkeler bu sorunun içerisinde yer alıyor?
4. Sorunun çözümü için neler önerebiliriz?
5. Önerilerimiz yasaya ve etik ilkelere uygun mu?

Ahlaklı bir bireyin göz önünde tutması gereken nokta: Diğerlerinin iyiliği, kendi iyiliği, diğerlerine gelecek zarar ve kendine gelebilecek zarar (Haynes, 2014: 149). Bu bağlamda eğitim ortamında eylemde bulunurken veya bir karar alırken kendimize şu soruları sormamız gerekir:

- Bu öğrenci için en iyi olan nedir?
- Onun için en iyi olanı yapmak diğerlerine zarar verir mi?
- Bu kararım kimleri nasıl etkiler?

Nasıl iyi insan olunması gerektiğini söyleyen bazı kurallar olmak zorundadır. Bu kurallar da eğitim aracılığıyla kişilere aktarılır. Yani kişinin nasıl iyi insan olması gerektiği ona eğitim yoluyla öğretilir. Etik eğitimi ile amaçlanan şey, sorgusuz sualsüz kurallara uyan birey değil; bu kuralları sorgulayan, akıl yoluyla kavrayan ve kendi özgürlüğüne sahip çıkan bireyler yetiştirmektir. Bu bağlamda erdem de sadece kuramsal olarak öğrenciye aktarılabilecek bir bilgi değil, yaşantı yoluyla edineceği bir uygulamadır.

Sonuç olarak; günümüz dünyasında etik, yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da önemli bir yere sahiptir. Gerek eğitim gerekse de etiğin konusu insandır. Eğitim insanın tüm gelişim alanlarına etki eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde insan diğer insanlarla etkileşim içerisinde ve insanın bu etkileşimleriyle birlikte etik sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelmek için, etik davranışın çerçevesini oluşturan evrensel değerleri bireylere eğitim ortamında kazandırmak temel amaç olmalıdır. Ahlaki yetkinliğe tanımları bilen kişi değil, sorumluluğunun farkında olarak eylemde bulunan kişi erişebilir.

KAYNAKLAR

1. Abbott, A. (1983). Professional Ethics. *The American Journal of Sociology*, 88 (5), 855-885.
2. Dobson, J. (2009). "Alasdair MacIntyre's Aristotelian Business Ethics: A Critique", *Journal of Business Ethics*, 86, pp. 43- 50.
3. Cevizci, A. (2008). *Etiğe Giriş*, Paradigma: İstanbul.
4. Cevizci, A. (2016). *Uygulamalı Etik*, Say Yayınları: İstanbul.
5. Haynes, F. (2014). *Eğitimde Etik*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
6. Hull, R. T. (1979). *The Varieties of Ethical Theories*, Buffalo Psychiatric Center.
7. Kant, I. (1956). *A Critique of Practical Reason*, New York: Liberal Arts Press.
8. Kuçuradı, I. (1994). *Uludağ Konuşmaları-Özgürlük, Ahlak, Kültür, Kavramları*, TFK: Ankara.
9. MacIntyre, A. (1966). *A Brief History of Ethics*. Macmillan: New York.
10. Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
11. Snoeyenbos, M. & Humber, J. (2002). "Utilitarianism and Business Ethics," in Robert Frederick, ed. *A Companion to Business Ethics*, UK: Blackwell.
12. Solomon, R.C. (2004). "Aristotle, Ethics and Business Organizations", *Organization Studies*, 25, pp. 1021-1043.
13. Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri*, TFK: Ankara

Serkan KAHYAOĞLU

Klinik Psikolog, Eğitmen

OKULDA ETİK İKİLEMLER

Okul, tıpkı yaşam gibi her an seçimlerin yapıldığı, kararların alındığı, ilişkilerin olduğu bir ortamdır. Okulda karar alınırken etik ahlaki yaklaşımlar, otorite, yönetici, öğretmen, patron, yönetmelikler, gelenekler gibi değişkenlerden birkaçı ya da hepsi etkili olabilir.)

Okul dendiğinde sınav, sınav dendiğinde kopya akla ilk gelenlerdendir. Hababam Sınıfı filminin gülerek ve biraz alaysı izlenen karakteri “Külyutmaz Necmi” kopya çekmediği iddiasıyla ünlüdür. Onun iddiasına göre sınavlarında kimse kopya çekememiştir. Oysa filmde öğrenciler onun duble paçalarına koydukları küçük kopya kağıtlarıyla birbirlerine bilgilerini aktarmaktadır. Temelde haksız kazanç olan bu eylemi izleyiciler gülerek izlemekte, kopya çekmek, filmde bir tür kurnazca beceri olarak sunulmaktadır²². Fenomen olmuş bu filmdeki kopya çekme anlatısı, Türkiye’de genellikle “aramızda kopya çekmeyen yoktur” şeklinde küçümsenerek, normalleştirilerek ya da hoş bir anı gibi anlatılabilmektedir. Kopya çekmenin, almanın, vermenin; gelişme fırsatlarının önüne geçme, çalışanın emeğinin çalışmaya hak etmediği şekilde sunulması, geçer not alanların gerçekte öğrenip öğrenmediğini bilemememiz gibi düşündükçe çoğaltabileceğimiz birçok yanılısma ve olumsuz etkileri olduğu aşıkardır. Tüm bunlara rağmen, kopya çekme davranışının bu toplumda hak ettiği olumsuz eleştiriye, yaptırıma uğradığını söylemek pek mümkün değildir. Ancak yine bu toplumda, bir öğrenci öğretmenine itiraz ettiğinde “hocaya karşı çıkılmaz” gibi öğretmen yerine çoğunlukla bir saygı ve otoriteyi adeta koşulsuz kabul ifadesi olarak “hocaya”-, kişi yanlışlıkla bir dilim ekmeğin üstüne bastığında ekmeğten özür dilemesi gerektiği gibi konularda yoğun bir tepki alır.. Kestirmeden ifade edersek temelde bir çalma davranışı olan kopya çekmek, ekmeğe ve hocaya saygı göstermek kuralı ya da değeri kadar tepki çekmemektedir. Bu değer farklılığı birçok alanda seçimleri etkilemekte ve seçilen, üstün tutulan değer, davranışları belirlemektedir. Böyle bakıldığında etik, hangi değerlerin neden, nasıl önde tutulduğuyla ilgilidir.

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük’te etiğin tanımını “*çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü*” olarak yapmaktadır²³. Bilimsel açıklamasında etik ya da ahlak felsefesi, felsefenin doğru ve yanlış kavramlarını inceleyen, savunan ve sistemleştiren bir dalıdır. Etik kelimesi Antik Yunanca’daki “ethikos” kelimesinden gelir. Ethikos kelimesinin kökeni ise

²² <https://youtu.be/3LUiZAWoOTk>

²³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6f8402635b85.58495552

“alışkanlık, örf, adet” anlamına gelen “ethos” kelimesidir. Etik, geleneklerden yola çıkarak, iyi ve kötü, doğru ve yanlış, erdem ve ahlaksızlık, adalet ve ceza gibi kavramları açıklayarak insan ahlakının sorularına çözümler arar. Bu durum ise kişiye karar verirken, eyleme geçerken hatta düşünüp hissederken, kendisi dışındaki kişileri, ortamı, toplumu dikkate alması için bir araç, bakış açısı, yaklaşım sunmaktadır. Kısaca etik yaklaşım, birlikte yaşam için bize bir yol önermektedir.

Bir ortamda, ilişkide, kurumda oluşan gelenekler, etik değerleri; etik değerler ise kararları etkilemektedir. Buradan yola çıkarak etik değerleri, karar alırken, seçim yaparken bir çatı kavram, olayları incelerken çapraz kesen bir düşünme sistemi olarak görmek mümkündür.

Ahlaki Değerlerin Gelişimi

Lawrence Kohlberg, ünlü teorisinde, ahlaki gelişim aşamaları olduğundan bahseder²⁴. Kohlberg’e göre insanlar gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası diye 3 temel düzeyden geçmektedir. Çocukların gelişimlerini dikkate alarak yaptığı düzenlemede Kohlberg, insanların kararlarını, seçimlerini buldukları ahlaki gelişim düzeyinin etkilediğini belirtir. Her ne kadar yaş önemli bir değişken olsa da insanların yaşları büyüdükçe bir sonraki gelişim düzeyine geçemeyebilir.

Gelenek öncesi düzeyde bireyler iki aşama yaşarlar. Birinci aşamada yapılan bir davranışın karşılığında otoriteden ceza görmemek için itaat etmek ve bir sonraki aşamada bireysellik ve karşılıklı çıkar aşaması yaşanır. Okulda bu aşamaları örneklemek gerekirse öğretmenden korkan çocuğun korku nedeniyle itaat etmesi ve ardından birey olarak çıkarının sağlandığı gruplara dahil olması akla gelebilir.

Geleneksel düzeyde ise yaşı ya da olgunluğu artan bireyler kişilerarası uyumu sağlayan normları dikkate almayı öğrenirler. Bir başka deyişle ilişkinin yerini kurallar, gelenekler alır. Kısaca kural varsa, kuraldan destek alınıyorsa davranış doğrudur. Bu düzeyde önce ilişkilerde uyumu sağlayan normlar, ardından bulunulan ortamın kanun ve düzeni dikkate alınır. Okulda öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, veliler bu aşamada olduklarında önce ilişkileri düzenleyen normlara dikkat ederler. İşler biraz karıştığında ise yazılı yönetmelik, düzenlemeler devreye girer. Ancak her zaman bu yazılı kurallar, düzenlemeler yeterli olmaz. Zira kurallar ve düzenlemeler, bazı ilkeler ve değer yargılarını temel olarak oluşturulur. Eğer bu ilkeler ve değer yargıları ilgili tüm kişilerin ihtiyaçlarını adil, makul şekilde karşılamıyorsa sorunlar çıkacaktır. Örneğin okuldaki düzen sadece çocukların haklarını dikkate alınarak düzenlendiğinde öğretmenlerin, velilerin, yöneticilerin bir süre sonra öğrencilere hizmet eden bireyler

²⁴Kohlberg, Lawrence, The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice (Essays on Moral Development, Volume 1) Hardcover – July 1, 1981

olmaları, kendi ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi çok olasıdır. Benzer şekilde yoğunluklu olarak akademik başarı odaklı, akademik başarı değerinin öne alındığı bir yaklaşım duygusal-sosyal gelişim için sorunlar yaratabilir.

Kohlberg'e göre üçüncü düzey olan **gelenek ötesi düzeyde** birlikte yaşamda tüm tarafların istek, ihtiyaç ve düşüncelerinin dikkate alındığı sosyal sözleşmeler ve evrensel ahlak ilkeleri gündeme gelir. Buna göre toplumdaki tüm etnik yapılar, sınıflar, gruplar ve kişiler ortaklaştıkları yazılı ve sözlü anlaşmalar üretirler. Bu anlaşmaların insanlığın geldiği son nokta olan evrensel ahlak ilkelerini temel alması anlamlıdır. Zira evrensel olarak kabul gören insan hakları eğitim, sağlık, gelişim, barınma ve katılım haklarını vazgeçilemez, devredilemez haklar olarak belirlemiştir²⁵. Buradan yola çıkarak tüm çocukların, öğretmenlerin, yöneticilerin, velilerin okulda bu haklardan yararlanmaları esastır. Bu düzey din, politik görüş inançlar üstü soyut bir düşünmeyi gerektirir. Okul ve öğrenme ortamından bahsettiğimiz için çocuğun üstün yararı bağlamında hakların, etik değerlerin düzenlenmesi işlevsel olacaktır.

1. Etik ve güç kullanımı

Aslına bakılırsa yukarıda bahsedilen aşamaların en sonuncusuna, en adiline ve insani olanına ulaşmak için otoritenin yaklaşımı belirleyicidir. Bir başka deyişle gücü elinde tutanın, hangi etik/ahlaki değeri öne çıkaracağı önemlidir. Eğer yetkinlik ve katılımı önemseyen demokratik değerler belirleyici ise tüm paydaşların duygu ve düşüncelerini paylaşabildikleri bir ortam sağlanma olasılığı artar. Burada ev içinde ebeveynler, okulda öğretmenler, yöneticiler hem yaptıkları seçimler, aldıkları kararlarla hem de rol model olarak etkili olurlar. Devletin korumak, geliştirmek için en meşru güç olması gibi ebeveynler ve okuldaki tüm yetişkinler de koruma ve geliştirme sorumluluğunu unutmamalıdır.

Bu sorumluluk temel olarak eşit, adil olma niyetiyle ve bu niyeti hayata geçirebilme becerisiyle ilgilidir. İnsanların aç kalmamasını isteyen birisinin aynı zamanda vejetaryen bir kişiye et içeren yemekler sunmaması önemlidir. Okulda her çocuğun öğrenmesini amaçlamak beklenen, istenen, takdir edilen bir niyet iken çocukların bilişsel, duygusal, sosyal ve bedensel gelişimlerini dikkate alan yöntemler geliştirmek yetkin bir eğitimcilik örneğidir. Kısaca niyet kadar beceri de önemlidir. Okulda etik yaklaşım herkese aynı davranıp ezbere eşitlikçi bir tutumdan değil herkesin ihtiyaçlarını gerektiğinde farklı ve özgün karşılayan yöntemler üretebilmekten geçer. Bu yöntemleri üretebilmek ise uzmanlık, yetkinlik gerektirir. Özetle iyi eğitimci gücünü yetkin, ihtiyacı karşılayan, geliştiren şekilde kullanan eğitimcidir.

²⁵ https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html İnsan Hakları Bildirgesi madde 1

2. Transaksiyonel Analiz (TA) Yaklaşımı ve Etik:

Varoluşçu-hümanistik ilkeleri temel alan bütüncül (entegratif) bir psikoloji yaklaşımı olan TA²⁶, etik bir tutum için değerler, ilkeler ve ilişkide olan tüm grupların dikkate alınmasını önerir. TA eğitim, psikolojik danışmanlık, psikoterapi, kurumlarda kullanılan psikolojik bir yaklaşımdır. Dünya TA Derneğinin geliştirdiği etik yönetmelikten yararlanılarak okulda oluşabilecek etik ikilemlere çözümler üretilebilir²⁷.

TA Etik Yönetmeliğinin temel aldığı **değerler**; saygılık, özerklik, sağlık, güvenlik ve karşılıklıdır. Bu noktada karşılıklılığın tüm paydaşların hak ve sorumluluklarını iletişim halinde kullanmalarının TA'da oldukça özgün bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Okulda zaman zaman öğretmenler, öğrenciler, veliler, yöneticiler, idari çalışanlar arasında ihtiyaç ve değer(etik/ahlaki) ikilemler olması muhtemeldir. Bu ikilemlerde sadece bir ya da iki grubun ihtiyacını karşılayacak şekilde çözümler üretmek etik ve adil olmayacaktır. Örneğin uzun yıllar eğitimin tanımı olarak kullanılan "eğitim istendik davranış değişikliğidir" ifadesinde etik ihlal görmek mümkündür. Kime göre, neden, nasıl, hangi yönde bir değişiklik yapılacağı konusunda tüm tarafların katılımıyla bir uzlaşma sonucunda gerçekleştirilirse etik olabilir. Zira bir kişinin ya da grubun isteğine bağlı olarak yapılan değişim, eğitim paydaşlarının kendileri gibi olma ve iradelerini kullanmalarını işaret eden özerklik değeriyle çelişir. Öte yandan bir tek grup ya da kişinin bile dışlandığı "istendik davranış değişimi" diğer kişi/grupların, sağlık, güvenlik, saygılık değerlerini göz ardı etmek anlamına gelebilir. TA herkesin kendine ve çevresine güvenerek, fiziksel ve ruhsal sağlığını güvence altında olduğu, saygın katılım olanaklarının sağlanmasıyla etik olunacağını işaret eder. Tüm bu sürecin karşılıklılık içinde olması önemli bir değerdir.

Bahsedilen değerlerin okul ortamında hayata geçmesinde TA şu **ilkelerin** önemli olduğunu belirtir: "saygı, koruma, sorumluluk, güçlendirme ve ilişkiye adama." Bu ilkelerin okul ortamında yukarıdaki değerlerle birleşerek okuldaki etik ikilemleri çözmeye anahtar rolü nasıl oynayabileceği bazı örnek olaylarda ele alınmıştır.

Saygı tüm paydaşların okulun bir üyesi olarak hak ettikleri koşulsuz ve uzmanlıklarından gelen yetkinliklerine verilmesi gereken değere işaret eder. Örneğin okulda bir psikolojik danışmanın öğrenciyle saygın, gizli görüşme şartlarının sağlanması önemlidir. Bununla birlikte öğrenciyle psikolojik danışmanın yaptığı görüşmeden, öğretmenlere, yöneticilere ve velilere bir yönlendirme, uzmanlık desteğini uygun zamanda, oranda sunması ise diğer paydaşların hak ettiği saygıdır.

²⁶ <http://www.ericberne.com/transactional-analysis/>

²⁷ https://www.itaaworld.org/sites/default/files/itaa-pdfs/gov-admin-docs/12-5-14%20Revised%20Ethics_0.pdf

“Öğrencinin bu dönemde duygusal olarak desteklenmesi ya da sınırların çizilmesi konusunda ortak bir tutuma ihtiyaç duyduğu” hatırlatmak gizlilik ilkesini bozmadan bir işbirliğini sağlayabilir.

Koruma ise eğitim ortamında eğitimi veren, alan, destek veren kişilerin ve eğitim programının korunması anlamına gelir. Öğrencinin öğrenme, oynama, akademik olarak olduğu kadar duygusal-sosyal-fiziksel gelişim olanaklarını sağlamak, bunlar sağlanmıyorsa müdahalede bulunmak gerekir. Örneğin çok fazla etkinlikle uyku saati, eğlenme, oynama zamanı ihlal edilen bir çocuğun gelişiminin korunması adına öğretmenlerin uzmanlıklarını kullanarak müdahale etmeleri beklenir.

Sorumluluk kurallara uymak, kuralları uygulamak kadar demokratik bir eğitim ortamı için kişilerin oynamaları gereken rollerdir. Burada yöneticilerin ve öğretmenlerin okulda çocuğun üstün yararını sağlayan bir ortam sağlamak için sorumluluk almaları gerekir. Örneğin az ya da çok ödev verilmesi konusunu tartışmak, öğrencilerin adil, eşit davranışlar geliştirmeleri için okuldaki herkesin astlarıyla ve üstleriyle geribildirim alışverişinde bulunmaları gerekmektedir. Kısaca “ben sadece kendi dersimi veririm, gerisine karışmam” yaklaşımı etik bir ihlaldir.

Tabii ki eğitim tüm paydaşların bilgi, beceri, farkındalık düzeylerinde güçlenmelerini, zenginleşerek değişmelerini hedeflemelidir. Güçlenmek, güçlendirmek bir parça zorlanmayı gerektirir. Bu zorlanmanın düzeyi, karşılıklı ilişkide açık iletişime anlaşılabilir. Öğrencilerin sınavlarda gittikçe zorlanan sorularla karşılaşmaları, sorunların çözümünde yaşları büyüdükçe artan görevler almaları tipik güçlenme örnekleridir. Öte yandan cesaretlendirmek, moral destek sağlamak da güçlenmenin unsurlarıdır.

Tüm bunların gerçekleşmesi, eğitimcinin kendisini, başta öğrencileriyle olmak üzere tüm paydaşlarla eğitimsel ilişkiye adanması ile mümkün olur. İlişkiye adanmış öğretmeni aynı zamanda güçlendiren ve eğitimi zevkli kılan bir ilkedir. Örneğin öğrencisinin tuttuğu takımı, matematik ya da resim aşkını bilmek öğretmenin ruhunu besleyebilir.

Eğitimcinin bu ilke ve değerler bağlamında gücünü etkin ve ustalıkla kullanma sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluk öğrencinin eğitimsel ihtiyacını karşılamak ve onu gelişim için zorlamayı kapsar. Aynı zamanda öğrencinin velisine ve öğrenciyeye açıkça, anlaşılır bir şekilde geribildirim vermek de eğitimcinin etik bir sorumluluğudur.

Özetle etik sorumluluk, sadece yapılan bir davranışla ilgili hesap verebilmeyi değil ihtiyacı fark etmeyi, gidermek için yöntemler önermeyi ve bu yönde katılımı, işbirliğini teşvik etmeyi sağlamaktır.

EĞİTİM ve ETİK

➤ SONUÇ BİLDİRGESİ

SONUÇ BİLDİRGESİ

Türkiye Özel Okullar Derneği tarafından düzenlenen “Eğitim ve Etik” temalı XVIII. Geleneksel Eğitim Sempozyumu, Sayın Milli Eğitim Bakanımızın katılımıyla Antalya Kaya Palazzo Otel’de 30 Ocak - 1 Şubat 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Üyesi, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurul Üyesi, Milli Eğitim Bakanlığı bürokratları, Fransa Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi, Finlandiya Büyükelçiliği Eğitim Ataşesi, özel öğretim kurumlarını temsil eden dernek başkanları, TOBB Eğitim Meclisi başkanı ve üyeleri ile İTO Eğitim Meclisi üyeleri, yurtiçi ve yurtdışından akademisyenler, eğitim uzmanları, basın mensupları, özel okul kurucu, yönetici ve öğretmenlerinden oluşan 1300’ün üzerinde katılımcı 3 gün boyunca, “Eğitim ve Etik” konusunu 8 konferans, 2 panel ve 16 çalıştayda değerlendirmişlerdir. Ayrıca eğitim ve öğretimle ilgili ürün ve hizmetler sağlayan firmalar fuaye alanında dünyada eğitim alanındaki en son gelişmeleri yansıtan ürün ve hizmetlerini katılımcılara sunmuşlardır.

Milli Eğitim Bakanlığı’nca yayınlanan 2023 Eğitim Vizyonu’nda “Eğitim süreçlerini, sadece biyolojik veya ekonomik tanımlamalara, istatistiksel verilere ve nicel başarılarla hapsolmaktan kurtarıp ontolojisi, epistemolojisi ve etik temelleriyle birlikte ele alma” zorunluluğu ortaya konmaktadır. Etik insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları doğru, yanlış ya da iyi, kötü gibi kavramları ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disiplini. Etik değerlerin yeni kuşaklara aktarılması, onlarca benimsenmesi, özümsemesi ve davranışlarını yönlendiren ilke ve kurallara dönüşmesindeki toplumsallaşmayı sağlayan kurumların başında okullarımız gelir. Gençlerimizin aile ve çevre gibi diğer kurumlardan edinemedikleri ilke ve kurallara uyulması ya da toplumda kabul gören fakat doğru olduğu tartışmalı bazı kurallardan onları uzaklaştırmak, çağdaş ve ilerlemeyi şiar edinmiş bir topluma hazırlamak yükünü de yine okullarımızın üstlenmeleri gerekmektedir.

Sempozyumda günümüz dünyasında özellikle, eğitim ortamında bireylerin diğer insanlarla ilişki kurarken karşılaşılabilecekleri temel etik sorunları fark ederek bunların üstesinden gelebilmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Yapılan çalıştaylarda ele alınan konular arasında Z kuşağının etik anlayışı; etik ekosistemde ödev, sunum gibi akademik çalışmalar, yeni nesil öğrenme teknolojilerinin etik yönü ve sosyal medyanın

yanlış kullanımıyla en temel insani değerlerden biri olan dürüstlük kavramının anlamını yitirmesi, bu nedenle sosyal medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirme ve bilinçli tüketici olmanın sağlanması, eğitim ekosisteminde uluslararasılaşmanın getirdiği farklılık yönetimi, değişim ve dönüşüm sürecinde eğitimde etik liderliğin önemi gibi konularda çalışılmıştır.

2023 Eğitim Vizyonu, felsefi yaklaşıma göre ekonomik değerlerin insani, kültürel ve ahlaki değerlerin üzerine çıkarılmasının, eğitim sistemini yanlışla sürüklemekte olduğunu göstermektedir. Refaha dayalı bir gelecek ve insan mutluluğu için insani değerlerin kuvvetlendirilmesi gereği kabul edilmelidir. Bu nedenle sempozyumumuz sonuç bildirgesiyle aşağıdaki öneriler dikkatinize sunulmaktadır:

1. Felsefenin ve etiğin öğretimi ve uygulanması müfredatta daha geniş kapsamda yer bulmalıdır, çünkü felsefe, değerleri açıklayabilir, yaratıcı düşünceyi destekleyebilir ve kişilik gelişimine katkıda bulunabilir.
2. Etik eğitimi desteklenmelidir, çünkü etik sosyal veya ahlaki yönleri içeren problemlerle ilgilenerek gerçek yaşamda aktif vatandaşlığı artırmaya yardımcı olur, modern, demokratik ve çok kültürlü toplumların temel taşı olan değerleri destekleyerek eğitimin sosyal ve kültürel boyutlarını disiplinler arası/ötesi bir bakış açısıyla zenginleştirerek eğitime katkıda bulunur.
3. Öğretmenlerin etik davranışların önemine vakıf olması gerekir. Toplumun ulusal, manevi ve etik değerlerini öğrencilerine aktarırken etik kuralların dışına çıkmayarak model olan bir öğretmen öğrencilerine de etik değerleri kazandıracaktır. İdeal öğretmen, yalnız kusursuz öğretme yetenekleri ile değil, aynı zamanda yaşama biçimi ile de ahlaki bir model olmalıdır.
4. Sosyal yaşam içinde, değişme ve gelişmenin tüm toplum üyeleri için yararlı olabilmesi, sosyal uyum ve güvenin oluşturulması açısından eğitim ve etik birbirinden ayrılamayacak bir bütün olarak algılanmalıdır.
5. Okullarımızdaki dersler, sınavlar ve diğer faaliyetler öğrencilerin etik değerlerini geliştirecek biçimde düzenlenmelidir. Öğrencilerimize aktarmak istediğimiz etik değerleri ve kuralları yaşayarak öğrenmeleri için sorumluluk alabilecekleri, davranışlarını dış denetime ihtiyaç kalmaksızın öz denetimle şekillendirebilecekleri etkinlik fırsatları sunulmalıdır.
6. Bireye değerlerin davranışa yansımaya dair farkındalık kazandırmak için geliştirilmiş olan Etik ve İnsan Hakları eğitimleri, Değerler Eğitimi, Çocuklar

İçin Felsefe gibi uygulamalara eğitimimizde yer verilmeli, öğrencilerin etik ilkeleri ve değerleri zorunluluk olarak değil kendi isteğiyle uygular hale gelmesi sağlanmalıdır.

7. Eğitimci, "inanç ahlakı" ve "sorumluluk ahlakı" arasında bir denge tutturmalıdır.
8. Özel okullar mevzuatında iş hukuku ve sosyal güvenlik uygulamalarında etik hatalara düşülmemesi için insan kaynakları personelinin eğitimine olan ihtiyacın da farkına varılmalı ve yetiştirilmeleri için gerekli adımlar atılmalıdır.
9. Öğretmenlik mesleğinin etik değerleri, öğretmenliğin meslek olarak görülmesini gerektirmektedir. Bunun için 2023 vizyonunda öngörülen adımlar en kısa sürede atılmalı, öğretmen meslek kavramı içindeki etik değerlere önemle yer verilmelidir.

